

ČESKÁ ZAHRANIČNÍ POLITIKA:
MEZI POLITICKÝM (NE)ZÁJMEM
A BYROKRATICKOU EFEKTIVITOU

Vít Střítecký a kol.

Česká zahraniční politika:

mezi politickým (ne)zájmem
a byrokratickou efektivitou

Praha 2011

Ediční rada nakladatelství Ústavu mezinárodních vztahů

Prof. PhDr. Pavel Barša, M.A., Ph.D. (Filozofická fakulta UK, Praha), Mgr. Ing. Radka Druláková, Ph.D. (Fakulta mezinárodních vztahů VŠE, Praha), Doc. PhDr. Jan Eichler, CSc. (ÚMV, Praha), JUDr. PhDr. Tomáš Karásek, Ph.D. (Fakulta sociálních věd UK, Praha), Prof. PhDr. Michal Klíma, M.A., CSc. (Metropolitní univerzita Praha), PhDr. Michal Kořan, Ph.D. (ÚMV, Praha), Mgr. Ing. Petr Kratochvíl, Ph.D. (ÚMV, Praha), PhDr. Pavel Pšejja, Ph.D. (Fakulta sociálních studií MU, Brno), Mgr. Dan Marek, Ph.D., M.A. (Filozofická fakulta UP, Olomouc), Prof. PhDr. Lenka Rovná, CSc. (Fakulta sociálních věd UK, Praha).

Vydání této publikace bylo hrazeno z prostředků výzkumného záměru „Česká republika v mezinárodní politice“, identifikační kód MZV 4854605401.

Recenzovali: JUDr. at PhDr. Tomáš Karásek, Ph.D.
PhDr. Michael Romancov, Ph.D.

Vít Střítecký a kol.

Česká zahraniční politika: mezi politickým (ne)zájmem a byrokratickou efektivitou

Vydal Ústav mezinárodních vztahů, v. v. i., v Praze roku 2011.

© Ústav mezinárodních vztahů, v. v. i., Praha 2011

Vědecký redaktor: PhDr. Vladimír Trojáněk

Obálka: Jan Šavrdra

Tisk: Petr Dvořák – Tiskárna, Dobříš

ISBN 978-80-86506-93-7

Obsah

Úvod <i>Vít Strátecký</i>	7
Formování společné energetické politiky Evropské unie a fungování vnitřního trhu s energiemi v zájmu České republiky <i>Lukáš Tichý</i>	13
Afrika jako evropský energetický dodavatel budoucnosti: dodávky z afrických zemí jako jedno z řešení energetické bezpečnosti České republiky a Evropské unie <i>Šárka Waisová</i>	27
Hledání konsenzu o Afghánistánu jako promarněná příležitost <i>Jan Eichler, Nik Hynek</i>	42
Rozvoj Evropského trhu s obranným materiálem na okraji českého zájmu <i>Vít Strátecký</i>	59
Vietnamské kriminální síť v České republice <i>Miroslav Nožina</i>	70
Česká rozvojová spolupráce v roce 2020: čtyři scénáře vývoje <i>Ondřej Horký</i>	82
Rovní a rovnější: je nám blízký Balkán nebo jen jeho část? <i>Filip Tesař</i>	98
Co si počít s českou konstrukcí zlé Číny? <i>Rudolf Fürst</i>	115

Česká zahraniční politika a Írán v kontextu společné zahraniční a bezpečnostní politiky Evropské unie <i>Jaroslav Bureš</i>	126
Posilování role parlamentu v evropských záležitostech jako český zájem <i>Šárka Moravcová</i>	144
Česko-německá spolupráce: význam mezistranických vztahů a bilaterálního konsenzu <i>Vladimír Handl</i>	158
Čeští eurokacíři <i>Vít Beneš</i>	178
Existuje česká výjimečnost? <i>Mats Braun</i>	191
Závěr <i>Vít Strátecký</i>	203
Poznámky	207
Literatura	217
O autorech	236

Úvod

Vít Střítecký

Předkládaná monografie *Česká zahraniční politika: mezi politickým (ne)zájmem a byrokratickou efektivitou* navazuje na předchozí publikace, jež vyšly v rámci několikaletého projektu, ve kterém kolektiv autorů Ústavu mezinárodních vztahů (ÚMV) podrobuje hloubkové analýze českou zahraniční politiku a pokouší se identifikovat národní zájmy (Drulák–Braun, 2010; Drulák–Handl, 2010; Drulák–Horký, 2010; Drulák–Střítecký, 2010). Tato publikace se však od výše zmíněných knih liší. Její náplní není konceptuálně a metodologicky orientovaná diskuse nejrůznějších segmentů české zahraniční politiky, nýbrž empiricky založená policy analýza ústící v konkrétní doporučení české zahraniční politiky. Kniha se tak pokouší naplnit nelehký cíl, jenž spočívá v přenesení výsledků konceptuálně a metodologicky založeného výzkumu do úrovně konkrétních politických doporučení. Právě návaznost na předchozí disciplinární výzkum může být hlavní předností, ale také výzvou této knihy (Hawkesworth, 1988).

Nové koncepte a možný „reset“ české zahraniční politiky

Načasování vydání této monografie je více než příhodné. Nová vláda vzešlá z voleb konaných v červnu 2010 se zavázala aktualizovat strategické dokumenty v oblasti zahraniční a bezpečnostní politiky. Na podzim roku 2010 tak došlo k zahájení diskuse o nové *Koncepci zahraniční politiky* a aktualizaci *Bezpečnostní strategie*. Podobně pak v gesci Ministerstva obrany ČR vzniká *Bílá kniha*, která by měla napravit kritický nedostatek dlouhodobého strategického plánování v resortu obrany. Mnohé strategické dokumenty v minulosti vznikaly jako administrativní cvičení, z čehož často pramenila jejich faktická irelevance ve vztahu k důležitým zahraničněpolitickým

procesům a rozhodnutím. Stejně tak nesplňovaly jednu z klíčových rolí, kterou by měla být komunikace směrem k politickým aktérům i širší veřejnosti. Současná administrativa však prozatím deklaruje ambici tuto neblahou tradicí změnit a vytvořit dokumenty vycházející ze širších expertních debat, které by se měly stát základem snahy zvyšovat povědomí o zahraniční a bezpečnostní politice mezi politiky i veřejností.

Významných důvodů pro vytvoření nového koncepčního zázemí české zahraniční politiky můžeme najít hned několik. Z interního hlediska lze doufat v alespoň částečné zmírnění politické krize, která razantně dopadla na zahraniční politiku např. v době předsednictví v EU, ale viditelně se ukázala třeba také v politických debatách o radaru či působení českých sil v Afghánistánu. Jakkoli sebelepší dokumenty samozřejmě nemohou vyřešit absenci elementární politické kultury, lze věřit, že diskuse spojené s procesem jejich vytváření a následné implementace mohou mít alespoň mírně pozitivní dopad na schopnost nalézat politický konsenzus ve strategických otázkách.

Některá zásadní rozhodnutí Českou republiku čekají v oblasti evropské integrace, která i po přijetí *Lisabonské smlouvy* nepřestává být poměrně turbulentní. V této souvislosti však nepůjde jen o vstup do eurozóny, ale např. také o budoucí podobu a fungování evropské zahraniční, bezpečnostní a obranné politiky. V oblasti bezpečnosti však bude Česká republika konfrontována s několika dalšími výzvami vyžadujícími jasný postoj. Vedle budoucnosti afghánské mise se bude jednat také o protiraketové obraně vznikající v rámci NATO, ale významný mezinárodní rozměr bude mít i české rozhodnutí o budoucnosti nadzvukového letectva, jehož současný pronájem zanedlouho vyprší. Zajímavým externím vstupem do debaty pak mohou být mezinárodní a zahraniční strategické dokumenty. Koncem listopadu byla na lisabonském summitu NATO přijata nová alianční strategická koncepce, jež by se přirozeně měla odrazit v národních bezpečnostních dokumentech a v podstatě kontinuálně se vede diskuse o aktualizaci bezpečnostní doktríny EU.

Kontext, analýza, implikace

Následující stránky nabízejí celkem jedenáct kapitol zabývajících se rozmanitými oblastmi české zahraniční politiky. Vedle bezpečnostních a evropských témat se v knize objeví také problematika vztahů s neevropskými part-

nerý či kapitola o významu mezinárodní mezistranické spolupráce. I přes tuto rozmanitost všechny kapitoly sdílejí společný analytický rámec založený na diskusi o *kontextu* daného problému, jeho *analýze* ve vztahu k evropským procesům a politikám a konečně jeho potenciálním *implikacím* pro českou zahraniční politiku a české zájmy.

Části kapitol věnované kontextu uvedou téma do širších souvislostí. Cílem těchto pasáží vždy bude ukázat, proč je téma významné či aktuální pro evropskou, potažmo i českou zahraniční politiku. Je zřejmé, že porozumění kontextu je důležité pro reflexi samotných politik na evropské i národní úrovni. Kapitola o vytváření společného trhu s obranným materiálem tak v rámci kontextu např. poukáže na globální trendy v oblasti obranného a bezpečnostního průmyslu, které stimulují reakci na úrovni EU, jež přirozeně dopadne také na český obranný a bezpečnostní sektor. Kapitola o Íránu pak v rámci kontextu přiblíží poslední vývoj íránské jaderné kauzy, jež je významným tématem pro evropskou zahraniční a bezpečnostní politiku.

Druhá část každé kapitoly poté bude věnována analýze procesů a politik na úrovni EU, které se vyvíjejí ve výše zmíněném kontextu. Pouze správné porozumění těmto procesům a politikám umožní formulovat relevantní postoje na národní úrovni. Již zmiňovaná kapitola o vytváření společného trhu s obranným materiálem tak v dané části např. přiblíží politické a legislativní iniciativy, jež formují vznikající společný trh. Kapitola o Íránu se pak zaměřuje na postoje přijímané v rámci SZBP vznikající na půdorysu zájmů klíčových evropských zemí.

Závěrečná část každé kapitoly vztáhne celou diskusi k českým zájmům. Právě konceptualizace a hledání českých zájmů se staly hlavní náplní několikaletého výzkumného projektu, jenž byl již zmíněn na samotném počátku. V uvedených monografiích (Drulák–Braun 2010; Drulák–Handl, 2010; Drulák–Horký, 2010; Drulák–Střítecký, 2010) byla nejprve představena konceptualizace národního zájmu, která odmítla tradiční esencialistické pojetí národního zájmu a zároveň umožnila odpoutat koncept národního zájmu od potřeby partikulárního normativního zakotvení. Podle nově vytvořené konceptualizace musí národní zájem naplňovat tři kritéria, jimiž jsou relevance, konsenzus a vnější přijatelnost (blíže Kratochvíl, vždy první kapitola v uvedených monografiích; srv. Kratochvíl, 2010).

I přes to, že tato publikace není postavena na konceptuálně a metodologicky orientovaném výzkumu, jednotlivé kapitoly reflektují předchozím vý-

zkumem zavedená kritéria národního zájmu, prostřednictvím kterých sledují situaci v ČR. Ze své podstaty kritéria umožňují analyzovat danou problematiku v domácím kontextu, ale v rámci vnější přijatelnosti také posoudit českou situaci ve vztahu k EU, popř. dalším relevantním aktérům. Kapitola o obraném trhu tak v reflexi kritérií poukáže na značný nezájem, který v této oblasti v ČR panuje, ale stejně tak upozorní, že sílící evropský proces bude mít výrazné dopady na českou technologickou a průmyslovou základnu. Kapitola o Íránu pak např. prozkoumá konkrétní případy českých postojů vůči Íránu a zhodnotí je v kontextu prioritních snah a politik EU.

Analýzy provedené ve všech kapitolách následně ústí do formulace několika doporučení pro českou zahraniční politiku. Tato doporučení mají velmi rozmanitý charakter a směřují k vykonavatelům zahraniční politiky stejně tak jako zákonodárcům či širší politické komunitě. Přestože v mnoha ohledech mohou jít za rámec možného obsahu výše zmíněných strategických dokumentů, představují zajímavé a relevantní vstupy do diskuse, jež proces vytváření strategií provází. V úplném závěru každá z kapitol nabídne několik dalších zdrojů věnujících se analyzované problematice. Autoři neodkazují na primárně akademickou literaturu, nýbrž především na policy papery či strategické analýzy, které jsou svoji povahou blízké této publikaci.

Přehled kapitol

Na předchozích řádcích již byl přiblížen obsah kapitol Jaroslava Bureše o Íránu a Víta Stříteckého o dopadech procesů spojených s vytvářením společného trhu s obraným materiálem. Tyto kapitoly reprezentující tematické i geografické zaměření měly pomoci ilustrovat analytický rámec této publikace. Celou knihu však otevírají dvě kapitoly věnující se jednomu z nejdiskutovnějších témat české zahraniční a bezpečnostní politiky posledních let – energetické bezpečnosti. Obě si však nevšímají v ČR často omílaného spojení mezi energetickou politikou a bezpečností dodávek z Východu, nýbrž nabízejí z hlediska české debaty spíše marginalizované perspektivy. Lukáš Tichý se ve své kapitole zaměřuje na liberalizaci trhů s energiemi a vytváření společné energetické politiky EU, přičemž ukazuje potenciál i limity celého procesu a analyzuje možné dopady tohoto procesu na ČR. Šárka Waisová dokládá, že v rámci EU narůstá relevance energetických dodávek z Afriky. ČR by

tak v této souvislosti měla přehodnotit dosavadní přehlížení potenciálu severojižní osy energetických dodávek.

Kapitola Jana Eichlera a Nika Hynka se věnuje mezinárodnímu kontextu českého působení v Afghánistánu a připomíná i českou diskusi, která toto působení provází. Miroslav Nožina pak píše o jednom z nejpálčivějších domácích bezpečnostních problémů, jímž je mezinárodně organizovaná kriminalita vietnamské diaspory. Jeho kapitola ukazuje, že české bezpečnostní složky musí pro efektivní boj s tímto fenoménem pochopit specifickou kulturu této kriminální sítě a její mezinárodní charakter.

Kapitola Ondřeje Horkého ukazuje několik potenciálních scénářů vývoje české zahraniční politiky v kontextu evropských rozvojových snah. Tyto scénáře jsou výsledkem postoje k evropským závazkům a jejich domácí podporou. Filip Tesař podrobil analýze českou zahraniční politiku vůči Balkánu a vyslovuje se pro oslabení celoregionálního přístupu a naopak orientaci na vybrané státy regionu. Kapitola Rudolfa Fürsta se zabývá českou politikou vůči Číně, která je více než racionální analýzou situace v Číně a jejího potenciálu z hlediska ČR formována specifickým domácím mediálním a politickým diskurzem. Převažující generalizující negativní vykreslení Číny ve svém důsledku přináší neschopnost formulovat dlouhodobou strategii vůči této v mnoha ohledech významné zemi.

Poslední kapitoly přinášející doporučení se možná trochu netradičně obracejí k parlamentu a politickým stranám. Kapitola Šárky Moravcové si všímá nových kontrolních pravomocí národních parlamentů, které získaly v rámci *Lisabonské smlouvy*. Reálné uplatňování těchto pravomocí však vyžaduje nové legislativní úpravy a také rozvinutí některých schopností na úrovni meziparlamentní diplomacie. Vladimír Handl se pak v závěrečné kapitole věnuje v ČR dosud prakticky i teoreticky v podstatě opomíjenému tématu mezystranických vztahů. Jeho kapitola ukazuje potenciál tohoto typu zahraničních kontaktů na příkladu česko-německé spolupráce a zmiňuje i problémy, které efektivní používání tohoto nástroje na české straně komplikují.

Závěrečné dvě kapitoly jsou svým vyzněním zcela odlišné. Na rozdíl od předcházejících empiricky zaměřených kapitol se zabývají jistým zobecnitelným fenoménem, který se prolínal celým naším výzkumem a byl dobře identifikovatelný v analýzách jednotlivých kritérií. Mám zde na mysli určitou tendenci k euroskepticismu (jakkoli bývá nazýván i jinak), jež je patrná na úrovni značné části politických elit, a naopak schopnost pozitivně reflek-

tovat a využívat dopady evropských procesů na straně české administrativy a širší veřejnosti. Právě tomuto tématu se poněkud plastičtěji věnují Vít Beneš a Mats Braun, jejichž vzájemná diskuse uzavře tuto knihu. Jejich kapitoly tedy nepřinášejí konkrétní doporučení, nýbrž ilustrují asi klíčové dilema české zahraniční politiky ve vztahu k EU.

V českém výzkumném prostředí v minulosti vzniklo několik podobně koncipovaných publikací (Kotyk, 1997; Pick–Handl, 2004) a objevily se i první studie aktérů a procesů působících na poli české zahraniční politiky (Kořan–Hrabálek, 2007; Kořan et. al., 2009). Soustavnější studium české zahraniční politiky je pak spojeno především s vydáváním každoroční analýzy ÚMV (Kořan, 2008, 2009, 2010a, 2010b), která kontinuálně mapuje české působení na mezinárodní scéně a jeho politickou a mediální reflexi. Vzhledem k návaznosti na dlouhodobější metodologicky a konceptuálně orientovaný výzkum však v rámci těchto publikací zaujímá monografie, kterou právě držíte v ruce, zvláštní místo.

Rád na tomto místě poděkoval PhDr. Michaelu Romancovovi, Ph.D., a JUDr. et PhDr. Tomáši Karáskovi, Ph.D., za jejich cenné komentáře. Jak již také bylo několikrát zmíněno, tato kniha je součástí projektu „Evropská integrace a zájmy České republiky“, který je podporován v rámci Národního programu výzkumu II spravovaným Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy ČR.

Formování společné energetické politiky Evropské unie a fungování vnitřního trhu s energiemi v zájmu České republiky

Lukáš Tichý

Úvod

Vlivem zvyšování energetické spotřeby ve světě společně s nárůstem cen energií a důsledky řady energetických krizí¹ se v posledních několika letech staly otázka společné energetické politiky a dokončení liberalizace trhů s energiemi intenzivně diskutovaným tématem v Evropské unii. Cílem této kapitoly je analyzovat význam energetické politiky EU pro fungování vnitřního energetického trhu a zkoumat potenciální dopady těchto procesů na energetický sektor ČR.

První část se zaměřuje na současnou podobu energetické politiky EU a některé překážky, které brání účinnějšímu prosazování jejích cílů, kam patří mj. vnitřní trh s energiemi. Ve druhé části je popsán vývoj společné energetické politiky a snaha EU vytvořit účinně fungující trh se zemním plynem a elektřinou, jenž má přispět k větší konkurenceschopnosti a energetické bezpečnosti. Skutečná liberalizace je ovšem v současnosti stále limitována procesem tzv. unbundlingu energetických trhů v jednotlivých členských státech. Ve třetí části je pak pomocí tří kritérií národního zájmu – relevance, konsensus a vnější přijatelnost – zkoumán současný stav, působení a význam EU a nedostatky v energetickém sektoru ČR. V závěru jsou navržena doporučení pro českou zahraniční politiku s ohledem na energetickou bezpečnost a politiku ČR.

Kontext: Význam energetické politiky EU pro vnitřní energetický trh

Energetická politika v rámci agendy Evropské unie bývá z historického hlediska zdůrazňována v souvislosti s významem, jaký měla v počátcích evropské integrace. I přes tuto výsostnou pozici si ale energetika nedokázala vydobýt podstatnější místo ve *Smlouvě o EHS* a postupné oslabování významu uhlí a jaderné energie ve prospěch ropy a plynu odsunulo tuto oblast mimo centrum zájmu Evropského společenství (ES) a především mimo oblasti reálných pravomocí Komise.

Pozici energetické politiky, která se nachází na rozhraní komunitární a mezivládní dimenze, je třeba brát v úvahu nejen z meritorního hlediska, ale také z hlediska rozhodovacích mechanismů. „Pro komunitární oblast, kam spadá například liberalizace energetických trhů nebo obnovitelné zdroje energie, je typický legislativní monopol Komise, hlasování kvalifikovanou většinou v Radě a užití spolurozhodovací procedury je standardním zákonodárným mechanismem, i když právě energetika představovala dlouhou dobu jednu z výjimek stojících z tohoto hlediska na určitém rozhraní. Do mezivládní oblasti ovšem energetika výrazně zasahuje z toho důvodu, že její vnější rozměr překračuje dimenzi vnějších obchodních vztahů EU a zasahuje do oblasti zahraniční politiky a vnější bezpečnosti Evropské unie“ (Kuchyňková, 2010).

V současnosti je energetická politika EU stále limitována řadou faktorů, které jsou politické i ekonomické povahy. Z tohoto důvodu paralelně existují energetické politiky 27 stávajících členských států a vedle nich se rodí nová energetická politika EU. Spíše než o existenci konsolidované a konsenzuální energetické politiky EU lze hovořit o kontinuálním procesu jejího vytváření, který přirozeně ovlivňuje i vztahy EU s klíčovým dodavatelem ropy a plynu.

Příčin, proč je tak obtížné prosazovat společnou energetickou politiku EU a proč nejsou členské státy EU příliš ochotny vzdát se části své suverenity v oblasti energetiky, je několik. Za prvé, energetická politika byla vždy považována za část národní bezpečnosti a státy nejsou ochotny vzdát se části suverenity v této oblasti (Schneider, 2006: 20). Za druhé, 27 členských států EU má v ekonomice, energetice a zahraniční politice rozdílné cíle a přístupy, z toho vyplývá nejednotný postoj a individuální jednání členských zemí s hlavními dodavateli energie. Třetím vážným důvodem znemožňujícím jednotnou energetickou politiku EU je rozdílná struktura národních energetických sektorů a z nich plynoucí požadavky na druh energetických surovin.

Pozitivní impulz by měla přinést *Smlouva o fungování Evropské unie*, která je součástí *Lisabonské smlouvy* a je v ní návrh vůbec poprvé formálně konstituovat a definovat evropskou energetickou politiku v rámci primárního práva. Energetická politika je nově zařazena mezi sdílené pravomoci Unie a členských států.² V *Lisabonské smlouvě* je energetika řešena konkrétně v článku 194, hlavě XXI, který obsahuje celkem tři relativně stručné odstavce (Beroun, 2009). Spolupráce členských států v oblasti energetiky je v ní definována na základě principů solidarity mezi členskými státy s cílem garantovat spolehlivé a bezpečné energetické dodávky v EU, energetickou účinnost, úspory energie, rozvoj a využívání nových a obnovitelných zdrojů energie, budovat propojení energetických sítí v EU atd.³ Zmíněná opatření hrají důležitou úlohu v procesu rodící se společné energetické politiky EU a představují její hlavní cíle.

V tomto ohledu EU dále podporuje skutečnou liberalizaci trhu s energiemi (zemním plynem a elektřinou) a to jak na úrovni členských států, tak na úrovni unijní, protože správně fungující jednotný energetický vnitřní trh je klíčovým předpokladem účinné energetické politiky. S tím bezprostředně souvisí i úsilí o prosazení pravidel soutěže k ochraně vlastní a členských států a propojení energetických trhů jednotlivých členských států. V neposlední řadě EU prosazuje integraci starých a nových dodavatelů zemního plynu do evropského energetického trhu, který by měl vytvořit konkurenci (Tichý, 2010).

Tyto skutečnosti se bezprostředně dotknou České republiky, která je v současnosti ze strany EU ovlivňována řadou iniciativ v otázce energetiky. Aktivita české politiky při utváření energetické politiky EU a vnitřního energetického trhu a prosazování zájmů České republiky v otázce energetiky jsou klíčové pro budoucí rozvoj českého energetického sektoru a energetické bezpečnosti.

Analýza: Formování energetické politiky EU a vnitřního evropského trhu s energiemi

Energetická bezpečnost v podobě zajištění stabilních dodávek energie a současně možnost poskytnout spotřebitelům nakupovat elektrickou energii, plyn či pohonné hmoty, apod. za dostupné ceny, a to vše při respektování ochrany životního prostředí, představuje v současnosti jednu z hlavních priorit EU.

Zároveň dlouhodobým zájmem EU je diverzifikace tras a dodávek energií s cílem snížit energetickou závislost⁴ a zranitelnost členských států na importu energetických surovin, zejména z Ruska.⁵ Jako jeden z hlavních nástrojů při zabezpečení spolehlivého a dostatečného přísunu energetických médií si EU stanovila posilování a prosazování strategií v energetické politice na unijní úrovni a s ní spojený cíl harmonizace a zlepšení soutěžních pravidel v rámci vnitřního energetického trhu.⁶

Formování společné energetické politiky EU

Důležitým pokusem na cestě posílit komunitární rozměr energetické politiky (resp. pravomoci Komise na úkor členských států) bylo vydání Zelené knihy *K evropské strategii pro bezpečnost energetických dodávek* v listopadu 2000. Evropská komise v Zelené knize nastínila zejména špatnou unijní energetickou situaci a konstatovala, že chybějí prostředky pro vyjednávání a vyvíjení tlaku na partnery (KOM, 2000). Hlavním poselstvím Zelené knihy byla výzva ke změnám v oblasti spotřeby a využívání energií v EU, které by měly zabránit této alarmující situaci, v níž jsou téměř 3/4 celkové energetické spotřeby EU pokrývány dovozy zvnějšku.

O pět let později vyzvaly závěry Evropské rady Komisi k formulaci nové podoby energetické politiky EU. Následně 8. 3. 2006 představila Evropská komise Zelenou knihu *Evropská strategie pro udržitelnou, konkurenceschopnou a bezpečnou energii*, v níž žádá členské státy, aby učinily potřebné kroky k implementování evropské energetické politiky založené na třech hlavních cílech: udržitelnosti (OZE, změny klimatu), konkurenceschopnosti (otevření trhu s energií, zmírnění dopadu vyšších mezinárodních cen na hospodářství EU) a bezpečnosti dodávek (snížování poptávky a diverzifikace zdrojů energie, podpora investic, podpora evropských společností při přístupu k celosvětovým zdrojům, zajištění přístupu k energii). K dosahování těchto cílů pak je ve zprávě navrženo šest priorit, kterými by se Unie měla zabývat a jež by měly být zahrnuty do nové společné energetické politiky (KOM, 2006).

Prakticky poprvé došlo k takto vzneseným požadavkům na vytvoření společné energetické politiky, která by mohla čelit výzvám v příštích letech jak na evropské úrovni, tak na úrovni členských států. Podle Zelené knihy by měla společná energetická politika také umožnit lepší začlenění cílů energetické politiky do širěji pojatých vztahů s třetími zeměmi a do politik, které je podporují.

První konsolidovaná formulace cílů evropské energetické politiky, jež odkazovala nejen na vnitřní, ale i na vnější dimenzi energetické politiky EU a vyzývala ke krokům legislativní i nelegislativní povahy, byla navržena Komisí 10. 1. 2007 v podobě balíku dokumentů s názvem *Energetická politika pro Evropu* (EPE) (KOM, 2007). Tento dokument, tzv. první Strategický přezkum (energetické politiky), je jednou z částí energetického balíčku.⁷ V EPE najdeme tři úkoly, resp. cíle energetické politiky: konkurenceschopnost, udržitelnost a zabezpečení dodávek. Ty se promítají do tří tzv. pilířů, kterými jsou boj proti změnám klimatu, snížení vnější závislosti EU a podpora konkurenceschopnosti.

Opatření, jimiž Komise zamýšlí dosáhnout naplnění svých úkolů, směřují především k vytvoření fungujícího vnitřního trhu s energiemi, pro který stanoví následující požadavky: 1) efektivní oddělení produkčních aktivit od provozování sítí (tzv. unbundling), 2) posílení nezávislosti národních regulátorů a harmonizaci jejich kompetencí, posílení mechanismu jejich spolupráce a také zdokonalení mechanismu koordinace operátorů přenosových sítí; 3) zdokonalení systému přeshraničního obchodu s elektřinou a provozování sítí, zahrnující zpracování technických standardů a zvýšení propojení především periferních trhů; 4) zajištění nových investic pro výrobu elektřiny a kapacitu dodávek zemního plynu atd.

V návaznosti na tento dokument byl na Evropské radě 8. a 9. 3. 2007 přijat *Akční plán pro energetiku pro období 2007–2009*, čímž byly výše uvedené cíle a opatření oficiálně stvrzeny. Evropská unie tak získala de facto poprvé ucelený soubor energetické politiky na evropské úrovni, byť v rámci sekundárního práva.

Z důvodu revize předchozích opatření, Evropská komise v listopadu 2008 zveřejnila tzv. Druhý strategický přezkum energetické bezpečnosti a solidárního akčního plánu, který se zaměřuje na energetickou budoucnost EU v delším časovém horizontu, konkrétně na období let 2020–2050. Komise v něm stanovila pět oblastí, kde je třeba zintenzivnit práci, aby se v budoucnosti mohla EU vydat směrem k bezpečnějším a udržitelným dodávkám energie a aby se zamezilo riziku krize v celé EU (KOM, 2008). Podle Akčního plánu přispěje důkladnější zaměření na energetiku v mezinárodních vztazích EU, s dodavatelskými, tranzitními i spotřebitelskými zeměmi, k dosažení cílů energetické politiky EU a rovněž zvýšení vlivu EU na mezinárodní scéně v oblasti energetiky. Zároveň byla vyjádřena potřeba stabilního a transpa-

rentního právního a regulačního rámce, které jsou nezbytným předpokladem pro efektivní energetickou politiku členských států, ale i EU a dokončení liberalizace vnitřního trhu s energiemi, jehož procesem se tato kapitola bude dále zabývat.

Vnitřní trh s energiemi (zemní plyn a elektřina) a jeho liberalizace

Vytvoření transparentního, účinného a vzájemně propojeného vnitřního trhu s elektřinou a plynem je nutnou podmínkou k zajištění bezpečných a udržitelných dodávek energie. Jeho existence představuje strategický nástroj, který vytvoří stabilní prostředí nezbytné pro investice a přeshraniční spolupráci a poskytne evropským zákazníkům možnost výběru mezi různými společnostmi dodávající plyn a elektřinu v dostupných cenách. Proces liberalizace si proto klade tyto základní cíle: a) zvýšení komfortu a služeb pro konečné spotřebitele, b) zvýšení konkurenceschopnosti prostřednictvím nižších cen plynu a elektřiny pro průmysl, c) zvýšení flexibility a stability dodávek plynu a elektrické energie v rámci EU.

Na druhou stranu liberalizace trhů s energiemi v EU spolu s vytvářením vnitřního trhu se projevuje omezením role státu v energetickém sektoru, a tím i souboru nástrojů, jež členské země mohou použít při prosazování jejich energetické politiky. V tomto ohledu je třeba brát v úvahu nejen trhy jednotlivých členských států, ale také EU coby jednotné tržní prostředí. Přestože stále existují národní přenosové a přepravní systémy a operátoři, z hlediska výroby jsou již rozhodnutí o investicích posuzována z pozice evropského energetického trhu jako celku a soubor norem týkajících se jeho fungování je implementován všemi členskými státy.

Po prvním pokusu o liberalizaci trhu na konci 90. let minulého století došlo v červnu roku 2003 ke schválení druhého balíčku směrnic, který⁸ měl zajistit kompletní otevření národních trhů s plynem a elektřinou a přispět k vytvoření skutečného vnitřního energetického trhu v EU. Směrnice řešily funkční a právní oddělení výrobní a distribuční soustavy tzv. unbundling.⁹ Na základě směrnic měly být trhy pro velkooběratele plynu a elektřiny liberalizovány v červenci 2004. Pro maloooběratele byl termín stanoven na červenec 2007.

Přestože druhý balíček směrnic na rozdíl od předchozí dohody výrazně posunul evropský trh s elektřinou a plynem směrem k liberálnímu modelu, zjistila Komise¹⁰ průběžným šetřením řadu nedostatků, týkajících se např. oddělení provozovatelů přenosové, přepravní a distribuční soustavy, diskri-

minace třetích osob v přístupu k soustavě atd. Je zřejmé, že členské státy se nadále snaží chránit své energetické giganty a trh v praxi zůstává národně a regionálně rozdělen. Překážkou zůstává také uzavírání dlouhodobých kontraktů zejména na dodávky plynu mezi evropskými společnostmi a hlavními producenty (Dreyer–Erixon–Winkler, 2010), nedostatečné propojení jednotlivých sítí a budování nové infrastruktury, a to jak na trhu s elektřinou, tak s plynem. Kumulace těchto skutečností pak brání skutečnému otevření trhů.¹¹

K vytvoření právních podmínek pro další liberalizaci trhů a doplnění stávajících pravidel k zajištění fungování vnitřního energetického trhu byl navržen tzv. třetí liberalizační balíček, který obsahuje soubor pěti legislativních norem.¹² Komise předložila v září 2007 návrhy změn do té doby platné Směrnice (ES) č. 54/2003, Směrnice (ES) č. 55/2003, Nařízení (ES) č. 1228/2003 (*Nařízení /ES/ č. 1228/2003 o podmínkách přístupu do sítě pro přeshraniční obchod s elektřinou*, 2003) a Nařízení (ES) č. 1775/2005 (*Nařízení /ES/ č. 1775/2005 o podmínkách přístupu k plynárenským přepravním soustavám*, 2005). Současně bylo navrhováno nařízení, kterým se zřizuje Agentura pro spolupráci energetických regulačních orgánů (ACER) (*Nařízení Evropského parlamentu a Rady /ES/ č. 713/2009*, 2009).

Patrně nejvýznamnějším aspektem třetího liberalizačního balíčku¹³ je tzv. vlastnický unbundling (vlastnické oddělení produkčních kapacit od přenosu a distribuce energií). Komisí původně navrhovaná varianta úplného unbundlingu by v praxi znamenala, že žádná dodavatelská společnost aktivní v EU nesmí vlastnit přepravní síť v žádné členské zemi. To má donutit společnosti, aby prodaly své přenosové soustavy, čímž by došlo k vytvoření nezávislých provozovatelů přenosových a distribučních soustav. Výrobní a dodavatelské společnosti by v tomto případě nemohly vlastnit majoritní podíl v přenosových a distribučních společnostech. Vlastnický unbundling tak v současnosti představuje hlavní nástroj EU k dosažení liberalizace trhů.

Na druhou stranu proces tzv. unbundlingu v jednotlivých členských státech je výraznou překážkou, jež stále limituje dokončení liberalizace vnitřního trhu a k dosažení vlastnického unbundlingu prozatím chybí v EU politická vůle. To dokazuje odmítavý postoj vlád Francie, Německa a sedmi dalších členských zemí včetně ČR k jeho přijetí.¹⁴ Rada ministrů proto vedle úplného unbundlingu navrhla v říjnu 2008 dvě další možné varianty řešení, a to pro oblast trhu s elektřinou i plynem.

Druhá varianta předpokládá vznik nezávislého provozovatele soustav (ISO), který bude fungovat jako vlastnický oddělená společnost provozující přenos energie na cizím majetku. Třetí varianta předpokládá vznik nezávislého provozovatele přenosových soustav (ITO), což znamená právní oddělení přenosové soustavy a produkce energie. Modely ISO a ITO¹⁵ společně umožňují, aby si ponechaly vlastnictví sítí. Členské státy by však mohly požadovat po těchto společnostech, aby převedly provoz svých přenosových sítí na jiný samostatný subjekt (ISO) (Kuchyňková, 2010).

Implikace: poloviční připravenost České republiky

Politického konsenzu v případě unbundlingu a liberalizačního balíčku, schváleného 22. 4 2009, bylo dosaženo v průběhu předsednictví České republiky v Radě EU. Během předsednictví vyjednala Česká republika možnost tří rozdílných variant vlastnického unbundlingu. V konečné verzi liberalizačního balíčku budou mít tedy členské státy na výběr, jakou ze třech výše zmíněných možností si pro domácí plynaře a výrobce a distributory elektřiny zvolí.¹⁶

Z hlediska České republiky pronikají do energetického sektoru prvky všech změn zaváděných rozhodnutími orgánů EU v otázce vytváření trhu, až na některé výjimky, o kterých se zmíním později, bez vážných překážek. V současné době probíhá v České republice, podobně jako v ostatních členských státech EU, implementace třetího energetického balíčku. Tato skutečnost má význam zejména pro další liberalizaci energetického trhu, který má vést ke zvýšení konkurence a přispět k celkovému zajištění bezpečnosti a spolehlivosti dodávek energie v České republice.

Připravenost a stav fungování trhu s elektřinou a plynem v České republice

V České republice je fungování trhu s elektřinou a plynem legislativně vymezeno základním právním předpisem, a to zákonem č. 458/2000 Sb. (energetický zákon), ve znění pozdějších předpisů. Zákon vstoupil v platnost 1. 1. 2001 a od té doby byl mnohokrát novelizován, nejrozsáhlejší novely vstou-

pily v platnost pod číslem 670/2004 Sb. a 158/2009 Sb.¹⁷ z důvodů transpozice řady předpisů a směrnic EU.¹⁸

Česká republika při tvorbě nové evropské energetické legislativy uplatňuje připomínky k předloženým návrhům, a to s ohledem na situaci na domácím trhu. V tomto ohledu existují formální i neformální komunikační kanály mezi MZV ČR, MPO ČR i Úřadem vlády ČR. MZV ČR se např. pravidelně účastní resortní koordinační skupiny MPO ČR, kde jsou projednávány instrukce či mandáty na jednání orgánů Rady EU. Při přípravě mandátů v COREPER či Radě EU jsou standardně materiály projednávány ve Výboře pro EU. Vzájemná spolupráce také probíhá při přípravě podkladů při zahraničních cestách jednotlivých ministrů či při návštěvách v České republice.¹⁹

V nejbližší době bude vládě České republiky předložena úprava energetického zákona, jež byla provedena z důvodu implementace tzv. třetího energetického balíčku EU, který je v oblasti plynárenství spojen především s tzv. nezávislým provozovatelem přepravní soustavy, k níž patří např. jeho certifikace či řada detailních opatření pro dodržení nezávislosti provozovatele přepravní soustavy na vlastníkově, a to včetně volby a odvolávání členů jak statutárních orgánů, tak i dozorčí rady, a možností spolupráce s dalšími členy koncernu. Další rozsáhlou částí úpravy energetického zákona je podrobné stanovení rozšířených pravomocí Energetického regulačního úřadu (ERÚ), který dohlíží na řádnou funkci českého trhu s energiemi.²⁰

Implementováním legislativy Evropské unie bylo zajištěno v oblasti plynárenství a elektroenergetiky otevření trhu s těmito komoditami a oproti minulosti působí na tuzemském trhu mnohem více obchodníků, v důsledku povinnosti právního oddělení obchodu od přepravy/přenosu a distribuce i mnohem více subjektů. Na druhou stranu cena komodity je však vyšší než-li před zahájením procesu liberalizace. Znamená to, že cena není dána pouhou konkurencí obchodníků na vnitřním trhu, ale působí na ni i jiné faktory.²¹

Trh s elektřinou byl v České republice plně liberalizován od 1. 1. 2006, kdy bylo umožněno všem účastníkům včetně domácností změnit svého dodavatele elektrické energie. Na území České republiky se trh s elektrickou energií uskutečňuje na základě regulovaného přístupu k přenosové soustavě, k distribučním soustavám, možnosti výstavby výroben elektřiny a přímých vedení (Pačesova Zpráva Nezávislé odborné komise, 2008). Ceny za přenos a distribuci elektřiny, za systémové služby, ceny elektřiny pro chráněné zá-

kazníky a ceny elektřiny dodavatele reguluje nezávislý regulátor energetického trhu – ERÚ.²²

Trh se zemním plynem byl otevřen o rok později. Stav liberalizace trhu je možné vysledovat na počtu změn dodavatele konečnými zákazníky, kdy do současné doby dodavatele změnilo přibližně 57 tisíc zákazníků a kdy na tuzemském trhu s plynem působí okolo tří desítek aktivních obchodníků se zemním plynem.²³ Nejdominantnějším hráčem v českém plynárenském sektoru je německá společnost RWE – RWE Transgas (obchodník s plynem), která je 100% vlastníkem přepravce české plynárenské infrastruktury Net4gas.²⁴ V otázce unbundlingu byl proto přijat model nezávislého provozovatele přepravní soustavy (ITO), čímž Česká republika zvolila třetí cestu liberalizace, místo úplného unbundlingu, jako v případě trhu s elektřinou.

Přítom existence kvalitního a liberalizovaného energetického trhu je předpokladem k dosažení strategických cílů v oblasti zabezpečení zásobování elektrickou energií a zemním plynem, kde je ČR v zásadě plně závislá na dovozu tohoto media ze zahraničí.²⁵ Na importu ruského plynu je Česká republika závislá ze 75 %, na norském plynu je ČR závislá z 24 %.

Podobná je i situace v případě ropy, kdy Česká republika dováží z Ruska přibližně 71 % své spotřeby ropy, jež je přepravována jižní větví ropovodu Družba. Alternativu k dodávkám ruské ropy představuje ropovod Ingolstadt–Kralupy–Litvínov (IKL), který zajišťuje okolo 26–30 % roční spotřeby. Naproti tomu v elektrické energii vyrábí ČR více elektrické energie, než činí její domácí spotřeba. ČR se proto v současné době řadí mezi tři největší exportéry elektrické energie v EU a tuto pozici si chce i nadále udržet.²⁶ Dohromady se značnými zásobami uhlí a uranové rudy je pak celková závislost ČR na dovozu energetických surovin mírně nad 40 % (Tichý, 2010a).

Energetická bezpečnost v centru pozornosti českých politických stran

Otázka energetické politiky a energetické bezpečnosti je v současnosti považována za hlavní cíl všech hlavních politických stran v České republice. Pomineme-li rozdíly jednotlivých politických stran v naplňování a prioritách energetické politiky ČR, je možné hovořit o konsenzu v této oblasti. Na druhou stranu většina prostudovaných dokumentů hlavních českých politických

stran (ČSSD, TOP 09, Věcí veřejných) nezmiňuje proces formování vnitřního energetického trhu EU a liberalizaci trhu v ČR. Z politických stran současné vlády Petra Nečase se touto problematikou zabývá pouze ODS ve svém volebním programu Vize2020, kde je vedle diverzifikace zdrojů a přepravních tras zdůrazněna možnost využít na evropské úrovni výhod vznikajícího energetického trhu a společné bezpečnostní politiky k zajištění energetické bezpečnosti. Energetickou diverzifikaci s cílem minimalizovat rizika energetické bezpečnosti ČR zmiňuje také Volební program strany TOP09. Naopak strana Věcí veřejných požaduje zajištění energetické bezpečnosti prostřednictvím společné energetické politiky EU a koordinovaným jednáním s dodavateli surovin, zejména Ruskem.

„Požadavek dokončení vnitřního trhu s energiemi není vůbec obsažen v nejnovějším programovém dokumentu ČSSD, který sice energetickou bezpečnost zmiňuje, ale nijak ji koncepčně nerozpracovává. Určitou výjimku představuje pouze téma jaderné energie, jejíž využití sociální demokraté v kontextu budoucího zajištění dodávek elektřiny uvádějí“ (Hynek–Střítecký, 2010:98). Tradičně skepticky se k liberalizaci a zavádění trhu se zemním plynem a elektřinou staví KSČM, která tento proces chápe jako oslabení pozice státu.

Z hlediska strategických dokumentů formovala energetickou politiku ČR zásadním způsobem Státní energetická koncepce (SEK) z března 2004 s výhledem do roku 2030.²⁷ Jedním z hlavních cílů SEK bylo dokončení transformace a liberalizace energetického trhu, pod nímž, kromě nezbytné harmonizace s evropským prostředím, nalezneme i faktory jako podpora konkurenčního prostředí či tvorba odpovídajícího legislativního rámce pro podnikání. Tyto požadavky podpořila také tzv. Pačesova komise, která měla být podkladem pro vypracování nové strategické energetické koncepce, ale jejíž závěry nakonec nebyly respektovány (Státní energetická koncepce ČR, 2004).

Poslední Aktualizace SEK z února 2010, v souladu s evropskou legislativou, vymezuje za základní rámec pro formulování energetické politiky státu strategické cíle a vývoj energetické politiky EU. Zároveň podle SEK je rozvoj české energetiky založený na principech shodných v členských státech, kam vedle dostupnosti přírodních energetických zdrojů patří také liberalizace trhu s energiemi v EU a vytvoření jednotného trhu (Aktualizace státní energetické koncepce ČR, 2010).

Proces liberalizace energetického trhu v zájmu České republiky

Jak bylo již zmíněno, fungování trhu s elektrickou energií a zemním plynem v České republice upravuje zákon č. 458/2000 Sb., ve znění pozdějších předpisů, který prošel řadou novel. Mezi hlavní příčiny nových úprav patří implementace předpisů platných v Evropské unii. Například směrnice druhého energetického balíčku vedly mj. k liberalizaci trhu s elektřinou a plynem v ČR. Jeho stav lze s ohledem na požadavek Evropské unie na plný unbundling označit jako „na půli cesty“.

Od začátku milénia platí unbundling v sektoru elektřiny, kde se o výrobu elektřiny stará ČEZ a vysokonapěťové distribuční sítě jsou ve vlastnictví ČEPS. V obou těchto společnostech má majoritu stát. K dosažení cíle plné liberalizace musela vláda ČR přesunout každou z firem pod jiné ministerstvo. ČEZ v současnosti náleží pod Ministerstvo financí ČR, které vykonává správu akciového podílu státu, a ČEPS spadá pod Ministerstvo průmyslu a obchodu ČR. V oblasti elektroenergetiky byl nakonec zvolen a dosažen model vlastnického oddělení.²⁸

Naopak v případě zemního plynu Česká republika od počátku jednání o třetím liberalizačním balíčku odmítala myšlenku vlastnického unbundlingu, protože počet zdrojů zemního plynu pro státy EU je značně omezen, což neumožňuje vytvoření efektivního trhu, tedy ani vytvoření tlaku na snížení ceny (Pačesova Zpráva Nezávislé odborné komise, 2008). V ČR byl důraz kladen na posílení nezávislých regulátorů trhu a i z tohoto důvodu Česká republika zvolila, místo úplného unbundlingu, třetí – nejmírnější cestu liberalizace, kterou je model nezávislého provozovatele přepravní soustavy.

Přesto je možné konstatovat, že z hlediska přijímání legislativy a zapojování do evropských projektů zaměřených na zvyšování energetické bezpečnosti je ČR celkově připravena. Česká republika v tomto ohledu prosazuje především diverzifikaci energetických zdrojů a přepravních tras, výstavbu plynovodu Nabucco, vedení průběžných dialogů s producenty státy, výstavbu podzemních zásobníků zemního plynu a posilování energetických sítí ve směrech západ–východ a sever–jih, a to jak na úrovni EU, tak na regionální v rámci Visegrádské čtyřky.²⁹

To představuje důležitý faktor s ohledem na vývoj energetiky v sousedních zemích. Ve všech síťových energetických odvětvích systematicky narůstá vzá-

jemná závislost jednotlivých národních subsystémů, a to jednak koncentrací vlastnictví a vytvářením globálních strategií velkých hráčů na evropském trhu, jednak rostoucí technickou propojeností národních systémů a rozvojem sdílených služeb a regionálních koordinačních procesů.

Zároveň Česká republika dosahuje při naplňování tří základních pilířů vznikající energetické politiky EU, tj. konkurenceschopnosti, bezpečnosti dodávek a udržitelnosti životního prostředí, relativně dobrých výsledků, které ve svém důsledku přispívají k její celkové energetické bezpečnosti. To dokazuje již zmíněná Aktualizace SEK, která formuluje energetickou politiku České republiky s ohledem jak na již schválené a deklarované dlouhodobé cíle EU, tak i na dlouhodobé trendy vývoje v této oblasti.

Závěr a doporučení

Prostor Evropské unie představuje důležitý vektor pro energetickou politiku České republiky, která je konfrontována a ovlivňována iniciativami Bruselu, pokud jde o vnitrounitní uspořádání zaměřené mj. na liberalizaci trhu se zemním plynem a elektřinou, diverzifikaci stávajících přepravních tras nebo na legislativní návrhy k posílení energetické bezpečnosti. Zároveň EU ve svých vnějších vztazích usiluje o energetické partnerství se stávajícími a novými producenty zeměmi. Česká republika by proto měla věnovat mnohem větší pozornost současným procesům vedoucím k vytváření trhu s elektrickou energií a plynem v EU.

Podpora českých zájmů v rámci této agendy by měla být organizována v rámci spolupráce mezi MZV, MPO a vládou ČR, vytvořením zvláštní komise nebo úzce spolupracujícího výboru pro energetiku složeného z jednoho nebo dvou zástupců těchto jednotlivých orgánů. Tato komise nebo výbor by pak efektivněji prosazovaly postoj České republiky v orgánech EU při jednávání evropské legislativy v otázce energetiky.

České politické strany by měly věnovat více pozornosti energetické bezpečnosti a především formování vnitřního energetického trhu EU a fungování trhu se zemním plynem a elektřinou v České republice. Následně by se tato aktivita měla promítnout do legislativy v podobě změny *Státní energetické koncepce ČR*, jež by měla přesněji formulovat růst diverzifikace a změnu energetického mixu s větším důrazem na jádro. Dále by měla SEK podrob-

něji definovat pravidla bránící vytvoření dominantního postavení kteréhokoliv z dodavatelů zemního plynu.

Česká republika by měla dokončit liberalizaci trhu se zemním plynem, přehodnotit metodiku stanovování přepravních a distribučních tarifů za přepravu a distribuci a pokusit se o úplný unbundling na trhu s plynem. Tím dojde k zajištění větší energetické bezpečnosti a efektivnosti a zvýšení konkurenčního tlaku na ceny zemního plynu.

Dále by ČR měla prosazovat propojení energetické infrastruktury a trhů s plynem a elektřinou ve středoevropském prostoru prostřednictvím koordinovaného a pravidelného jednání celé skupiny V4, která se v tomto ohledu obrací na Evropskou komisi jako jeden celek. Propojením by vznikl větší trh s více účastníky obchodování, čímž by se přirozeně omezilo výsadní postavení původně dominantních výrobců, zlepšilo by se konkurenční prostředí a posílila by se energetická bezpečnost.

Doporučené zdroje

Proces formování evropské energetické politiky zkoumá zpráva Chloé Le Coq–Elena Paltseva (2008). Vliv třetího liberalizačního balíčku na vnitřní evropský trh s energiemi je podrobně analyzován ve working paperu Per Ove Eikelanda (2008). Důležitostí liberalizace trhu s plynem a vlastnickým unbundlingem jako hlavními nástroji vůči politice Gazpromu se zabývá nedávno vydaný research paper Iana Dreyer–Fredrika Erixona–Robina Winklera (2010). Detailně analyzovanou energetickou situaci ČR a dopady evropské legislativy na liberalizaci trhu a energetickou bezpečnost České republiky lze nalézt v Pačesově Zprávě (2008).

Afrika jako evropský energetický dodavatel budoucnosti: dodávky z afrických zemí jako jedno z řešení energetické bezpečnosti České republiky a Evropské unie

*Šárka Waisová*³⁰

Úvod

Afrika nepatří mezi zahraničněpolitické priority České republiky, nepatří však ani mezi oblasti, o které by se česká zahraniční politika zajímala alespoň průměrně. Pokud česká zahraniční politika o africké země „zavadí“, pak většinou v souvislosti s rozvojovou pomocí, lokálními konflikty, ilegální migrací a v posledních letech také v souvislosti s pirátstvím či bojem proti terorismu. Na krátkou dobu několika měsíců se africké země dostaly do zahraniční politiky ČR, a to v souvislosti s předsednictvím v Radě Evropské unie v první polovině roku 2008. A ačkoliv v rámci příprav na předsednictví Ministerstvo zahraničních věcí ČR částečně svou politiku vůči Africe přehodnotilo, nezdá se, že by se český přístup k Africe zásadnějším způsobem změnil, nebo že by došlo k určení nových základních linií směřování české zahraniční politiky k tomuto kontinentu.³¹

Předkládaná kapitola nahlíží na africké země jako na dodavatele klíčových energetických surovin, konkrétně zemního plynu a elektrické energie. Domnívám se, že africké země se mohou stát významným energetickým dodavatelem členských zemí EU, což umožní jak EU, tak České republice zlepšit energetickou situaci a posílit energetickou bezpečnost. Z pohledu českého národního zájmu, resp. české energetické bezpečnosti³² nelze africké země

v české zahraniční politice nadále marginalizovat (ve prospěch tzv. Východního partnerství) a v krátké době by mělo dojít k transformaci českého přístupu k Africe – africké země ne jako příjemci naší rozvojové pomoci a zdroje nestability, nýbrž jako dodavatelé klíčových energetických surovin, kteří umožní snížit závislost ČR a dalších členských zemí EU na nespolehlivých dodávkách z Ruské federace, a africké země jako perspektivní energetické trhy, které umožní ČR plnit kritéria Kjótského protokolu a získávat emisní kredity pro evropský systém emisního obchodování. Role afrických zemí při snižování energetické závislosti ČR se zvyšuje úměrně tomu, jak pokračuje budování energetické politiky EU a společného energetického trhu. Zatímco v roce 2005 mohly být úvahy o úloze afrických zemí při posilování energetické bezpečnosti EU chápány jako hudba budoucnosti, v roce 2010 se dodávky energetických surovin z afrických zemí staly skutečností. V letošním roce navíc některé země severní Afriky začnou vstupovat na energetický trh EU prostřednictvím dodávek elektrické energie vyrobené z obnovitelných zdrojů.

V následujícím textu budu nejprve kontextualizovat otázku afrických zemí jako energetického dodavatele České republiky, přičemž pozornost budu věnovat především zemnímu plynu a elektrické energii. Ropu ponechávám stranou především proto, že většina velkých afrických dodavatelů ropy dodává USA nebo Číně a současně je ropa zatížena vysokými emisemi CO₂, takže do budoucna není pro ČR vzhledem k jejím mezinárodním environmentálním závazkům perspektivní energetickou surovinou. Naopak zemní plyn splňuje emisní kritéria Kjótského protokolu a dalších environmentálních dohod. Samotná elektrická energie pak zatěžuje tu zemi, kde je vyráběna, nikoliv však tu zemi, která ji kupuje a spotřebovává. Navíc, v rámci tzv. *Clean Development Mechanism* (CDM) mohou průmyslově vyspělé státy podporovat v rozvíjejících se zemích projekty využívající alternativní zdroje energie a projekty s nízkými emisemi, čímž mohou získávat kredity potřebné k dodržení vlastních závazků vyplývajících z Kjótského protokolu. Tyto kredity jsou potom zobchodovány v emisním obchodním systému EU (*EU Emissions Trading System*) a mohou generovat významné finanční zisky. Dodávky elektrické energie se jeví v tuto chvíli pro ČR jako environmentálně i technicky nejpříjemnější, a to i s ohledem na možnosti CDM a otevření energetického trhu EU (od roku 2010) pro nečlenské státy EU, které dodávají elektrickou energii generovanou z obnovitelných zdrojů.

Kontext: Energetická východiska ČR a EU

V České republice patří mezi významné energetické zdroje uhlí, ropa, zemní plyn a jaderná energie. Skladba struktury energetického mixu zahrnovala v roce 2005 42 % tuhých paliv, 18 % plyných paliv, 21 % kapalných paliv, 15 % jaderných paliv a 4 % obnovitelných zdrojů. Strategické výhledy ministerstva obchodu a průmyslu pro roky 2030 a 2050 uvažují o odlišné skladbě energetického mixu, a to: 24 %, resp. 20 % tuhá paliva,³³ 20 %, resp. 21 % plyná paliva, 20 %, resp. 19 % kapalná paliva, 25 % jaderné palivo a 11 %, resp. 15 % obnovitelné zdroje (Aktualizace státní energetické koncepce České republiky, 2009: přílohy, graf. č. 1). Výroba energie z obnovitelných zdrojů je zatím v ČR zanedbávána, byť v souvislosti s cenovým zvýhodněním elektrické energie vyrobené ze slunečních elektráren jsme mohli v letech 2008–2009 pozorovat krátkodobý boom počtu solárních elektráren. „Současný energetický mix ČR je založen na vysokém využití domácích zdrojů primární energie. Podíl domácích zdrojů na konečné spotřebě energie činí okolo 50 %. Vysokou míru soběstačnosti vykazuje výroba elektřiny, kde čistá výroba elektřiny z domácích zdrojů prakticky plně pokrývá domácí spotřebu (ze zhruba 96 %)“ (Tamtéž: 13). Z objemu elektřiny, která se v ČR vyrobí, je kolem 60 % z uhelných elektráren a 31 % z jaderných elektráren (Matulík, 2008: A11). Výstavba dalších jaderných elektráren zatím není plánována. Česká republika patří mezi země, které jsou závislé na dovozu energetických surovin a energií z méně než jedné třetiny (WEC, 2007b: 11), avšak vzhledem k poklesu objemu těžby uhlí, zvyšující se energetické spotřebě a zastavení výstavby, resp. zvyšování kapacity stávajících jaderných elektráren (ČEZ, 2008), bude ČR v budoucích letech na dovozu energetických surovin (a to i elektřiny) daleko závislejší – v roce 2010 by měla dosáhnout 45 %, v roce 2020 50 % a v roce 2030 60 % (IEA, 2005: 33).

Pokud uvažujeme o dovozu, vývozu či tranzitu energetických surovin, nesmíme opominout stav přenosové sítě (zahrnuje i produktovody). „Přenosová soustava ČR je relativně silně propojena s okolními sítěmi. Souhrnná disponibilní přenosová kapacita dosahuje v poměru k maximálnímu zatížení ČR 35 % v exportním, resp. 30 % v importním směru a patří k jedněm z nejvyšších v Evropě. Z hlediska dostupnosti pro obchod je snižována kapacitními omezeními v sousedních zemích (zejména v Rakousku a Německu). Současně česká přenosová soustava tranzituje výkon ve směru sever/jih

odpovídající až 20 % maximálního zatížení. Požadavky na tranzity s ohledem na rozvoj obnovitelných zdrojů v severní Evropě dramaticky rostou. Pro udržení vysoké přenosové kapacity je stávající propojení nedostatečné ... Vysoká importní i exportní kapacita je nezbytná jak pro zajištění požadovaného postavení ČR v obchodu s elektřinou a souvisejícími službami ve střední Evropě, tak i zajištění odolnosti naší soustavy v případě rozsáhlých výpadků“ (Aktualizace státní energetické koncepce České republiky, 2009: 16).

Česká republika si svou nepříznivou energetickou situaci uvědomuje a hledá možnosti jejího zlepšení. Jedním ze základních rámců pro českou energetickou politiku jsou strategické cíle a vývoj energetické politiky EU (Tamtéž: 3). Posílení bezpečnosti energetických dodávek je jedním z jejích tří cílů³⁴ a jak jsem naznačila výše, v české perspektivě i Evropská politika sousedství, kde ČR silně tlačí na vytvoření tzv. Východního partnerství, ne nepodobného Unii pro Středomoří. Dále je to budování nových plynovodů, propojení plynovodů sever–jih a nastavení plynovodů východ–západ na možnosti dodávek západ–východ. V oblasti přenosu elektřiny je to budování inteligentních sítí a vysokonapěťových přenosových soustav, a to jak západ–východ a obráceně, tak sever–jih a obráceně. Se severojižní osou³⁵ však počítá ministerstvo obchodu a průmyslu (srovnej např. Aktualizaci státní energetické koncepce České republiky), nikoliv však zahraniční politika, která – ovládnuta atlanticisty – se zaměřuje na rozvoj (energetického) partnerství a vztahů po západovýchodní ose.³⁶

Energetickou bezpečnost členských zemí EU a společnou evropskou energetickou politiku nelze oddělit od dalších společných politik a závazků EU. Členské země EU jsou účastníkem Kjótského protokolu, což je zavazuje snížit emise CO₂ na úroveň roku 1990. Tento závazek komplikuje zajištění energetické bezpečnosti, neboť členským zemím svazuje ruce. Nejvýrazněji je tato skutečnost patrná v oblasti využití fosilních paliv, konkrétně uhlí. Ačkoliv by pro evropské země bylo jednou z cest snížení energetické závislosti větší a efektivnější využití vlastních zdrojů uhlí, kvůli Kjótskému protokolu se tyto země takového řešení musely vzdát. Podobné dilema – i když s tím rozdílem, že ropu musejí členské státy EU dovážet – řeší EU i v oblasti ropy. Členské země EU dnes hledají takové zdroje a technologie, které by jim na jedné straně zajistily energetickou bezpečnost, na druhé straně umožnily respektovat Kjótský protokol i další environmentální závazky.

Mezi energetické zdroje, které by umožnily evropským zemím dodržet závazky Kjótského protokolu, patří jaderná energie, resp. jaderné elektrárny, energie z obnovitelných zdrojů a zemní plyn. Ložiska zemního plynu se nacházejí jen v několika evropských zemích a tudíž většina členských zemí EU je závislá na dovozu. Poměrně významná část spotřeby zemního plynu evropských zemí je pokryta mezievropským obchodem (členské země EU dovážejí zemní plyn zejména z Norska), avšak s rozvojem nových technologií, které respektují požadavky Kjótského protokolu, se spotřeba zemního plynu meziročně zvyšuje o více než 3 % (The Economist, 2008: 124) a norská těžba nebude do budoucna schopna pokrýt rostoucí evropské požadavky. Dalšími zdrojovými regiony jsou vedle Norska Ruská federace a země severní Afriky. Ve střednědobé perspektivě by se zdrojovým regionem měly stát i oblast Kaspického moře a Středního východu. Členské země EU mají uzavřeno s Ruskou federací i se zeměmi severní Afriky řadu dohod týkajících se nákupu a tranzitu zemního plynu. Plynárenské sítě a plynovody jsou součástí tzv. transevropských energetických sítí a pro jejich výstavbu existuje střednědobý plán Evropské komise. Mezi projekty plynárenských sítí, které jsou již v procesu výstavby či existují studie proveditelnosti a stavba je plánována v krátkodobé perspektivě, patří plynovody Alžírsko–Maroko–Španělsko, Rusko–Bělorusko–Polsko–EU a Nabucco vedoucí z Turecka přes Bulharsko, Rumunsko a Maďarsko dále do střední a západní Evropy. Nové plynárenské sítě byly dále vystavěny v Řecku, Portugalsku a na jihu Španělska (Komise ES, 2006: 4).

Podobně problematické je i pokrytí nárůstu spotřeby elektrické energie zvýšenou výrobou elektřiny v členských zemích EU (a platí to i pro ČR). Hlavním důvodem jsou:

1. utlumování využití uhelných elektráren,
2. celkové stárnutí všech elektráren v evropském prostoru,
3. omezené využití obnovitelných zdrojů dané fyzicko-geografickými a ekonomickými podmínkami v evropských zemích,
4. přinejmenším opatrný přístup členských zemí EU k jaderné energetice.

Byť se jaderné elektrárny jeví v kontextu Kjótského protokolu a nedostatku ropy a zemního plynu jako nejjistější zdroj elektrické energie, lze do roku 2030 očekávat pokles výroby elektrické energie v jaderných zařízeních. Stávající jaderné reaktory v členských zemích EU pomalu zastarávají a vlády tváří v tvář vlastním občanům, kteří atomovou energii odmítají, nejsou s to rozhod-

nout o jejich revitalizaci či o výstavbě nových reaktorů. Pokles objemu elektrické energie vyrobené v jaderných elektrárnách členských zemí EU souvisí také s uzavíráním nevyhovujících zařízení v nových členských zemích (Ignalina na Litvě a Kozloduj v Bulharsku). Ačkoliv se některé země rozhodly pro výstavbu nových jaderných elektráren (Rumunsko a Finsko již staví, Litva, Bulharsko a Francie o výstavbě nových reaktorů uvažují), je již nyní zřejmé, že tato zařízení nebudou schopna pokrýt narůstající spotřebu členských zemí.

Klíčovou otázkou je, jak při současných podmínkách zajistit dostatečný a stabilní objem energetických surovin včetně elektrické energie pro členské země EU? Jednou z možností je dovoz ze třetích zemí. Ještě před několika desetiletími bychom o dovozu elektrické energie uvažovat nemohli, avšak rozvoj technologií umožnil výstavbu podmořských elektrických vedení i tisícikilometrových vysokonapěťových přenosových soustav a distribuční sítě. Uvedené technologické změny umožňují krátkodobé skladování elektrické energie i její přepravu na tisícikilometrové vzdálenosti při relativně malých ztrátách. Neexistenci plynovodů pak vyřešila možnost převozu zkapalněného zemního plynu v tankerech, nevhodné fyzicko-geografické podmínky pak výstavba podmořských plynovodů.

Analýza: Africké státy jako evropsští dodavatelé elektrické energie a zemního plynu

Uvažujeme-li o dovozu africké elektrické energie a zemního plynu do Evropy, musíme 1) analyzovat podmínky, za jakých se mohou africké země stát dodavateli zemního plynu a elektrické energie na energetický trh EU, 2) identifikovat zdrojové africké země (v úvahu přicházejí fakticky země severní a střední Afriky), 3) uvažovat o tom, kudy a jak budou zemní plyn a elektrická energie do evropských zemí dováženy.

V první podkapitole budu analyzovat současné podmínky vstupu afrických zemí na energetický trh EU a dále budu zkoumat, které africké země připadají jako dodavatelé elektrické energie a zemního plynu do EU v úvahu. Jak ukážu, jedná se především o Alžírsko, Libyi, Tunisko, Egypt, Etiopii a ve střednědobé perspektivě zřejmě i o Demokratickou republiku Kongo. Ve druhé části textu se zaměřím na možnosti transportu zemního plynu a elektrické energie ze severní a střední Afriky do Evropy. Ukážu, že zatím-

co dovoz elektrické energie ze zemí střední Afriky, zejména z Etiopie a Demokratické republiky Kongo, je zatím spíše hypotetickou záležitostí, dovoz zemního plynu a elektrické energie ze severní Afriky nabývá reálných rysů. Pro Evropskou unii je v současné době spíše než dovoz zemního plynu důležitější dovoz elektřiny, a tedy napojení severoafrické elektrické sítě na evropský systém a harmonizace elektrických systémů severoafrických států s elektrickou sítí evropských zemí.

Podmínky vstupu afrických zemí na energetický trh EU

Některé africké země dodávají zemní plyn i elektrickou energii do zemí EU již relativně dlouho. Výstavba prvních podmořských kabelů a plynovodů spojujících země jižního křídla EU a Alžírsko, Maroko či Libyi začala již na konci 80. let 20. století. Zásadní pro změnu vztahu mezi africkými dodavateli a evropskými zákazníky bylo budování energetické politiky EU a společného postoje členských zemí EU k vnějším dodavatelům. Budování „společné“³⁷ energetické politiky EU, transevropských energetických sítí a společného postoje k vnějším dodavatelům bylo urychleno po roce 2006, pod vlivem ukrajinsko-ruského sporu o cenu plynu. V březnu 2006 zveřejnila Komise Zelenou knihu *Evropská strategie pro udržitelnou, konkurenceschopnou bezpečnou energii*, která definovala šest prioritních oblastí evropské energetické politiky. V roce 2007 předložila Komise třetí liberalizační energetický balíček a v roce 2008 Klimaticko-energetický balíček (KEB), v němž dobrovolně přijala závazek snížení emisí EU o 20 % do roku 2020, snížení spotřeby o 20 % oproti očekávanému vývoji a dosažení 20% podílu obnovitelných zdrojů při výrobě energie. V dubnu 2009 byl výše zmíněný třetí balík schválen. Tento balík mj. vytváří podmínky pro spolupráci se třetími zeměmi v oblasti energetiky a umožňuje vnějším dodavatelům elektrické energie z obnovitelných zdrojů vstup na trh EU. V prosinci 2007 proběhl v Lisabonu summit EU–Afrika, který vytvořil osm tzv. odvětvových partnerství mezi EU a africkými státy, přičemž jedním z těchto partnerství je partnerství v oblasti energie. Cílem partnerství je mj. modernizace energetických infrastruktur afrických zemí a budování propojení mezi EU a Afrikou a společný průzkum potenciálu využití obnovitelných zdrojů. Výsledky pokračující spolupráce mezi EU a africkými státy v oblasti energetiky jsou patrné v Unii pro Středomoří, v dokončení Středomořského elektrického okruhu (MEDRING), jenž je synchronizovaný s ENTSO-E a napojený na elektrickou soustavu

EU skrze Španělsko, Portugalsko, Itálii, Řecko a Bulharsko, a přípravě plánů a studií proveditelnosti euro-africké energetické infrastruktury. Na tomto místě není nutné zmiňovat ani veškeré dokumenty upravující vstup vnějších dodavatelů na trh EU, ani uvádět všechny společně existující či plánované energetické a infrastrukturně-energetické projekty mezi EU a africkými státy, budu jen konstatovat, že legislativní úpravy, technické podmínky, kapacita přenosových sítí i zájem obou stran otevřely prostor pro reálné energetické partnerství.

Zdrojové země a možnosti dodávek

Vzhledem k transportním vzdálenostem lze jako o dovozcích plynu a elektrické energie do EU uvažovat pouze o zemích severní a střední Afriky. Ze zemí, jež se nacházejí v uvedených regionech, mají v krátkodobé až střednědobé perspektivě významný potenciál vyvážet zásoby zemního plynu Libye, Egypt, Tunisko a Alžírsko, generovat elektrickou energii v takovém objemu, aby byly schopny pokrýt domácí spotřebu a ještě významnou část vyvážet, Etiopie, Demokratická republika Kongo (dále jen DRK), Tunisko, Libye, Alžírsko a Egypt.³⁸ Všechny uvedené země mají masivní plány na dobudování národního energetického sektoru a tyto plány jsou rychle realizovány, a to s výraznou účastí EU a jejich členských zemí, případně s pomocí půjček od Světové banky. Většina realizovaných projektů v oblasti zemního plynu i hydroenergie (s výjimkou výstavby Grand Inga v DRK³⁹) splňuje kritéria Kjótského protokolu a generuje kredity pro emisní obchodní systém EU.

Africká elektrická energie by na trh EU vstupovala v Bulharsku, Řecko, Španělsku nebo Itálii, africký zemní plyn by vstupoval na trh EU prostřednictvím ropovodů ve Španělsku a Itálii, nebo prostřednictvím přečerpávacích terminálů LNG (pobřeží Chorvatska, Itálie, Francie, Španělska, Nizozemska, Německa či Polska).

Kapacity severoafrických zemí pro výrobu elektrické energie jsou o mnoho menší než etiopské či konžské možnosti, jejich poloha jim však poskytuje mimořádnou příležitost vstupovat na evropský energetický trh. Hlavním zdrojem při výrobě elektrické energie je v Alžírsku, Libyi a Tunisku zemní plyn, v Egyptě zemní plyn a z jedné třetiny i vody Nilu (Eurelectric Online, 2008). Do budoucna lze předpokládat, že by se v této oblasti mohly úspěšně rozvíjet solární elektrárny. Již nyní existuje několik studií proveditelnosti a evropské firmy začaly v oblasti severní Afriky s výstavbou menších solár-

ních zařízení.⁴⁰ Podle současných odhadů by země severní Afriky mohly vyrábět dvakrát více solární energie než všechny země EU dohromady (Buergermeister, 2007).

V případě severoafrických zemí se jedná zatím spíše o vývoz malého až středního objemu, nicméně do zemí, které vykazují velkou energetickou závislost a současně jim chybí elektrická spojení s dalšími zeměmi EU (Španělsko, Itálie), a to i z tak malého objemu činí významný zdroj. Výrobní kapacita a objem produkované elektrické energie v severoafrických zemích se rychle zvyšuje, neboť tyto země otevřely energetický sektor (výrobu i přenos) soukromým investorům, a současně tyto země získávají masivní podporu EU, jednotlivých členských zemí i mezinárodních finančních institucí.

Význam severoafrických zemí pro energetickou bezpečnost EU spočívá v roli tranzitních zemí, role přímého strategického dodavatele rychle roste. V okamžiku, kdy padnou poslední omezení liberalizace energetického trhu v jižních zemích EU (leden 2011), budou severoafrické země naprosto klíčovým evropským energetickým dodavatelem. Severoafrické přenosové a distribuční sítě pak budou tvořit vstupní bránu etiopské, konžské (DRK) či blízkořevropské elektrické energie na evropský energetický trh.

Euro-afriká elektrická a plynárenská síť

Členské země Evropské unie byly do roku 2009 součástí tří odlišných elektrických systémů, některé členské státy byly samostatnými, resp. izolovanými elektrickými systémy. V roce 2009 jedním z výsledků budování společné evropské energetické sítě bylo propojení všech výše zmíněných systémů a zřízení celoevropského systému přenosu elektrické energie ENTSOE-E⁴¹ (srv. obrázek dále).

ENTSO-E a jeho pravidla se staly základem společného trhu s elektrickou energií i plánu na zajištění dostatečného objemu i bezpečného přenosu a dodávek elektrické energie v širším evropském prostoru. Cílem ENTSOE-E je posílit kapacity systému tak, aby i větší či náhlé narušení systému nevedlo k přerušení dodávek elektrické energie. Součástí plánu je dobudování společného evropského trhu s elektrickou energií. Předpokladem dotvoření společného trhu a naplnění cílů ENTSOE-E je liberalizace národních trhů s elektřinou a dobudování propojení mezi evropskými zeměmi. Kapacity vzájemných elektrických propojení členských zemí EU již delší dobu nedostačují pro další nárůst výměny a dovozu. To vedlo Evropskou radu na zasedání v Barceloně

v roce 2002 k přijetí cíle pro členské státy, podle kterého by se stupeň vzájemného elektrického propojení měl rovnat přinejmenším 10 % výrobní kapacity členských zemí, které bylo dosaženo do roku 2005 (Komise ES, 2006: 3).

Pro zajištění stability a bezpečnosti evropského elektrického synchronního systému včetně bezpečnosti dodávek elektrické energie má mimořádný význam spolupráce se systémy obklopujícími země ENTSO-E a harmonizace pravidel třetích systémů se systémem ENTSO-E včetně výstavby nových přenosových soustav mezi jednotlivými systémy. V 90. letech ENTSO-E (dříve UCTE) zahájilo spolupráci s Černomořím a Středomořím. Zatímco uskutečnění plánu napojení Černomoří na systém ENTSO-E je ve fázi studií proveditelnosti, mezi středomořskými zeměmi a členskými státy ENTSO-E došlo k plné synchronizaci přenosových sítí.

Otázka plynovodů byla již částečně zmíněna výše. V současné době existují nebo jsou ve výstavbě plynovody mezi zeměmi severní Afriky (Maroko, Alžírsko, Tunisko, Libye a Egypt) a zeměmi jižního křídla EU (Španělsko, Itálie a Řecko). V oblasti Středomoří se významně rozvíjí trh s kapalným zemním plynem, ve výstavbě je řada nových přečerpávacích terminálů.

Středomořský elektrický okruh a propojení severoafrických systémů s ENTSO-E: posílení energetické bezpečnosti jižního křídla EU, resp. EU jako takové

Politika Evropské unie vůči středomořským zemím se řídila pravidly tzv. Středomořského partnerství, které se zformovalo v roce 1994 na konferenci v Barceloně. Barcelonský proces počítal i se spoluprací v oblasti energetického sektoru. Barcelonská deklarace obsahovala plán na vybudování Euro-středomořské zóny volného obchodu s elektrickou energií do roku 2010 (Euroelectric Online, 2006) včetně Středomořského elektrického okruhu (MEDRING). Na základě Barcelonské deklarace bylo v roce 2003 přijato Magrhrebské memorandum o porozumění (viz níže). Cíle Barcelonského procesu byly později převzaty Unií pro Středomoří. Současně otázka energetické spolupráce mezi Středomořím, resp. africkými státy a EU byla námětem Lisabonského summitu EU–Afrika (květen 2007) a stala se součástí většiny následných projektů EU–Afrika.

Jedním z motivů členských zemí EU pro napojení severoafrických států na evropský energetický sektor je skutečnost, že zejména jihoevropské státy jsou významně závislé na dovozu energetických surovin a spojení se severní

Afrikou sníží rizika vyplývající ze závislosti na jednom dodavateli. Zatímco při dovozu ropy a zemního plynu mají jihoevropské státy díky možnosti využít tankery různé alternativy, možnosti dovozu elektrické energie jsou značně omezené. Tato omezení vyplývají zejména z fyzické geografie Pyrenejského a Apeninského poloostrova. Jako nejsnazší se pro Španělsko a Portugalsko jeví dovoz elektrické energie z Francie, Maroka a Alžírsko, v případě Itálie by bylo možné pokrýt spotřebu severu dovozem ze Švýcarska, Rakouska a Francie, spotřebu jihu a italských ostrovů (Sicílie, Sardinie), kde je vlastní produkce elektrické energie zcela minimální, pak dovozem z Alžírsko, Tuniska a Libye. Neuspokojivá situace jihoevropských zemí byla reflektována i v plánu Evropské komise na podporu transevropských sítí. V rámci devíti priorit podpory transevropských projektů pro elektřinu jsou tři zacíleny na Itálii, Španělsko a Portugalsko. Prioritou EL2 je výstavba přeshraničních přenosových soustav na severu Itálie (což by fakticky umožňovalo další prodej africké elektrické energie do Rakouska, Německa a dále do střední Evropy), v rámci priority EL3 je podporována výstavba přenosových soustav mezi Francií a zeměmi Pyrenejského poloostrova a v rámci priority EL9 je podporováno vytvoření Středomořského elektrického okruhu a jeho propojení se Sicílií, Sardinii, Španělskem, Portugalskem a Řeckem.

Takzvaný Středomořský elektrický okruh (MEDRING) se skládá z přenosového a distribučního systému Jihozápadního středomořského bloku (tzv. COMELEC; více níže), Jihovýchodního středomořského bloku (Libye, Egypta, Jordánska, Palestinské autority, Libanonu a Sýrie⁴²) a Turecka. Tento blok je prostřednictvím regionální iniciativy EIJSTL spojen s elektrickým systémem Iráku (srv. obrázek).

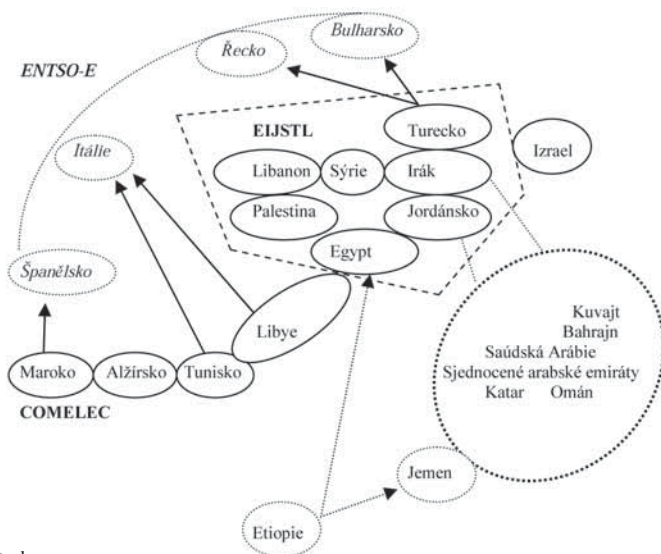
Jihozápadní středomořský blok tvoří Maroko, Tunisko a Alžírsko, a co se týká propojení s prostorem ENTSO-E a energetickým trhem EU, je nejdále. První podmořské spojení mezi Španělskem a Marokem bylo dokončeno v roce 1997 (UCTE, 2007: 27), druhé podmořské spojení bylo dokončeno v roce 2006. Alžírsko by mělo být kolem roku 2010 vedle Francie největším španělským energetickým dodavatelem.

Dnes je Středomořský elektrický okruh již dokončen a po dostavbě libyjsko-tuniského převaděče a zprovoznění syrsko-tureckého spojení došlo k synchronizaci celého Středomořského okruhu se systémem ENTSO-E (Singer, 2007). Ve fázi studie proveditelnosti je plán na výstavbu elektrické přenosové soustavy mezi Libyí a Sicílií. Jihovýchodoevropský středomořský blok by měl

být do budoucna spojen i s Irákem. Středomořský okruh je napojen na členské země EU přenosovou soustavou mezi Tureckem,⁴³ Bulharskem a Řeckem.

Ve Středomořském elektrickém okruhu dochází vedle posílení výstavby přenosových soustav i k integraci v oblasti energetického sektoru. V roce 2004 byl zahájen projekt ELTAM, jehož cílem je posílení přenosové soustavy a výstavby nových vysokonapěťových systémů mezi Egyptem, Libyí, Tuniskem, Egyptem a Alžírskem a vývozní kapacity severoafrických zemí směrem do jižního křídla EU. V roce 2003 bylo přijato Magrebské memorandum o porozumění, které stvrdilo, že Alžírsko, Maroko a Tunisko uznávají směrnice Evropské komise týkající se vnitřního trhu s elektrickou energií. Na základě uvedeného memoranda a uznání směrnic (i budoucích)⁴⁴ došlo k začlenění maghrebských trhů s elektrickou energií do vnitřního trhu EU (Eurelectric Online, 2006).

Obrázek 1:
Spojení ENTSO-E se severoafrickými a blízkovýchodními elektrickými soustavami

Zdroj: autorka.

Implikace: Absence strategického myšlení o severojižní energetické ose

České prostředí je dlouhodobě svázáno s představou o významu západovýchodní osy, představy o využití osy severojižní téměř zcela chybí. Žádné dosavadní české strategické dokumenty se severojižní osou v podstatě nepočítají a žádný relevantní aktér se ji do strategického myšlení nepokouší včlenit. Debata o energetické bezpečnosti je navíc ovládnuta českými atlanticisty a promotéry Východního partnerství v rámci Evropské politiky sousedství, což případné zanesení severojižní energetické osy do strategického myšlení ztěžuje, ne-li znemožňuje.

Severojižní energetická osa je perspektivní

Afrika zaujímala dosud v české zahraniční politice okrajové místo. Pozornost, která jí byla věnována, korelovala s chápáním Afriky a role afrických zemí v mezinárodní politice. Tato kapitola se pokusila o alternativní perspektivu – africké země nechápu ani jako příjemce pomoci, ani jako zdroje nestability, ale jako budoucí partnery v energetické oblasti. Taková vize afrických zemí je alternativou dosavadního atlantistického diskurzu v České republice, který energetickou bezpečnost ČR jednoznačně spojil s Východním partnerstvím EU a s energetickou orientací po západovýchodní ose. Ačkoliv je – i vzhledem k existující energetické infrastruktuře – těžké opustit myšlenku hlavní energetické orientace na východ, současné investiční a infrastrukturní projekty EU v oblasti Středomoří, zejména severní Afriky, vedou k tomu, že infrastrukturně severoafrické země a jižní křídlo EU dohánějí kvalitou i kvantitou počet a kapacitu přenosových soustav východ–západ. Severojižní přenosová soustava a obecněji severojižní energetická orientace posiluje i s rozvojem výroby energie z obnovitelných zdrojů v severních členských zemích EU. Severojižní osa umožní ČR diverzifikovat jak dodávky plynu, tak dodávky elektrické energie. Významnou úlohu mohou sehrát LNG terminály v Chorvatsku a Polsku, které jsou již ve výstavbě. Do EU však směřuje severoafrický plyn i podmořskými plynovody. Na trh EU vstupuje na území Španělska, Itálie a Řecka. Z Itálie by měl další podmořský ropovod směřovat na území západního Balkánu. Severojižní osa je pro ČR perspektivní i v oblasti

obchodu s elektrickou energií. Výrobní kapacity členských zemí MEDRING se kontinuálně zvyšují, zvýšila se i transportní kapacita evropského přenosového systému, včetně počtu a kapacitního výkonu přeshraničních přenosových soustav. Se vznikem ENTSO-E došlo k synchronizaci a výraznému zefektivnění přenosových soustav. Ne nevýznamná je i otázka plnění závazku Kjótského protokolu a Klimaticko-energetického balíčku Evropské komise. Česká republika by měla začít uvažovat nejen o existenci a perspektivě severojižní energetické osy, ale měla by tuto energetickou osu zohlednit v zahraniční politice. Výhodou pro ČR je zejména to, že přenosové soustavy v severojižním směru jsou novější a jejich kapacita bude nadále narůstat a jsou a budou masivně podporovány EU. Současně státy severní Afriky jsou daleko ochotnější při přijímání unijních pravidel obchodu s energetickými surovinami a bez větších problémů akceptovaly a akceptují unijní pravidla energetického trhu a tato pravidla dodržují.

Konsenzus: Severojižní energetická osa – jako téma diskuse ve veřejném prostoru chybí

Severojižní energetická osa, byť se občas jako případná alternativa v diskusi o české energetické bezpečnosti objeví, nepředstavuje společensky relevantní otázku, která by se stala součástí veřejné deliberace.

Vnější přijatelnost: EU a severojižní energetické plány

Z pohledu EU, zejména některých jejích členských států, je severojižní osa plnou budoucí alternativou západovýchodní energetické ose, byť představy, které dosud v evropském energetickém prostoru převažují, počítají se západovýchodní osou. Výstavba dalších elektráren (jaderných, osmotických, příbojových, plynových atd.) i rozvodných sítí v severním křídle EU navíc dává tušit, že energeticky bude tato oblast fungovat bez větších výpadků a bez závislosti na západovýchodní energetické ose. Budování severojižní energetické osy je plně v souladu s evropskou energetickou politikou ve smyslu posílení energetické bezpečnosti všech dalších členských zemí EU, byť tento bod v ní není explicitně obsažen.

Závěr a doporučení

S ohledem na výše jmenované faktory a s ohledem na stávající a rozvíjející se úpravu podmínek energetického trhu EU je pro Českou republiku výhodné opustit výhradní západovýchodní energetickou osu a rozvíjet zahraničněpoliticky takové podmínky, které ČR usnadní budovat severojižní energetickou osu. Severojižní osa umožní ČR diverzifikovat jak dodávky plynu, tak dodávky elektrické energie. Výhodou pro ČR je zejména to, že přenosové soustavy v severojižním směru jsou novější a jejich kapacita bude nadále narůstat a jsou a budou masivně podporovány EU. Česká republika by měla severojižní energetickou osu zohlednit v zahraniční politice, a to jak v konkrétních dokumentech, tak v zahraničněpolitické praxi.

Doporučené zdroje

Obecnou analýzu evropské energetické bezpečnosti včetně konkrétních rizik a hrozeb obsahuje Zpráva Paula Belkina pro americký Kongres (Belkin, 2008). Analýzu výroby solární energie na severu Afriky a možnosti dodávek této elektrické energie do evropského prostoru nabízí *The Economist* (2008: 12–14). Konkrétními otázkami ochodu s elektrickou energií mezi EU a africkými státy se zabývá prezentace Amelie Hadafield (2009).

Hledání konsenzu o Afghánistánu jako promarněná příležitost

Jan Eichler, Nik Hynek

Úvod

Afghánistán byl po většinu své existence pro Evropany téměř neznámou, uzavřenou a málo zajímavou zemí kdesi daleko ve střední Asii. Určitou pozornost vyvolal až poté, co v něm ve třech asymetrických válkách zabředli vojáci britského impéria. Do popředí celosvětové pozornosti se dostal po sovětské invazi na konci 70. let minulého století a zejména pak po teroristických útocích 11. 9. 2001 a po následující vojenské intervenci USA a jejich spojenců.

V době, kdy vojenská přítomnost USA v této hornaté kontinentální zemi vstoupila již do svého desátého roku, se na zemi pod Hindúkušem všeobecně nahlíží jako jeden z nejvážnějších a nejpalčivějších problémů světové politiky. Řešení tamních vnitropolitických i bezpečnostních problémů se dostalo i do popředí zahraničněpolitických priorit nového amerického prezidenta. Souběžně s vojáky a experty USA v zemi působí také NATO a EU.

Na naplňování priorit NATO a EU v Afghánistánu se aktivně podílí celkem 25 zemí, mezi nimi i Česká republika. Tato kapitola pojednává o mezinárodních souvislostech a o konkrétních prioritách českého vojenského působení v Afghánistánu od jeho počátku do konce roku 2010. Je rozdělena do tří částí. První část se zabývá českou účastí z hlediska priorit sdílených s EU a s NATO. Druhá část rozebírá složitou vnitropolitickou a bezpečnostní situaci v Afghánistánu. A konečně třetí část hodnotí české zkušenosti v mezinárodním kontextu.

Kontext : Česká účast v Afghánistánu ve světle priorit sdílených s EU a s NATO

Dnešní Afghánistán je v centru pozornosti všech významných mezinárodních organizací, zejména pak NATO a EU. Pro strategické zájmy těchto dvou mezinárodních organizací a jejich každodenní činnost v Afghánistánu je typické to, že se v zásadě navzájem doplňují a úzce prolínají. Pokud mezi nimi jsou rozdíly, pak se netýkají podstaty věci, tedy otázky, zda v Afghánistánu působit či nikoli. Rozdíly se projevují ve dvou směrech, jimiž jsou konstrukce a prezentace bezpečnostních hrozeb spojených s Afghánistánem a zaměření jejich působení v zemi. Proto se tato kapitola zaměřuje na otázku, v čem se NATO a EU v přístupu k Afghánistánu shodují a v čem se naopak odlišují. Při hledání odpovědi se první část textu zabývá významem mise pro NATO a druhá část posuzuje význam ISAF pro EU.

ISAF a NATO

Pokud jde o NATO, konstrukce tzv. afghánské bezpečnostní hrozby byla typickým příkladem kaskádovité argumentace (Balzaq, 2010: 65–66), která měla celkem tři stupně. Prvním stupněm byla teze o naléhavosti afghánské hrozby, jež nejprve zazněla v USA – přišla s ní Bushova administrativa, která také na Afghánistán v říjnu 2001 vojensky udeřila (Operace Enduring Freedom /OEF/ nebyla nikdy ukončena, probíhá do současnosti). Druhým stupněm se stal summit NATO konaný v Rize v roce 2006, který vyhlásil rozhodnutí o misi ISAF. Její smysl vymezil slovy, že „příspěvek k míru a stabilitě v Afghánistánu je naprostou prioritou NATO“ (Déclaration du Sommet de Riga, 2006). Tehdejší generální tajemník NATO Jaap de Hoop Scheffer k tomu dodal památný výrok, že pokud NATO nezasáhne pod Hindúkušem, přijdou tamní teroristé do Paříže, Amsterdamu a Bruselu. Prezentací islámského extremismu jako hrozby existenciálního charakteru se generální tajemník NATO plně přihlásil k idealistickému a aktivistickému přístupu, a tak ISAF dostala do vínku, že je spolu s OEF jakousi novou podobou „přední obrany“ (Freedman, 2006–2007: 52), vybudovanou velmi daleko na východ od hranic zemí NATO.

A konečně třetím stupněm argumentační kaskády se stala vyjádření tehdejších politických elit v evropských členských zemích, zejména pak v těch, které byly do NATO přijaty až po skončení studené války. Nejvyšší političtí

činitelé těchto zemí argumentovali, že Afghánistán je prioritou Aliance, nově přijaté státy jsou jejími členy, a tak nemohou jen brát bezpečnostní záruky, ale musejí také něco dávat. Ve všech třech na sebe navazujících stupních se jednalo o typickou politickou konstrukci hrozby, jež byla namířena na předem vytypované cílové publikum v evropských členských zemích NATO.

ISAF a vnitroatlantické dilema

Naplňování cílů mise ISAF v Afghánistánu je ovlivněno časovým souběhem s bojovou misí OEF. V důsledku toho se jakákoliv vojenská přítomnost členských zemí NATO v Afghánistánu stává typickým příkladem vnitroaliančního bezpečnostního dilematu (Snyder, 1997: 180–183), jehož základem je rozdíl v rovině vnímání naléhavosti bezpečnostních hrozeb. V případě Afghánistánu to znamená, že na jedné straně jsou USA, které dlouhodobě a zvláště pak po nástupu B. Obamy tvrdí, že Afghánistán je vážnou a prvořadou hrozbou, jež stojí nad všemi ostatními, a je proto nejvyšší prioritou. Ale na druhé straně stojí Evropané, pro něž to tak naléhavá a vážná hrozba není. V důsledku silících a stále vážnějších problémů v samotném Afghánistánu narůstá počet evropských zemí, které tuto zemi vnímají jako past. Z těch nejvýznamnějších to jsou Francie (zejména po zabití elitních výsadkářů z Carcassone) a Německo (zejména po vážném incidentu s postřílenými civilisty). Tyto státy se stále více vyhýbají místům, kde jsou časté střety s ozbrojenými vzbouřeními, kde je nutno vést letální operace a kde je vysoké riziko ztrát na životech.

Afghánská podoba vnitroatlantického dilematu má dvě roviny. Z pohledu USA jde o to, že tam nechtějí působit samy, zejména pak v jižních a jihozápadních oblastech, kde je silná a agresivní *insurgency* a tím pádem i vysoké ztráty na životech. Výše vzpomínané vyhýbavé chování některých evropských zemí vyvolává na straně USA silící pocit opuštěnosti (*abandonment*). Naopak evropští spojenci se bojí, že by mohli uvíznout v pasti (*entrapment*) právě v těch oblastech, kde je silná a agresivní *insurgency* (a vysoké ztráty na životech). Afghánské vnitroatlantické dilema se tedy pohybuje mezi pocitem *abandonment* (na straně USA) a *entrapment* (na straně evropských spojenců).

ISAF a EU

V rámci mise ISAF v Afghánistánu působí přes 40 000 vojáků pod velením NATO (z toho přes 10 000 amerických vojáků), jejichž hlavním úkolem je zajištění bezpečnosti civilních specialistů na poválečnou obnovu a na výstav-

bu státu. Zároveň s nimi tam operuje přes 20 000 amerických vojáků pod přímým americkým velením, kteří povětšinou pokračují především v bojových operacích letálního charakteru.

Pokud jde o EU, ta se v této odlehlé středoasijské zemi velmi významně angažuje již od prosince 2001, odkdy tam má svého zvláštního představitele, a od května 2002 tam funguje její úřadovna. EU již na konkrétní projekty vydala několik miliard euro (EU Council Secretariat, 2006) a také přijala několik významných dokumentů věnovaných problematice Afghánistánu.

ESS jako základní strategický rámec

Základním referenčním dokumentem je *Evropská bezpečnostní strategie* z prosince 2003, která zdůrazňuje, že žádná z klíčových bezpečnostních hrozeb dnešního světa nemá jenom vojenský rozměr, a tak žádnou z nich nelze řešit jenom vojenskými nástroji. Proto klade velký důraz na šíření stability a bezpečnosti nejen v rámci EU, ale také do jejího okolí, což platí zejména o výbušném islámském světě včetně Afghánistánu. Tím je vytvořen základní strategický rámec angažovanosti EU a jejích členských států v této odlehlé asijské zemi.

Sdílené priority mezi EU a Afghánistánem

Dalším významným dokumentem je společné politické vyhlášení EU a Afghánistánu z 16. 11. 2005, v němž obě strany vymezují nové dlouhodobé partnerství zakládané na sdílených prioritách, jimiž jsou budování demokratického politického systému v Afghánistánu, nastolení právního státu, boj proti terorismu a celková obnova země (EU–Afghanistan Joint Declaration, 2005). V návaznosti na toto vyhlášení EU ve všech svých dokumentech zdůrazňuje, že Afghánistán je celosvětově významným územím, kde je třeba vést boj proti vážným a naléhavým bezpečnostním hrozbám, jimiž jsou zejména terorismus, militantní extremismus, rozsáhlý obchod s drogami a činnost mezinárodního organizovaného zločinu (2791 External relations Council meeting, 2009: 4).

Za nejnaléhavější konkrétní úkol EU označuje „zlepšení kritické bezpečnostní situace“ a zdůrazňuje, že samotné vojenské nástroje nemohou stačit. Za dlouhodobý a naléhavý úkol označuje angažovanost mezinárodního společenství ve třech klíčových oblastech (*focal areas*), jimiž jsou rozvoj venkova, zdokonalení systému vládnutí v zemi a vybudování systému zdravotní péče. Zároveň s tím doplňuje tři další navazující oblasti (*non focal areas*), kterými

jsou vytvoření systému sociální péče, rozvoj těžebního průmyslu a nastolení regionální spolupráce (European Commission, 2008: 3).

Evropská angažovanost v Afghánistánu klade důraz na naplňování Akčního plánu EU (Kabul Conference, 2010), zejména pak na následující konkrétní úkoly: uskutečňování rekonstrukčních programů na afghánském venkově, budování státu, dodržování základních lidských práv a zvyšování životní úrovně. Všechny tyto priority Akčního plánu EU se úzce prolínají a vzájemně doplňují s hlavními prioritami mise ISAF.

Sdílené priority mezi EU a NATO

Přístup EU k Afghánistánu se velmi úzce prolíná a vzájemně doplňuje s celkovým zaměřením mise ISAF. Členské státy a Evropská komise hrají klíčovou úlohu v celkové pomoci Afghánistánu, a to včetně oblasti bezpečnosti (EU Statement in response to the presentation, 2009). Své jednotky v rámci mise ISAF na území Afghánistánu má rozmístěno celkem 25 členských států EU, přičemž každý PRT se zaměřuje především na stabilizaci, rekonstrukci, na budování právního státu a na posilování každodenní bezpečnosti. Ve vztahu mezi ISAF a EU tedy nepůsobí žádná neslučitelnost ani konfliktnost, naopak je mezi nimi výrazná vzájemná návaznost a široká propojenost.

Navíc EU má ve srovnání s NATO tu výhodu, že v Afghánistánu nevede žádnou operaci vojenského charakteru, neangažuje se tam na poli tzv. *hard security*. Její působení v Afghánistánu se soustřeďuje výlučně na oblast rekonstrukce a *soft security*. Díky této skutečnosti se EU mohla vyhnout dvěma negativním jevům, které zasáhly NATO. Především v rámci EU nebylo nutné prosazovat kaskádovitou argumentaci ve prospěch působení v Afghánistánu, jako tomu bylo v případě NATO. A stejně tak uvnitř EU nepůsobí žádné vnitřní dilema, v němž by se projevovaly velké rozdíly v přístupech jednotlivých členských zemí k afghánské bezpečnostní hrozbě.

Společné zájmy a priority NATO a EU

Celkově mezi EU a NATO při působení v Afghánistánu nejsou žádné zásadní neshody, natož pak nějaké rozpory. Naopak, obě mezinárodní organizace mají v této zemi jednu společnou strategickou prioritu, kterou je poválečná rekonstrukce a budování nového, životaschopného státu. Při úsilí o její naplnění velmi úzce spolupracují a ve své činnosti ve prospěch poválečné

obnovy se vzájemně doplňují. Z toho vyplývá, že žádný stát, který se na obnově Afghánistánu podílí, nemusí řešit dilema, zda tak má činit pod praporem NATO nebo v rámci EU. Působením v Afghánistánu se každý jednotlivý stát podílí na naplňování společné strategické priority obou organizací.

Analýza: Složitá vnitropolitická a bezpečnostní situace v Afghánistánu

V současné době se Afghánistán vyznačuje vážnými problémy jak ve vnitřní politice, tak i na poli vnitřní bezpečnosti. Vnitropolitické problémy vyplývají ze stále probíhajícího a neukončeného střetu dvou různých představ o budoucnosti státu (Saikal, 2010). Na jedné straně stojí stoupenci prozápadního modelu sekulárního náboženského uspořádání založeného na kapitalistické cestě rozvoje. Jejich čelným představitelem je úřadující prezident Karzái a jeho přívrženci, kteří se rekrutují především z tzv. afghánské diaspory na Západě a kteří trvají na zachování prezidentského režimu.

Na druhé straně jsou dědicové odkazu protisovětského odboje prosazující návrat k tradicím. Jejich vnitropolitickým cílem je nastolení autoritářského systému vládnutí založeného především na ústřední úloze muslimského náboženství. Na poli zahraniční politiky usilují o ukončení prozápadní a především pak proamerické orientace a o návrat k tradicím neutrality.

V Afghánistánu tedy stále probíhá střet dvou hlavních proudů politických a mocenských elit, jež mají zcela rozdílné a v podstatě neslučitelné představy o vnitropolitickém uspořádání a o dalším zahraničněpolitickém směřování země. Jejich vzájemná nesmiřitelnost v žádném případě nemůže být vyřešena jednorázově. Naopak, vyžaduje dlouhodobé a trpělivé působení. To je hlavní politická výzva a dlouhodobý úkol pro všechny organizace i země, které v Afghánistánu působí.

Pokud jde o vnitřní bezpečnost, jejími hlavními destabilizátory jsou Tálibán a tzv. warlordi. Obě skupiny se afghánským venkovánům snaží představit jako zastánci tradičních hodnot, především pak víry. Nedílně s tím se prohlašují za záruku národní hrdosti a za sílu schopnou zajistit každodenní bezpečnost obyčejných lidí a také jejich lepší životní podmínky. Nejvlivnější a nejmocnější warlordi mají své vlastní armády v počtu několika desítek tisíc mužů vyzbrojených tanky, obrněnými transportéry a těžkým dělostře-

lectvem. Jsou vnímáni jako závažnější hrozba poválečné obnovy Afghánistánu než sami Tálibánci. Afghánští warlordi vytvořili sdružení tzv. protikoa-ličních bojovníků (*anti-coalition militants*, ACM), kteří zneužívají islám ke zdůvodňování bezohledných taktických a technických postupů proti vojákům NATO. Vyhýbají se přímým bojům, v nichž by byli velmi rychle poraženi. O to více sázejí na podvratné akce. Neberou ohled na to, že mise ISAF má jasný mandát RB OSN, že neplní úkoly okupačního charakteru a že se zaměřuje především na stabilizaci situace v Afghánistánu a na jeho další rozvoj. ACM vedou systematickou, nelítostnou a zákeřnou vzbouřeneckou válku proti všem zahraničním vojákům, kteří se nacházejí na území Afghánistánu. Přebírají zkušenosti z vedení asymetrické války v Iráku, a proto se v tomto případě hovoří o tzv. irákizaci Afghánistánu.

Bojovou činnost warlordů je možno rozdělit do několika skupin. První z nich je *záškodnická činnost* proti veřejnému nebo soukromému majetku, proti dopravní a komunikační infrastruktuře. Druhým typem jsou *výpady* (*raids*), nástrahy a léčky proti vojskům NATO, proti jejich základnám, konvojům, posádkám, skladům a hlídkám. Třetí a zvláště nebezpečnou činností je „vlastní“ *terorismus* – vraždění, únosy, mučení, mrzačení Afghánců, zejména však kmenových náčelníků nebo politických kandidátů považovaných za příliš loajální vůči kábulskému režimu nebo dokonce za „kolaboranty“ s cizími vojsky. Touto cestou se mezi afghánským obyvatelstvem šíří strach z jakékoli spolupráce s ústřední vládou nebo se spojeneckými vojsky a je negativně ovlivňována morálka aliančních vojáků. Často uplatňovaným postupem jsou i *provokace a incidenty* zaměřené na narušování veřejného pořádku.

Vysoké horské masivy a úzká údolí zvýhodňují afghánské vzbouřence proti regulérním zahraničním armádám, které k vedení operací potřebují rozsáhlý prostor. Trvale narůstá počet a letalita teroristických útoků. Zahraniční vojáci jsou v Afghánistánu vystaveni řadě zákeřných akcí (Southern Afghanistan COIN Operations, 2006), rychlým výpadům typu „udeř a zmiz“, nástrahám a léčkám, na dálku odpalovaným náložím (IED), útokům na přesunující se jednotky, přepadům vojenských základen NATO, teroristickým výpravám proti tzv. kolaborantům, což je velmi náročné na psychiku vojáků NATO a může to vést i k frustraci Afghánců. Nepříznivě působí i stále ještě nízká spolehlivost a bojová pohotovost Afghánské národní armády (ANA), jež zatím není schopna bojovat samostatně, což dále zvyšuje zátěž zahraničních vojenských jednotek, ať už působí v rámci OEF nebo ISAF.

Na přelomu let 2008 a 2009 přišel Tálibán s jakousi vlastní směrnicí, které se říkalo „doktrína Mully Omara“. Ta v reakci na protiteroristickou směrnicí generála Petraeuse vyzývala ke zmírnění těch nejbrutálnějších a nejvíce diskreditujících metod protizápadního odboje, zejména pak sebevražedných atentátů a braní rukojmí. Ale tato směrnice zůstala v podstatě nevyslyšena, radikální islamisté nadále pokračují v nesmiřitelné a nanejvýš kruté bojové činnosti.

Celková situace v Afghánistánu je v předvečer desátého výročí zahájení OEF natolik vážná, že hrozí, že „mezinárodní společenství a NATO by mohlo prohrát válku v Afghánistánu“ (Rubin, 2008: 25), protože čas zde pracuje spíše pro Tálibán nežli pro NATO a jeho misi ISAF. Z toho vyplývá, že klíčové řešení musí přijít na politické úrovni: sílí hlasy volající po tom, aby NATO zahájilo jednání s Tálibánci, především pak s těmi, kteří nejsou zdiskreditováni spoluprací s al-Kaidou ani s teroristickými formami boje a kteří mají určitý respekt obyvatelstva na afghánském venkově.

I přes vážné a nebezpečné hrozby je mise ISAF životně důležitá jak pro NATO, tak pro celosvětový boj proti terorismu. Její případný neúspěch a odchod NATO z Afghánistánu by nemohl skončit jinak než přeměnou této země v tzv. Safe Heavens al-Kaidá a dalších organizací sítě globálního terorismu. Ty by toto území a spolu s ním také příhraniční oblasti Pákistánu mohly využívat jako základny pro výcvik teroristů a pro plánování dalších teroristických útoků. Úspěch mise ISAF je jedním z klíčových předpokladů, jak tomu zabránit. Proto je tak důležitá, proto tolik záleží i na úspěchu každého konkrétního PRT. V Afghánistánu se tedy hraje nejen o budoucnost prezidenta Karzáiho a Afghánistánu, ale také „o budoucnost OSN, NATO, Evropské unie a také o sílu a prestiž Ameriky“ (Rashid, 2008).

Celá mise ISAF a v jejím rámci i působení každého národního PRT jsou rozděleny do dvou základních rovin – vojenské a nevojenské. Ve vojenské rovině jde o tzv. letální akce, jejichž hlavním smyslem je zabít afghánské vzbouřence a cvičit afghánské vojáky (*Afghan National Army*) a policisty (*Afghan National Security Forces*), aby také oni sami byli schopni ve stále větším rozsahu takto postupovat. V afghánských poměrech nelze na tyto akce nasazovat velké vojenské jednotky, mohou se jich účastnit pouze malé mobilní skupiny, jež jsou přepravované především vrtulovými letadly, vrtulníky, obrněnými transportéry nebo se přemísťují pěšky.

Do nevojenské roviny spadají především psychologické operace (PSYOP) zaměřené do tří hlavních směrů. *Prvním je diskreditace ACM*, které pouze za-

strašují, vraždí, ničí, ale nenabízejí žádné konstruktivní východisko. Druhým směrem je stabilizační působení založené na prezentaci poskytované pomoci a změn k lepšímu. A konečně třetí směr se týká velmi citlivého dialogu kultur. Je třeba se vyhybat všemu, co by mohlo vyznívat jako nadřazenost západní kultury, jako kritika či znevažování islámu, jako nerespektování místních obyčejů. Velmi důležité jsou *úkoly humanitárního a sociálního charakteru*: vyčištění zaminovaných oblastí, dodávky základních potravin a léků, pomoc uprchlíkům a běžencům ve sběrných táborech, poskytování lékařské i psychologické pomoci obětem bojů, preventivní opatření proti hladu, zajištění dodávek pitné vody a elektřiny, pomoc při obnově a budování vzdělávacích institucí všech stupňů a zajišťování jejich bezpečnosti. Další úkoly se týkají *obnovy ekonomiky a infrastruktury*, kde je nutné zajišťovat bezpečnost při obnově nebo při zakládání nových podniků, bank, farem, ale také při sklizení a při jejím skladování. Neméně důležité je *budování nového právního systému*, postižení viníků minulých násilností a příkoří, vytváření nových institucí, zavádění postupů vycházejících z mezinárodních právních norem, zajištění procesu postupného národního usmíření, systematická příprava nového personálu a jeho uvádění do funkcí, potírání korupce a nelegálních obchodů, vytvoření systému pro ochranu.

Formování českých PRT

Pokud jde o druhý směr nevojenské roviny, Česká republika vytvořila svůj vlastní PRT, a to v provincii Lógar, se základnou Shank. Tam se doposud vystřídalo celkem pět českých kontingentů PRT, jež se zaměřují především na školství (rekonstrukce, dostavby a vybavení škol), zdravotnictví (dostavby nemocnic, nákup ambulancí a léků), zemědělství (pomoc se zpracováním zemědělské produkce), dopravní infrastrukturu, bezpečnost, obnovu vodních zdrojů, podporu nezávislých médií a podporu lidských práv. V činnosti civilního týmu, který vysílá a řídí MZV, se plně odráží generický design původního amerického projektu *Coalition Humanitarian Liaison Cells*. Je zřetelný zejména v rozdělení PRT na vojenskou a civilní část, v povaze jejich spolupráce (CIMIC) i stávajícím poměru 27 : 1 (269 vojáků a 10 civilistů). Přijetí existujícího konceptu PRT pokračuje přebráním tří typů rekonstrukčních projektů mise ISAF PRT (reforma bezpečnostního sektoru; oblast vládnutí, právního státu a lidských práv; oblast ekonomického a sociálního rozvoje). Kromě rozvojových projektů český PRT realizuje také tzv. projekty rychlé-

ho dopadu (*Quick Impact Projects*, QIP). Jde např. o nákupy čerpadel, sušáren na ovoce, hloubení studen, dodávky materiálu první pomoci a další (Ministerstvo zahraničních věcí ČR a Ministerstvo obrany ČR, 2008).

Rozhovory s vysoce postavenými ministerskými úředníky i nevěřejné vládní materiály ukazují, že jedním z cílů PRT bylo i udržitelné využívání přírodních zdrojů, konkrétně vybudování infrastruktury k těžbě mědi. Ač tento důvod nefiguje v této explicitní formě mezi oficiálně deklarovanými projekty, právě v provincii Lógar se nacházejí značné zásoby mědi, čehož důkazem je např. činnost společnosti China Metallurgical Group plánující otevření měděného dolu s kapacitou 10 000 pracovních míst v okrsku Mohammad Agha. Aktivním „základním advokátem“ umístění českého PRT do Lógaru bylo Ministerstvo průmyslu a obchodu ČR. Ekonomický motiv tak spulurozhodoval o výběru konkrétní oblasti pro umístění českého PRT, jakmile bylo z politických důvodů jasné, že k umístění do Afghánistánu dojde. Všichni účastníci českých PRT jsou vystaveni hrozbě úderů ze strany teroristů, zahraničních muslimských bojovníků a místních kriminálních živlů, zejména pak warlordů a pašeráků opia. Ti nerozlišují z hlediska svých útoků mezi OEF a ISAF, napadají veškeré zahraniční kontingenty, včetně civilních složek PRT. Co se týká českého PRT, vojáci byli opakovaně napadeni ozbrojenci. Výsledkem jsou dva mrtví, navíc při útoku 22. 9. 2008 bylo při útoku raketou na základnu Shank zraněno pět českých vojáků a po posledním útoku z 1. 10. 2008 dalších sedm během hlídky. Výjimečné nejsou ani raketové útoky proti základně českého PRT. V květnu 2007 se pod těžkou palbu dostal i český chargé d'affaires v Afghánistánu Filip Velach, ale nakonec byl zachráněn. To vše dokazuje, že není možné oddělovat český PRT od operací souvisejících s válkou proti terorismu.

Právě ve spojení války proti terorismu s působením mise ISAF včetně českého PRT se stává civilní složka PRT a diplomaté „nejcennějším“ terčem pro vyskytující se subverzivní aktéry. Ti si jsou ve své strategii velmi dobře vědomi vlivu veřejného mínění na spojenecký závazek a civilní složka PRT představuje skupinu kontingentu, jejíž ohrožení či ztráty na životech budou znamenat největší tlak na vládu České republiky v otázce případné revize závazku. Velmi výstižně to vysvětluje velitel 2. kontingentu AČR PRT Lógar podplukovník P. Lipka: „Česká veřejnost není připravena na ztráty na životech.“

Implikace: České zkušenosti v mezinárodním kontextu

Tato část kapitoly, věnovaná České republice, se soustředí na konstrukce bezpečnostních hrozeb spojených s Afghánistánem a zaměření konkrétního působení českých PRT v Afghánistánu.

Kaskádovitá argumentace po česku a její mezinárodní souvislosti

Mechanismus kaskádovité argumentace se projevil, když Topolánkova vláda pravicově-středové vládní koalice z let 2006–2009 (ODS, KDU-ČSL a Strana zelených) nastolila zřízení českého PRT v Lógaru jako národní zájem a jako výzvu k prohloubení aliančního závazku. V plném rozsahu převzala argumentaci generálního tajemníka NATO týkající se afghánské hrozby a vůbec nepřipustila skutečnou politickou debatu o smyslu a cílech zřízení českého PRT v této zemi.

Tehdejší ministryně obrany V. Parkanová při snaze o legitimizaci návrhu na zřízení vlastního PRT v Lógaru zdůrazňovala dva klíčové argumenty: politicko-vojenské ambice České republiky a její spoluodpovědnost za svoji vlastní bezpečnost a rovněž za obranu společných hodnot a zájmů, které byly v přístupu k ISAF zakotveny ve dvou rezolucích Parlamentního shromáždění NATO ze října 2007 (Reykjavík), jež vyzvalo členské státy NATO k větší angažovanosti v Afghánistánu. Jednalo se o doslova učebnicový příklad tzv. *post-decisional politics*: rozhodne se v NATO a domácí politika je redukována na úroveň automatického schvalovacího razítka.

Pokud jde o opozici, ta nejprve silně protestovala, hlavně pak KSČM, jejíž zásadní nesouhlas vydržel až do současnosti. Ale nekomunistická opozice se nakonec vyslovila pro prodloužení působení sil a prostředků AČR v silách ISAF v Afghánistánu, jehož součástí bylo i zřízení českého PRT v Lógaru. A tak byl celý návrh přijat v poměru 125 : 54 hlasů. Postoj shovívavé části opozice vyjádřil poslanec ČSSD J. Hamáček slovy, že jeho strana nechtěla zapříčinit zrušení celé mise ISAF.

Z výše uvedených skutečností vyplývá, že *téma české účasti na ISAF nebylo výsledkem náležité otevřené diskuse, a proto nebylo dostatečně společensky relevantní*. Topolánkova vláda postupovala v duchu *post-decisional politics*, bezvýhradně se stavěla za rozhodnutí, které padlo nejprve v USA, pak se dále přeformulovalo v NATO, aby nakonec dorazilo do České republiky. Rozhodnutí o české účasti na ISAF tedy nebylo veřejným zájmem, bylo

pouze vládním zájmem, jehož podstatou bylo prezentovat ČR jako odpovědnou členskou zemi NATO, jež už není jen konzumentem bezpečnosti, ale také jejím aktivním poskytovatelem (*security provider*).

Normativní a procedurální stránka českého působení v Afghánistánu

Z hlediska normativního lze vládní zájem spojený s ISAF hodnotit jako pozitivní. Tehdejší české vládě šlo o to, aby ČR v očích nejvyšších činitelů USA a NATO nevypadala jako pouhý konzument bezpečnosti, který není ochotný podílet se plněním aliančních závazků. Topolánková vláda chtěla ČR představit jako spolehlivého a aktivního spojence USA a platného člena NATO. Takto motivované snaze nelze nic zásadního vytknout. Ale zcela jiný je pohled z hlediska procedurálního – *vládní zájem byl prosazován velice autoritativně, konfrontačně a především bez náležité snahy o dosažení konsenzu*. Tento postup se stal ukázkou exogenního utváření vládního zájmu a dovozu národního (vládního) zájmu z vnějšího politického prostředí (z NATO). Při rozhodování o české účasti na ISAF tedy nebylo naplněno kritérium konsenzu, ba co víc, ani nebyla dostatečná snaha o jeho hledání.

Zpětný pohled na českou diskusi o Afghánistánu, v některých dnech neobyčejně vyhrocenou, ukazuje, že konsenzus existoval v latentní podobě. Vždyť s angažováním ČR v Afghánistánu v podstatě souhlasily všechny parlamentní politické strany s výjimkou KSČM. S nezbytností vstupu EU a NATO do Afghánistánu souhlasila i ČSSD, ale jejím nejvyšším představitelům, zejména pak L. Zaorálkovi, vadilo, že Topolánková vláda postupovala příliš autoritativně, že svým jednáním připomínala někoho, kdo se chová jako tzv. majitel pravdy, v tomto konkrétním případě majitel pravdy o Afghánistánu.⁴⁵

K této části textu se nabízí teoretická inspirace Johna Mearsheimera, který ve svém díle o moci a síle pojednává o jejich dvou základních projevech: latentní a demonstrované (*latent vs. manifest power*) (Mearsheimer, 2001). Pokud jeho teze uplatníme na českou debatu o Afghánistánu, vyplývá nám z ní, že latentní konsenzus existoval, že v ČR existovala možnost ovlivnit smýšlení veřejnosti a stanoviska nekomunistické opozice. Jenomže v důsledku nadměrné úspěchanosti a netrpělivosti tehdejší vlády nebyly tyto možnosti využity a latentní konsenzus se nemohl přeměnit v konsenzus manifestní. Můžeme tedy uzavřít, že nedostatek trpělivosti, vůle a ochoty ke hledání konsenzu byl zbytečnou chybou, kterou se M. Topolánek a jeho siloví ministři připravili o možnost přeměnit latentní konsenzus na konsenzus manifestní.

Dosavadní zkušenosti českých PRT a jejich mezinárodní souvislosti

Velká pozornost je v současné době věnována vyhodnocování dosavadních zkušeností získaných na vládní i regionální úrovni. Za nezbytný předpoklad úspěchu se považuje překonání přetrvávajícího stavu, jenž se vyznačuje velmi slabou pozicí ústřední afghánské vlády, jež funguje v hlavním městě Kábulu, ale v provinciích má stále slabší postavení. V důsledku toho příslušníci českého PRT narážejí na jeden základní problém – velice slabé propojení mezi vládní úrovní a konkrétním místním působením. To plně odpovídá hodnocením afghánských činitelů stojících proti Tálibánu a jeho metodám.

Na základě získaných zkušeností se dosavadní vedoucí civilní složky PRT a s nimi i velitelé její složky vojenské shodují na třech základních závěrech. První závěr má pozitivní konotaci: základním předpokladem úspěchu celé mise ISAF je vytvořit v Kábulu silnou ústřední vládu, která by se mohla opírat o fungující instituce a zajišťovat efektivní vládnutí v celé zemi. Právě proto čeští politici i vojenští experti usilují o postupné odstranění chudoby, soustavné zlepšování ekonomické a sociální situace obyvatel Afghánistánu, zvyšování jejich vzdělanosti a posílení jejich každodenní bezpečnosti. Panuje shoda, že teprve po naplnění tohoto cíle může v první etapě zeslábnout přitlačivost Tálibánu v očích venkovského obyvatelstva. A ve druhé etapě může poklesnout strach, který z Tálibánu mají obyvatelé afghánských měst a vesnic. A konečně v závěrečné etapě (až za několik let) může zesílit prestiž zahraničních PRT a uznání mise ISAF jako takové.

Druhý závěr je negativní povahy – varuje, že se v žádném případě nemůže jednat o importovanou demokracii západního typu, která by nebrala v úvahu základní afghánská specifika, zejména pak tradiční systém kolektivního rozhodování na místní úrovni, tedy džirgy a šury.

A konečně třetí závěr je syntetické povahy: Afghánistán potřebuje politickou stabilizaci, jež by co nejvíce odpovídala jeho historickým a politickým specifikům a jež by byla pevná ve třech vzájemně propojených klíčových rovinách: vládní, provinční a místní. To je považováno za nezbytný předpoklad pro úspěch nejen jednotlivých PRT, ale celé mise ISAF. Pokud nebude naplněn, může celá mise skončit nezdarem s nedozírnými následky nejen pro NATO, ale zejména pro islámský svět.

Na regionální úrovni se české PRT musejí přizpůsobovat terénu a především pak charakteru válčiště. Během dosavadního působení narážely na řadu

závažných překážek, které je možno rozdělit do dvou základních okruhů: politického a vojenského.

V politickém okruhu se jako nejvýznamnější překážky ukázaly tradiční nedůvěra afghánského obyvatelstva vůči cizincům ze západní civilizace, tradičně slabá státní správa, kmenová a národnostní rivalita, velmi špatná ekonomická a sociální situace naprosté většiny obyvatelstva, nepříznivé geografické a hydrometeorologické podmínky, přetrvávající sympatie značné části obyvatelstva k Tálibánu, pokračující příliv peněz a další pomoci z islámského světa pro vzbouřecké organizace a teroristické skupiny.

Ve vojenském okruhu jsou dva hlavní problémy. Prvním z nich je dopad bojové činnosti USA, zejména pak důraz vzdušných úderů a masivních protiofenzív, při nichž jsou oběti na životech z řad civilistů. Toho zneužívají vzbouřenci, aby diskreditovali veškerou přítomnost Západu, včetně mise ISAF. Druhým vážným problémem je charakter bojové činnosti ACM. Terén jednoznačně nahrává vzbouřencům, kteří se dlouhodobě orientují na využívání všech postupů typických pro asymetrické konflikty.

Vzbouřenci z ACM se vyhýbají přímým bojům, příslušníkům jednotlivých PRT zasazují rychlé a překvapivé údery, po kterých se okamžitě stahují mezi civilní obyvatelstvo a rozptylují se mezi něj. Tím dostávají ISAF před krajně nevýhodné dilema: buď to vůbec neodpovědět, nebo zareagovat, ale s rizikem tzv. vedlejších ztrát, jež celou misi ISAF diskreditují a nahrávají Tálibánu. Dále povstalci rychle vyklízejí prostory, ve kterých zasáhli vojáci z mise ISAF nebo OEF, aby se vyhnuli soubojům, v nichž by neměli sebelepší šanci na přežití, o vítězství ani nemluvě. Tím dosahují, že vojáci mezinárodních sil často útočí „do prázdna“, což systematicky nahlodává jejich psychiku – umocňují se jejich pochybnosti o základním smyslu celého působení v Afghánistánu.

Dosavadní velitelé českých kontingentů ISAF zdůrazňují, že operace ISAF celkově má smysl, je nezbytná z hlediska boje proti terorismu a stabilizace daného prostředí a že je nesporným úspěchem. Zároveň s tím dodávají, že jde o misi velice těžkou, dlouhodobou a náročnou na čas, nasazené síly i prostředky. Dosavadní zkušenosti podle nich nasvědčují, že mise ISAF bude probíhat po dlouhou dobu a že se neobejde bez náležitě techniky a náročné bojové přípravy.

Dále čeští velitelé PRT oceňují spolupráci se spojenci, zejména pak s vojáky z USA. Ta je nenahraditelná především v etapě přípravy na misi, kte-

rá probíhá ještě na území ČR, během společného soustředění v prostoru Vojenské akademie ve Vyškově. Velice se osvědčuje závěrečná etapa přípravy, jež má podobu několika společných cvičení. Díky nim se dosahuje požadované koordinace, náležitě sevcivosti a vysoké připravenosti na plnění náročných úkolů protivzbuřenecké strategie v nepřátelském prostředí Afghánistánu. Stejně důležitá je spolupráce s americkými vojáky i během mise. Na území Afghánistánu to jsou vojáci z 531. brigády speciálních sil (531. BSTB) a 82. výsadkové divize ve Fort Bragg. Jedná se o neofenzivní jednotky, jejichž hlavním úkolem není vedení kinetických operací, ale především podpora poskytovaná bojovým jednotkám. Základem spolupráce je vyhodnocování prostředí (*area assessment*), které se zaměřuje především na hodnocení základních rysů daného distriktu, na navazování kontaktů s místními představiteli, na seznamování se s tamními problémy a úkoly.

V afghánských podmínkách je nutný nejvyšší stupeň opatrnosti, protože kdokoliv z tamních obyvatel i funkcionářů může hrát dvojí hru, může pracovat pro Tálibán a především může předávat informace velitelům vzbuřeneckých jednotek. Životně důležité jsou poznatky o rozmístění a o pohybech vzbuřeneckých jednotek, zejména pak o tzv. Safe Havens, jež vzbuřenci využívají jako zázemí pro odpočinek a přípravu na další výpady proti spojeneckým vojskům a také jako sklady munice a zbraní. Velitelé na základních stupních velmi často přijímají svá rozhodnutí ve vypjatých situacích, mnohdy pod tlakem závažných vnějších faktorů, jimiž jsou zejména: bojové léčky, nastražené výbušné směsi, pokusy o sebevražedné atentáty, nepřátelské chování davu, vyhrocená situace při komunikaci s místním obyvatelstvem, velká vzdálenost od základny a nedostatek času pro komunikaci s nadřízeným. Při všech těchto situacích mohou být ohroženy životy samotných velitelů nebo jejich podřízených. Proto vojáci AČR docházejí po vyhodnocení dosavadních rotací k závěru, že na taktické úrovni nelze v dnešním Afghánistánu zcela upustit ani od tzv. kinetických operací, při nichž jsou zabíjeni ti nejfanatičtější a nejnebezpečnější bojovníci z řad Tálibánu a ACM.

Plný soulad činnosti českých PRT s působením EU a NATO

Dosavadní působení českých PRT v Afghánistánu se vyznačuje naprostou vzájemnou přijatelností se zaměřením s činností EU a NATO. Tato vzájemná přijatelnost se projevuje ve dvou rovinách. Především je to v rovině základního zadání, v níž Česká republika od samého počátku plně vychází ze

sdílených strategických priorit EU a NATO, jež se soustředí na poválečnou obnovu, boj proti terorismu a na budování životaschopného právního státu, opírajícího se o základní instituce, jimiž jsou zejména zastupitelské orgány, justice, armáda a policie. Na jejich naplňování v jedné konkrétní provincii (Lógar) je dlouhodobě zaměřena veškerá činnost českých odborníků i vojáků.

Vzájemná přijatelnost projevuje také v rovině konkrétních zkušeností z Afghánistánu, a to jak na celostátní, tak i na regionální úrovni. Čeští specialisté i vojáci jsou v nepřetržité pracovní součinnosti se svými partnery z NATO i z EU. Při spolupráci s nimi se soustředí jak na vyhodnocování získaných poznatků, tak i na přípravu postupů a činností, které se zaměřují na realizaci nových konkrétních úkolů při naplňování dlouhodobě platných strategických priorit.

Závěr a doporučení

Angažovanost v Afghánistánu je velkou výzvou pro západní svět, zejména pak pro NATO a také pro EU a všechny jejich členské státy. Je však také velkým mezinárodním problémem, a to z několika důvodů. Především proto, že je výsledkem kaskádovité prezentace bezpečnostních hrozeb, při níž se nebralo v úvahu, že každá země má jinak nastavený práh vnímání naléhavosti tzv. afghánské hrozby. V důsledku toho se uvnitř NATO projevuje jisté vnitroalianční dilema, zatímco v EU se tak nestalo. Dalším vážným problémem jsou vysoké finanční náklady, stoupající počty obětí a silící pochybnosti o smyslu celé mise ISAF.

Pokud jde o Českou republiku, bilance je smíšená. Na jedné straně jsou problémy vyvolané postupem Topolánkovy vlády, jež vládní zájem zaměnila za zájem národní, prosazovala jej silou a vůbec neusilovala o věčný dialog s opozicí. Výsledkem je, že ve věci ISAF nebylo dosaženo konsenzu a že se nenaplnilo kritérium relevance. Na druhé straně je pozitivní bilance působení pěti českých PRT. V důsledku toho žádná strana s výjimkou KSČM zatím nepožaduje ukončení české účasti na ISAF.

Lze tedy očekávat, že ČR bude do Afghánistánu i nadále vysílat své PRT a že jejich postup i nadále bude naplňovat kritérium vnější přijatelnosti jak ve vztahu k NATO, tak i ve vztahu k EU. Velkou výzvou pro budoucnost je naplňování kritérií relevance a konsenzu. Může k němu dojít jen za předpokla-

du, že postup českých vlád se nebude omezovat na tzv. *post-decisional politics* a že národní zájem se nebude zužovat na zájem vládní.

Česká republika by do budoucna měla změnit přístup k argumentaci, která dosud téměř automaticky přebírá základní argumenty i způsoby jejich prezentace z USA a z NATO. Volba argumentů by se měla přizpůsobovat mentalitě našeho obyvatelstva. Vysílání českých odborníků a vojáků by nemělo být prosazováno autoritativně, ale jako skutečný národní zájem.

Česká politická reprezentace by měla výrazně zvýšit úsilí o hledání konsenzu v přístupu k účasti v zahraničních misích. Každá vládní koalice by měla trpělivě vyjednávat s vedoucími představiteli opozičních stran s cílem hledat společné zájmy a stanoviska a na nich stavět přeměnu latentního konsenzu v konsenzus manifestní a nezpochybnitelný.

Pokračující výzvou pro budoucnost je prohlubování a zdokonalování spolupráce s NATO a s EU, jež má svůj základ ve společných zájmech a prosazovaných hodnotách. Jejím hlavním smyslem a přínosem je výměna zkušeností a zdokonalování každodenní činnosti v Afghánistánu.

Dlouhodobým a neobyčejně náročným úkolem v politické oblasti je překonávání nedůvěry afghánského obyvatelstva. Jeho základem by mělo být poukazování na nesporné přínosy působení českých odborníků v provincii Lógar.

Doporučené zdroje

Problematickou asymetrické války v Afghánistánu po roce 2001 se velmi podrobně zabývají především Barnett Rubin (2008) a Ahmed Rashid (2008). Pokud jde o české zkušenosti z mise ISAF, řadu významných poznatků a zkušeností obsahují materiály z konference, kterou 21. 10. 2009 pod názvem „Afghánistán: Mission Impossible?“ společně uspořádaly Ministerstvo obrany ČR a Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky. Souhrnnou analýzu českých zkušeností z Afghánistánu přinesla stať Hynek, Nik–Eichler, Jan (2010): The Czech Provincial Reconstruction Team in Afghanistan: Context, Experiences and Politics. *Defence Studies*, Vol. 10, No. 3, s. 405–430, a také stať Hynek, Nik–Eichler, Jan (2009): Pflichtbewusst: Tschechen nach Afghanistan! *Osteuropa*, Vol. 59, No. 9, s. 65–77.

Rozvoj Evropského trhu s obranným materiálem na okraji českého zájmu

Vít Štřítecký

Tato kapitola se zaměří na současné integrační úsilí EU v obranné a bezpečnostní akvizici a na potenciální dopady těchto procesů na obranný a bezpečnostní sektor v České republice. Ve své první části se pokusí nastínit základní parametry současné mezinárodněpolitické situace, které dokládají nutnost prohlubující se spolupráce v oblasti vývoje a implementace společných obranných kapacit. Druhá část představí základní dynamiku v rámci průmyslové základny a propojí ji se současnými snahami o vytvoření společného liberalizovaného trhu s obranným materiálem. Finální pasáž kapitoly poté poukáže na potenciálně značný význam těchto aktivit a na nedostatečný zájem, který tuto problematiku v ČR provází. Závěrečná doporučení lze vnímat v kontextu současné revize klíčových českých strategických dokumentů, jež by měly věnovat pozornost českému obrannému a bezpečnostnímu sektoru a jeho fungování ve vztahu k níže popsáným procesům.

Kontext: Společný trh jako industriální stimul pro Společnou bezpečnostní a obrannou politiku (SBOP)

Založení Evropské obranné a bezpečnostní politiky (EBOP) představovalo další evropský pokus o emancipaci v oblasti vnější bezpečnostní politiky. Po několika letech fungování EBOP lze v tomto ohledu jen obtížně mluvit o úspěchu a spíše je třeba se vyrovnávat se skeptickými pohledy na její budoucnost. Vedle mnohých institucionálních a politických problémů EBOP/SBOP naráží také na výzvy týkající se vojenských kapacit. V této souvislosti členské země uzavřely několik strategických závazků – rámcových cílů a plá-

nů,⁴⁶ jejichž naplnění mělo vylepšit potenciál a efektivitu vojenských operací vedených pod hlavičkou EU. Výsledky těchto snah jsou však velmi omezené a skutečností zůstává, že EU zůstává kriticky nesoběstačná v mnoha strategických oblastech (např. letecký transport).

Významným faktorem, který negativně ovlivňuje a v budoucnu jistě ještě ovlivní úroveň investic do obranných a bezpečnostních systémů stejně tak jako do jejich výzkumu a vývoje, je ekonomická krize. Přestože to neplatí obecně, ve většině členských států se obranný sektor stává jedním z prvních cílů vládních škrťů, neboť škrty v rozpočtu obrany lze většinou snadno politicky legitimizovat. Navíc podíly HDP plynoucí do této sféry v současnosti při nejlepším stagnují a od počátku 90. let klesly zhruba o polovinu. Za této situace nelze očekávat, že vojenský potenciál EU poroste tak, aby EU naplnila své hlavní cíle, neřku-li odvážnější strategické představy o své roli v Evropě, jejím okolí či ve světě.

Novým impulzem pro prohloubení evropské spolupráce v oblasti zahraniční a bezpečnostní politiky by mohla být politika současné americké administrativy. Přestože prezident Obama může být zakrátko vystřídán, lze předpokládat, že i s jeho nástupcem bude pokračovat trend, kdy se do centra zájmu a aktivit Spojených států nedostává Evropa a její pohraničí, ale vzdálenější epicentra nestability. Z politicky nadstandardního partnerství mezi EU a USA by se tak postupně mohlo stávat strategické partnerství, ve kterém však bude EU relevantním partnerem pouze za předpokladu, že bude disponovat dostatečným potenciálem.

Posledním faktorem, kterým je třeba uvést tuto analýzu, je nezanedbatelná možnost, že se Severoatlantická aliance navrátí do studenovělečného stavu spíše teritoriálně obranné organizace, jejíž klíčovou funkcí již nebude organizace vojenských expedičních misí za hranicemi Aliance. Jistě významné bude v tomto ohledu závěrečné zhodnocení afghánské mise, nicméně nelze vyloučit, že možná transformace NATO by se mohla odehrát také relativně nezávisle na zkušenosti z Afghánistánu.

Z výše uvedeného vyplývá, že EU by měla usilovat o posilování svých bezpečnostních a obranných kapacit, jež by ji umožnily naplňovat vlastní představy o strategické roli. Vzhledem k významným institucionálně-politickým problémům nelze očekávat další reformní procesy. Tato kapitola by však ráda upozornila na potenciál, který s sebou nese vytváření společného Evropského trhu s obranným materiálem (*European Defence Equipment Market*, EDEM⁴⁷).

Ve svých důsledcích by společný trh měl stimulovat hlubší spolupráci v celé oblasti evropské technologické a průmyslové základny (*European Defense Technological and Industrial Base*, EDTIB). Právě z industriálního sektoru by tak mohl přijít zásadní impuls vedoucí k posílení evropské bezpečnostní politiky. V podmínkách prohloubené spolupráce v průmyslu i ve výzkumu a vývoji by mělo dojít k nezanedbatelným úsporám i odstranění neefektivních paralelních vývoje a výroby.

Tyto racionalizační snahy jsou reakcí na neefektivitu plynoucí z fragmentarizace evropského trhu s obrannými produkty do národních režimů. Tato skutečnost vede ke kritickým duplicitám. Zatímco v EU bychom napočítali 89 zbrojních programů, v USA jich existuje pouze 27. Celková neefektivita systému je také podpořena extrémní mírou vynakládání obranných prostředků uvnitř států, která dosahuje zhruba 85 %. Kvůli nejrůznějším tržním distorzím obranné rozpočty EU přicházejí až o 2,75 mld. EUR ročně (zhruba 3 %). Z hlediska samotných akvizic by úspory mohly představovat až 20 % (Hartley, 2003). Jakkoli nelze z mnoha důvodů srovnávat evropské a americké potřeby, za situace, kdy je americký rozpočet zhruba o 200 % vyšší, si EU nemůže dlouhodobě dovolit luxus neefektivního vynakládání prostředků. Jistě relevantní je však srovnat podíl prostředků jdoucích do výzkumu a vývoje, kde EU (20 %) také výrazně zaostává za USA (35 %) (EDA – Defence Data).

Proměny v oblasti obranného a bezpečnostního průmyslu se také přirozeně dotknou českých společností, které pokračují v dlouhé tradici tohoto odvětví u nás. V této souvislosti je však třeba připomenout, že obranný a bezpečnostní sektor vyžaduje podporu ze strany státních institucí. Aktivní česká politika při utváření společného trhu a nastavování pravidel v rámci EDEM je klíčová pro budoucí úspěch českých firem, jež se týká široké škály působnosti od výzkumu a vývoje po výrobu a obchod.

Analýza: Od průmyslové k politické integraci

Situace v evropském průmyslovém sektoru

Společnosti pocházející ze členských států EU hrají ve světovém trhu s konvenčními zbraněmi relativně významnou roli. Mezi pět zemí s největším vývozem v letech 2005 až 2009 patří vedle Spojených států (30 %) a Ruska (23 %) Německo (11 %), Francie (8 %) a Velká Británie (4 %) (Holtom et

al., 2010). Poněkud odlišná je pak situace z hlediska příjemců, kde do EU ve stejném období zamířilo 17 % transferů konvenčních zbrojních materiálů, přičemž největší podíl na tomto čísle má Řecko (4 %) (Tamtéž.).⁴⁸ V první desítce světových výrobců najdeme hned čtyři evropské korporace. Podle výše prodeje realizovaných v roce 2008 je vůbec největší světovou zbrojovkou britská společnost BAE Systems. Na konci první desítky bychom pak našli společnosti EADS, Finmeccanica a Thales (SIPRI TOP 100).

Vývoj v posledních dvou dekadách byl ovlivněn trvalým snižováním výdajů na obranu, které v této době u členských států EU klesly přibližně na polovinu. V rámci těchto výdajů, jež se v současnosti pohybují kolem 200 mld. EUR (EDA – Defence Data),⁴⁹ navíc došlo k proměně struktury v neprospěch investičních výdajů ve smyslu akvizic nových systémů. Významnými se naopak staly programy modernizace a prodlužování životnosti stávajících systémů. Zásadní proměnou také prošly strategické a taktické požadavky, které vytvořily poptávku po moderních technologických řešeních.⁵⁰ S těmito proměnami přirozeně souvisí také potřeba větších investic do výzkumu a vývoje.

Výsledkem těchto procesů byla integrace trojího typu. Zaprvé došlo k propojování vojenských systémů velení, řízení, spojení a samotných zbraní do jednotných celků, jejichž výroba vyžaduje koordinovanou spolupráci mezi několika subdodavatelskými subjekty. S tímto fenoménem souvisí také propojení druhé, které spočívá ve stírání hranice mezi zbrojní a civilní výrobou, kdy vznikají výrobky duálního užití. Třetí typ integrace lze charakterizovat jako fúzování společností, jež mělo přinést vyšší efektivitu výroby a schopnost ustát prodlužující se doby splatnosti jednotlivých akvizic (Schmitt, 2000).

Proces koncentrace výroby tak zanechal na evropském kontinentě několik dominantních korporací. Jak již bylo zmíněno, britská BAE Systems se obratem 32,4 mld. USD v roce 2008 stala vůbec největší zbrojovkou na světě (SIPRI TOP 100, 2008). V Německu se v oblasti výroby pozemních systémů utvořil v podstatě duopol mezi skupinou Rheinmetall AG a Krauss-Maffei Wegmann,⁵¹ na francouzské straně pak dominují společnosti Thales, Nexter (původně státní GIAT) a DCNS (*Direction des Constructions Navales*, DCN) a zmínit můžeme i italskou společnost Finmeccanica. Nejvýrazněji se však proces fúzování projevil v leteckém a elektronickém průmyslu. Po prvotním neúspěchu s vytvořením EADC (*European Aerospace and Defence Company*),⁵² došlo k vytvoření konsorcia EADS (*European Aeronautic Defence and Space Company*) spojením firem DaimlerChrysler Aerospa-

ce AG (DASA), Aerospatiale Matra Paris a Construcciones Aeronáuticas S. A. (CASA). V této souvislosti můžeme připomenout, že pod silným tlakem fúzovaly také americké zbrojovky.⁵³

Integrace v průmyslové oblasti vyústila také v programy založené na společné poptávce, které tak získaly výrazný politický podtext. Mezi ty nejvýznamnější patří projekt vojenského přepravního letadla Airbus A400M, jež se vyrábí v závodech EADS/CASA v Seville. V současnosti je nasmlouváno dodání zhruba 200 letadel, z nichž některá půjdou i mimo EU (Turecko, Malajsie). Podobně je třeba poukázat na výrobu stíhače Eurofighter, který vytváří konsorcium EADS, BAE Systems a Alenia Aeronautica.

Všechny výše zmíněné příklady měly podtrhnout trendy internacionalizace a propojování v průmyslové sféře projevujícími se také v oblasti ambicióznějších společných programů. Jako ještě významnější se však jeví skutečnost, že tyto procesy do určité míry oslabily národní kontrolu nad obranným a bezpečnostním průmyslem a nepřímo tak připravily půdu pro další politickou integraci, která v tomto odvětví doposud selhávala. Také v tomto kontextu je třeba vnímat založení a rozvíjející se aktivity EDA (*European Defence Agency*),⁵⁴ kterými se tato kapitola bude dále zabývat.⁵⁵

Vytváření společného trhu

Založení EDA lze chápat jako další z řady pokusů zefektivnit doposud pouze částečně koordinované vyzbrojování armád členských zemí EU. Klíčem k tomuto kroku má být ustavení centralizovaného režimu nákupu vojenského materiálu, který by měl fungovat na základě vytvoření evropského zbrojního trhu (EDEM). Liberalizace tržních vztahů by měla přinést efekt v podobě vyšší efektivity užití obranných prostředků a „tržní“ selekce konkurenceschopných výrobců ve všech sférách obranné a bezpečnostní výroby. Tato skutečnost předpokládá především odstranění či zredukování značných tržních distorzí, které na tomto poli existují. V praxi pak EDA nastavila níže zmíněná rámcová pravidla pro fungování EDEM s cílem konsolidovat evropskou technologickou a průmyslovou základnu (EDTIB). Po završení tohoto procesu by EDA mohla mít zásadní vliv na plánování a organizování akvizic ze strany členských států EU. V této souvislosti je však třeba připomenout, že rozhodující roli při utváření EDTIB mají dnes stále více integrované nadnárodní korporace. Výsledná situace se tak bude odvíjet od možných

kompromisních strategií průmyslových gigantů a politických pozic na úrovni národních vlád i EU.⁵⁶

Výše zmíněná rámcová pravidla definují mezivládní režim v oblasti obranných zakázek (*EU Defence Procurement*), který navázal na diskuse vedené kolem *Zelené knihy evropského obranného průmyslu (Green Paper: Defence Procurement)*. Od jeho zavedení v červenci 2006 k němu dobrovolně přistoupilo 25 členských států EU. Tento mezivládní režim se řídí několika souhrny pravidel. Prvním z nich je Kodex chování ve zbrojním nákupu (*CoC – Code of Conduct on Defence Procurement*) stanovující zejména pravidla veřejných přeshraničních výběrových řízení a striktní omezení aplikace článku 296 *Smlouvy o EU*⁵⁷ v provádění tzv. strategické akvizice, tedy nákupu zbrojních produktů bez nutnosti vyhlášovat výběrová řízení. Následně byl zřízen pro vyhlášení poptávek po příslušných komoditách tzv. elektronický věstník (*Electronic Bulletin Board, EBB; Government Contracts, GC*) a v EDA uveden do činnosti systém hlášení a sledování těchto opatření a postupů.

Druhým je *Kodex chování v dodavatelském řetězci (Code of Best Practice in the Supply Chain, CoPBSc)*, stanovující podrobnější pravidla mezivládního režimu soutěže na evropském obranném trhu a zapojení malých a středních podniků do tohoto procesu, a to především v rámci subdodavatelských sítí. I zde se ukládá, aby poptávky po těchto dodávkách či službách byly zveřejněny v elektronickém věstníku (*Electronic Bulletin Board, IC*).

Ve vztahu k problematickému uplatňování článku 296/346 Evropská komise vydala sdělení (Interpretační sdělení o uplatňování článku 296), kde jednoznačně stanovila pravidla použití tohoto článku. Tento obligatorní dokument schválený ministry obrany v rámci Řídícího výboru EDA (*Steering Board*) omezuje uvedený strategický nákup na zcela výjimečné a předem projednané případy.

Další posílení fungování EDEM přinesl tzv. obranný balíček (*Defence Package*), jehož hlavní náplní jsou dvě směrnice. *Směrnice o zjednodušení transferů obranných produktů uvnitř společenství (Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2009/43/ES)* směřuje k překonání odlišných národních postupů při udělování vývozních licencí, k posílení konkurenceschopnosti evropského průmyslu a ke zvýšení bezpečnosti (jistoty) dodávek mezi zeměmi EU. Jde zde především o možnost vydávání trvalých (všeobecných) licencí a vytvoření právní jistoty dodávek, což je obzvláště významné ve vztahu k vytváření subdodavatelských sítí. Součástí směrnice je rovněž inovova-

ný *Seznam výrobků a materiálu obranného použití (List of defence – related products)*.

Druhá *Směrnice o koordinaci postupů při zadávání veřejných zakázek v oblasti obrany a bezpečnosti (Directive of the European Parliament and of the Council, 2009)* nadále zužuje prostor pro aplikaci již zmíněného článku 296/346. V tomto smyslu je také dalším posílením praktického fungování evropského zbrojního trhu EDEM. Zároveň má tato směrnice odstranit různorodost řady platných právních norem a zavést jasná pravidla nákupu obranného materiálu. Zde počítá se třemi stupni veřejných zakázek, a to podle: směrnice 2004/18/ES (obecný režim), nové směrnice (zvláštní režim pro zakázky vymezené Seznamem) a podle článku 296/346 (zcela výjimečný režim).

Obě závazné Směrnice po ukončení schvalovacího řízení v orgánech EU vstoupí jako vnitřní direktiva pro trh obrannými a bezpečnostními produkty uvnitř společenství v platnost zhruba do dvou let. Ve stejné době by jejich ustanovení měla být přijata do legislativy členských zemí.

Výše uvedená opatření implikují relativně blízké nastartování společného trhu s obranným materiálem, snahu o vybudování společné evropské obranné průmyslové a technologické základny cestou integrace průmyslových základen členských zemí a další prohlubování spolupráce v oblasti výzkumu a vývoje, které by mělo směřovat k racionalizaci zbrojních a bezpečnostních projektů, odstraňování duplicit a unifikaci těchto procesů ve špičkových technologických centrech.

Implikace: České zaostávání a nezájem

Po překonání počátečních obtíží nabyt v současnosti evropský integrační proces na dynamice. Významně se na něm podílejí především velké země a svými přeshraničními aktivitami velké průmyslové společnosti. Obecně je současné období, zejména do přijetí uvedených Směrnic, využíváno k vytvoření politických, legislativních a ekonomických předpokladů pro začlenění průmyslu zemí do dlouhodobých projektů EU.

Z hlediska České republiky je nutno konstatovat, že do specifického prostředí domácího obranného a bezpečnostního průmyslu dosud prvky všech změn a projektů zaváděných rozhodnutími orgánů EU pronikají jen zvolna a se značným zpožděním. Tato skutečnost může pro tento sektor znamenat

nejen ztrátu obchodních příležitostí, ale i zaostávání v rychlém rozvoji výzkumu, vývoje a výrobních technologií. Podíl jeho vývozu do zemí EU (mimo Slovenska) a tedy i jeho místo na evropském zbrojním trhu (EDEM) je nevýznamný, což český průmysl dále vytlačuje na trh třetích zemí.

Nejistá budoucnost českého obranného a bezpečnostního průmyslu

Po velkých strukturálních změnách spojených s koncem studené války došlo v druhé polovině 90. let ke stabilizaci sektoru. Zůstaly podniky, jejichž management se dokázal přizpůsobit novým tržním podmínkám a pružně reagovat na útlum trhu se zbraněmi a vedle zbrojní produkce přešel i na civilní nebo duální výrobu. Tímto se podařilo stabilizovat hospodaření, navázat nové kooperační vztahy a najít nové odbytové možnosti. Slabá domácí poptávka znamenala nutnost zaměřit se na zahraniční trhy. Objevily se zcela nové společnosti. V novém tisíciletí se podařilo českému obrannému průmyslu uplatnit se na nových trzích, případně se částečně navrátit na trhy tradiční, které byly opuštěny v první polovině 90. let. V posledních letech se stabilně zvyšovala exportní výkonnost českého obranného průmyslu.⁵⁸

Hlavní potenciál obranného a bezpečnostního průmyslu ČR spočívá v oblastech prostředků ochrany proti ZHN, výroby pěchotních zbraní a munice, radiolokační techniky a pasivních průzkumných prostředků, terénních nákladních automobilů, vývoje simulačních technologií či výzkumu, vývoje a oprav podzvukové letecké techniky. Slabými stránkami českého sektoru jsou především nižší kapitálová vybavenost, nedostatek prostředků na výzkum a vývoj a především tendence k uzavřenosti a nedůvěra ke spolupráci.⁵⁹ Ilustrací této skutečnosti je marginální účast českých firem v projektech EDA. O něco lepší je pak situace v rámcových programech Evropské komise v oblasti „bezpečnost“.

Vedle několika státních podniků je základna českého obranného a bezpečnostního průmyslu tvořena především soukromými obchodními společnostmi, z nichž drtivá většina spadá do kategorií malých a středních podniků. Mezi zhruba 80 členy Asociace obranného a bezpečnostního průmyslu, která zahrnuje valnou většinu společností působících v tomto sektoru, najdeme zhruba polovinu firem zabývajících se výrobou, vývojem či opravárenskou činností. Ostatní firmy vykazují pouze konzultační, zprostředkovatelskou či jinou činnost. Tato skutečnost odráží nesystémovou a extrémně neefektivní anomálii českého akvizičního systému, kterou upravuje zákon 38/1994 Sb., o zahra-

ničním obchodu s vojenským materiálem. Podle tohoto zákona musí být zahraniční společnost při obchodování v ČR zastupována českou právníčkou osobou mající patřičná povolení. Podobný zákon vytvářející netransparentní obchodní prostředí a působící zcela v protikladu se současnými tendencemi v rámci EU neexistuje v žádné jiné členské zemi EU a NATO.⁶⁰

Výše zmíněné nedostatky jsou podtrženy absencí vize rozvoje obranné průmyslové základny (*Defense Industrial Base*, DIB), jež by měla vznikat na základě součinnosti průmyslového sektoru a vládních orgánů. Neexistující DIB je výsledkem nezájmu o koncepční vedení obranného sektoru ze strany vládní administrativy a neochoty sdílet na Západě běžně veřejně dostupná ekonomická data na straně podniků. Značným problémem jsou také duplicita v oblasti vývoje a z provinční uzavřenosti plynoucí neschopnost racionálních zahraničních akvizic. Jak již bylo naznačeno, nepochopení a ignorování evropských iniciativ kombinované s neochotou k mezinárodní spolupráci, která navíc vyžaduje podporu vládních orgánů, přivede český relativně křehký obranný sektor na periferii společného evropského trhu, kde bude z dlouhodobého hlediska jen velmi málo prostoru k přežití. Zcela zásadně tak utrpí nejen průmyslová základna, ale také širší oblast výzkumu a vývoje. V této souvislosti je třeba znovu připomenout, že značná část produktů využívaných pro obranné účely je zároveň uplatňována v civilním sektoru.

Konsenzus na nezájmu

V oblasti obranného a bezpečnostního průmyslu není problémem nedostatek konsenzu, nýbrž samotná skutečnost, že problematika tohoto sektoru je politickými stranami zcela přehlížena. Stejně tak žádný z prozkoumaných dokumentů hlavních českých politických stran (ČSSD, KDU-ČSL, KSČM, ODS, TOP 09, Strana zelených) nezmiňuje současné liberalizační tendence v oblasti zbrojního trhu EU. České politické strany se naopak vzácně shodují na podpoře malých středních podniků, nicméně žádná ze stran nevnímá obranný a bezpečnostní sektor jako specifický a vyžadující zvláštní přístup nejen v kontextu současných evropských procesů.

Velmi podobná je situace na úrovni strategických dokumentů. V ČR neexistuje ucelená obranná průmyslová politika vymezující vládní postoj k tomuto sektoru a stanovující strategické cíle a priority či definující např. podporu exportní politiky. Další referenční dokumenty jako *Bezpečnostní strategie ČR* z roku 2003 (*Bezpečnostní strategie ČR*, 2003) či *Vojenská strategie ČR*

z roku 2008 (*Vojenská strategie ČR, 2008*) se tohoto sektoru dotýkají minimálně a zcela nekonceptně. Krátkou zmínku o snaze uzavřít schválení jedné z výše zmíněných Směrnic obranného balíčku obsahoval hlavní programový dokument českého předsednictví v Radě EU. Tentýž dokument zmínil také snahu EDA podporovat zapojování malých a středních podniků. Tyto zmínky se však vyskytovaly zcela izolovaně a bez nutného kontextuálního propojení s výše popsanými procesy uvnitř EU.

Protievropská akviziční pravidla

Jak již bylo zmíněno, česká akviziční politika je řízena bezprecedentními ustanoveními zákona 38/1994 Sb., který je v přímém rozporu s liberalizačními tendencemi v rámci EU.⁶¹ V době společných standardů zákon komplikuje přístup zahraničních společností na český trh a v důsledku potenciálně zvýhodňuje domácí společnosti. V tomto ohledu posiluje škodlivé autarkní myšlení českého obranného a bezpečnostního sektoru. Značný vliv konzultačních a zprostředkujících firem také vytváří neefektivní prostředí, v jehož rámci ČR nakupuje vojenský materiál za vysoké ceny (Střítecký, 2010).

Česká republika také dlouhodobě nadužívá mechanismy obcházení veřejných soutěží na zakázky resortu obrany, popř. nastavuje velmi problematické podmínky tendrů. V případech úplného obcházení veřejných soutěží se Ministerstvo Obrany ČR odvolává na tzv. urgentní operační potřebu a na článek 296/346, jehož aplikace však byla významně omezena na výjimečné a předem předjednané případy. Tuto proceduru ČR nedodržuje a zcela reálně se nachází blízko evropské arbitráže. V poslední době za podmínek obejití tendrů či jejich neobvyklého nastavení MO ČR nakoupilo kolové obrněné transportéry, střední terénní automobily, lehká obrněná vozidla či pěchotní pušky za více než 15 mld. Kč (Tamtéž.).

Z hlediska zapojování do evropských projektů český obranný a bezpečnostní sektor trpí neustavením obranné průmyslové základny, jejíž neexistence je výsledkem relativního nezájmu vládních orgánů a tendence k zatajování na straně podniků. Tuto situaci ilustruje např. skutečnost, že Asociace obranného a bezpečnostního průmyslu není ani při spolupráci s Ministerstvem průmyslu a obchodu ČR schopna poskytnout EDA ekonomická a produkční data o české průmyslové základně. V otevřenosti vůči evropským procesům ČR výrazně zaostává, což se negativně projevuje na bilanci českých společnos-

tí v rámci participace na současných projektech vyhlašovaných EDA a v budoucnosti projeví na neúspěšném působení v rámci společného trhu.

Doporučení

V rámci současných procesů revize strategických dokumentů (především *Bílé knihy obrany*) by ČR měla jasně formulovat svoji pozici ve vztahu k evropským liberalizačním procesům. Podpora českých zájmů v rámci této agendy by měla být organizována na půdorysu spolupráce mezi MZV, MPO, MO a průmyslovými asociacemi.

Česká republika by měla proměnit legislativní prostředí a fungující praxi v oblasti vojenských akvizic. Vedle novelizace zákona 38/1994 Sb., rušící institut zprostředkovatele zahraničních akvizic, by se měla soustředit na implementaci směrnic obranného balíčku. Z hlediska praxe by ČR měla využívat stávající mechanismy vyhlašování evropských tendrů a neporušovat legislativní rámec EU.

Česká administrativa by se měla pokusit vytvoření platformy shrnující data o obranné průmyslové základně tak, aby potenciál českých malých a středních podniků byl viditelný a mohl být využit v rámci transevropských subdodavatelských řetězců, s jejichž utvářením evropské politiky počítají.

V návaznosti na evropské liberalizační procesy by se ČR měla připravit na možné přehodnocení dosavadní offsetové politiky. Česká republika by neměla jít cestou zvyšování prahů, nýbrž by měla využívat programy průmyslové spolupráce např. pro usnadnění přístupu českých společností do mezinárodních konsorcií.

Doporučené zdroje

Analýzu záměrů EU v oblasti vytváření společného trhu v návaznosti na charakteristiky evropské průmyslové základny nabízí Burckard Schmitt (2005). Detailní analýzu záměrů a fungování EDA lze nalézt v nedávno vydaném textu Viléma Kolína (2010). Možnými dopady evropských procesů na český průmyslový sektor se prozatím zevrubněji zabýval Josef Fučík (2007).

Vietnamské kriminální sítě v České republice

Miroslav Nožina

Tato kapitola je věnována struktuře a *modu operandi* vietnamských kriminálních sítí v České republice, resp. rozboru jejich fungování a sociálních dopadů; v sekundární rovině provádí zasazení problému kriminality ve vietnamské diaspoře v ČR do národněbezpečnostního rámce.⁶²

Kontext: mezinárodní šíření vietnamské kriminality

V posledních několika desetiletích, a obzvláště od roku 1975, počty Vietnamců žijících mimo Vietnam trvale rostou. Ze tří milionů *Việt Kiều* (zámořských Vietnamců) více než 1,5 milionu osob vietnamského původu žije ve Spojených státech amerických, 60 000 v Kambodži a 152 000 v Kanadě. Austrálie hostí 157 000 Vietnamců, Francie, která má nejstarší vietnamskou diasporu v Evropě, hlásí 250 000 vietnamských usedlíků. Až 150 000 vietnamských emigrantů je v Ruské federaci, 84 000 v Německu, 35 000 ve Velké Británii, 18 000 v Norsku, 30 000 až 50 000 Vietnamců žije v Polsku. Údaje z České republiky udávají počet 55–60 000 Vietnamců (ZČP, 2009).⁶³ Zároveň s tím roste i kriminalita ve vietnamských diasporách. Ta je jedním z dynamických a zároveň nejméně prostudovaných krimogenních fenoménů, které zasahují evropský prostor.

Vietnamská kriminalita v Evropě dnes zahrnuje široké spektrum aktivit: ekonomickou kriminalitu, převaděčství, obchod s bílým masem a prostitucí, násilný zločin, krádeže, padělatelské aktivity, obchod s drogami a jejich výrobu, obchod se zbraněmi atd. Samotná trestná činnost je prováděna prostřednictvím specifických *modů operandi*. Tyto kriminální aktivity představují přímé ohrožení národní bezpečnosti řady států, jež se zatím z velké části

neúspěšně snaží zavádět nové prostředky k potírání vietnamské kriminality a nové integrační strategie ve vietnamských diasporách. Výroční zprávy Europolu⁶⁴ opakovaně uvádějí vietnamský organizovaný zločin mezi neaktivnějšími a nejhůře penetrovatelnými kriminálními uskupeními přicházejícími do Evropy⁶⁵ (Paoli–Fijnaut, 2004); zločin navíc silně navázaný na prostředí dalších asijských diaspor.

Jak ukazují studie vietnamské kriminality, tyto struktury, jejich spektra kriminálních aktivit a *mody operandi* mají řadu společných znaků, jako jsou prolínání legální a nelegální sféry, významné postavení „respektovaných mužů“, využívání nájemných vrahů a vymahačů *bo doi* aj., v mnoha ohledech se však vlivem lokálních podmínek i vlivem rozdílného vývoje liší.

Rovněž ČR již od počátku 90. let řeší problém vietnamské imigrace a kriminality. Dvěma hlavními problémy, které v souvislosti s ní vyvstávají, jsou regulace této imigrace (a následná integrace občanů vietnamské národnosti do společnosti) a eliminace dnes již v ČR silně etablovaných vietnamských kriminálních sítí.

Analýza: struktura a aktivity vietnamských kriminálních sítí v ČR

Rozbor struktury

V životě vietnamské komunity v České republice můžeme pozorovat dvě složky: legální a kriminální. Funkce a koexistence legální a kriminální složky je založena na vietnamské „tradiční mentalitě“ a exploatačních strategiích přenesených do západního kulturního prostoru v kombinaci s tradičními modely asijských zločineckých společenství. Legální a ilegální složka nejsou izolované, ale navzájem provázané. Žijí v ovzduší vzájemné komunikace.

Legální složka

V České republice se život vietnamské komunity soustřeďuje kolem tržnic. V těchto tržnicích fungují zprostředkovatelské, konzultační a překladatelské agentury specializované na vietnamské přistěhovalce, vietnamské restaurace, diskotéky, sportovní zařízení a zájmové skupiny. Vydávají se tu vietnamské časopisy a prodávají časopisy a knihy z Vietnamu. Vietnamské děti zde po škole tráví mnoho času se svými rodiči. Je to zvláštní svět se svými vlastními zájmy, komplikovaná síť vzájemných vztahů a nepsaných zákonů.

I když se vietnamská emigrantská komunita zdá být na první pohled stejnorodá, je to daleko od pravdy. Jako výsledek historického a společenského vývoje se v ČR ustavily rozdílné skupiny vietnamských uselíků:

– slabě zakořenění nově příchozí zvaní *thóc* („zrnko rýže“, ve smyslu chudí rolníci, nevýznamní lidé), kteří přijeli hlavně po roce 2000. Tito noví přistěhovalci mají nezřídka pouze obchodní víza, která jim nedovolují být v ČR oficiálně zaměstnání jako dělníci, a chybí jim dostatečný obnos peněz na stravu, ubytování atd. (Pechová, 2009). Velká část z nich začíná svůj pobyt v zemi jako nelegální dělníci ve vietnamských nebo čínských manufakturních dílnách, jako kuchaři a čišníci v asijských restauracích, jako pouliční prodavači zboží atd. (Pechová, 2008);

– přistěhovalci, kteří přijeli po demokratických změnách na konci 80. let a jsou v zemi již ekonomicky a společensky etablováni. Tito lidé tvoří střední třídu vietnamské komunity v České republice. Mají průměrnou životní úroveň a více méně samostatné postavení. Mají tendenci se stěhovat z ulic a tržnic do stálých obchodů. Často si najímají české občany jako prodavače, hlídače a chůvy. Zajímají se o získání českého občanství. Někdy se tak děje za pomoci fiktivních sňatků vietnamských vystěhovalců s českými občankami, často patřícími k romské komunitě. Jiný model užívaný v poslední době je zapsání vietnamských přistěhovalců jako „otců“ u dětí neprovdaných matek v romské komunitě;

– starousedlíci zvaní *xù môt* (*xù* je místní název pro české Vietnamce a *môt* znamená „plesnivý“), kteří pobývají v ČR již delší dobu, mají české občanství a jsou zde dobře etablováni.

Střední podnikatelé postupně rozšiřují svou činnost, někdy zbohatnou jako majitelé tržnic, dovozních a vývozních společností, restaurací a v některých případech jako „šéfové“ a „finančníci“.

Vietnamský „respektovaný muž“

V prostředí vietnamských diaspor se často setkáváme s názorem, že vnitřní mechanismus emigrantské komunity je schopen vyřešit problémy rychleji a účinněji nežli komunikace s úřady hostitelské země. Mnohdy je to i pravda. Mechanismus řešení problému je obvykle následující: člověk, jehož zájmy byly poškozeny, se obrátí na „respektovaného muže“ s žádostí o pomoc. Může to být podnikatel, se kterým poškozeného pojí ekonomické či společenské svazky, popř. nějaká jiná důležitá osoba. Tento „respektovaný muž“

je schopen mu pomoci výměnou za „vděčnost“, vyjádřenou finančně, ve formě služby nebo v mnoha případech morálně s očekáváním možné protislužby. Odmítnutí žádosti o protislužbu „respektovanému muži“ není ve vietnamských komunitách častým jevem. Nikoli pouze ekonomický tlak a očekávané zisky, ale i solidarita zrozená z „tradiční“ mentality a komplikovaná síť vazeb vzájemné „vděčnosti“ jsou důvody angažování mnoha vietnamských emigrantů, kteří jinak stojí mimo kriminální sféru, v řadě kriminálních aktivit.

Stát se ve vietnamské komunitě „respektovaným mužem“ není jen otázkou bohatství. Je to také otázka reálné moci. Ta je zajišťována prostřednictvím sítě pomocníků. Tato síť zahrnuje okruh blízkých důvěrníků (obvykle dlouhodobých spolupracovníků a rodinných příslušníků), správců tržnic a firem, strážců, lidí se styky na státní správu (to je na její zkorumpované zaměstnance), právníků a obchodních společníků. Jako „respektovaný muž“ musí šéf disponovat dostatečnou mocí, aby si svou autoritu vynutil v případě sporů, arbitráží a malých násilných bojů nebo při jakýchkoliv problémech spojených s životem vietnamské komunity v České republice. Proto má časté styky se zločineckým podsvětím, s nímž obvykle nekomunikuje přímo, ale prostřednictvím pomocníků. Nepřímé spojení je důvodem, proč „respektovaný muž“ může mít současně pověst muže váženého ve vietnamské komunitě a zároveň působit jako zločinecký šéf.

V České republice existují tři nejdůležitější vietnamské firmy, které slučují legální a nelegální činnosti. Kontrolují území Prahy, Brna a Chebu a mají podíl na podnikatelských aktivitách v Polsku (ZČP, 2007a). Jejich šéfové jsou ve vietnamském společenství považováni za „respektované muže“ (ZVK, 2007). Spolu s těmito hlavními firmami v zemi funguje celá paleta menších a méně organizovaných vietnamských kriminálně-podnikatelských firem. Jejich šéfové jsou úspěšní podnikatelé, kteří mají dostatečné finanční zdroje a kontakty s úřady. V některých případech jde o bývalé *bo doi*. Obvykle mají jen málo pobočnicků a styky pouze se dvěma až třemi *bo doi*. Podobně jako velcí šéfové kombinují legální a nelegální činnost. Například legální dovoz textilu a tabáku se směřuje s nelegální výrobou cigaret s falešnými ochrannými známkami aj (ZČP, 2007b).

Bo doi a zločinecké gangy

Na samém dně vietnamské zločinecké hierarchie stojí kriminální delikventi. Jsou obvykle zapleteni do samostatných kriminálních aktivit, jako jsou lou-

peže, vydírání, krádeže vloupáním atd. a současně vykonávají zvláštní práce jako *bo doi* pro vietnamské zločinecké pohlaváry.

Bo doi se rekrutují z prostředí neúspěšných přistěhovalců, gangů mladistvých a zločinců pronikajících do České republiky z Vietnamu a z dalších zemí Evropy. Ve vztahu k vietnamským kriminálním delikventům se setkáváme s jistou cirkulací. Když se pro ně půda v některém státě stane příliš horkou a jejich tváře se stanou dobře známými, mění zemi pobytu, často s „doporučením“ pro zločineckého šéfa v novém působišti – přeshraniční styky mezi zločineckými skupinami jsou časté. Vietnamské *bo doi* z ČR jsou někdy pro speciální operace najímání ze zahraničí a naopak.

Bo doi působí samostatně nebo s pomocí několika „kolegů“. Struktura a činnost těchto gangů *bo doi* se liší. Pohybuje se od skupin vytvořených výhradně pro spáchání jednotlivých násilných trestných činů po stabilní gangy trvale zapojené do kriminálních podnikatelských aktivit. Vietnamské gangy v České republice jsou obecně méně organizované, ale násilné a aktivní v širokém spektru trestné činnosti – vydírání, krádežích, vraždách na objednávku, pašování lidí, drog aj. Často jsou ztotožňovány s vietnamským organizovaným zločinem jako celkem, což není pravda. Jsou pouze jeho součástí.

Hlavní kriminální aktivity

Hospodářská kriminalita

Jde o zásadní problém ve vztahu k asijské komunitě v ČR a rovněž v EU. Jeho hlavní složky tvoří:

- Celní a daňové delikty

Jednou z nejvýnosnějších forem hospodářské trestné činnosti je pašování zboží z Číny a Vietnamu do ČR. Škody působené zločineckými organizacemi zabývajícími se nelegálními dovozy zboží do ČR a celními a daňovými úniky dosahují desítek, ne-li miliard korun (ZČP, 2009). Jsou i jedním z hlavních důvodů, proč je zboží prodávané Asijsci nejlevnější na evropském trhu a zboží domácí provenience či dovážené legálními cestami mu není schopné cenově konkurovat.

- Vývoz finančních prostředků, praní špinavých peněz a *hawalla*⁶⁶

- Nelegální výroba zboží a obchodování s ním

V poslední době v souvislosti s rostoucími cenami alkoholických a tabákových výrobků a s klesající oblibou asijského zboží na českém trhu bezpečnostní složky stále častěji registrují případy nelegální výroby a distribuce těchto výrobků.

- Výroba zboží klamavých značek a porušování duševního vlastnictví

Jde především o výrobu a dovoz značkového textilního zboží a nelegálních hudebních a obrazových nosičů.

Nelegální a pololegální transfery osob

Takzvané „klasické“ nelegální převaděčství přes hranice je dnes na ústupu; nahrazují ho pololegální transfery založené na využívání mezer v českých imigračních zákonech. *Modus operandi* této trestné činnosti je značně rozmanitý, skládá se z mnoha nelegálních a pololegálních praktik – zejména padělání podkladů potřebných k získání povolení k pobytu na území ČR, zkreslování údajů o transferované osobě, podplácení pracovníků odpovědných za udělování povolení k pobytu, zařizování fiktivních sňatků či adopce dětí (převážně romských) aj.

Násilná trestná činnost

Od prostého výtržnictví, rvaček, ublížení na zdraví, vydírání, vyřizování účtů, konkurenčních bojů, vydírání formou výpalného až po nájemné vraždy, či vraždy ze cti, omezování osobní svobody aj.

Lichva

V České republice se poskytováním půjček na vysoký úrok zabývají zejména skupiny kolem osob dále zapojených do nelegálních transferů peněz a zboží, vysoce postavených podnikatelů, či majitelů tržišť. Další skupina poskytovatelů půjček se rekrutuje např. z jednotlivých pachatelů specifických trestných činností, kteří si tak k sobě pevněji připoutávají své zákazníky (prodej drog) či své podřízené (*bo doi* nebo osoby nucené k prostituci).

Další kategorií úvěrů, které lze označit za lichvářské, je např. půjčka na pořízení zboží k dalšímu prodeji či úvěr do začátku podnikání. Zde se úroková sazba pohybuje na úrovni 5–15 % týdně, tedy v praxi 280–560 % ročního úročení dluhu.

Krádeže zboží

Jsou prováděné jednotlivci pro zlepšení životní úrovně, dále gangy mladistvých, které si tak opatřují jak prostředky pro zábavu, tak ale i prostředky k nákupu zbraní či drog. Ve zvláštním případě jde o skupiny drogově závislých osob, jež takto získávají prostředky na své denní dávky drog. Vznik těchto uskupení toxikomanů zaměřených na krádeže zboží někdy podněcuje sami drogoví dealeri.

Obchodování s lidmi, prostituce

Hlavními změnami v oblasti nelegální migrace od 90. let 20. století je nárůst podílu obchodu s lidmi a vyšší profesionalizace skupin zabývajících se touto trestnou činností. Oběťmi jsou:

- Osoby obchodované za účelem prostituce a otrocké práce z Vietnamu

Tato trestná činnost byla nejrozšířenější pravděpodobně v letech 2005–2007. Poté došlo k rozbití fungující sítě nočních podniků držících takto obchodované dívky a tato činnost se stala vysoce rizikovou. Nicméně přetrvává s určitými změnami do současné doby.

- Osoby, které se stávají předmětem obchodu až na území ČR

Ve vietnamské komunitě existují i osoby, které sice přicestují do ČR nezávisle, nicméně si s sebou přivážejí dluhy, či se zadluží v průběhu pobytu na našem území. Tyto osoby mohou rovněž řešit svou situaci „sestupem“ do podřadného postavení a vykonávat otrocké práce či prostituci pro své věřitele.

Padělatelské aktivity (kreditní karty, pasy a doklady)

Značně rozšířené je padělání výpisů z rejstříku trestů Vietnamské socialistické republiky potřebných k žádosti o povolení či prodloužení pobytu na území ČR, výučních listů a dokladů o dosaženém vzdělání (potřebné k doložení požadovaného vzdělání při ohlášení živnosti závislé), rodných listů, dokladů o sňatku, či dokladů o uložení finanční hotovosti u některé z evropských bank (potřebné pro doložení finančních prostředků k udělení pobytu na území ČR); rozšířená je praxe prodeje osobních dokladů (pokud se osoba s trvalým či dlouhodobým pobytem na území ČR rozhodne pro návrat do Vietnamu, často prodá své doklady osobám pobývajícím na území ČR bez řádného povolení), spojená s výměnou fotografií, kterými jsou tyto doklady

opatřeny. Časté je i padělání dokladů k dováženému obchodnímu zboží, zejména faktur od tohoto zboží, které jsou určující pro výměru cla a daně z přidané hodnoty (DPH).

Obchod se zbraněmi

I přes přetrvávající mýty o zapojení Vietnamců do této oblasti trestné činnosti obchod se zbraněmi není mezi vietnamskou komunitou příliš rozšířen. Pokud k němu dochází, jedná se spíše o nákup jednotlivých kusů zbraní „pro vlastní potřebu“ za účelem páchání násilné trestné činnosti, vydírání či nájemných vražd. Mnoho nelegálně držných zbraní také slouží pouze k obraně, neboť mnoho obchodníků nemá šanci získat zbrojní pas a přitom u sebe často nosí značnou finanční hotovost.

Obchod s drogami

V první dekádě 21. století začala tato trestná činnost ve vietnamské komunitě v ČR narůstat. Příznačné je, že z 98 občanů Vietnamu ve vazbě v českých věznicích ke konci roku 2008 jich bylo 59 odsouzeno pro drogové delikty na základě § 187 tr. z. (Vězeňská služba Ministerstva spravedlnosti ČR, 2008). Předmětem obchodování drogami ze strany vietnamské komunity v ČR se stal z 80 % heroin. Velké oblíbenosti ve vietnamské komunitě se těší také taneční droga extáze a LSD (zejména v nevěstincích a karaoke barech). Dále jsou zde distribuovány a užívány pervitin, hašiš, marihuana, opium a výjimečně kokain. Hlavním zdrojem heroínu pro vietnamské drogové dealery jsou zločinecké sítě kosovských Albánců (jen 10 % heroínu se nelegálně dováží z jihovýchodní Asie), pervitin je převážně získáván za spolupráce s českými „vařiči“ této drogy.

Samostatnou kapitolou vietnamských drogových deliktů tvoří pěstování, zpracování a distribuce marihuany. České bezpečnostní složky zaznamenávají od poloviny roku 2007 enormní nárůst především hydroponních pěstíren marihuany, zřízovaných Vietnamci.⁶⁷

Implikace: jasný problém, nejasná řešení

Je zřejmé, že schopnost České republiky regulovat imigraci, zajistit integraci imigrantů a snížit kriminalitu v diasporách bude mít značný vliv na ekono-

mický rozvoj a sociální stabilitu země. Účinná eliminace vietnamských kriminálních sítí hraje v tomto úsilí významnou roli.

Problém je často artikulován jak ve vládních dokumentech, tak ve veřejné debatě. Zmiňují ho základní bezpečnostní vládní dokumenty ČR, významně jej otevřelo jednání vlády z listopadu 2008, které vedlo k dočasnému zastavení vydávání víz občanům Vietnamu; téma se často objevuje v médiích. Dosavadní chápání problému obsažené v dokumentech a prezentované v médiích se nadále omezuje převážně na vnější projevy vietnamské imigrace a kriminality, jako jsou nelegální převaděčství, hospodářská kriminalita či obchod s drogami, a jejich eliminaci. Problém je však daleko hlubší. Relevantní dokumenty zatím jednoznačně nereflektují vnitřní operační struktury uvnitř vietnamské diaspory, jež vznik a existenci těchto antisociálních jevů umožňují a katalyzují.

Nové strategie migrační a bezpečnostní politiky

Problém je jak na úrovni České republiky, tak EU považován za vážné bezpečnostní riziko, existuje shoda v oblasti migrační politiky a boje s kriminalitou. Oproti restriktivní migrační a bezpečnostní politice, která od 70. let minulého století převládala ve většině členských států EU, tyto nové koncepty přiznávají, že Evropa v některých svých sektorech a regionech potřebuje imigranty, aby se s jejich pomocí dokázala vyrovnat se svými hospodářskými a demografickými problémy. Bude podporována hlubší integrace imigrantů do ekonomických a sociálních struktur hostitelských zemí, na druhé straně však budou hledány a zaváděny účinnější metody postihu jejich ilegálních aktivit. S touto novou strategií EU koresponduje i postoj ČR. I v budoucnu se české národní migrační a bezpečnostní strategie budou odvíjet od strategií EU aplikovaných v schengenském prostoru. Je nutné dále harmonizovat existující opatření a prohlubovat přeshraniční spolupráce.

Různé prostředky, nesystémová opatření

Jak na vládní úrovni, tak na úrovni hlavních politických uskupení existuje obecný konsenzus cílů ve vztahu k vietnamské imigraci a kriminalitě – respektive je deklarován zájem na regulaci vietnamské imigrace a snižování kriminality ve vietnamské diaspoře. Není však konsenzus co do prostředků, jak těchto cílů dosáhnout.⁶⁸ I když je snaha o jejich likvidaci ve vládních dokumentech jasně deklarována, v praxi naráží na množství problémů a je

doprovázena řadou nesystémových opatření. Za příklad těchto nesystémových opatření mohou sloužit vládní rozhodnutí o zastavení vydávání víz občanům Vietnamu z listopadu 2008 a vlna policejních razíí na asijských tržnicích v ČR ve stejném období. Problém vietnamské imigrace a s ní spojené kriminality si však vyžaduje daleko komplexnější přístup, který je nutné zakomponovat do národní bezpečnostní strategie.

Závěr a doporučení

– *České bezpečnostní složky by měly začít vnímat problém i mimo rámec vyšetřování „tradičních“ kriminálních struktur typu mafie.* Je zavádějící snažit se tento problém chápat na základě evropské kultury, evropských norem či evropského právního systému. Je zřejmé, že dialektické propojení legální a ilegální sféry v životě vietnamských komunit představuje jeden z hlavních faktorů, jež brání prosazování efektivních opatření proti vietnamské kriminalitě.

– *Vietnamský organizovaný zločin v ČR je hluboce integrován do života komunity vietnamských přistěhovalců v České republice a vytvořil v ní silné paralelní mocenské struktury. Je zřejmé, že bez účinného narušení těchto struktur nebude účinný ani boj s vietnamskou kriminalitou.* Klíčovou roli v komunikaci mezi legálními a ilegální složkami vietnamských komunit hrají „respektovaní muži“, kteří okolo sebe vytvářejí silné ekonomické a sociální sítě založené na ekonomické moci, schopnosti prosadit svoji autoritu i násilnými prostředky, komplikovaném klientském systému rodinných, regionálních a etnických vazeb. V tomto systému mnoho vietnamských imigrantů, často jinak bez kriminálního pozadí, příležitostně participuje na kriminálních aktivitách. Na druhé straně jsou v tomto systému zapojeni i kriminální delikventi, tolerovaní z tohoto důvodu širší společností diaspory.

– *Vietnamské kriminální sítě dnes nejsou omezeny pouze na jednu zemi, ale operují mezinárodně.* Otevření hranic ČR v roce 2008 dále zjednodušilo jejich příhraniční operace a usnadnilo jejich expanzi do dalších zemí EU. Výzkum prokázal, že nebezpečí, že Česká republika bude vzhledem k etablovaným kriminálním sítím sloužit jako významný most penetrace asijského zločinu do Evropy, proto nadále trvá. Na druhé straně import vietnamského zločinu nejen z Asie, ale rovněž z dalších zemí Evropy, představuje pro Českou republiku vážné bezpečnostní riziko.

– Vedle „klasické“ trestné činnosti, jako je pašování lidí, obchod s lidmi a prostituce, násilná trestná činnost, prodej drog atd., se vietnamský zločin v budoucnosti zaměří hlavně na ekonomické a finanční operace směřující legální a nelegální činnosti. Na tyto oblasti je proto nutné zaměřit i pozornost české legislativy a bezpečnostních složek. Vzhledem k vysoké schopnosti vietnamských kriminálních sítí vyhledávat a efektivně využívat mezery v české legislativě je nutné nalézt cesty rychlejší a flexibilnější adaptace této legislativy na stávající podmínky, nežli tomu bylo doposud.

– Dovoz pracovních sil z Vietnamu s sebou nese řadu rizik pro národní bezpečnost. Musí být proto pečlivě sledován a regulován. Přijetí imigračních zákonů a omezení podle standardů EU výrazně zúžilo operační prostor, využívaný vietnamskými agenturami pro transfery lidí do země. Protože zájem o emigraci je ve Vietnamu stále vysoký, agentury hledají nové cesty, jak pokračovat ve svém výnosném podnikání. Jedním z řešení se pro ně stala imigrace organizovaná v rámci dovozu pracovních sil do ČR.

– Vízová politika je nedílnou součástí regulace imigrace především v první instanci, jak však dokazují dosavadní zkušenosti, v případě Vietnamu nepředstavuje sama o sobě účinný prostředek zamezení nežádoucích migračních trendů a příslunu imigrantů, kteří vyvíjejí aktivity mimo a proti zájmům národní ekonomiky.

– Do budoucna bude třeba zajistit vyšší specializaci českých bezpečnostních složek na tento typ kriminálních aktivit a na úzkou mezinárodní spolupráci při potírání vietnamské kriminality. To mimo jiné zahrnuje:

- zpravodajské pronikání do prostředí vietnamské diaspory;
- identifikaci specifického modu operandi vietnamských kriminálních aktivit, adaptované strategie;
- metody šetření adaptované na vietnamské prostředí;
- širší přeshraniční spolupráci na tomto problému s partnerskými bezpečnostními složkami zejména v rámci schengenského bezpečnostního prostoru. Klíčovými partnery v této oblasti jsou pro ČR partneři z Německa, Polska a Slovenska. Mimo schengenský prostor pak posílení doposud nedostačující spolupráce s Vietnamem.

– Národní strategie boje s vietnamskou kriminalitou by měla zahrnovat nejen účinná zákonná a administrativní opatření, ale rovněž strategie otevření vietnamské diaspory komunikaci s širší českou společností. Zájmem ČR je vytvořit národní program sociální stabilizace příslušníků vietnamské dia-

spory v české společnosti. Vietnamští rezidenti mají v české společnosti stále sporné postavení, charakterizované předsudky, komunikačními a kulturními bariérami, častým pololegálním a ilegálním pobytovým statutem, marginálním, často ilegálním postavením na trhu práce a v národní ekonomice aj. Výrazným přetrvávajícím fenoménem je i přežívající xenofobie a rasismus. To vietnamské rezidenty zatlačuje pod vliv paralelních mocenských struktur uvnitř asijské diaspory a do kriminálních sítí. Zároveň omezuje jejich interakci s českým prostředím.

Doporučené zdroje

Analýzou vietnamských kriminálních sítí v ČR se zabývají Miroslav Nožina a Filip Kraus (2009) a Miroslav Nožina (2010a). Nožina (2003) rozebírá tento problém v kontextu mezinárodní organizované kriminality.

Česká rozvojová spolupráce v roce 2020: čtyři scénáře vývoje

Ondřej Horký

Úvod

Snad v žádné jiné oblasti není česká zahraniční politika spoutána tolika mezinárodními a evropskými závazky s tak dalekosáhlými dopady do budoucnosti jako v zahraniční rozvojové spolupráci. Spíše než na současnou pozici České republiky v rozvojové politice Evropské unie (viz Horký, 2010a) se proto kapitola zaměřuje na možnosti vývoje české rozvojové spolupráce v následujícím desetiletí, přesněji do roku 2020. Kapitola se přitom opírá o metodu plánování scénářů jakožto nástroje strategického myšlení, která nevychází ani tak z teoretických přístupů společenských věd, jako z praxe managementu (Shoemaker, 1993; 1995).

Kontext: rozdílné priority a míra podpory rozvojové agendy mezi EU a Českou republikou

Před patnácti lety obnovila Česká republika usnesením vlády program rozvojové pomoci rozvojovým a transformujícím se zemím (Vláda České republiky, 1995). Od různorodých a nekoordinovaných aktivit jednotlivých ministerstev a příspěvků mezinárodním organizacím, které lze vykazat jako oficiální rozvojovou pomoc podle mezinárodně uznávané metodiky Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj (OECD), se zahraniční rozvojová spolupráce (ZRS) proměnila v poměrně složitý systém s oporou ve vlastním zákoně, příslušnou institucionální strukturou a rozpočtem. Celkově za těchto patnáct let Česká republika vykazala po očištění od inflace jako roz-

vojovou pomoc hrazenou z veřejných zdrojů více než 31 mld. Kč, tedy přibližně 3000 Kč na obyvatele (ČNB, 2010; ČSÚ, 2010; OECD, 2010, vlastní výpočty). Většinu výdajů ve formě příspěvků mezinárodním organizacím a Evropské unii nebo podpory uprchlíků na vlastním území by Česká republika vynakládala, i kdyby vládní politika neexistovala. I přesto se však jedná o nezanedbatelnou částku.

Ohledně výše a nejlepšího způsobu využití těchto prostředků této veřejné politiky však v Česku neexistuje konsenzus. Pojetí rozvojové spolupráce lze v zásadě rozdělit mezi dva extrémy (Horký, 2010b). Blízko pragmatického pólu se nachází česká vláda. Podle ní tvoří rozvojová spolupráce „integrální součást zahraniční politiky ČR a přispívá k naplňování jejích cílů“, kterými jsou národní zájmy samotné České republiky, zejména bezpečnostní a hospodářské (Vláda České republiky, 2010). Toto pojetí sdílí i soukromé firmy, jež se z principu soustředí na hospodářský zisk (PPZRS, 2010). Část výše podpory rozvojové spolupráci se pak odvíjí spíše z národních možností a priorit.

Na druhou stranu vláda přijala množství závazků na mezinárodní a evropské úrovni v oblasti objemu a účinnosti rozvojové spolupráce ve snižování globální chudoby, její koordinace a komplementarity s dalšími dárci, i koherence s ostatními vládními politikami. V tomto „idealistickém“ pojetí, které zastávají především nevládní neziskové organizace (FoRS, 2008; FoRS, 2009; FoRS, 2010) i česká veřejnost (SC&C, 2008), je hlavním a jediným cílem rozvojové spolupráce snižování chudoby v rozvojovém světě.⁶⁹ Ačkoli se vládní dokumenty oficiálně hlásí i k prvnímu „idealistickému“ pojetí a tvrdí, že mezi oběma póly nevidí rozpor, ve skutečnosti se obě směřování velmi často vylučují. Nízká míra naplňování těchto závazků ve skutečnosti svědčí o upřednostňování rozvojové spolupráce jako nástroje zahraniční politiky (Horký, 2010a). Jak v Poslanecké sněmovně ospravedlňoval ministr zahraničních věcí J. Kohout přijetí příslušného zákona, rozvojová spolupráce „není *primárně* charita, ale je to především investice, investice i do naší bezpečnosti, do prosperity našich občanů“ (PSP ČR, 2009; vlastní zvýraznění).

Rozlišení mezi pragmatickým a „idealistickým“ přístupem k budoucnosti rozvojové politiky určuje i varianty vývoje české rozvojové spolupráce v závislosti na tom, které pojetí se prosadí nejen na české, ale i na evropské a mezinárodní úrovni. Z hlediska zavedené kategorizace české zahraniční politiky (Drulák, 2009) lze vzhledem k současné internacionalistické orientaci EU

a spíše autonomistické pozici USA tyto pozice také označit jako evropeistickou (či jinak kontinentální) a internacionalistickou na „idealistickém“ pólu, a atlantistickou a autonomistickou na druhém, pragmatickém protipólu. Pro českou rozvojovou spolupráci v evropském kontextu je tedy určující stávající nesoulad mezi více méně „idealistickou“ pozicí zastávanou Evropskou unií a pragmatickou pozicí českou vládou.

Postoje mezinárodních, regionálních a národních aktérů však nelze považovat za konečné a neměnné do budoucnosti. Přístup české vlády k rozvojové spolupráci navíc souvisí s proměnlivými postoji dalších domácích aktérů a okolnostmi, jež tato kapitola modeluje metodou plánování scénářů. V celkovém pojetí národního zájmu, který zvolila tato kniha, lze zjednodušeně spojit vysokou relevanci rozvojové agendy s vysokým konsenzem ohledně zacílení rozvojové politiky na snižování chudoby ve světě. Ze souladu postojů na evropské a domácí úrovni také automaticky vyplývá přijatelnost českého postoje ze strany EU a drobné odklony České republiky na ose pragmatismus/idealismus. Toto propojení je však již výsledkem použití samotné metodologie plánování scénářů.

Analýza: současní aktéři, dosavadní vývoj, budoucí trendy a nejistoty

Scénáře lze definovat jako „účelově zaměřené, navzájem se vylučující popisy budoucnosti, které jsou prezentované formou filmového scénáře nebo příběhu“ (Shoemaker, 1993: 195). Jejich platnost někdy zpochybňuje akademická sféra kvůli více či méně literární formě scénářů, nicméně metoda jejich tvorby je poměrně pevně daná. Analýza nejprve určuje všechny relevantní aktéry a faktory vstupující do hry a sleduje jejich chování v minulosti. Dále extrapolací určuje a rozebírá nejen nejistější trendy do budoucnosti, ale také vymezuje největší nejistoty, tedy relevantní jevy, o kterých s vysokou pravděpodobností víme, že jejich následný vývoj nelze na základě rozporuplnosti dosavadního vývoje jednoznačně určit. Vzhledem k omezenému zaměření a rozsahu kapitoly se analýza zaměřuje přednostně na evropskou úroveň, a to i přesto, že rozvojová agenda nezbytně zahrnuje úroveň globální. Poněkud také opomíjí rozbor domácích aktérů (dále např. Horký, 2008a; 2009a; 2010c).

Z externích aktérů hraje pro českou rozvojovou spolupráci nejdůležitější roli Evropská unie a její členské státy i mezinárodní organizace (zejména OSN, OECD a Světová banka). Ty však často působí zprostředkovaně skrze EU a jejich váhu proto lze jen těžko odlišit. Poslední dekáda přinesla v každém případě nové, kvalitativně odlišné závazky v rámci Evropské unie, zejména tzv. *Evropský konsenzus* (2005) a *Kodex dárců* (2007), na mezinárodních fórech pak pod záštitou OECD *Pařížskou deklaraci o účinnosti pomoci* (2005). Všechny dokumenty navazují na dřívější *Miléniovou deklaraci* OSN (2000) a *Rozvojové cíle tisíciletí*. Oproti poslední dekádě minulého století se tak výrazně zvýšil tlak na účinnost rozvojové spolupráce a koherenci politik pro rozvoj.

S prohlubující se globalizací a narůstajícími finančními a dalšími toky mezi Severem a Jihem nicméně relativně klesá důležitost rozvojové spolupráce jako takové a roste relevance koherence politik pro rozvoj. Poté, co došlo k poměrně výraznému oddlužení rozvojových zemí, se v globální rozvojové agendě začaly více prosazovat aspekty, které vyžadují bezprecedentní míru kolektivního jednání mezi národními státy, zejména v souvislosti s oteplováním zemského klimatu a zranitelností světového finančního a hospodářského systému. Politická vůle ke změně globálního vládnutí a naplnění stávajících závazků, zejména pak *Rozvojových cílů tisíciletí*, se však prozatím otevřeně nevyjevila. Ačkoli v oblasti navazujících rozvojových politik také není jednoduché předvídat, již dnes je zřejmé, že se mnoha rozvojových cílů tisíciletí nepodaří v mnoha regionech dosáhnout, a dokument proto zůstane v mnoha ohledech aktuální i nadále (Sumner–Lawo, 2010). Rozvojové závazky však nejsou právně vynutitelné a do určité míry závisejí na vzájemném tlaku dárcovských zemí, v Evropské unii pak zejména prostřednictvím otevřené metody koordinace, která upravuje oblast rozvojové politiky.

Tím se nejistota koordinace na globální úrovni spojuje i s postupující evropskou integrací. Není totiž jisté, zda bude Evropská unie moci svoji vizi globálního vládnutí prosazovat, aniž by „mluvila jedním hlasem“. Pokud tváří v tvář konkurenci z nových mocností nedokáže Evropská unie mobilizovat slíbené prostředky vnější politiky včetně rozvojové spolupráce, země Jihu se od ní odkloní bez ohledu na výsledky budování Evropské služby pro vnější činnost (ESVA) v návaznosti na přijetí *Lisabonské smlouvy*. V situaci, kdy by nedostatek kolektivního globálního jednání implikoval i bezpečnostní nestabilitu v rozvojovém světě, existuje riziko, že role Evropy se omezí na oblast

humanitární pomoci a dlouhodobá rozvojová spolupráce zůstane utlumena (Grimm–Lundsgaarde, 2009).

Obdobnou spojitost nejistot ohledně politické vůle s celkovou stabilitou příslušného politického společenství lze identifikovat i na národní úrovni. Z hlediska vnitřního vývoje České republiky lze identifikovat dva základní scénáře: stabilní a šokovou variantu (Frič–Veselý, 2009). Společenské postoje se sice mění pomaleji, ale na politické úrovni se mohou projevit skokově. Navíc podporu rozvojové agendy lze odvodit od podpory evropské integrace jako takové: zatímco Španělsko a Irsko dosáhlo úspěchů i v oblasti rozvojové spolupráce, Řecko a Portugalsko stagnují nebo dokonce své úsilí omezují. Podpora evropské integrace by v každém případě odpovídala variantě stabilního vývoje, zatímco „šokový“ vývoj by zřejmě vedl k větší uzavřenosti, populismu, xenofobii a rasismu, které bývají v Evropě spojovány i s kritikou rozvojové spolupráce.

Nicméně vzhledem k relativně nízkým rozpočtům v řádu desetin procenta objemu rozvojové spolupráce z celkového domácího produktu nelze považovat dostupnost prostředků za přímo závislou na příjmech veřejných rozpočtů ani na hospodářském růstu, jakkoli je pravdou, že hospodářské oživení silněji podporu rozvojové spolupráci rozhodně usnadňuje. Jako problematičtější se jeví na domácí i na globální úrovni otázka spojitosti účinnosti a hospodárnosti rozvojové spolupráce. Některé scénáře rozvojové politiky EU nepovažují spojitost obou za samozřejmé a uvažují např., že by došlo ke koordinaci rozvojové spolupráce členských států EU, avšak spíše než snižování chudoby by Evropská unie sledovala své vlastní zájmy (Maxwell–Engel, 2003; Grimm–Lundsgaarde, 2009). Vytvořila by se tak silná evropská identita, aniž by se to projevilo do silněji vnímané příslušnosti ke globálnímu společenství a vysokou relevancí rozvojové agendy by nedoprovázel konsenzus v jejím zaměření. Tuto možnost kapitola zohledňuje pouze částečně formou doplňujícího předpokladu.

Implikace: čtyři scénáře české rozvojové spolupráce

Celkově kapitola identifikuje čtyři scénáře, které řadí podle dvou skupin kritérií:

1. Relevance globálních problémů a konsenzu v podpoře mezinárodní komunity a Evropské unie je řešit. Vysoká míra podpory kolektivní

akce v řešení globálního problému chudoby je zároveň spojena s nižším výskytem nepříznivých okolností v globální politice, ekonomice, bezpečnosti a životního prostředí.

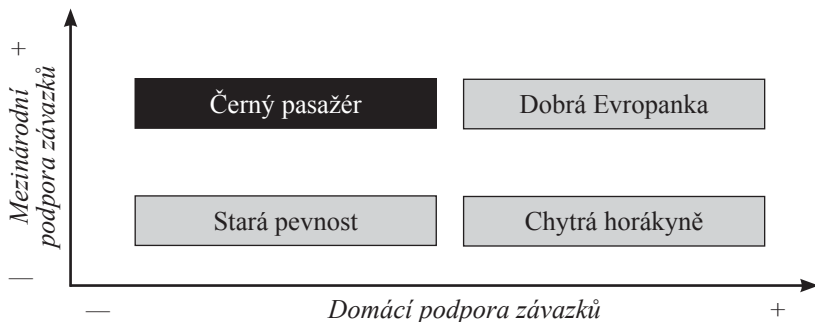
2. Relevance mezinárodních závazků v České republice a konsenzu v podpoře naplňovat a rozvojovou agendu nejen v objemu, ale i účinnosti a hospodárnosti rozvojové spolupráce. Tato podpora je spojena především se změnou společenských hodnot, existují politických elit a do jisté míry i hospodářského vývoje.

K tomu přidává doplňující předpoklad:

- Relativně vyšší domácí než mezinárodní relevance rozvojové agendy vede k většímu pragmatismu ve využití rozvojové spolupráce pro české zahraničněpolitické cíle než snižování chudoby a k nižšímu domácímu konsenzu, zatímco vysoká relevance rozvojové agendy v zahraničí domácí konsenzus posiluje a umožňuje Česku účast na evropském a celosvětovém kolektivním jednání a větší odpovědnost komunitám žijícím v nejhlubší chudobě.

Schéma:

Čtyři scénáře české rozvojové spolupráce v roce 2020

Scénáře spojují extrémní případy, takže nepředstavují jediné možné čtyři modely vývoje, ale spíše hranice možného vývoje. Vzhledem k tomu, že „nové“ členské země a některé „staré“ členské země sdílejí podobné problémy, případ České republiky lze do jisté míry vztáhnout i na ně. Kritérium vnější přijatelnosti scénáře aplikují pozorností rozdílům v míře relevance a konsenzu na domácí, evropské a globální úrovni.

Stará pevnost

Scénář *Stará pevnost* charakterizuje slabá podpora rozvojové agendy na globální úrovni, v Evropské unii i v České republice. Obnovení růstu globální ekonomiky se v důsledku zpomalení čínské ekonomiky a měnových konfliktů ukázalo jako delší, než se očekávalo, a nakonec postihlo také západní soustavy, na kterých český, na vývoz zaměřený průmysl závisí. Mnoho evropských zemí se obrátilo ke svým domácím problémům, zejména rostoucím schodkům veřejných financí, jež vznikly v důsledku nákladných protikrizových opatření a propadu vládních příjmů v období zpomalení hospodářství. I v České republice škrty ohrožily sociální smír a navíc vedly k posílení populistických a xenofobních sklonů ve společnosti. V rozvojových zemích krize posílila migrační tlaky, načež země Evropské unie reagovaly přísnějšími kontrolami a izolací „pevnosti Evropa“. Časté porušování lidských práv přistěhovalců poškodilo legitimitu Evropské unie na mezinárodní scéně. Hluboké hospodářské problémy zemí jižní dimenze EU (Portugalsko, Itálie, Řecko a Španělsko), z nichž některé dokonce musely vystoupit z eurozóny, sice poněkud oslabily rozlišení mezi „starými“ a „novými“ členskými státy, avšak pouze za cenu zastavení evropské integrace, posílení nacionalismu a rozdrobení do té doby konvergujících zahraničněpolitických orientací jednotlivých členských zemí. Evropská služba vnější akce byla sice spuštěna, ale podfinancována a její vliv podkopávaly samotné členské země EU. Kvůli podpoře ze strany rostoucích dárců, jako je Čína, Indie nebo Rusko, navíc vlády nejchudších zemí ztratily zájem o spolupráci s rozvinutými zeměmi, podmíněnou prosazováním lidských práv a dobrého vládnutí.

V této situaci klesl během desetiletí celkový objem pomoci rozvojovému světu na polovinu. Rozvojová pomoc začala proudit především do zemí, které členské země Unie vnímaly jako své bezpečnostní hrozby. V případě „starých“ členských zemí putovala především do Afriky jakožto prevence migrace; „nové“ členské země s oslabením Unie posílily transatlantické vazby a začaly kopírovat bezpečnostní priority unilateralistických Spojených států amerických, a tedy i adresáty pomoci zvolené novou republikánskou administrativou po prohře Baracka Obamy v roce 2012. Prázdné veřejné pokladny a sociální nepokoje navíc způsobily, že vlády rozvinutých zemí a velkých rozvojových zemí nezískaly dostatek vůle a prostředků pro omezení emisí z fosilních zdrojů a místo toho podporovaly i nadále energeticky náročná tradiční průmyslová odvětví. Změny klimatu během druhé dekády sto-

letí zrychlily, čímž způsobily nejen nové přírodní katastrofy, ale v důsledku déle trvajících environmentálních tlaků i nové ozbrojené konflikty. Nejenže Rozvojových cílů tisíciletí se v roce 2015 nepodařilo dosáhnout, ale dokonce v mnoha regionech, a zejména subsaharské Africe a jižní Asii, došlo k jejich krachu. Omezené veřejné prostředky na rozvojovou spolupráci tak byly věnovány především na humanitární pomoc a pouhé nahrazování škod způsobených přírodními i lidskými katastrofami, zejména prostřednictvím přímých dodávek z dárcovských zemí. Agenda účinnosti rozvojové spolupráce tak postupně vyprchala z mezinárodní politické scény. Podobný případ potkal i problematiku koherence politik pro rozvoj, když v důsledku opevnění „pevnosti Evropa“ a nárůstu protekcionismu došlo ke zhoršení postavení rozvojových zemí v globálním hospodářském a politickém systému.

V období politické nestability v České republice, způsobené vstupem dalších populistických stran do poslanecké sněmovny v předčasných volbách v roce 2012, se nepodařilo stabilizovat veřejné finance a rozpočet určený na rozvojovou spolupráci do roku 2020 stagnoval kolem 0,1 % HND a prakticky se nezměnil ani v absolutní výši. Koncepti ZRS pro období 2011–2017, která byla navržena pro lepší podmínky, brzy MZV přestalo respektovat a po ukončení své platnosti nebyla vyhodnocena ani nahrazena. S poklesem celosvětového úsilí se navíc neobjevily na úrovni OSN ani OECD nové zásadní dokumenty a kvůli neúspěchu dosavadního přístupu byly pouze potvrzeny staré závazky. Role mezinárodních organizací klesla obecně. Na národní úrovni se naopak českým resortům vnitra a průmyslu a obchodu podařilo během několika let získat zpět část rozpočtu, o jehož implementaci dříve rozhodovala Česká rozvojová agentura. Ze strachu z extrémně pravicové kritiky rozvojové spolupráce vláda opustila i veškeré programy osvěty a podpory nevládních neziskových organizací v oblasti ovlivňování politik a rozvojové spolupráci nakloněný hlas občanské společnosti utichl. Média středního proudu, která v závodě ke dnu v konkurenčním boji zbulvárněla, opanovalo pojetí rozvojového světa, a zejména muslimských zemí, jako bezprostřední hrozby. Česká rozvojová spolupráce se v podstatě vrátila do svého stavu v druhé polovině 90. let, avšak s posíleným bezpečnostním aspektem. Místo otevřenosti, která provázela období kolem vstupu do Evropské unie a kladného vlivu zahraničních institucí na transformaci země, Česká republika zůstala zahleděna do vlastních problémů a izolovala se před vnějším světem v jakési *Staré pevnosti*.

Černý pasažér

Scénář *Černý pasažér* sdílí se scénářem *Stará pevnost* pesimismus ohledně podpory rozvojové agendy ze strany České republiky, na druhou stranu je ale optimističtější ohledně celosvětového vývoje. Ten se však ukázal jako nerovnoměrný, protože hospodářská recese v Evropě prohloubila propast mezi některými „novými“ a „starými“ členskými zeměmi. Zatímco jádro tvořené Francií, Německem, Velkou Británií a severskými státy se pustilo do hlubší integrace, dvourychlostní Evropa se stala realitou. Česká republika sice zůstala členem Unie, na druhou stranu se však pod vedením euroskeptických stran a v přímé volbě znovuzvoleného prezidenta bránila další evropské integraci. Opakovaně, někdy ve spolupráci s dalšími „novými“ členskými zeměmi, bojkotovala všechny návrhy Evropské komise, jež pro ni znamenaly dodatečné výdaje na vnější činnost Evropské unie a jež nesměřovaly do jejich prioritních oblastí. Samo členství nechápala jako sounáležitost s unijními hodnotami, ale pouze jako nástroj pro posílení vlastního vlivu. S nárůstem autonomistických tendencí se přes pomalu obnovenou hospodářskou prosperitu země orientovala velmi pragmaticky na krátkodobé hospodářské zájmy a i díky relativnímu úspěchu konzervativních vlád ve snižování schodků veřejných rozpočtů globální témata upozadovala. Prosperita sice vedla k větší soukromé podpoře humanitárních a rozvojových aktivit, ty však zůstaly roztržštěné a stát i nadále upřednostňoval především země, ve kterých má hospodářské zájmy.

Zatímco ostatní dárcovské země úzce spolupracovaly na naplňování agendy účinnosti, delegovaly pravomoci na pobočky svých agentur do zahraničí a podařilo se jim najít systém spolupráce s rozvojovými zeměmi založený na politickém dialogu, který překonal půlstoletí neefektivní vázané a roztržštěné pomoci, Česká republika i nadále pokračovala v tradičním přístupu a argumentaci Koncepcie ZRS na období 2010–2017, podle které se na dvoustranné rozvojové spolupráci poskytované českou vládou mají přímo podílet i její subjekty. Česká rozvojová agentura i nadále vypisovala výběrová řízení na dodávky služeb a zboží s často nízkou přidanou hodnotou, jež by šlo levněji sehnat i v samotných partnerských zemích. Nízká podpora delegované spolupráce, která mezi dárci většinou nabývá vzájemné formy, taktéž obsažená v koncepci, znemožnila nejen to, aby jiní dárci realizovali projekty za české finanční prostředky, ale také, aby Česká republika mohla uskutečňovat ve spolupráci s partnerskými vládami a samosprávami větší projekty za

svěřené finance dalšími dárci. Z hlediska teritoriálního zaměření české spolupráce se sice mezi prioritní země dostala jedna africká země, avšak komplikovaný systém několika typů prioritních zemí (programových, projektových a „phase-out“) vedl ke stejnému výsledku jako v období transformace, kdy postupným přidáváním a odebráním na základě zahraničněpolitických událostí nebyla koncepce prakticky respektována. Často se navíc ukázalo, že česká rozvojová spolupráce nedosáhla svých cílů, avšak evaluace projektů MZV ČR provádělo pouze sporadicky a výsledky nezveřejňovalo, aby neuspokojivé výsledky nevyšly najevo.

Pojetí rozvojové spolupráce ve stylu exportních dotací, nedostatek transparentnosti a slabá kontrola České rozvojové agentury ze strany ministerstva zahraničních věcí nakonec vedla v polovině desetiletí ke korupčnímu skandálu, který porušil dobré jméno rozvojové spolupráce a vedl vládu k razantním škrtnům v plánech naplňování finančních závazků, jež po Česku vyžadovala Evropská unie. Vláda přestala zároveň podporovat občanskou společnost, která toto nenaplňování kritizovala, a veřejné povědomí stoupalo pouze díky větší frekvenci zahraničních zpráv. Zatímco tedy v roce 2020 dosáhla většina rozvinutých zemí skutečně podílu 0,7 % na HDP a na půdě posílené OSN se již dojednávaly podmínky globální daně, Česká republika dosáhla ve stejném roce teprve závazku 0,17 %, kterého měla dosáhnout v roce 2010 a ani zdaleka ne 0,33 %, což byl cíl pro rok 2015. Nechala se tak předběhnout i zeměmi jako Brazílie, Mexiko nebo Čína, jež se naopak k mezinárodnímu systému připojily. Celkově český případ ukázal, že hospodářská transformace byla motivována především touhou po blahobytu běžném v západní Evropě a že půlstoletí komunistického režimu narušilo hodnoty solidarity a náležitosti k většímu celku. Česká republika se tak společně s hrstkou „nových“ i „starých“ členských zemí stala *Černými pasažéry* evropské a globální integrace. I přes poměrně významnou diplomatickou tradici její prestiž v zahraničí prudce klesla podobně a jako třeba v případě Itálie deset let předtím, jež s ekonomikou srovnatelnou s Francií nebo Velkou Británií ztratila svůj hlas na mezinárodní scéně.

Chytrá horákyň

Podobně jako první scénář *Stará pevnost* i scénář *Chytrá horákyň* předpokládá nepříznivý vývoj chudoby i rozvojové agendy ve světě. Nicméně na domácí půdě se podařilo úspěšně překonat krizi a vyrovnat se se škrty veřej-

ných rozpočtů bez ztráty sociálního smíru, především díky důsledné kontrole firem se státní účastí a boji proti korupci a kartelům ve veřejných zakázkách. Podobný úspěch zaznamenala Česká republika již v období transformace na počátku 90. let, kdy vláda prosadila neoliberalní reformy bez rozpuštění záchranných sociálních sítí. I třicet let poté Česká republika potvrdila svůj statut premiantky mezi tzv. novými členskými zeměmi. Spíše než severský model s důrazem na flexibilně sociální stát, vzdělanostní společnost a udržitelný rozvoj se však prosadil jemu blízký, pragmatičtější model švýcarský. Například v oblasti mnohostranné spolupráce ministerstvo průmyslu a obchodu investovalo prostředky do školení firem k většímu úspěchu získávání financí pro rozvojové projekty z Evropské unie a Světové banky, i když tato podpora se již nacházela na hraně politické korektnosti.

Česká republika koncentrovala své finanční prostředky a v oblasti rozvojové spolupráce rozvinula prioritní téma předsednictví z roku 2009 – malé lokální obnovitelné zdroje energie. V souvislosti s reformou energetiky a ve spolupráci s univerzitami se v ČR podařilo rychle vytvořit významný „cluster“ a země se stala lídrem ve výrobě levných, avšak účinných technologií vodních a větrných elektráren, včetně know-how pro jejich kompletaci přímo v rozvojových zemích. S nevládními neziskovými organizacemi se také podařilo realizovat společné projekty České rozvojové agentury, které kromě přenosu expertizy dokázaly prosadit takové změny v místních komunitách, aby přínosy projektů byly udržitelné a dokonce opakovatelné na jiných místech již bez přímé státní podpory. Bez založení kanceláří České rozvojové agentury přímo v rozvojových zemích by se tato intenzivní práce s místními komunitami nikdy nepodařila. Vláda zároveň zvýšila koherenci mezi lidskoprávní politikou, transformačními aktivitami a rozvojovou spoluprací tak, aby se co nejvýrazněji prosadila ve východní Evropě a na Balkáně, který zůstal prioritní oblastí rozvojové politiky. K tomu dokázala využít i nástroje Evropské politiky sousedství, jež kvůli celounijnímu oslabení politické vůle stagnovala.

Ačkoli Česká republika je v tomto scénáři považována za úspěšnou a mnoho zemí ji dává za příklad svým sousedům, přes silnou dynamiku se stále pouze přibližuje zkušenějším členským státům. I přesto, že se nepodařilo dosáhnout závazku 0,33 % v roce 2015, nová vláda v roce 2014 stanovila plán pro jeho dosažení v roce 2017 a v roce 2020 Česko dosáhlo dvou třetin evropského průměru. Díky hospodářskému růstu tak česká dvoustranná

spolupráce narostla ve skutečnosti desetkrát a Česká republika se stala členem Výboru pro rozvojovou spolupráci OECD. Během desetiletí si vydobyla podobný obdiv jako např. Irsko, avšak z absolutního hlediska se stále jen z daleka přibližovala nejzkušenějším donorům. Česká republika sice sice sice nepřevzala mezinárodní závazky *Pařížské deklarace* a následných dokumentů, ale vytvořila specifickou cestu rozvojové spolupráce, která se ukázala jako úspěšná v kulturně a historicky bližších regionech. V duchu závazků vyšší účinnosti pomoci se nicméně nebránila koncentraci svých projektů rozvojové spolupráce a celkový počet všech typů prioritních zemí po dlouhých sporech nakonec omezila na pět, z nichž pouze jednu nejchudší zemi světa. MZV nicméně posílilo i finanční podporu mezinárodních organizací a prosadilo na úrovni EU více prostředků na informování domácí veřejnosti o rozvojové politice Evropské unie, aby vysvětlilo veřejnosti, proč se neangažuje v rámci dvoustranné spolupráce v nejchudších zemích světa. Začaly se také projevovat plody kvalitního systému rozvojové výchovy na školách a celkové povědomí české společnosti o globálních problémech se zlepšilo. Bohužel jen symbolických pokroků bylo dosaženo v oblasti koherence politik pro rozvoj, protože sama Česká republika nebyla s to se ve vlažném mezinárodním prostředí „zbavit“ svých relativních výhod.

Celkových úspěchů by Česká republika nikdy nedosáhla bez emancipace MZV od vlivu ministerstva financí a dalších resortů, podle doporučení OECD nově zřízené Sekce rozvojové spolupráce a humanitární pomoci od krátkodobého zahraničněpoliticky zaměřeného zbytku ministerstva a konečně také České rozvojové agentury od úzkého, národně zaměřeného pohledu MZV ke globální a síťové struktuře poskytování rozvojové pomoci v partnerských zemích. Emancipace ale neprobíhala pouze v exekutivě: nestátní neziskové organizace, závislé na vládním financování, přitvrdily svoji kritiku vlády a lobbování v parlamentu; univerzity a výzkumné instituce založily Asociaci rozvojových studií, školily studenty a studentky socializované do globálního pojetí rozvojové spolupráce a připravovaly odborné pozice; parlament, který prošel generační obměnou, se začal o rozvojovou spolupráci intenzivněji zajímat stejně jako všechny politické strany, které zařadily rozvojovou spolupráci do svých programů, protože se o ně začala zajímat veřejnost v důsledku profesionalizace médií. Tento pozitivní kruh by se ovšem neuzavřel bez toho, aby se nová premiérka v roce 2014 poprvé otevřeně nepřihlásila k závazkům, jež Česká republika převzala v minulosti, v duchu pragmatismu švýcarské-

ho typu, který nadřazuje jako *Chytrá horákyňe* dlouhodobé zájmy a prestiž země na mezinárodní scéně před krátkodobými zájmy klientelistických sítí některých domácích aktérů, protože ví, že v konečném důsledku nejlépe povedou k naplnění i českých partikulárních zájmů.

Dobrá Evropanka

Poslední scénář kombinuje pozitivní vývoj na všech úrovních: domácí, evropské i globální. Pokud ve scénáři *Chytrá horákyňe* úsilí České republiky vynikne pouze ve své dynamičnosti, protože jedna dekáda nemůže v žádném případě stačit k tomu, aby země dohnala vyspělé donory v půlstoletí poskytovaní rozvojové spolupráce demokratickou společností, potom ve scénáři *Dobrá Evropanka* je úsilí České republiky viditelné ještě méně. Na druhou stranu, a to je nejdůležitější, je české chování považováno za normální a Česká republika tak skutečně podtrhuje svoji náležitost k rozvinutému světu – její pasivita je ve scénáři *Černý pasažér* naopak zdrojem vnímání jako evropské země druhé kategorie. Globální podpora rozvojové agendě OSN, včetně klíčové problematiky koherence politik pro rozvoj, však v tomto scénáři navíc umožňuje podniknout strukturální změny nejen v zahraniční rozvojové spolupráci, ale i v ostatních vládních politikách. Tomuto trendu také přispěla silná vůle k hlubší integraci a koordinaci národních politik v Evropské unii. Česká republika není sama v předávání svých zkušeností a zaměření na svoji expertizu, a její rozvojové úsilí tak vedle užšího zaměření na blízké regiony umožňuje navíc i větší příspěvek ke snižování extrémní chudoby, koncentrované především v subsaharské Africe a jižní Asii. Zároveň se zaměření globálního diskurzu postupně přesouvá z chudoby na snižování globálních nerovností.

Konkrétně tomuto napomohly za prvé nové zdroje financování rozvoje, počínaje globálními daněmi z finančních transakcí a emisí skleníkových plynů, za druhé podpora globálnímu vládnutí, zejména v hospodářské oblasti a řízení globálních veřejných statků. Potřeba zbavit se závislosti na fosilních zdrojích v důsledku stále viditelnějších dopadů globálních změn klimatu vedla vlády, regionální uskupení i mezinárodní organizace nejen ke koordinovaným hospodářským reformám ekonomik, ale i k přechodu k efektivnějším hospodářstvím s vysokou přidanou hodnotou. Tento posun se přetavil i do společenských změn tak, že veřejnost začala preferovat dlouhodobější cíle a příslušné prostředky citlivé ke globálním nerovnostem a životnímu prostředí. V případě české rozvojové spolupráce toto neznamenalo nic menšího či většího než plně

ní stávajících závazků. Nespokojenost se stávajícími způsoby řešení posílila nespokojenost i v samotných rozvojových zemích a projevila se na výjimky citelně vyšší mírou odpovědnosti vlád a místních samospráv svým občanům.

V této atmosféře překvapivé pokroky v naplňování rozvojových cílů tisíci-letí v některých zemích pomohly ministerstvu zahraničních věcí posílit argumentaci a překonat nedůvěru, či dokonce odpor k některým formám rozvojové spolupráce: využívání systémů rozvojových zemí, dekoncentraci rozhodování přímo do pole rozvojového světa, sektorové spolupráci a všeobecné rozpočtové podpoře, delegování spolupráce na jiné dárce apod. Česká vláda také svým důrazem na agendu lidských práv a demokratizaci začala v těsné spolupráci s Evropskou službou vnější akce využívat politického dialogu k podpoře systematických změn v rozvojových zemích, které podporovala v úzké spolupráci s pobočkami České rozvojové agentury, kam se přesunulo řízení rozvojové spolupráce, a dalšími evropskými dárci včetně Evropské komise. Původní členství ve Výboru pro rozvojovou pomoc OECD, jež bylo na domácí půdě považováno především jako ukazatel prestiže, se ukázalo jako ne zcela formální, ale vedlo rychle Českou republiku např. k genderové citlivosti programů a projektů v prioritních zemích a vytvoření určité expertizy v prosazování genderového rozpočtování tak, aby z českých rozvojových zásahů měli prospěch ti nejvíce znevýhodnění, především ženy, děti, starší a postižení lidé. Prodloužení platnosti rozvojových cílů tisíciletí do roku 2020, avšak s nesrovnatelně vyšší vůlí vlád k jejich naplnění, vedlo k jejich skutečnému dosažení v naprosté většině zemí.

Nejen díky rezolutnímu přihlášení vlády k závazkům, ale i díky novým zdrojům financování Česká republika dosáhla v roce 2020 podílu oficiální rozvojové pomoci na HNP ve výši 0,6 %. Země Balkánu a některé země východní dimenze se brzy staly zeměmi kandidátskými a spolupráci s nimi Evropská unie řešila v osvědčeném institucionálním rámci předvstupní pomoci. Česká republika proto mohla plně využít své expertizy, kterou v těchto kulturně bližších zemích dosáhla, a zaměřit se na nejhudší země: v roce 2020 tvořily polovinu z šesti prioritních programových zemí. Celkový obrázek zahraniční rozvojové spolupráce nepřinesl velká překvapení: odpovídá duchu Pařížské deklarace, Evropského konsenzu a navazujících dokumentů, avšak místo prázdných politických deklarácí stačilo jedno desetiletí k tomu, aby se více či méně úspěšně naplnily. Je však zřejmé, že tento úspěch kromě politické vůle a příhodných okolností vyžadoval i dostatek lidských kapacit. Ty

se uvolnily sníženou relevancí agend tradiční bezpečnosti v důsledku posílení role OSN, snížení potřeb fosilních zdrojů a delegací části pravomocí společné zahraniční a bezpečnostní politiky Evropské unie.

Závěr a doporučení

Vzhledem k tomu, že se tato kapitola zabývá dlouhodobými trendy a nejistotami, není žádný scénář *a priori* více či méně pravděpodobný. Uvažované scénáře navíc sčítají míru relevance a konsenzu na domácí i globální úrovni, aby zdůraznily roli scénářů jako jakýchsi hraničních patníků možného vývoje. Seskupování možných tendencí na základě vztahů příčinných či vzájemně provázaných se pak samozřejmě o sobě zakládá na určitých normativních předpokladech. Ty v tomto případě vycházejí z hlediska vnější přijatelnosti mezinárodních a evropských závazků. Česká rozvojová spolupráce nemůže být označena za národní zájem, pokud nebude splňovat všechna kritéria relevance, konsenzu i vnější přijatelnosti. Vyplývá z toho, že relevance rozvojové spolupráce musí být vysoká a konsenzus se musí točit kolem pojetí v souladu s přijatými evropskými závazky.⁷⁰

Je zřejmé, že česká vláda může mnohé z faktorů do velmi různé míry ovlivnit, s největším dopadem na úrovni domácí, s nejmenším dopadem na úrovni globální. Ať se však jedná o rozhodování v rámci OSN a dalších multilaterálních fór, hloubku integrace Evropské unie nebo o koherenci mezi činnostmi jednotlivých resortů, sekcí, odborů a agentur v České republice, plánování scénářů zdůraznilo klíčovou roli kolektivního jednání a transparency na každé z těchto úrovní. Pokud se tedy jeví z hlediska České republiky scénáře *Dobrá Evropanka* a *Chytrá horákyňe* jako více žádoucí než *Černý pasažér* a *Stará pevnost*, potom doporučení musí vést k podpoře větší otevřenosti a spolupráce mezi aktéry. Scénáře vývoje do roku 2020 navíc ukazují dlouhodobé výsledky dnešních krátkodobých rozhodnutí a absenci vize České republiky v dané oblasti, kterou by měla vláda nahradit:

- Na domácí úrovni se jeví jako nutná podmínka dlouhodobé vize co nejvyšší transparency zahraniční rozvojové spolupráce a vyjasnění zájmů jednotlivých aktérů na ministerské úrovni, a ne pouze na nižší úrovni jako doposud. Pouze transparency také může zabránit korupčnímu jednání, které realizace projektů českými subjekty v zahraničí, tj. bez

dostatečné kontroly formou monitoringu pobočkami agentury a nezávislými evaluacemi, přitahuje, a které by důvěru v českou rozvojovou spolupráci dlouhodobě poškodilo.

- Na úrovni Evropské unie již vyslala vláda negativní signály vůči kolektivnímu jednání např. svým odmítavým postojem k proporčnímu podílu České republiky na financování přizpůsobení a zmírnění dopadů klimatických změn, nebo odporem k bankovní dani a netečnosti k dani z finančních či měnových transakcí. Vláda by neměla kvůli zdánlivým krátkodobým a střednědobým zájmům členské země poškozovat kolektivní jednání Evropské unie.
- Na globální úrovni Evropská unie vytváří společná stanoviska, ale český příspěvek k formování evropské politiky je zde opět neprůhledný a neexistuje žádná vize, která by ukazovala, jaká stanoviska bude Česká republika zastávat. Vláda by proto měla vypracovat samostatný dokument typu *Strategie přístupu České republiky ke globalizaci* (srv. Lebeda, 2004: 197), který by představil vizi české role v měnícím se globálním prostředí.

Díličí doporučení jsou nepřímo obsažena v jednotlivých scénářích označených jako žádoucí.

Doporučené zdroje

Jednotlivá kritéria národního zájmu v české rozvojové spolupráci s důrazem na deliberaci podrobněji rozebírá příslušná kapitola v knize *Hledání českých zájmů: Obchod, lidská práva a mezinárodní rozvoj* (Horký, 2010c). Hodnocení zahraniční rozvojové spolupráce se také pravidelně věnují *AidWatch* zprávy FoRS – Českého fóra pro rozvojovou spolupráci (FoRS, 2008; 2009; 2010). Doporučení pro rozvojovou spolupráci uděluje také seriál *Agenda pro českou zahraniční politiku* (Bacovský *et al.*, 2010 a předchozí ročníky). V oblasti scénářů vývoje evropské rozvojové politiky zůstává průkopníkem diskusní dokument Simona Maxwella a Paula Engela (2003), aktualizovaný Svenem Grimmem a Erikem Lundsgaardem (2009).

Rovní a rovnější: je nám blízký Balkán nebo jen jeho část?

Filip Tesář

Tato kapitola hovoří o české politice vůči Balkánu, která je dosud rozpolce- na mezi striktně regionální přístup a úsilí pěstovat bližší vztahy s vybranými státy. V kapitole je navrhována a zdůvodňována druhá z uvedených cest. Nejvhodnějšími adepty na blízké vztahy jsou Rumunsko, Bulharsko, Chorvatsko a Srbsko: na tomto výběru by se, zdá se, nejnázve shodly veřejnost, politická sféra i exekutiva, pro hovoří i kulturněhistorická blízkost, popř. spojovací prvky typu krajanských komunit, a s výhradami v případě Chorvatska a Srbska i dosavadní hospodářská spolupráce, a tudíž i hospodářské zájmy České republiky.

Kontext: Integrace Balkánu do EU a přístup České republiky

Balkán, prozatím rozdělený mezi tzv. „starou“ a „novou“ EU a zbytek (tzv. západní Balkán), jenž na vstup teprve čeká, patří bezpochyby z pohledu České republiky k blízkému zahraničí. Řecko se do EU začlenilo s předstihem, Bulharsko a Rumunsko začaly vyjednávat v téže době, kdy i Česká republika, avšak vstoupily se zpožděním. Na počátku století pak byla potvrzena otevřená perspektiva integrace pro celý zbytek regionu, západní Balkán. Chorvatsko začalo vyjednávat o přistoupení v roce 2005, Makedonie je kandidátským státem, Černá Hora, Albánie a Srbsko podaly žádost o členství. S výjimkou Kosova všechny země západního Balkánu uzavřely dohodu o přidružení k EU. V případě Kosova možné přistoupení komplikují fakta, že jej pět členských zemí neuznává jako nezávislý stát, opožděná postkomunistická transformace i výrazné zpoždění v integraci oproti regionu. Přesto i Kosovo patří oficiálně mezi potenciální kandidáty.

Česká republika a Balkán po Lisabonu

Západní Balkán je jediným regionem sousedícím s EU, jemuž byla perspektiva členství takto jasně dána. Hovoří-li se tedy o rozšiřování EU, ve většině případů jde právě o západní Balkán. Česká republika tento cíl nikdy nezpochybnila.⁷¹ *Lisabonská smlouva* odstranila některé překážky ohledně rozšiřování, a současně pro českou politiku vůči Balkánu nastavila nový rámec.

Vzhledem k tomu, že v budoucnu bude poměrně pravděpodobně celý Balkán součástí EU, čeká i Českou republiku nová kapitola ve vztahu k regionu. Pouhý fakt sdíleného členství v EU spolu s rozšiřováním počtu členů poněkud ztratí na váze a Česká republika bude nejpozději v době integrace západního Balkánu vážit, se kterými balkánskými státy chce udržovat a rozvíjet těsné vztahy. Cílená zahraniční politika je nezbytná v době, kdy se proměňuje vnitřní chod EU na základě *Lisabonské smlouvy* a v důsledku systému hlasování je potřeba pro prosazení vlastních zájmů disponovat spojeneckými vztahy. Ačkoli bude budování spojeneckých aliancí pochopitelně odvislé od aktuální situace, je zřejmé, že s některými členskými zeměmi spojuje Českou republiku více, s jinými méně. Pěstovat vztahy se všemi členskými zeměmi na stejné úrovni není možné už kvůli tomu, že pro mnohé členské země jsou jako partneři důležitější jiné státy než Česká republika. Proto je žádoucí pěstovat blízké a přátelské vztahy se základním okruhem států, s nimiž Česká republika už nyní udržuje živé styky, nemá s nimi nevyřešené sporné otázky, sdílí s nimi některé zájmy, váže ji k nim kulturní tradice apod. K takovému okruhu mohou patřit i některé z balkánských států. Český přístup k Balkánu však dosud nebyl příliš koncepční.

Chybějící koncepce

V současné době se Česká republika ve svém přístupu k Balkánu myšlenkově opírá hlavně o společný přístup EU k regionu. Politika EU je ovšem založena na konsenzu všech členských zemí. Nevýhodou takového přístupu tudíž je, že je omezen na nejobecnější rámec. V programech a politických stanoviscích českých politických stran se dají nebo v minulosti daly najít konkrétní zmínky hlavně o několika balkánských zemích: Rumunsku a Bulharsku v době před jejich vstupem do EU (2007), potom o Chorvatsku, rovněž v souvislosti se vstupem, výjimečně v tomtéž kontextu o dalších. Nejobyklejší jsou obecné zmínky o Balkánu, resp. o západním Balkánu. Tímto rámcem se řídí i přístup Ministerstva zahraničních věcí ČR (MZV). Ministr za-

hraničních věcí se po vstupu Bulharska a Rumunska soustředil na vztahy se zeměmi západního Balkánu a ministerstvo v této době v regionu dobudovalo síť diplomatického zastoupení, takže nyní je pokrytý celý region.⁷² S jistými výkyvy se podobným přístupem řídila celá vláda.

Jednotlivé resorty ovšem k tomu přidávaly vlastní programy užší spolupráce. V případě MZV je to rozvojová a transformační spolupráce: v současné době jsou mezi jejich prioritními příjemci rozvojové pomoci Bosna a Hercegovina (ohledně rozvojové pomoci v kategorii s nejvyšší prioritou), Srbsko a Kosovo. Ministerstvo průmyslu a obchodu ČR (MPO) v roce 2003 zařadilo do seznamu na podporu exportu v roce 2003 Bulharsko, Rumunsko, Chorvatsko, Srbsko (ve všech těchto zemích fungují také kanceláře CzechTrade, v Bulharsku a Rumunsku rovněž Česká centra). Do projektu výběru kvalifikovaných zahraničních pracovníků, jehož hlavním nositelem je Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR (MPSV), byly v pilotní fázi zařazeny z balkánských zemí, jež nebyly součástí EU, postupně nejprve ty, jež mají převážně slovanský charakter.⁷³ Každý z resortů se řídil odlišnými hledisky, neboť sledoval vlastní cíle: MZV potřebností dotyčných zemí, MPO zkušenostmi s exportem, MPSV kulturní blízkostí. Všechny tři byly ale vedeny snahou pomoci České republice, a všechny tři se snažily stavět na existujících (nebo domněle existujících?) vazbách mezi Českou republikou a určitými balkánskými státy.

Existence takovýchto programů ukazuje, že některé z balkánských zemí jsou nám v praxi bližší než jiné. Česká republika však není schopna na podobnou úroveň pozvednout své vztahy se všemi zeměmi regionu. U některých zemí k tomu totiž scházejí patřičné předpoklady: jako blízké je nepocítuje veřejnost, vzájemná hospodářská spolupráce je mizivá apod. Lze navíc pochybovat o tom, že by k tomu kapacita české zahraniční politiky, včetně její infrastruktury (zahraniční služby), stačila; a to zvláště v době, kdy je tato infrastruktura omezována.

Analýza: Celek nebo část? České přešlapování na místě

Z úst českých politiků lze často slyšet, že Balkán je „pro nás“ regionem blízkým, a na balkánské partnery vesměs pohlízejí se sympatiemi.⁷⁴ Výjimkou je Kosovo, s jehož nezávislostí nejspíš většina české politické scény nesouhlasí a pokud ano, spíše s výhradami.⁷⁵ Pro potřeby této krátké analýzy nic-

méně můžeme Kosovo pominout, poněvadž i bez zpochybnění jeho státnosti patří k zemím na Balkáně České republice v mnoha ohledech nejbližším. Zmíněná blízkost však není příliš znát v programech českých politických stran či v parlamentních debatách, a ani mezi veřejností není rozhodně znát podobný zájem o Balkán, jaký charakterizoval jak desetiletí před první světovou válkou, tak meziválečné období. Tím není řečeno, že neexistuje potenciál, blízké vztahy lze však bezpochyby budovat pouze intenzivní aktivní politikou. Česká republika dosud spíše přešlapovala na místě.

Omezená kapacita

Čerstvý příklad mezi české zahraniční politiky dává nová koncepce rozvojové spolupráce z roku 2010 – vychází ze zkušenosti, že osm prioritních zemí je příliš mnoho. Došlo proto k odstupňování příjemců do dvou skupin.⁷⁶

Jiným vodítkem může být příklad ze zahraničí. Srovnáme-li dvě velikosti České republice podobné země, Rakousko a Řecko,⁷⁷ pro něž je Balkán nepochybně regionem blízkým, a vezmeme-li v úvahu jako jednoduché kritérium obchodní výměnu, pak vidíme, že Rakousko se zaměřuje převážně na sever regionu (Chorvatsko, Bosna a Hercegovina, Srbsko, Rumunsko a Bulharsko), zatímco Řecko preferuje spolupráci s jihem (Albánie, Černá Hora, Makedonie, Kosovo, Bulharsko). V zásadě jde o státy z pohledu Rakouska i Řecka geograficky, kulturně a historicky blízké; to může být vodítkem i při určování české strategie vůči Balkánu. V této souvislosti však jde především o to, že oba státy, ač podporují integraci regionu do EU – jak bylo zřetelně vidět i během jejich předsednictví Rady EU –, se v praxi soustřeďují na vztahy s vybranými státy. Poučné může být koneckonců i to, že ani velké evropské státy, pro něž je Balkán nepochybně blízký, jako jsou Německo a Itálie, ve své zahraniční politice nepokrývají stejnoměrně celý region, ale mají rovněž své favority.

Také Česká republika by si na Balkáně měla zvolit partnery pro bližší vztahy, a to na základě jasných kritérií.

Na čem lze stavět

Nabízí se několik základů, na nichž lze blízké vztahy stavět. K nejpřirozenějším patří ekonomické vztahy nebo kulturní blízkost. Některé země mohou stavět na dodatečných faktorech, jako je sousedství nebo jejich geopolitický význam. Ani jedno z toho neplatí pro Českou republiku, která s Balkánem přímo nesousedí a patří k malým státům. Na druhou stranu zde nejsou pře-

kázky podobného charakteru, jako je odlišnost politického systému: všechny balkánské státy se hlásí k demokratickému parlamentnímu zřízení, ochraně lidských práv a občanských svobod, a pokud nejsou dosud plně demokratické, deklarují v součinnosti s EU jako svůj cíl fungující demokracie dosáhnout. Totéž platí i pro tržní ekonomiku; v tomto směru tedy pro blízké vztahy nejsou překážky.

Hospodářská výměna určitě nemůže být jediným důvodem k blízkým vztahům, nemá však příliš smyslu snažit se o blízké vztahy se státem, s nímž je obchodní výměna mizivá, jako je tomu v případě Albánie či Kosova – i když výjimka by se dala učinit v případě států trpasličí velikosti, jímž je na Balkáně Černá Hora (627 tis. obyvatel v roce 2008). Důležitou součástí hospodářských vztahů jsou také investice. Investic z Balkánu je v České republice minimální množství, české investice v některých balkánských zemích jsou však na významné výši. Blízké vztahy pak mají své přirozené odůvodnění i v ochraně českých investic. Vyjádříme-li úroveň vztahů z hospodářského hlediska pro nás nejvýznamnější balkánské zemi jako 100 %, a přiřadíme-li ostatním odpovídající procentuální úroveň, mohli bychom význam jednotlivých balkánských zemí zhruba vyjádřit Tabulkou 1 (procenta tedy nevyjadřují intenzitu vztahů jako takovou, pouze vzájemný poměr balkánských zemí). Pro přehlednost jsou zvýrazněny země, u nichž se daná úroveň pohybuje v rozmezí 50–100 %:

Tabulka 1: Obchodní vztahy (v procentech)

	Obchodní výměna	Výše investic	PRŮMĚR
Albánie	0	0	0
Bosna a H.	13	0	7
Bulharsko	38	63	50
Černá Hora	0	0	0
Chorvatsko	42	0	21
Kosovo	0	0	0
Makedonie	0	0	0
Rumunsko	100	100	100

Řecko	33	0	17
Srbsko	12	1	6

Jak je vidět, na Balkáně prozatím existují z ekonomického hlediska pouze dvě skutečně zajímavé země, Rumunsko a Bulharsko.

Podobně jako ekonomické vztahy ani kulturní nebo historická blízkost nemůže být odpovídajícím základem, neexistují-li současně další pojítka, jako jsou výše zmíněné ekonomické zájmy. Na tradiční, „historickou“ náklonnost nelze dnes navíc příliš spoléhat: ačkoli je např. Francie tradičně pokládána za stát nakloněný Srbsku, v roce 2009 ji podle průzkumů agentury Gallup pokládalo za přátelský stát pouhých 12,2 % občanů Srbska. Kulturní či historická spřízněnost však jistě mohou napomáhat k vyšší frekvenci vzájemných styků, usnadňovat řešení případných sporů nebo posilovat důvěru českých podnikatelů v to, že se ve zdejším prostředí zorientují. Vezmeme-li v úvahu jazykovou blízkost, náboženskou tradici či typ sociálních vztahů, spolu s délkou a intenzitou společně sdílené historie, a intenzitou a otevřeností dosavadních politických vztahů, můžeme balkánské země seřadit zhruba takto:

Tabulka 2: Kulturní a historická blízkost (v procentech)

	Sdílené dějiny a politické vztahy do roku 2004	Kulturní blízkost	PRŮMĚR
Albánie	38	16	31
Bosna a H.	49	41	52
Bulharsko	82	47	74
Černá Hora	35	46	47
Chorvatsko	74	100	100
Kosovo	8	11	10
Makedonie	17	52	40
Rumunsko	100	27	73
Řecko	41	68	63
Srbsko	65	72	79

Česká republika sice s Balkánem přímo nesousedí, přesto existují pojítka, jež mohou sehrát jistou roli ve vzájemném sblížení. Na Balkáně místy – v Chorvatsku, Rumunsku, Srbsku a Bosně a Hercegovině – přetrvaly české krajané komunity. V České republice zase existují menšinové komunity původem z Balkánu. Mezi nimi organizovaností vyniká řecká a bulharská, jež jsou spolu s chorvatskou a srbskou zastoupeny v Radě vlády pro národnostní menšiny. V tomto ohledu vypadá pořadí důležitosti následovně:

Tabulka 3: Krajané a menšiny (v procentech)

	Čeští krajané	Menšiny v ČR	PRŮMĚR
Albánie	0	0	0
Bosna a H.	38	13	30
Bulharsko	2	88	53
Černá Hora	0	0	0
Chorvatsko	100	69	100
Kosovo	0	25	15
Makedonie	1	25	15
Rumunsko	78	13	54
Řecko	5	100	6
Srbsko	57	44	60

Vylučovací metodou můžeme z hlediska možných pojítek rozdělit balkánské země na potenciálně vhodné, možné a nevhodné adepty k rozvíjení bližších vztahů:

Tabulka 4: Možná pojítka mezi ČR a balkánskými státy

	Obchodní vztahy	Kulturně-historická blízkost	Krajané a menšiny	
Albánie	0	?	0	0
Bosna a H.	?	1	?	?

Bulharsko	1	1	1	1
Černá Hora	-	?	0	0
Chorvatsko	?	1	1	?1
Kosovo	0	?	?	0
Makedonie	0	?	?	0
Rumunsko	1	1	1	1
Řecko	?	1	1	?1
Srbsko	?	1	1	?1

Veřejnost, politika, exekutiva

Zahraniční politiku můžeme pracovně rozdělit na institucionální, politickou a veřejnou složku. K institucionální patří instituce a představitelé státu, kteří jsou zodpovědní za provádění zahraniční politiky: tedy MZV ČR spolu se zahraniční službou, vláda, či lépe v užším smyslu její předseda, a prezident republiky. Politickou složku tvoří přirozeně politické strany; pro účely této analýzy postačí zúžit výběr na ty, jež jsou zastoupeny v parlamentu. Politická složka by měla určovat strategii zahraniční politiky, jejíž praktické provádění má být úkolem pro MZV, premiéra a prezidenta. Aby strategie spadala do kategorie národního zájmu, měla by odpovídat i společenskému mínění. Veřejnost však není v tvorbě zahraniční politiky jen pasivním hráčem: orgány samosprávy, různá sdružení a spolky, akademická či kulturní obec rovněž aktivně vstupují do vztahů se zahraničními partnery a pomáhají vyjádřit rámcové preference veřejnosti.

V českém prostředí dlouhodobě vypadá tvorba zahraniční politiky odlišně od tohoto ideálního postupu a v praxi je to zřetelně vidět právě na přístupu k Balkánu. Rozhodující díl při určování strategie spočívá na bedrech MZV (případně, v době druhé Topolánkovy vlády, zčásti i na úřadu ministra pro evropské záležitosti). Strategie však není mezi vládními resorty dostatečně koordinována, a v některých otázkách existují vážné rozpory mezi vládou a prezidentem. K tomu přistupují výše zmíněné odlišnosti v dílčích strategiích mezi jednotlivými resorty.

Politická scéna má až na výjimky o Balkáně dlouhodobě jen vágní povědomí, které nestačí k tomu, aby mohla strategii určovat, a myšlenkově je ve vleku exekutivy. Jak už bylo řečeno, programy politických stran k Balkánu

obsahují jen kusé zmínky. V parlamentu až na výjimky – jakou byl status a posléze uznání Kosova – neprobíhá o Balkánu diskuse. Ačkoli mají vrcholní politici k dispozici informace z diplomacie a ústředí MZV, podpůrný management (poradci, asistenti, Parlamentní institut apod.) a zkušenosti z kontaktů se zahraničními partnery (z Balkánu i odjinud), zůstává zájem převážné části českých politických špiček o Balkán hlavně v deklarativní rovině a aktivní přístup schází. Vstup do EU každodenní vnitrouijní agendou a témata jako pracovní migrace, energetika, doprava či vzdělávání v EU poněkud odsunul balkánské záležitosti do pozadí. Spolu s tím se vývoj na Balkáně stal spíše doplňkem k vnitrouijním debatám o rozšiřování a bezpečnosti.

Veřejnost často razí vlastní směr vztahů s balkánskými zeměmi, které se nemusí krýt s oficiálním přístupem. Jak bylo řečeno, veřejné aktivity nesnesou srovnání s dobou před druhou světovou válkou. Celkový záběr zájmu odborné i laické veřejnosti o Balkán se zdá být na nižší úrovni než např. v případě bývalého SSSR.⁷⁸ Na druhou stranu však např. podle průzkumu zpracovaného pro MZV v roce 2008 čeští občané v rozvojové spolupráci upřednostňují Balkán před postsovětským prostorem (SC&C, 2008: 26). V postojích veřejnosti se zřejmě prolínají vzpomínky na někdejší Rakousko-Uhersko a meziválečnou Malou dohodu s optikou integrace do EU, a vyniká tu specificky pozitivní vztah k Srbsku a naopak antipatie ke Kosovu a Albánii.

Je vůbec možné postoje těchto tří sfér, tedy veřejnosti, politiky a exekutivy, sladit?

K tomu, abychom mohli zhodnotit perspektivy dalšího rozvíjení vztahů s balkánskými zeměmi, se můžeme pokusit přehledně uspořádat tyto vztahy z pohledu jednotlivých sfér podobně, jako jsme to učinili výše s potenciálními pojitky. Na základě toho lze zjistit, zda a nakolik se pohledy z různých úhlů prolínají.

K aktivním projevům podobného cítění ze strany veřejnosti můžeme připočítat počet občanských sdružení propagujících vztahy s danou zemí, zahraniční aktivity samospráv, šíří kulturní výměny, rozsah zájmu o danou zemi uvnitř akademické obce, nevládní pomoc a samozřejmě i sympatie k dané zemi, vyjádřené mírou podpory vstupu nebo alternativně – v případě Řecka – stupněm pozitivního hodnocení daného národa.

Tabulka 5: Veřejná sféra (v procentech)

	Sdružení a spolky (aktuálně)	Kraje a města (aktuálně)	Kulturní výměna 2004–2009	Akademický zájem (aktuálně)	Nevládní humanitární a rozvojová pomoc 2004–2009	Podpora vstupu (2007, 2008)	PRŮMĚR
Albánie	50	0	30	12	56	34	37
Bosna a H.	50	0	50	21	100	52	55
Bulharsko	75	26	100	91	0	78	74
Černá Hora	38	7	0	21	67	68	40
Chorvatsko	75	32	60	100	0	100	74
Kosovo	25	7	10	12	67	37	32
Makedonie	25	0	0	70	0	59	31
Rumunsko	75	40	100	48	78	68	82
Řecko	100	40	60	85	56	80	85
Srbsko	100	100	60	88	100	49	100

Diskuse o Balkánu jsou v parlamentu sice velice řídké, je však možné jako zástupnou hodnotu vzít parlamentní politické styky a návštěvy po vstupu do EU. Druhým přirozeným výrazem – i přes malou početnost – jsou stranické programy a stanoviska:

Tabulka 6: Politická sféra (v procentech)

	Politické styky 2004–2009	Stranické programy 2004–2009	PRŮMĚR
Albánie	81	60	73
Bosna a H.	19	40	30
Bulharsko	56	60	60
Černá Hora	6	60	34
Chorvatsko	94	100	100
Kosovo	13	0	6
Makedonie	50	60	57
Rumunsko	100	60	82
Řecko	19	0	10
Srbsko	44	100	74

Výkonná moc kromě kontaktů s Balkánem v případě ministra zahraničních věcí, premiéra s vládou a prezidenta manifestuje vztah prostřednictvím podpory exportu, dále významem zastupitelských úřadů a umístěním Českých center a konečně rozvojovou a transformační pomocí zmíněnou výše.

Všechna uvedená čísla jsou samozřejmě pouze orientační, závislá na zvolených hlediscích, je nutné pochopitelně počítat i s určitou odchylkou. Jistý obrázek však taková analýza dává. Patrná je rámcová shoda mezi kulturní blízkostí a postoji veřejnosti (Tabulky 2 a 5). Naopak exekutiva jako celek má k regionu poměrně vyrovnaný přístup (Tabulka 7). Na rozdíl od ní má politická scéna svoje jednoznačné favority a outsidersy. Částečně v tom souzní s českou veřejností.

Tabulka 7: Exekutiva (v procentech)

	Ministr zahraničních věcí (2004-2009)	Premiér (2004-2009)	Vláda (2004-2009)	Prezident (2004-2009)	Proex- porní politika a CzechTrade (aktuálně)	Zastupitelské úřady a Česká centra (aktuálně)	Rozvojová a transformační pomoc (2004-2009)	PRŮMĚR
Albánie	67	67	71	25	0	88	0	57
Bosna a H.	100	33	14	25	0	88	100	65
Bulharsko	33	67	86	100	100	88	0	92
Černá Hora	100	33	43	0	0	6	50	44
Chorvatsko	100	100	71	50	100	100	0	95
Kosovo	67	33	0	0	0	50	92	44
Makedonie	67	67	43	0	0	63	8	44
Rumunsko	33	33	57	100	100	88	0	80
Řecko	0	67	71	50	0	88	0	49
Štbsko	67	33	100	50	100	100	100	100

Tabulka 8: Veřejná, politická a exekutivní sféra

	Veřejnost	Politika	Exekutiva	
Albánie	0	1	1	0
Bosna a H.	1	0	1	0
Bulharsko	1	1	1	1
Černá Hora	0	0	0	0
Chorvatsko	1	1	1	1
Kosovo	0	0	0	0
Makedonie	0	1	0	0
Rumunsko	1	1	1	1
Řecko	1	0	0	0
Srbsko	1	1	1	1

Pokud budeme hodnoty v rozmezí 50–100 % chápat jako vyhovující, vylučovací metodou snadno zjistíme, že předpoklady pro rozvoj blízkých vztahů scházejí v případě Černé Hory a Kosova, velmi omezené jsou v případě Makedonie a Řecka, nedostatečné v případě Albánie a Bosny a Hercegoviny. Vyhovující jsou v případě Bulharska, Chorvatska, Rumunska a Srbska. Výhodou takového výběru je i to, že blízké vztahy s těmito zeměmi udržují i další země střední Evropy. Blízké vztahy s uvedenými zeměmi tím v kontextu *Lisabonské smlouvy* mohou získat další význam.

Implikace: Neprohosподаřit potenciál

Cílem České republiky je mít efektivně působící zahraniční politiku. To se neobejde bez racionálního využití existujícího potenciálu, zejména v rámci současné i předpokládané budoucí EU. Znamená to netříštit síly, a v rámci toho se i soustředit na nejvhodnější partnery. Vhodnější je plně využít potenciálu vzájemných vztahů s užším okruhem zemí než zbytečně tříštit existující kapacity mezi příliš velký počet partnerů.

Tabulka 9: Možný konsenzus (v procentech)

	Obchodní sféra	Kulturněhistorická blízkost	Krajané a menšiny	Veřejná sféra	Politická sféra	Exekutiva	PRŮMĚR
Albánie	0	31	0	37	73	57	31
Bosna a H.	7	52	30	55	30	65	40
Bulharsko	50	74	53	74	60	92	79
Černá Hora	0	47	0	40	34	44	24
Chorvatsko	21	100	100	74	100	95	64
Kosovo	0	10	15	32	6	44	24
Makedonie	0	40	15	31	57	44	25
Rumunsko	100	73	54	82	82	80	100
Řecko	17	63	62	85	10	49	36
Srbsko	6	79	60	100	74	100	59

Vztahy s Balkánem je nutné vnímat optikou členství v EU

Česká zahraniční politika prodělala po pádu komunismu zásadní změny. Ty největší přišly pochopitelně na samotném počátku 90. let minulého století. Následovaly průběžné úpravy, např. v souvislosti se vstupem do NATO. Další velké kolo změn přinesl vstup do EU. V atmosféře příprav na vstup byla zpracována a přijata první koncepce české zahraniční politiky. Po přijetí *Lisabonské smlouvy* se znovu mění celá EU a tomu by se měla přizpůsobit i česká zahraniční politika. V současné atmosféře dozívání hospodářské krize prochází navíc MZV i zahraniční služba procesem racionalizace a úspor.

Žádný stát nemůže efektivně fungovat uvnitř EU jako solitér, a po schválení *Lisabonské smlouvy* to platí tím spíše. Také Česká republika si potřebuje uvnitř EU vybudovat pružnou síť vztahů s vhodnými partnery, s nimiž může snadno nalézt společnou řeč a nimiž sdílí společné zájmy. Je vhodné nečekat s případným rozvíjením vztahů s balkánskými státy na okamžik jejich vstupu do EU. V takovém případě může být pozdě snažit si udělat z nich spojenece.

Kromě potenciálního spojení jsou ve hře i ekonomické zájmy. Euroatlantické integrace mohou přispět k posílení vzájemného obchodu mezi Českou republikou a balkánskými státy i k rozvoji českých zahraničních investic, jak ukázal příklad Rumunska a Bulharska. Omezujícím faktorem je přitom stupeň ekonomické kompatibility s Českou republikou. Zde se dá zatím počítat reálně pouze s Chorvatskem, o poznání méně se Srbskem, zatímco ekonomická připravenost všech ostatních zemí na členství v EU je momentálně horší a je lepší předpokládat, že v době jejich vstupu bude stále horší než u Bulharska a Rumunska v době jejich vstupu. I v tomto směru tedy analýzou navržený výběr vychází vstříc českým zájmům.

Možná shoda: Rumunsko, Bulharsko, Chorvatsko a Srbsko

Ačkoli – jak bylo řečeno – jsou veškerá čísla uvedená v této studii pouze orientační a je třeba vždy počítat minimálně s několikaprocentní odchylkou, přesto ze skupiny deseti států poměrně výrazně vystupuje čtveřice Rumunsko, Bulharsko, Chorvatsko a Srbsko.

I když dosud neexistuje koncepční přístup k Balkánu ani v tomto směru neprobíhá politická debata, zdá se, že by se na upřednostňování vztahů s těmito státy mohly rámcově shodnout veřejnost a politická scéna. Současně by šlo v zásadě o pokračování politiky, kterou již v posledních letech uplatňuje

výkonná moc. Uvedený výběr by tedy mohl představovat konsenzus v otázce, s kým na Balkáně usilovat o rozvíjení blízkých vztahů.

S výjimkou hospodářské spolupráce tento výběr vychází vstříc i přirozeným předpokladům pro rozvíjení blízkých vztahů. Ty jsou omezené v případě Bosny a Hercegoviny, a nedostatečné v případě Albánie, Kosova a Makedonie. Shoduje se i se závěry studie, která na podkladě ekonomického přínosu označila jako národní zájem integraci Bulharska, Rumunska, Chorvatska a pravděpodobně i Srbska do EU jako národní zájem (Tesař, 2010b). A konečně jde shodou okolností také o skupinu zemí velice podobnou té, na niž se soustřeďuje zahraniční politika Rakouska, státu kulturně, historicky i geopoliticky České republice velice blízkého. Tyto dodatečné faktory doplňují výsledky této krátké analýzy a podporují myšlenku, že výběr zemí, kolem kterého by se mohl vytvořit národní konsenzus, má solidní základ.

Závěr a doporučení

Cílená zahraniční politika s sebou nenese jen účinnější prosazování separátních zájmů. Účinnější využití kapacity zahraniční politiky každého z členských států znamená i účinnější působení EU za předpokladu, že součástí dvoustranných vztahů bude i předávání hodnot společných pro EU, podpora hospodářské a společenské transformace a reforem nezbytných pro vstup do EU. Balkán bude nepochybně ještě dlouho závislý na solidaritě a různých formách asistence EU i jejích členských států. Síť aktivních dvoustranných vztahů balkánských zemí s členskými zeměmi významně napomáhá hodnotovému sblížení. Dvoustranné vztahy jsou rovněž důležitou složkou omezování bezpečnostních hrozeb spojených s Balkánem. V současné době se jedná o tzv. měkké hrozby, jako je organizovaný zločin. Rozvoj dvoustranných vztahů mezi členskými zeměmi a Balkánem je tak nejen v zájmu příslušných států, ale i v zájmu EU.

Soustředění se na vztahy s vybranými zeměmi neznamená, že by Česká republika zanechala politiky, která je výrazem zodpovědnosti za osud regionu, čímž se rozumí i angažmá v zemích, jež jsou nejméně stabilní (Kosovo, Bosna a Hercegovina).

Výběr nastíněný v této kapitole také neznamená, že by Česká republika měla preferovat vstup pouze některých balkánských zemí do EU a vstup ji-

ných odmítat. Podle dokumentů EU je vstup zbývajících zemí regionu podmíněn plněním kodaňských kritérií. Návrh na preferování vzájemných vztahů s určitými státy není ani návrhem na prosazování vstupu některých zemí mimo stanovené podmínky. Za těchto předpokladů není utužování vztahů s vybranou skupinou balkánských zemí v rozporu s politikou a zájmy EU.

Česká republika by měla přijmout koncepci vztahů k balkánským zemím. Tato koncepce by měla anticipovat integraci západního Balkánu do EU. Z této koncepce by měly do budoucna vycházet i další dílčí (resortní) strategie.

Podstatnou součástí koncepce by bylo přesné určení států, s nimiž by Česká republika měla usilovat o blízké vztahy. Jako vhodní partneři pro takové vztahy přicházejí v úvahu Bulharsko, Rumunsko, Chorvatsko a Srbsko (nejméně vhodné je Kosovo).

Koncepce vztahů k balkánským zemím by měla projít politickou diskusí. Tuto diskusi může po přípravě návrhu koncepce iniciovat MZV.

Doporučené zdroje

Pro orientaci v historickém vývoji českých vztahů k Balkánu viz Hladký a kol. (2010). Vývoj po roce 1989 viz Dienstbier a kol. (2007). Detailní hodnocení vazeb mezi Českou republikou a balkánskými zeměmi z perspektivy integrace do EU viz Tesař (2010b).

Co si počít s českou konstrukcí zlé Číny?

Rudolf Fürst

Úvod

Čínská lidová republika (ČLR) jako objekt zahraniční politiky a potenciálně i českého národního zájmu je zemí, která trvale vyjevuje neschopnost České republiky zaujmout systematický a dlouhodobý přístup. Český mediální a politický diskurz spíše reflektuje procesy uvnitř české společnosti než v ČLR, a ještě méně pak cílevědomou a racionální snahu o naplnění národního zájmu a dosažení konkrétních cílů v ČLR. Záměrem tohoto textu je kritická reflexe omezenosti a neplodnosti českého mediálního a politického diskurzu, který ovlivňuje dlouhodobé postoje veřejnosti i politických elit. Panující veřejná antipatie vůči režimu i ČLR v generalizujícím negativním náhledu na tuto zemi nemůže být důvodem pro projevy narušující elementární diplomatické zvyklosti a vylučování ČLR z koncepční a dlouhodobé strategie v souladu s českým národním zájmem.

Kontext: Co od Číny čekáme?

V textu *Má být Čína prioritou české politiky v Asii? Ne* (Fürst, 2008) jsem upozorňoval na nevýhodnost jednostranné orientace na Čínu coby hlavní prioritu v (jihovýchodní a východní) Asii. Tento text naopak mapuje případ druhého extrému – přemrštěnou a generalizující kritiku Číny, která vyvěrá více z vlastních neznalostí a předsudků, než aby byla adekvátní reakcí na realitu v ČLR. S tou se český politický a mediální diskurz dle názoru autora mívá, přispívá k negativní podjatosti veřejného mínění a banalizaci české politiky vůči ČLR.

Čína je bezpochyby relevantním partnerem České republiky, od roku 2003 je dokonce oficiálním strategickým partnerem EU. Problémem jistě je, že jak ČR, tak i EU jsou v naplňování svých cílů v ČLR neúspěšné. K největším neúspěchům patří nízký obrat exportů do Číny, rostoucí odchodní deficity s ČLR a nízké objemy i návratnosti investic. Česká strana ovšem vstupem do EU unikla osudu naprosté politické marginalizace v optice Pekingu, zhostila se úlohy předsedající země EU v roce 2009, v hospodářské oblasti zejména využívá podpory EU v řešení obchodních sporů a arbitrází. V EU patří ČR k nejvíce asertivním zemím z hlediska kritiky Pekingu za porušování lidských práv a kontakty s tibetským exilem a Tchaj-wanem (Fox–Godement, 2009). Tato odvaha nemá na hospodářské zájmy ČR prokazatelné dopady z důvodu neexistence ekonomických odvetných nástrojů na čínské straně (Fürst–Pleschová, 2010). Podle Davida Shambaugh (Shambaugh, 2007) je kritika porušování lidských práv v Číně typická v postoji některých nových členských států EU (jmenovitě České republiky, Polska, pobaltských států) a vychází z vlastní historické zkušenosti z doby komunismu. Na jedné straně tedy ČR není ve svém postoji sama, i tak však negativní vidění ČLR vede k podcenění celoevropského formátu vztahů s Čínou, resp. strategického partnerství EU–ČLR. V ČR je to téměř neznámé téma, vnímané s despektem, který souvisí s celkovým nezájmem o EU a její rozvojovou politiku.

Analýza: Kdo vytváří povědomí o realitě?

I přes chabé ekonomické výsledky kontaktů České republiky s Čínou je ČLR *relevantním* ekonomickým partnerem, jehož potenciál se ČR zatím využívat teprve učí. Po neúspěšných pokusech o zřízení společných průmyslových podniků v 90. letech (Đesta, Vítkovice, Škoda Energo) s čínskými protějšky se v ČLR nadějněji prosazují spíše obory služeb, spotřebního průmyslu, realit a finančnictví. Specifickým úspěšným projektem je Škoda Auto, kde za úspěchem vozů řady Škoda stojí silný německý partner Volkswagen, který si již v Číně sám vybudoval pozici. Tento příklad ukazuje další ze schůdných cest, jak pronikat na čínský trh společně se zahraničními subjekty. Čínští partneři – i na úrovni státní reprezentace – převážně nemají na politizaci bilaterálních ekonomických kontaktů zájem. Zde existuje mezi ČR a ČLR oboustranná shoda, i když *relevance* ČR je pro ČLR nižší, vzájemný vztah je nerovný.

A. Aktéři negativního diskurzu: média, NGOs, politické strany

Za hlavní původce negativního diskurzu o Číně s největším dopadem na veřejnost lze identifikovat česká média, nevládní organizace (NGOs) a některé politické strany.

Česká média přejímají zpravodajství ze zahraničních zdrojů a k němu přidávají vlastní komentáře, vesměs ideologizujícího charakteru. Televizní pořady se v živých vstupech prizvaných expertů dotazují způsobem, který zpravidla jen dekoruje a potvrzuje předem připravený interpretační rámec. Česká média čínskou problematiku neovládají, zaměstnat specialisty je však z finančních důvodů nedostupné. Příklad vyslání prvního českého zpravodaje České televize do ČLR je oproti předešlému stavu nesporným obohacením o realie a živé reportáže z terénu, expresivní komentář dopisovatele je však typickou ukázkou snahy vyhovět předem zafixovaným představám a očekáváním („...protáhnou rakety centrem Pekingu“).⁷⁹

Česká média shodně vyvíjejí tlak na politiky, aby se nevyhýbali problematice lidských práv během oficiálních setkání. Zmínka o lidských právech pak bývá urgována a oceňována, v opačném případě kárána. Neexistuje přitom norma, či dokonce jasná představa, jakým způsobem má český státník čínským protějškům své výhrady přednést a jaký má být konkrétní dopad na vývoj poměrů v ČLR. Ani urgencye USA a EU nemohou ovlivnit vývoj čínské politické kultury, pokud není v ČLR tlak zevnitř. Ve srovnání s americkou diplomacií, která v některých individuálních případech dosáhla propuštění disidentů z vězení, česká diplomacie takto dlouhodobá a obtížná řízení, často neveřejného charakteru, nevedla.⁸⁰

Tlak českých médií lze tedy pro jeho nekonkrétnost označit za pouze formální. V tom případě se vytrácí podstata, tj. konkrétní pomoc osobám v ČLR, jejichž práva byla porušena, a zůstává prázdným rituálem a stereotypem, který lze snadno zmanipulovat. Kterýkoliv český politik může svou letmou a nedůležitou zmínkou o rozdílných názorech na lidská práva se státními představiteli ČLR posléze vydávat v ČR za urgenci respektování lidských práv.

NGOs informují o konkrétních projevech porušování lidských práv v Číně, vydobily si velký veřejný prostor a vliv na média. Vedle oprávněné kritiky nedemokratických praktik ČLR české NGOs získaly značnou odezvu u veřejnosti, jež se projevuje např. rostoucí participací v každoročním březnovém festivalu *Vlajka pro Tibet*, připomínající potlačení tibetského povstání v roce

1959. Akci podporují zhruba čtyři stovky obecních zastupitelství a rozsáhlá síť občanských sdružení, škol, uměleckých center.

NGOs svým mobilizačním potenciálem vytvořily tlak na politické elity, aby problematiku lidských práv nevypouštěly z oficiální agendy. Nespecifikují však, jak kromě mediálního efektu mají politické reprezentace vystupovat s ohledem na konkrétní cíle. Tím se vytváří očekávání, že představitelé státu mají své čínské protějšky během setkání na mezistátní úrovni kritizovat. Nelze odvodit, jak konkrétně se zachovat, když kritizování hostitelů (resp. státních hostů) představuje nevděčnou roli s rizikem trapných situací a ztížení jednání o dalších důležitých tématech. Výsledným efektem může být nepřijemnější atmosféry vzájemných oficiálních setkání s minimálními vyhlídkami na zlepšení situace lidských práv v ČLR.

Vedle sféry popularizační a mediální se obvykle NGOs zaměřují také na činnost v terénu. Příkladem dlouhodobé a konkrétní práce tohoto typu je činnost Nadace Jimmy Cartera (*The Carter Center*),⁸¹ která organizačně participuje na zavádění voleb na obecní úrovni v ČLR a monitoruje vývoj situace. S ohledem na své poslání se přitom výrazně zdržuje kritiky politického systému ČLR, jež by ztížila jejich úsilí. Jiným příkladem je konkrétní pomoc NGOs⁸² při výstavbě ekologických, vzdělávacích, zdravotnických a jinak prospěšných projektů v ČLR, či dokonce v Autonomní oblasti Tibet, kde by publicita mohla spíše škodit. Tyto příklady naznačují, že práce NGOs probíhá v různých úrovních, a kromě ovlivňování veřejnosti a politického nátlaku také může produkovat konkrétní výsledky. V ČR převažuje práce NGOs více v mediálním prostoru nad aktivitami v terénu, největší nepoměr pak existuje mezi okamžitým a dlouhodobým efektem.

NGOs by samy neměly být vyňaty z kritiky s ohledem na jejich poslání. Je třeba rozlišit národní zájem státu a zájem NGOs. Kde je hranice mezi politickou a hospodářskou sférou národního zájmu, která je velmi silně konsenzuální, a národního zájmu v posílení ochrany lidských práv v Číně? Státní organizace by neměly zaujímat autoritativní postoj vůči NGOs, měla by však existovat platforma pro výměnu názorů a případnou koordinaci. Apriorně konfrontační zaměření NGOs a vládních institucí je problémem systému, zejména pak neexistující dlouhodobé koncepce, v níž NGOs mají mít své místo a do které mají přinášet podněty.

Z českých *politických stran*, jež se kriticky vymezují proti nedemokratické politické kultuře ČLR, jsou aktivní příznačně strany pravicové (ODS,

TOP 09). Levý střed – ČSSD – svou kritiku vyjadřuje méně nápadně, zatímco KSČM se od jakékoliv kritiky Číny za lidská práva vždy distancuje a odvádí diskurz směrem k bagatelizaci problému. Strana zelených volí cestu výrazných gest, demonstrujících enormní zájem o problematiku lidských práv. Ve vztahu k ČLR tak politické strany projevují svou politickou identitu a věrohodnost před svými voliči.

Český politický aktivismus občas zasahuje i chování státních představitelů. Rétorika českého ministra zahraničních věcí K. Schwarzenberga při státní návštěvě Francie – v době francouzského předsednictví EU – naznačující možnost politického zneužití olympijských her dle příkladu Berlína 1936, výzva ke zvážení bojkotu zahajovacího ceremoniálu OH v Pekingu a přijímání dalajlamy na vrcholné úrovni EU,⁸³ byla jistě výrazným činem, v Pekingu těžko přehlédnutelným. Stejně lze soudit o vystoupení premiéra M. Topolánka s tibetským odznakem v klopě saka v době jednání před jeho návštěvou OH v ČLR v roce 2008. Není důvod se vzdávat ani politiky okázalých gest, neboť sám prezident N. Sarkozy uplatňoval na francouzské poměry zvýšené asertivní politiku vůči ČLR a setkal se s dalajlamou. Naskýtá se však otázka, zda politika lidských práv Prahy jde cestou nadnárodní, nebo zda bere v úvahu pozici a národní zájem ČR, a do jaké míry tuto strategii učinit předmětem širšího *konsenzu*. Politika lidských práv totiž může probíhat různými prostředky a na různých úrovních, Praha si může vybrat. Pokud se rozhodla pro akci velkého formátu a vysoké úrovně mezinárodní publicity, mělo by jít o krok zvažující míru dosaženého efektu a jeho adresáty.

S ohledem na veřejný diskurz lze též konstatovat, že česká akademická sféra zcela selhala. Sinologická věda potvrzuje trvale nedostatečný zájem o společenskovední témata, je obrácena do minulosti a k filologii. Její impakt – kromě občasných publicistiky (Martin Hála, Olga Lomová, Lukáš Zádrapa) – na politický a mediální diskurz je minimálním, byť nepopíratelným přínosem pro podporu čínského disentu a udržování kontaktů s nekonformními čínskými intelektuály. Kromě této záslužné činnosti však nevychovala mladé experty ani nepublikuje odpovídající (tj. recenzované) výstupy v oboře společenských věd. Zájem o čínská studia je značný, v současné době existují na FF UK v Praze, Palackého univerzitě v Olomouci, VŠE v Praze, Západočeské univerzitě v Plzni, otevírají se na Metropolitní univerzitě v Praze. Absolventi sinologie však nenacházejí uplatnění v diplomacii, ve společenských vědách, na ministerstvech, v médiích, v NGOs, či kdekoliv v daném

oboru, nepřispívají ke kultivaci veřejného diskurzu. Česká tibetologie se dočkala svého založení teprve až v roce 2009 na FF UK.

B. Charakter českého mediálního a politického diskurzu o ČLR

Diskurzivní stereotyp médií a většiny politických subjektů kritizujících komunistický systém v Číně se souhrnně jeví jako projev opožděné vlny českého antikomunismu spíše než věcná analýza a kritika poměrů v současné ČLR. Tuto asijskou zemi již nelze považovat za levicovou totalitní diktaturu, ale spíše za autoritativní systém s rezidui totality v kontextu jiné – neevropské kultury. Dnešní Čínu lze běžně srovnat s kapitalistickými autoritativními režimy třetího světa. V českém kritickém diskurzu kupodivu chybí, nebo jen málo je zastoupena oprávněná kritika zleva, vůči které je ČLR nejvíce zranitelná.

V českém politickém a mediálním diskurzu je navíc ještě stírán rozdíl mezi režimem a nepolitickou složkou společnosti, tj. s drtivou většinou osob a institucí v ČLR, se kterými občané a instituce ČR přicházejí ponejvíce do kontaktu. Negativní stigma je implicitně přisouzeno všem občanům ČLR, kromě mikroskupiny disidentů a aktivistů.

Diskurz českých médií, politických elit a NGOs nedostatečně doceňuje – a asi vůbec nezná – zájem EU postupnými kroky kultivovat prostředí institucionálního rozvoje a rozvíjení právního státu. Problém českých subjektů v ČLR je právě neshodnost života a nedodržování pravidel bližších úrovni západního standardu. Toto je vlastně širší rámec problematiky, kam náleží téma dodržování lidských práv. Na takový druh dialogu (viz rozsáhlý sektorový dialog EU a ČLR) a práce v terénu české instituce většinou nejsou ještě připraveny, média navíc tuto sféru z neznalosti bagatelizují. Ukončení rozvojové pomoci ČLR naznačuje odlišný postoj ČR od evropského (EU) mainstreamu, který věnuje této sféře velkou pozornost a finanční podporu. Přitom se jedná o kontinuální snahu západních institucí o podporu modernizace Číny, jež má tradici, která se rozvinula v éře Čínské republiky (1912–1949) a pokračuje dodnes na Tchaj-wanu.

Souhrnem lze konstatovat, že v České republice existuje rozpor v časovém horizontu a strategii. NGOs, média a politické strany hledají většinou momentální efekt, zatímco státní instituce nejsou a nemají být mediálně výrazné, pracují s vyšší mírou profesionality a s dlouhodobou perspektivou. Hlavní diskurzivní váha není na jejich straně a jsou v pozici někoho, kdo

se má přizpůsobit banalizujícímu laickému diskurzu médií, jednostranně zaměřených NGOs a ne příliš vzdělaných politických elit.

Česká republika má zájem prosadit své zájmy nejen na nejvyšší vládní úrovni, ale i prostřednictvím decentralizované agendy – na nevládní úrovni – tj. na regionální a provinční úrovni a na základě přímých kontaktů mezi ekonomickými subjekty a akademickými, kulturními a jinými institucemi, i prostřednictvím osobních kontaktů. Zvýrazňování vlastní hyperkritické role není efektivní a navíc se svou vysokou mírou nepřijatelnosti dotýká i čínských partnerů politicky neaktivních.

Implikace: Čas k sebepoznání a osvobození se od vlastních komplexů

Čína je významným a současně i nesnadným partnerem pro celou EU i jednotlivé členské země EU. Nic na tom nemění fakt, že EU jako celek i většina členských zemí EU prochází kritickou revizí počátečního zaujetí pro euro-čínské strategické partnerství, které existuje od roku 2003 (*EU–China Trade and Investment: Competition and Partnership*, 2006; Holslag, 2006; Godement–Duchtâel–Voïta, 2008; Fox–Godement, 2009). Ekonomický potenciál prohlubujících se kontaktů s Čínou nenese kýžený efekt a evoluce čínské společnosti je v mnoha ohledech (typicky, ale nejen v oblasti lidských práv) zklamáním. Proces sblížování s Čínou však pokračuje jak sám od sebe, tak i z trvajících politické vůle EU i ČLR. Západoevropské země EU mají oproti České republice náskok v zřetelně silnější expertní základně (Německo, Francie, Velká Británie, Nizozemsko, Dánsko, Švédsko, Itálie), v kontinuitě hospodářských kontaktů s ČLR, v delší demokratické praxi médií a NGOs. Česká společnost je ve svém veřejném diskurzu, kterému netvoří patřičnou protiváhu akademický svět a zralejší úroveň politických stran, unášena potřebou nové sebeidentifikace a překonávání problematické minulosti. V tom je oproti vyspělejšími zemím v EU v nevýhodě a pozadu.

ČLR jako relevantní ekonomický partner

Čína stabilně patří k exportním prioritám ČR, je v koncepci Ministerstva průmyslu a obchodu ČR zařazena do rámce *Exportní strategie ČR pro období 2006–2010*.⁸⁴ Vládní agentura CzechTrade zřídila v ČLR pobočky v Šan-

ghaji a Čcheng-tu, oblast severní Číny pokrývá ekonomická sekce zastupitelského úřadu v Pekingu. Svou činnost rozvinuly také agentury CzechInvest a CzechTourist. Na vládní resortní úrovni se tak zřetelně rýsuje dlouhodobý a strategický přístup, který spěje k racionální regionalizaci české hospodářské agendy. Její výhodou je zájem čínských partnerů a decentralizovaná forma, umožňující vyhnout se byrokratickým a politickým komplikacím na centrální úrovni. Jednání na regionální a místní úrovni jsou snadnější a z čínské strany vstřícnější. Podobný trend lze zaznamenat v kulturní a akademické sféře, kde si jednotlivé subjekty (vysoké školy, vědecké ústavy, kulturní instituce, soukromé osoby) nacházejí vlastní partnery samy od sebe, bez zprostředkovatele. Podobný trend naznačuje turismus, občané ČLR objevují architekturu a jiné kulturní tradice Evropy, jež jsou pro ně doposud něčím málo známým a stále více atraktivním. Kontakty s Čínou tedy souhrnem naznačují samovolný trend liberalizace a decentralizace, který se vymyká byrokratickým překážkám a politizaci. Tento vývoj, který podtrhuje relevanci Číny jako potenciálního partnera a jeho rostoucí přístupnost, je málo reflektován médii a NGOs.

Shoda hlavních politických stran v tématu ekonomického potenciálu Číny

Ekonomický význam ČLR je v České republice vysoce *konsenzuální* na straně levice (ČSSD, KSČM) i pravice (doposud zejména ODS). Hlavní středový proud české politiky se shoduje v nutnosti pragmatického udržování kontaktů s rodící se asijskou velmocí a druhou největší ekonomikou světa. Pravice se od levice zatím liší větším důrazem na lidská práva v ČLR a více pro-americkými politickými postoji, které se vztahů s ČLR dotýkají. Nové parlamentní strany TOP 09 a Věci veřejné zatím existují teprve krátce, avšak v názoru na ekonomický zájem ČR v ČLR souzní s hlavním politickým proudem.⁸⁵ Menší důraz na ekonomickou váhu ČLR zatím zazníval od Strany zelených a KDU-ČSL, jež především vystupují kriticky vůči politické kultuře Číny.

Český politický a mediální diskurz v uplynulých letech (od roku 1989) vytvořil s vysokou mírou *konsenzu* negativní obraz Číny, který staví na první místo kritiku porušování lidských práv a Tibet. Země EU jsou v politickém i mediálním diskurzu k ČLR také kritické, přesto v nich existuje delší tradice politické plurality a demokratické mediální kultury. Česká společnost ve své potřebě vyrovnat se s minulostí je svým sklonem ke komplexu z komu-

nismu odlišná od západní části Evropy. Navíc má politizace vztahů s ČLR v českém vnitropolitickém prostředí své vlastní konotace, kdy je využívána k útokům proti levici, která se ocitá na pokraji nařčení z údajných podezřelých kontaktů s „čínskými komunisty“. Levice naproti tomu kontruje argumentem nezodpovědného podcenění strategického významu Číny.

Vedle vnitropolitického zápolení je v mediálním a politickém diskurzu zaměřována věcná podstata problémů čínské společnosti. Média zkreslují skutečnost stereotypním výběrem témat a jejich redukcí zejména na otázky Tibetu a potlačovaného disentu. Tento český stereotyp přitom nedává podrobnější obraz ani témat lidských práv samých v plné šíři. Ochuzením je neznalost sociálních, ekologických, vnitropolitických a kulturních realit, jež česká média neumějí zpracovat a jež by byla pro veřejnost méně atraktivní. Častým stereotypem je také obsedantní zaměření na bezpečnostní problematiku. Čína je prezentována jako vojenská hrozba, přitom skutečné a více subtilní bezpečnostní hrozby z ČLR, existující spíše mimo vojenskou oblast – v oblasti kyberprostoru (*cyber attacks*), průmyslové špionáže, korupce, nekorektních obchodních praktik, porušování práv intelektuálního vlastnictví, ztráty pracovních míst v důsledku importů z ČLR za dumpingové ceny – zůstávají dlouho mimo hlavní pozornost.

Senzitivní otázka vnější přijatelnosti

Jakkoliv je čínská politická kultura v České republice předmětem oprávněné kritiky, a tudíž otázky *přijatelnosti* ČLR v ČR, nelze také ignorovat otázku *přijatelnosti* ČR v Číně. Výběr politických témat českými politiky elitami a asertivní chování směřuje k nejvíce iritujícím oblastem pro čínskou stranu – tj. k Tibetu a k otázkám autonomie nečínských minorit (např. Ujgurů), tibetského exilu a obecně problematiky lidských práv. Také české úsilí o účast v budování americké globální protiraketové soustavy je v Pekingu nepřehlédnutelné téma. ČR se stává trvale nápadná jako země angažující se na straně strategických soupeřů ČLR: v předešlé éře bipolarity napřed SSSR, nyní posléze USA.

Představitelé ČR se chovají ostentativně kriticky vůči ČLR a nerozpakují se ignorovat projevy formálních zdvořilostí. Nejde jen o neúčast státní reprezentace na zahajujícím ceremoniálu olympijských her (Peking 2008), neaktvností se vyznačuje i chování představitelů na ostatních úrovních (některé vládní úřady, politické strany v parlamentu, magistráty, kulturní instituce) os-

tentativním vyvěšováním tibetské vlajky, nepřijímáním vedoucích delegací nebo představitelů pracovních týmů v rámci dohodnutých kulturních akcí. Argument nedostatku sympatií nemůže být důvodem k nedodržování zásad formálního chování, je otázkou profesionality. U pročínských skupin zase narůstá potřeba české negativní reakce kompenzovat (KSČM, část ČSSD i ODS).

Projevy české kritiky ČLR na oficiální státní úrovni nelze vyjmout z kritéria *vnější přijatelnosti*. Příklad EU–ČLR summitu, stejně jako summitů EU–Japonsko a EU–Korejská republika (vše v roce 2009) dosvědčuje, že Česká republika, a zejména její vládní instituce – i bez expertního zázemí silných států EU a diplomatických zkušeností –, jsou přesto schopny rutinní agendu zvládnout. Na druhé straně nelze omluvit podcenění významu formální stránky diplomacie, kterému je na Dálném východě a v jihovýchodní Asii věnován větší důraz než na Západě. Odmítnutí vrcholné politické reprezentace ČR zúčastnit se zahajovacího ceremoniálu OH lze považovat za neprofesionální. Ostentativní neúčast na slavnosti takového významu je ve východní Asii brána za výrazně důraznější politické gesto než v jiném kulturním prostředí. Česká republika by měla rozlišovat mezi dialogem o rozdílných civilizačních hodnotách, triviálním iritujícím chováním, vyrůstajícím z českého populismu a malého smyslu pro společenské povinnosti a profesionální pojetí politické reprezentace státu. Pokud nejvyšší představitelé státu (prezident, premiér, předsedové obou komor Parlamentu ČR) považovali svou účast na OH v Pekingu za symbolickou legitimizaci čínského nedemokratického režimu (byť s ním ČR udržuje oficiální diplomatické vztahy a podepsala řadu mezinárodních smluv), měl se po vzájemné domluvě formálně zúčastnit alespoň jeden oficiální reprezentant ČR, minimálně však ministr školství, mládeže a sportu, který je za uvedenou agendu zodpovědný.⁸⁶ Povinnosti vyplývající z funkce státní reprezentace nelze obcházet ani pod nátlakem NGOs a médií.

Závěr a doporučení

Cílem tohoto textu je vyjádřit pochybnost nad sebezaujetím českého diskurzu v kritice čínské politické kultury. Obrisy českého národního zájmu v ČLR lze považovat za evidentní. Objektivním kritériem by měla být věcnost a v případě vlastních cílů schopnost jejich naplnění. Česká demokratická společnost po roce 1989 je liberální a nikoliv výrazně nábožensky profi-

lovaná, její ekonomické priority v Číně jsou předmětem širokého konsenzu, nelze je z povrchních důvodů vystavovat automatické moralizující obžalobě podle mediálního stereotypu „*byznys na úkor lidských práv*“. Česká společnost by neměla trvale ulpívat na svém traumatu z minulosti ve své představě lekcí demokracie Číně. Kritiku Číny coby řešení vlastního komplexu česká společnost zřejmě potřebuje, lze tedy připustit, že tento druh domácího diskurzu v podstatě realizuje český národní zájem uvnitř vlastní země. Tento proces však nelze zaměňovat se skutečným *národním zájmem navenek*. Ten vyžaduje orientaci na budoucnost, vzdělanost, koncepčnost a návaznost na evropský kontext.

Česká republika potřebuje formulovat svůj dlouhodobý zájem v Číně a svou koncepci, jak těchto cílů dosáhnout. Vzorem by mělo být strategické partnerství EU–ČLR, ke kterému může ČR namísto nezájmu a přezírání spíš přinášet vlastní podněty. K tomu je třeba vytvořit vlastní expertní základnu, založenou na spolupráci s akademickými centry. U politických stran lze obecně očekávat souhlas s existencí dlouhodobé komplexní strategie, zbývá ji tedy formulovat.

Česká diplomacie a státní agentury CzechTrade, CzechInvest a Czech-Tourist získaly praxi s prací v terénu, která pomalu přináší výsledky. Politické elity, média a NGOs jsou ve svých jednostranných intencích a nezájmu o širší kontext přítěží profesionálních zásluh státní sféry. V demokracii jistě není možné NGOs, médiím a politickým stranám určovat názor a styl práce. Lze ale zprostředkovat a doporučit informační podporu, kultivace veřejného diskurzu je dlouhodobý proces. Značný deficit lze spatřit v obecné neznalosti agentury evropsko-čínského strategického partnerství. Evropeizace české politiky v Číně je výhodnější než vlastní experimenty nebo kopírování americké politiky. Českému postoji vůči ČLR by prospělo odpolitizování.

Doporučené zdroje

Z dokumentů Evropské komise reflektující málo uspokojivý vývoj strategického partnerství EU–ČLR lze doporučit např. *Closer Partnership, Growing Responsibilities* (2006) a policy paper *EU–China Trade and Investment: Competition and Partnership* (2006). Kritickou analýzu euro-čínského strategického partnerství z optiky ČLR podává např. monografie Lisbon–de Verdon (2007). Západní stanoviska více reflektují např. Shambaugh et al. (2008), Shambaugh (2004) či Zaborovski (2004).

Česká zahraniční politika a Írán v kontextu společné zahraniční a bezpečnostní politiky Evropské unie

Jaroslav Bureš

Úvod

Kapitola přináší hodnocení diskusí zaměřených na hledání východisek ve vztazích Írán–transatlantické společenství s ohledem na potřebu řešit především tzv. jadernou kauzu. V první části jsou objasněny a vysvětleny rozporohledně výkladu a chápání rozdílů mezi vojenským a civilním jaderným programem a sledovány odlišné pohledy na řešení „íránské jaderné kauzy“ klíčovými asijskými zeměmi – Čínou, Indií, Tureckem, dále hnutím nezúčastněných, arabskými či islámskými zeměmi a také Ruskem –, které se projevily během jednání v RB OSN a Mezinárodní agentuře pro atomovou energii (MAAE). V analytické kapitole je věnován prostor formování Společné zahraniční a bezpečnostní politiky EU (SZBP) ve vztahu k Íránu v jaderné i lidskoprávní oblasti. Kromě toho jsou analyzovány postoje jednotlivých členských států či skupin států v rámci EU, jež se odlišují v různých aspektech od tvrdších přístupů vyjednávací trojky EU, která se snaží prezentovat hlavní principy SZBP ve vztahu k Íránu a obecně i k otázce proliferace. Také jsou objasněny odlišné postoje v rámci trojky EU i v rámci transatlantického spojení. Třetí část je věnována analýze českých zájmů vůči Íránu na příkladu tří klíčových událostí ovlivňujících charakter česko-íránských vztahů do současnosti. Jsou jimi: perské vysílání rádia Fardá z Prahy, zprostředkované americkou stanicí RFE/RL; postoje k tzv. íránské hrozbě v souvislosti se zvažovanou výstavbou radarové základny americké protiraketové obrany v ČR a Polsku; schválení zákona zakazujícího dodávky pro íránskou

jadernou elektrárnu v Búšehru. Sledován je konsenzus hlavních českých politických sil; vnější přijatelnost navrhovaných či přijatých řešení a relevance ve vztahu k českým národním zájmům. Je též vyhodnoceno, zdali jednotlivé příklady či obecně česko-iránské vztahy sami o sobě splňují kritérium relevance. Závěr obsahuje zamyšlení a doporučení, jakým způsobem by měla EU/ČR jednat a přistupovat k různým klíčovým aspektům ovlivňujícím vztahy s Íránem, především s ohledem na jadernou kauzu.

Kontext: Íránský program obohacování a mezinárodní, multilaterální kontext

Problémy spojené se *Smlouvou o nešíření jaderných zbraní (NPT)* a „velkým obchodem“ z roku 1968, v němž se státy vlastníci jaderné zbraně zavázaly k odzbrojení a ostatním zemím bylo přiznáno právo na vlastní civilní jaderný program, jsou patrné, protože neexistuje jasná dělící čára mezi tím, co je a co není civilní jaderný program. Režim týkající se nešíření zbraní hromadného ničení (WMD) je nedokonalý a Rusko dokonce tvrdí, že se dostává do rozporu s platným mezinárodním právem. Na druhé straně příklad Severní Koreje dokazuje, že deklarovaný civilní program může být poměrně rychle změněn na vojenský a některé kroky Íránu v oblasti obohacování uranu vyvolaly oprávněné obavy: např. plány na budování nových výkonných zařízení na obohacování uranu vybavené moderními centrifugami třetí generace, 20% obohacování uranu pro lékařské a výzkumné účely, výroba raket schopných v budoucnosti nést jadernou hlavici, reaktory na těžkou vodu aj.

EU i USA po nástupu B. Obamy prosazují společně politiku „cukru a biče“, tj. s příslibem odměn výměnou za ústupky v otázce obohacování a kontroly jaderného programu. Požadavek bezpodmínečného zastavení procesu obohacování není uváděn jako podmínka pro zrušení sankcí a zahájení spolupráce, ale očekává se, že Írán důvěryhodně prokáže svůj nevojenský charakter. EU již nebrání dobře zacíleným a legalizovaným sankcím proti Íránu, které nezpůsobí humanitární krizi jako v Iráku. USA zase pokládají vojenské řešení za krajní možnost v kontextu teze „všechna řešení jsou na stole“, mj. s ohledem na rizikovou situaci v Afghánistánu, Pákistánu a Iráku. EU zcela vyloučila silové řešení, s výjimkou Francie a možná i Velké Británie. EU i Obama administrativa odmítly urychlování změny režimu zvenčí.

Zprávy MAAE z února a září 2010 informovaly, že Írán neplní obsah rezolucí MAAE a RB OSN, včetně respektování Dodatečného protokolu (AD) MAAE. Pokračovalo obohacování uranu v Natanzu a plánování výstavby dalších středisek obohacování. Írán se zpožděním nahlásil záměr obohacovat uran 235 na 20 %. Nepustil inspektory do svého zařízení na těžkou vodu v Araku s odůvodněním, že požadavek RB OSN byl v rozporu s NPT. Neobjasnil MAAE obsah a zaměření domnělých výzkumných studií a plánů majících spojitost s vojenským jaderným a raketovým programem. Írán odmítá i inspekce centrifug, protože jejich kontrola ze strany MAAE není povinná. Podepsal sice v roce 2003 AD k SA, ale dosud ho neratifikoval. MAAE tudíž nemá právo kontrolovat íránské neohlášené jaderné aktivity.

EU, USA i další západní země koordinují svůj postoj v rámci MAAE a NPT. Postavily se proti návrhu arabských zemí z roku 2009, podporovaném nezúčastněnými a islámskými zeměmi, aby se Izrael pod pohrůžkou sankcí připojil k NPT a povolil kontrolu jaderných zařízení ze strany MAAE. EU a USA prosazovaly vyčlenění návrhu z jednací agendy MAAE. Hlavním důvodem byla obava, že iniciativa ohrozí možný zdárný průběh NPT Review conference, která by měla v roce 2012 projednávat plán na přeměnu Blízkého východu na pásmo bez jaderných zbraní. Islámské země zastávaly názor, že bez předchozího řešení kontroly izraelského jaderného programu je jednání o regionální zóně bez jaderných zbraní pouhou fikcí

Íránská jaderná kauza se dostala do popředí sporu Sever (resp. Západ)–Jih. Většina rozvojového světa, hnutí nezúčastněných zemí podporuje právo Íránu rozvíjet svůj vlastní nevojenský jaderný program s odvoláním na 2. a 6. článek NPT. Tento trend se projevoval výrazně v posledních třech letech při jednání a hlasování v OSN i MAAE. Mění se i percepce íránské hrozby v regionu. Nedávné výzkumy v šesti arabských zemích potvrdily, že obyvatelstvo pokládá za největší hrozbu bezpečnosti Izrael (88 %) a USA (77 %), ale pouze 10 % vybralo Írán, ačkoli vládnoucí elity v zemích Zálivu dlouhodobě vnímají hrozbu Íránu poměrně intenzivně (Telhami, 2010). Naprostá většina respondentů vyjádřila přesvědčení, že Írán sice vyrábí jadernou bombu, ale má na to právo a je to prospěšné pro region. Výrazně se změnil i postoj Turecka, jež vyškrtlo Írán ze svého „červeného“ seznamu hrozeb a podpořilo jeho právo na civilní jaderný program, včetně obohacování uranu. Smířlivě přistupuje i Egypt s ohledem na izraelský jaderný potenciál a své budoucí jaderné ambice.

Íránská společnost a elity jsou rozděleny v názoru na jadernou kauzu. Vytvořily se zhruba dvě silné skupiny. Jedna z nich prosazuje právo Íránu pouze na civilní jaderný program. Druhá tvrdí, že je třeba, aby Írán sice nevlastnil jadernou zbraň, ale aby byl schopen v případě ohrožení ji rychle vyrobit (tj. japonský model prahové jaderné mocnosti) (Fair–Shellman, 2008: 544–545). Současné íránské mocenské elity prosazují zájem druhé skupiny trpící syndromem permanentního ohrožení ze strany „nepřátel obklíčené země“ a přející si účinný deterrent. Umírnění i radikální reformisté a dokonce značná část opozice podporují jaderný program a spojují ho s bojem za plnou nezávislost a suverenitu země. Reformistický jaderný vyjednaváč Róhání řekl, že žádná íránská vláda nepřezijí, pokud zastaví program obohacování (Bertam, 2008). Prezidentovi Ahmadínežádovi se podařilo vymanit jadernou kauzu z výhradního rozhodování vládnoucích elit a učinit z ní prioritní záležitost celé íránské společnosti.

Analýza: SZBP ve vztahu k Íránu versus národní zájmy členských zemí

Vztahy Írán–EU po islámské revoluci nebyly idylické, což bylo dáno snahou Íránu vyvážet islámskou revoluci do okolních zemí bezprostředně po revoluci, rozpory v otázce lidských práv (aféra Rushdie), terorismem (aféra Mykonos) a kauzou jaderného obohacování. EU až do roku 2007 odmítala americkou politiku sankcí, izolace či zadržování a preferovala kritický dialog. Od roku 1992 vedla EU kritický dialog s Íránem, který byl zaměřen především na širše pojatou problematiku lidských práv patřících do třetího pilíře Maastrichtu a do společné zahraniční bezpečnostní strategie (SZBP). Po nástupu íránských reformistů (1997–2005) získal dialog s Íránem komplexní charakter a zaměřoval i na vedlejší témata, jako byl terorismus, blízkovýchodní konflikt, mírový proces a ekonomická spolupráce. Od roku 2002 dominovala ve vztazích „jaderná kauza“, což bylo dáno přijetím evropské *Strategie proti šíření zbraní hromadného ničení* (WMD) v roce 2003. Kritický dialog EU–Írán zaměřený v letech 2002–2005 na proces obohacování uranu byl úspěšný v několika ohledech: Írán obohacování dočasně pozastavil, podepsal dodatečný protokol k SA MAAE umožňující přísnější kontrolu i neohlášeného jaderného programu, USA začaly poprvé jednat s Íránem na téma obohaco-

vání a podařilo se oddalovat hrozbu vojenského zásahu proti Íránu ze strany Izraele a USA.

Po nástupu íránských konzervativců k moci v roce 2005 se vztahy EU–Írán výrazně zhoršily, což bylo dáno rozšířením a urychlením procesu obohacování uranu. Dialog o lidských právech a jaderném obohacování by zastaven. Zpráva špionážních služeb USA z roku 2007 uváděla informace o zastavení vojenského jaderného programu Íránu v roce 2003. Rozptýlila obavy EU z amerického ozbrojeného útoku proti Íránu spojeného se změnou režimu, což uspišilo přijetí sankcí na základě RB OSN č. 1737 i s dodatky. Unilaterální sankce EU z 26. 7. 2010 byly chápány jako doplněk sankční rezoluce RB OSN č. 1929 a vytvořily finanční tlak na íránskou ekonomiku silně závislou na prodeji ropy a plynu. Umožnily prohlídky nákladů íránského původu směřujících do členských zemí EU a zakazovaly poskytovat íránským lodím služby. Objevily se další zákazy: prodeje, investic či transferů klíčových zařízení a technologií pro ropný a plynárenský sektor (těžba, zpracování, zkapalňování); dodávek technologie a zařízení pro vojenské účely a obohacování uranu, včetně položek řazených mezi zboží dvojího užití; obchodních transakcí s íránskými plynárenskými a ropnými firmami; spolupráce s hlavními íránskými bankami a veškeré pojišťovací transakce.

Nejvyšší představitelka EU pro SZBP C. Ashtonová vyzvala k posílení jednotného evropského postoje k Íránu a k jaderné kauze. V prosinci 2008 byl přijat Radou dokument *The New Lines for Actions*, který měl sjednotit postoje členských států v otázce nešíření zbraní hromadného ničení a jejich nosičů. Ještě předtím byl odsouhlasen dodatek o nešíření WMD, který měl být začleňován do hospodářských smluv členských států s třetími zeměmi. Unilaterální sankce EU byly sice schváleny, ale část států vážně pochybovala, zdali donutí Írán jednat. EU v roce 2009 byla největším obchodním partnerem Íránu (obrat asi 24 mld. EUR) a čtvrtým největším dodavatelem energetických surovin, a proto byla sankční politika posuzována evropskými státy, zvláště v době finanční, ekonomické krize (Sauer, 2008: 287).

Evropská unie jedná s Íránem ve formátu EU-3 (Velká Británie, Francie, Německo a vysoký představitel EU pro SZBP) a nebo ve formátu EU-3+3 (5+1), tj. Francie, Velká Británie, Rusko, USA, Čína a Německo. Klíčovou sjednocující úlohu hrál v minulosti nejvyšší představitel pro SZBP J. Solana, v současnosti C. Ashtonová, která má značné zkušenosti z předchozích jednání s Íránem. Důležitou roli hrají i ambasády členských států EU v Teherá-

nu. Spíše symbolickou úlohu hraje předsednická země, pokud není členem EU-3, což se potvrdilo i během českého a francouzského předsednictví. Některé evropské státy považují EU-3 formu vyjednávání za neférovou a požadují spravedlivé zapojení ostatních členských států majících zájmy v Íránu (např. Itálie). Írán preferuje jednání v rámci EU-3 či bilaterální formu, protože pokládá EU za příliš názorově heterogenní konglomerát různých zájmů. Íránci preferují jednání s velkými, klíčovými státy, schopnými rozhodovat a vnutit své představy ostatním členským státům. Dohody s USA měly pro ně větší význam a závaznost než jednání s EU-3.

V rámci EU-3 bylo Německo, s ohledem na silné ekonomické zájmy, stoupencem mírnějších, dočasných sankcí a nyní se přiklání k rychlé obnově rozhovorů EU–Írán. I Paříž má v Íránu značné ekonomické zájmy (koncese Total), ale prezident N. Sarkozy, na rozdíl od svého předchůdce J. Chiraca, zastává vůči Íránu velmi nekompromisní postoje, aby potvrdil roli lídra evropské a světové diplomacie. Tvrdé postoje zastává i Velká Británie podporovaná USA, které mají v Íránu špatnou pověst, zhoršenou údajnou podporou protestů íránské opozice v roce 2009. V Německu a v Británii se vytvořila silná hospodářská lobby, která vystupovala proti vyhrocování konfliktu a pro zlepšení vztahů s Íránem. Důraznější postoje EU-3 vůči Íránu v současnosti souvisí se sblížením názorů EU–USA, větší vstřícností Ruska, funkčností RB OSN a tvrdším postojem MAAE po nástupu nového generálního ředitele Y. Amana.

Mimo rámec EU-3 se zformovala nesourodá skupina členských států odmítajících z různých mezinárodněprávních, etických a hlavně hospodářských důvodů politiku sankcí prosazovanou zeměmi EU-3 a nejvyšším představitelem pro SZBP. Patří mezi ně Řecko, Kypr, Španělsko, Malta, Rakousko, Švédsko a Řecko (Dinmore–Bozorgmehr–Barker, 2009). Malta a Řecko se cítily poškozeny restrikcemi lodní dopravy s Íránem, které je připravily o významnou část zisku z poskytovaných služeb. Rakousko, Belgie a zvláště Švédsko by akceptovaly sankce OSN, ale měly silné výhrady k unilaterální, konfrontační sankční politice prosazované na úkor multilaterálních, legálnějších přístupů. Rakousko argumentovalo pod vlivem obav z humanitárních dopadů sankcí a od roku 2007 se snažilo být neutrální ve vztahu k íránské jaderné kauze (Farrar-Wellman, 2010). Dánsko, Španělsko, Itálie a Rakousko nemají zájem o tvrdší sankce proti ropnému a plynárenskému sektoru, protože by postihly jejich firmy dlouhodobě působící a vydělávající na íránském trhu. Navíc Ra-

kousko, Německo a Itálie již uzavřely lukrativní obchodní kontrakty a jejich obchodní kruhy vystupují proti zostření sankcí (Oezbek, 2010: 73–74). Německo je druhým nejdůležitějším íránským partnerem po Číně (obrat asi 5 mld. USD). Existují silné obavy z vynuceného stažení evropských firem dlouhodobě „zakotvených“ v íránském ropném a plynárenském sektoru, protože Írán dal najevo, že plánuje udělit dlouhodobé koncese na těžbu ropy (Azagedan) a plynu (South Pars) spolehlivým asijským, především čínským firmám za výhodných podmínek a v rámci dlouhodobého přesměrování na asijský hospodářský prostor. Rusko dojednává kontrakt na dodávky benzínu a indická vláda podpořila investice do íránské energetiky, je podobně jako Německo významným obchodním partnerem Íránu se zájmem o jeho plyn.

Protiíránské sankce a restriktce EU nejvíce podporují Francie, Nizozemsko a Velká Británie. Francie vystupuje velice tvrdě v jaderné kauze a prosazuje pod hrozbou evropských sankcí i dodržování lidských práv, ale má i obavy z možného dopadu íránské kauzy na perspektivní vývoz jaderné technologie na Blízký východ a do islámského světa, pokud získá nálepkou nespolehlivého dodavatele, kladoucího větší důraz na politiku než hospodářský profit. Berlusconiho vláda je pod silným vlivem židovské lobby a Izraele, a proto její postoj k íránské jaderné kauze je nekompromisní a blízký USA. Kritizuje íránský postoj k Izraeli a holocaustu. Na druhé straně byla v roce 2009 největším evropským obchodním partnerem Íránu (obrat kolem 8 mld. USD) a proíránské obchodní kruhy jsou velmi aktivní (Farrar-Wellman, 2010). Prosazovala v rámci zasedání G8 větší vtažení Íránu do řešení regionálních problémů (Afgánistán–Pákistán, drogy).

Sankce mění tradiční měkčí postoje EU vymezující se proti tvrdě konfrontační politice USA a preferující vyjednávání. Tuto roli v současnosti plní ČLR a Rusko, které dokonce zpochybňují legalitu unilaterálních sankcí. V EU zastává podobné pozice Švédsko tvrdící, že mezinárodní právo musí být nadřazeno *power politics*. Tudíž nelze zpochybňovat právo Íránu na civilní jaderný program s ohledem na jeho přistoupení k NPT a souhlasem s kontrolou jaderného programu misí MAAE. Podle Švédska pokrok v agendě odzbrojení determinuje následnou účinnost politiky zaměřené na nešíření WMD. Švédsko, spolu s Řeckem, podpořilo swapovou operaci mezi Íránem, Tureckem a Brazílií, která by umožnila Íránu získat obohacený uran (20 %) pro vědecké účely, ačkoli EU spolu s USA tuto operaci nepodpořila. EU zastává názor, že pro dlouhodobé zajištění civilního, jaderného programu EU bude nezbyt-

né prosadit strategii zaměřenou na nešíření, odzbrojení a završenou vyhlášením zóny bez jaderných zbraní na Blízkém východě.

Hrozba sankcí ze strany USA donutila řadu evropských firem opustit lukrativní trh s ropou a plynem (Total, Royal Dutch Shell, ENI, Statoil) a rovněž několik evropských bank ukončilo veškeré finanční transakce s iránskými bankami. Čínské, ruské a turecké firmy, které nerespektují unilaterální sankce EU a USA, zaplňují vzniklé vakuum.

Evropská unie klade větší důraz na iránskou ratifikaci dodatečného protokolu k Safeguard Agreement MAAE, jenž umožnil důslednější ad hoc, časově neomezenou a přísnou kontrolu předem neohlášených aktivit iránského jaderného programu. Postoj narazil na odpor hnutí nezúčastněných zemí, zvláště Brazílie, Kuby, Egypta, Íránu a Sýrie, jež odmítly přijmout protokol jako podmínku pro pomoc při rozvoji civilní energetiky a technologické spolupráce (Albright–Stricker, 2010). Argumentovaly, že prahové úrovně dosáhlo před mnoha lety i Japonsko, a přesto jadernou zbraň nevyrábí, i když by to po technické stránce zvládlo. Egypt prosazoval propojení zostřených kontrolních opatření s pokrokem při vytváření bezjaderné zóny na Blízkém východě na základě rezoluce hodnotící konference NPT z roku 1995. Vytvoření zóny podpořil Írán, ale Izrael vázal souhlas na uzavření mírové smlouvy, která by ukončila blízkovýchodní konflikt, což je v současnosti nereálné.

Důraz EU na dodržování lidských práv a demokratických svobod v Íránu je posilován konsenzuálním postojem všech členských zemí bez výjimky, ale rozpory přetrvávají v otázce uplatnění i formy případných sankcí za jejich nerespektování, což se projevilo během povolebních nepokojů v Íránu v roce 2009.

Implikace: Írán a Česká republika: komplikované vztahy s nejistou perspektivou

Írán nepatřil dlouhou dobu k preferovaným zemím české zahraniční politiky na Blízkém východě, což bylo způsobeno především politicko-ideologickou odlišností režimů v obou zemích v různých historických obdobích. Po roce 1989 byly hlavními překážkami příliš vyhrocené vztahy Íránu s USA, americká politika zadržování a od roku 2007 protiiránské sankce EU. Členství ČR v EU zvýšilo zájem české diplomacie i podnikatelské sféry, ale ten

byl limitován četnými politicko-bezpečnostními faktory, jako bylo americké vysílání v perštině z Prahy (Rádio Fardá), schválení zákona zakazujícího spolupráci s Íránem v civilní jaderné oblasti (kauza Búšehr), proamerické a proizraelské postoje, podpora lidských práv a přílišné zdůrazňování íránské hrozby v kontextu rozmístění prvků americké protiraketové obrany. Írán vnímal českou zahraniční politiku jako proamerickou, proizraelskou a nepřipravenou zaujmout samostatný postoj v otázkách, které stály v popředí jeho zájmu. Naopak vypjatá protiizraelská a protiamerická rétorika íránského režimu zase odrazovala především pravicové české politiky. Pouze vidina perspektivního odběru íránského plynu, který by akceleroval i obchodní vzájemně výhodnou výměnu, vzbuzovala pozornost politických elit. V kontextu EU a NATO byl Írán vnímán jako klíčová regionální mocnost, jež může svým vlivem přispět ke stabilitě v klíčových ohniscích potenciálních konfliktů: palestinská okupovaná území, Libanon, Irák a především Afghánistán, kde v současnosti působí český provinční rekonstrukční tým a vojenský kontingent.

Omezený zájem na konsenzu vynucený obvykle vnějšími faktory

Zhruba od roku 2005 byla patrná snaha pravicové vlády M. Topolánka zdůvodňovat instalaci amerického radaru v Brdech tzv. hrozbou íránských balistických raket středního doletu doplněných eventuálně i hlavicemi WMD, které byly schopny zasáhnout i střední Evropu. Tento postoj vyvolával kritiku ze strany opozice a části odborných kruhů. Premiér M. Topolánek v jednom ze svých projevů označil Írán, spolu se Sýrií, Hizbulláhem a Hamásem, za síly chaosu, strachu a násilí.⁸⁷ V jiném rozhovoru pokládal Írán za zdroj nestability v oblasti na rozdíl od Turecka.⁸⁸ Topolánkova vláda a především ODS podporovaly Bushovu politiku izolace, sankcí, zadržování Íránu. Poslanci ODS se odmítali v roce 2007 setkat s parlamentní delegací Íránu, protože popírala právo Izraele na existenci a holocaust. V rámci vládní koalice existovaly určité rozdíly v přístupech. Lidovci se tradičně přilíši o zahraniční politiku nezajímali, ale jejich bývalý ministr zahraničních věcí C. Svoboda byl stoupcem tvrdších postojů vůči Íránu. Strana zelených, na rozdíl od ODS, prosazovala jednání s Íránem. Podobný názor měl i stranou delegovaný ministr zahraničních věcí K. Schwarzenberg.

Opozice reprezentovaná ČSSD se lišila od koaličních stran tím, že se přikláněla k umírněnému evropskému politickému křídlu, které zdůrazňovalo potřebu kritického, všestranného dialogu s Íránem v rámci politiky „budová-

ní mostů“. Odmítala tezi o bezprostředním ohrožení EU či ČR ze strany Íránu a dokazovala její neopodstatněnost. Snížení napětí ve vztazích EU, USA a Íránu by se podle jejích představ pozitivně odrazilo i v rovině dodržování lidských práv a postojů režimu k opozičním, disidentským kruhům. Mezi argumenty patřilo i tvrzení, že americká protiraketová obrana nebude chránit Evropu, ale především USA, protože v opačném případě by byla umístěna blíže k epicentru potencionální hrozby. Pochybovala o schopnostech Íránu vyrobit raketu dlouhého doletu. Mnozí opoziční politici stále častěji prezentovali názor, že íránská hrozba je pouze zastíracím manévrem a radar bude zaměřen na sledování ruských strategických základen. Podobný postoj zastával i expremiér M. Zeman.

ODS měla naopak tendenci íránskou hrozbu přehánět, aby motivovala maximální počet svých voličů a vyhověla požadavkům Bushovy vlády. Otázka radaru se stala hlavní prioritou a kritériem úspěšnosti zahraničněpolitické koncepce ODS a Topolánkovy vlády.

Proizraelská lobby, média a webové servery působící v ČR pomáhaly vytvářet obraz potenciální íránské či obecně muslimské hrozby. Významnou úlohu hrál Občanský institut, křesťanští sionisté, novináři i kulturní osobnosti. To u české muslimské komunity vyvolalo obavy, že neustálé připomínání íránské hrozby v kontextu střetu odlišných civilizací v médiích a prostřednictvím sionistických kruhů vytvoří dlouhodobý negativní obraz a zhorší integraci muslimů do české společnosti. Řada muslimských organizací působících v ČR se postavila pasivně proti americké radarové základně, což bylo ale kritizováno některými z nich s odůvodněním, že se jedná o problém související výhradně s vnitřní bezpečností České republiky. Přesto byly dopady kampaně zřejmé. Respondenti dvou výzkumů veřejného mínění provedených agenturou Factum Invenio v roce 2008 zařadili Írán mezi tři největší bezpečnostní hrozby, vedle Ruska a Al-Qáidy.⁸⁹

Označování Íránu za hlavní důvod budování protiraketové obrany působilo na veřejnost málo věrohodně a postupně byl tento argument opouštěn. Názor o větší pluralitě rizik zastával ministr K. Schwarzenberg. Potenciální hrozbu viděl v geograficky širším rozpětí: Pákistán, Írán, nestabilita v severní Indii, nejistý vývoj v Rusku a Číně. Jeho první náměstek T. Pojar i místopředseda vlády pro evropské záležitosti A. Vondra však dál preferovali íránskou hrozbu.

Významnou událostí, která dlouhodoběji ovlivnila česko-íránské vztahy, bylo schválení zákona č. 99/2000, který zakazoval českým firmám podílet se

na výstavbě íránské elektrárny v Búšehru a spolupracovat s Íránem v civilní jaderné energetice. Příklad plánované dodávky vzduchotechnického zařízení pro Búšehr byl zvláštní tím, že nešlo a priori o zakázku s možným duálním využitím a navíc Írán byl signatářem NPT a Safeguard Agreement MAAE.

V dané kauze došlo k poměrně ojedinělému konsenzu nekomunistické levice a pravice, protože oba proudy argumentovaly prioritní potřebou uchovat dobré ekonomické a politické vztahy s USA a zabránit riziku daleko větších hospodářských škod. Důležitou úlohu mohla sehrát opoziční smlouva ODS–ČSSD. Nekompromisní postoje zastával tehdejší šéf BIS J. Bašta, který předjímal, že Írán tajně chystá konverzi civilního programu na vojenský. Proti dodávkám vzduchotechniky pro Búšehr se jednoznačně vyslovil prezident V. Havel, který nechtěl, aby Česká republika ztratila přízeň klíčového spojence USA a důvěru NATO a EU.⁹⁰ Pokud zazněly nějaké výhrady ze strany pravicové opozice, tak se nedotýkaly podstaty řešení, ale spíše pomalosti, nedůslednosti vlády. Zásadní rozpory nastaly mezi širokou koalici pravicových stran a nekomunistické levice (ČSSD, ODS, ČSSD, KDU–ČSL, US) a komunisty, kteří jako jediní zakázku neodmítali a vyzývali k odporu proti „diktátu velmoci“ poškozujícímu v rozporu s ustanoveními WTO české ekonomické zájmy. Odmítnutí kontraktu by poškodilo reformistickou Chátamího vládu v Íránu v nejméně vhodné době.

Neshody nastaly mezi ministerstvem zahraničních věcí, které uvádělo přesvědčivé argumenty v neprospěch realizace zakázky, a hospodářskou sférou zastupovanou ministerstvem obchodu a průmyslu, které argumentovalo a hájilo zakázku s poukazem na nejednoznačný duální charakter zboží.

Po vstupu ČR do EU se stal zákon zbytečným, protože ho mohlo nahradit nařízení EU č. 1334, které tuto problematiku pokrývalo v plném rozsahu. Zrušení zákona bylo vzhledem k napjatým vztahům mezi Prahou a Teheránem zvažováno na MZV jako smířlivé gesto vůči Íránu. V roce 2004 požádal Írán při zasedání VS OSN státy EU, aby mu pomohly realizovat jeho civilní jaderný program. Tehdejší ministr obchodu a průmyslu M. Urban, podporovaný obchodními kruhy, projevil zájem zapojení ČR a zvažoval zrušení zákona č. 99/2000, proti čemuž se postavil ministr zahraničních věcí C. Svoboda s odvoláním na evropské zákony zakazující vývoz duálního zboží. Zrušení zákona se nepodařilo prosadit ani komunistům v roce 2010, kteří argumentovali, že ztratil svůj smysl, protože elektrárna byla vybudována s ruskou a částečně i evropskou pomocí.

Obecně lze říct, že pravice a levice, až na výjimky některých politiků, odmítala konsenzuálně vojenské řešení íránské jaderné kauzy již s ohledem na zkušenosti z Iráku. Jasně se k tomuto tématu několikrát vyjádřil ministr Schwarzenberg. V otázce sankcí rovněž neexistovaly zásadní antagonismy, i když levice je hodnotila jako poslední krajní možnost a pochybovala o jejich účinnosti. Klíčová byla skutečnost, že do monitoringu a řešení íránské kauzy byly zapojeny mezinárodní organizace (OSN a MAAE), EU a že se kauza nestala výhradní doménou USA. Levice nebyla schopna jednoznačně identifikovat skutečné íránské záměry ve vztahu k obohacování uranu a stala se opatrná ve svých úsudcích. Pravice bez problému akceptovala vyhlášení sankcí a prezident Klaus se vyslovil dokonce pro jejich zostření. Lze tedy říci, že mezi nekomunistickou levicí a pravicí převládal relativní konsenzus v přístupech k íránskému jadernému programu, který byl v případě ČSSD vynucen vnějším nátlakem ze strany USA a nepochopením íránské diskurzu. Konsenzus existoval i v otázce možného vojenského zásahu či uznání práva Íránu na nevojenský jaderný program, ale částečný nesoulad panoval v otázce protiíránských sankcí.

Klíčovou událostí, jež zásadně ovlivnila íránsko-české vztahy, bylo vysílání rádia Fardá v jazyku fársi pro Írán pod hlavičkou vysílače RFE/RL se sídlem v Praze. Definitivní rozhodnutí o zřízení vysílače měla přijmout levicová vláda sociálních demokratů M. Zemana. Vláda a především ministerstvo obchodu a průmyslu v čele s M. Grégrem vystupovaly proti vysílání RFE/RL do Íránu. Ještě negativnější postoj zaujalo vedení a stoupenci KSČM. Pro existenci vysílače byla česká pravice v čele s ODS, většina lidovců a bývalý prezident Havel, který byl využíván Američany k nátlaku na premiéra Zemana a ministra zahraničních věcí J. Kavana a který se stal garantem projektu.⁹¹ Podle předchozího ministra J. Zieleniece (ODS) byly postoje a argumenty některých členů sociálnědemokratické vlády natolik zarážející, že mohly vyvolat pochybnosti o základním zahraničněpolitickém směřování ČR. Vláda označila podobné postoje jako černobílé vidění, jako pozůstatek bipolárního uvažování. V prohlášeních prezidenta Havla bylo připomínáno, že tento krok byl učiněn jako reciprocita za americkou pomoc disidentskému, prodemokratickému hnutí v ČR v době studené války. Tehdejší prezident chápal vysílání jako „příspěvek ČR v boji proti terorismu“.

V dokumentech a prohlášeních MPaO a MZV se objevovaly následující argumenty a výhrady proti vysílání: hrozba teroristických útoků, podkopání

pozic reformní proevropské vlády Chátamího, negativní dopad na obchodní vztahy a splácení iránských pohledávek. Byly očekávány ztráty ve výši asi jedné miliardy USD. Kavan svůj souhlas s vysíláním podmínil dodatečným hodnocením jeho objektivitu a vyváženosti. Omezené obchodní zájmy způsobily, že neexistovala žádná silnější hospodářská proiránská lobby, jako tomu bylo v sousedním Německu, jež by redukovala vliv proamerických, proizraelských nátlakových skupin a médií.

K dosažení podmíněného konsenzuálního postoje (s výjimkou komunistů) došlo v důsledku vyvažování zájmů. ČSSD nechtěla ztratit přízeň USA před vstupem do NATO. Hledání modu vivendi napomohla skutečnost, že souhlas s perským vysíláním RFL/RL vydala předchozí Tošovského vláda, takže se lídři ČSSD nemuseli zodpovídat své voličské základně, která se povětšinou stavěla velmi kriticky k existenci a činnosti vysílače.

Rozpory mezi sociálnědemokratickou vládou a pravicovou opozicí v letech 1998–2001 ve vztahu k Íránu přesto nebyly příliš vyhocené v porovnání s následným obdobím. Důvodem mohla být existence opoziční smlouvy ČSSD–ODS a pružnější postoje Clintonovy vlády k Íránu (poprvé uplatněna politika „cukru a biče“). Roli nepochybně sehrála akcelerace vztahů EU–Írán po nástupu reformisty, prezidenta Chátamího, který usiloval o maximální posílení vztahů s Evropou. Vysílání se mohlo stát nástrojem podpory demokratického hnutí v Íránu proti konzervativní reakci. Větší dilema pro ČSSD by zřejmě nastalo, kdyby schvalovací proces probíhal po nástupu prezidenta Bushe, který využíval vysílání ke změně nežádoucího režimu řazeného do „osy zla“.

Bezpečnostní zájmy USA byly rozhodujícím činitelem vnější přijatelnosti

V souvislosti s projednáváním možného rozmístění prvků americké protiraketové obrany v Evropě, argumentovali američtí politici a odborníci tzv. jadernou hrozbou v kombinaci s rozvojem iránských balistických raket středního doletu. Americký generál H. Obering při návštěvě českého parlamentu v roce 2007 uvedl iránskou hrozbu za hlavní důvod budování raketové obrany ve střední Evropě. Projekt protiraketové obrany v ČR a Polsku byl podpořen závěry bukurešťského summitu NATO v roce 2009, ale EU na úrovni Rady se nevyjádřila. Evropské členské země zastávaly nejednoznačné přístupy dané i tím, že v této otázce neexistoval konsenzus mezi klíčovými politickými silami. Projekt i jeho obhajování „iránskou hrozbou“ odmítalo Rusko

s ohledem na své zájmy ve střední Evropě a také z obavy, že zařízení představuje potenciální hrozbu pro ruskou bezpečnost.

„Íránská hrozba“ a otázky spojené s instalací radaru se staly základním bezpečnostním úkolem Topolánkovy vlády, ale USA po nástupu administrativy B. Obamy sledovaly jiné priority a hrozby. B. Obama ještě před nástupem do funkce ve svých projevech zdůraznil, že nechápe Írán jako bezprostřední hrozbu americké bezpečnosti a je připraven s ním vést dialog bez předběžných podmínek.

Írán se stal po svržení S. Husajna největším nepřitelem Izraele na Blízkém východě a téma „íránské hrozby“ se proměnilo i v tradiční téma česko-izraelských rozhovorů na různých vládních i nevládních úrovních. Termín „íránská hrozba“ byl negativně vnímán v Íránu, který označil svůj raketový potenciál za obranný. Měl ale obavy, že nerozmístění prvků raketové obrany v ČR a Polsku vyústí v souhlas Ruska s mezinárodními protiíránskými sankcemi, což se potvrdilo.

Problematika íránského jaderného a raketového programu byla zásadní pro americkou i evropskou politiku, protože pomáhala formovat obecné postoje k otázce proliferační WMD pro další aplikaci. Byla spojována nejen s charakterem budoucích vztahů s Íránem, ale se stabilitou a bezpečností celého regionu. Existoval strach z dominového efektu a narušení bezpečnostní rovnováhy. Vnější přijatelnost hrála klíčovou úlohu v procesu rozhodování v „případu jaderné kauzy“. ČR se nepřipojila k evropským rebelujícím zemím sdružených v tzv. Nové agendě, jež spojovaly jaderné odzbrojení s procesem nešíření jaderných zbraní (Švédsko, Finsko, Řecko, Slovinsko, Irsko),⁹² ani k těm, jež kritizovaly sankce z hlediska hospodářských dopadů na obchod. České levicové i pravicové vlády nehodlaly tolerovat porušování mezinárodních i unilaterálních amerických či evropských sankcí. Na rozdíl třeba od Polska a dalších evropských zemí, byla spolupráce s Íránem v civilní jaderné oblasti a zbrojní oblasti až do současnosti tabu. Potvrdil to i postoj k zakázce pro Bůšehr a schválení příslušného zákona.

V 90. letech byly uskutečněny tři pokusy získat lukrativní kontrakt na zakázku začleněnou do íránského jaderného energetického programu. Dva byly učiněny za pravicové Klausovy vlády a jeden za levicové Zemanovi vlády. Ve všech třech případech byly zakázky zastaveny v důsledku silného amerického tlaku. Americké vlády užila metodu „cukru a biče“. České firmě ZVVS Milevsko byly přislíbeny za zrušení dodávek později nerealizované zakáz-

ky pro americké energetické firmy. Klíčovou roli hrál intenzivní tlak USA, především ze strany Kongresu, a osobní zainteresovanost ministryně zahraničních věcí USA M. Albrightové. Hlavní hrozbou byly sankce proti českým kontraktorům na základě *Iran Non Proliferation Act* a vyškrtnutí ČR ze seznamu zemí požívajících výhody na základě GSP (všeobecného systému preferencí), v jejímž rámci se realizovalo přibližně 50 % všech českých vývozů.⁹³

Ministerstvo průmyslu a obchodu a hospodářská sféra byly připraveny zahájit spolupráci s Íránem na rozvoji jeho civilního jaderného programu. Přijetím rezoluce RB OSN č. 1929 a po vyhlášení jednostranných amerických a evropských sankcí v roce 2010 byly naděje v tomto ohledu definitivně rozptýleny.

Vnější přijatelnost íránského vysílání RFE/RL z Prahy byla zajištěna ze strany USA, jež projevíly sami zájem o vysílání z Prahy poté, co neúspěšně oslovily Londýn. Rádio Fardá společně s íránským vysíláním BBC tvořily osu veřejné diplomacie sdílené po nástupu prezidenta Obamy oběma transatlantickými spojenci, což se projevilo zřetelně během aktivit „zeleného hnutí“ po prezidentských volbách v Íránu v roce 2009. Velmi negativní byly bezprostřední reakce íránské strany. Velvyslanec Íránu v ČR S. D. Hášemí sdělil v roce 1998 české vládě, že financování íránského vysílání RFE/RL ze strany USA je v rozporu s mezinárodním právem. Jednalo se podle něho o operaci CIA vedenou za účelem svržení nepohodlného režimu. Na protest odvolal Írán svého velvyslance z Prahy a v současné době podmiňuje jeho návrat omluvou ČR za vysílání. Rádio Fardá je označováno soustavně za hrozbu národní bezpečnosti. Bylo obviněno íránskou prokuraturou, že podněcovalo a organizovalo nepokoje po prezidentských volbách v roce 2009 s cílem změnit režim.

Role Íránu při formování zahraničněpolitických přístupů ČR

Problematika íránské hrozby se stala v letech 2005–2009 významným bodem diskuse politiků s opozicí a veřejností, parlamentních debat, prohlášení ministerstva zahraničních věcí ČR. Stala se náplní aktivit NGO a zajímala média. Ukázalo se, že ani ODS a koaliční spojenci nevnímali až na výjimky intenzivně íránskou hrozbu, přestože byla neustále připomínána Bushovou administrativou a Izraelem. Bezprostředně po nástupu B. Obamy se kauza postupně vytratila z veřejného prostoru a diskurzu politických elit. Přestala být relevantní, protože byla vytvořena uměle za účelem realizace strategic-

kého projektu, od kterého pravice očekávala zintenzivnění všestranné spolupráce a partnerství s USA.

„Kauza Bušehr“ se v první polovině roku 2000 objevovala v dokumentech Senátu a Poslanecké sněmovny PČR. Z roku 2000 existuje několik usnesení vlády na toto téma. Nejdůležitější bylo usnesení č. 16 z 23. 2. 2000, v němž vláda doporučila s ohledem na české národní zájmy schválit zákon ve zkráceném řízení. Dokumenty MZV a MPaO obsahují prohlášení a vyjádření čelných představitelů obou ministerstev. Problematika iránského jaderného programu a Búšehru byla obsažena i v materiálech BIS, především v každoročních zprávách. Vrcholní političtí představitelé poskytovali médiím rozhovory na toto téma (Kavan, Zeman, Grégr, Laštůvka aj.). Klíčovým dokumentem byl zákon č. 99/2000 Sb. z 4. 4. 2000, který zakazoval a trestal veškerý vývoz pro Búšehr. Kauza byla široce prezentovaná v hlavních veřejnoprávních médiích a vyvolala zájem veřejnosti a obchodních kruhů. Přesto dané téma splňovalo podmínky relevance v kontextu českých národních zájmů pouze částečně s ohledem na omezenější ekonomické zájmy a malou politickou angažovanost ČR v této kauze.

Problematika iránského vysílání z Prahy sice vyvolala v letech 1998–1999 konflikt mezi vládou M. Zemana a pravicovou opozicí, ale v dalším období zájem o toto téma výrazně poklesl, což bylo dáno tím, že se nepotvrdily očekávané bezpečnostní hrozby a existence vysílače zásadně neovlivnila obchodní výměnu s Íránem. Ten sice přijal některé restriktce proti českým obchodním a bankovním subjektům, ale české straně se je podařilo úspěšně obcházet. Kauza však měla zásadní dopad na úroveň diplomatického zastoupení.

Závěr a doporučení

Vztahy mezi Českou republikou a Íránem lze označit za jedny z nejhorších v EU, o čemž svědčí i nižší úroveň diplomatického zastoupení a donedávna špatné podmínky pro rozvoj obchodu. Tento stav není dán pouze vysíláním rádia Fardá či odmítavým vztahem k jaderné spolupráci, ale celkovým českým postojem ke klíčovým blízkovýchodním problémům. Čeští pravice-oví atlantisté, kteří posledních cca pěti letech ovládli českou politickou scénu, našli názorové souznění s Izraelem a americkými konzervativními kruhy. Ve

vztahu k Íránu převažoval *low profile* či tvrdý postoj, jenž vybočoval z evropského hlavního proudu. Chyběly taktéž tradice vztahů a silné hospodářské lobby srovnatelné s ostatními zeměmi EU, což jsou faktory, jež by pomáhaly postoje změkčovat. V posledních několika letech se ale objevila témata, která mohou působit změnu orientace: diverzifikace tras a zdrojů plynu – projekt Nabucco; zájem o Irák a Afghánistán daný tradicemi vztahů a potřebou splnit úkoly vojensko-civilní české mise.

S ohledem na dominantní iránský vliv v obou jmenovaných zemích by ČR měla podpořit pravidelný dialog EU–Írán v rámci příslušných kontaktních skupin věnovaný bezpečnosti, politické a ekonomické stabilizaci situace v Iráku a Afghánistanu v souvislosti s předpokládaným stahováním spojeneckých vojsk. Měla by podporovat spolupráci EU s Íránem v oblasti boje proti pašování drog, terorismu a ilegální migrace, což jsou témata související s českým národním zájmem. Česká republika by neměla patřit mezi odpůrce propojení plynovodu Nabucco na druhé největší světové zdroje plynu v Íránu v zájmu zvýšení rentability projektu z dlouhodobého hlediska, pokud to ovšem bezpečnostní a politická situace dovolí.

Problematiky jaderného obohacování a nešíření WMD, lidských práv jsou začleněny do SZBP a ČR by měla podporovat nějakou formu kritického dialogu EU–Írán ve formátu EU-3 či EU-3+3. Dialog s Íránem bude potřebovat delší etapu vztahů zaměřenou na překonání nedůvěry a odbourání negativních stereotypů.

Česká republika by v rámci evropské politiky vůči Íránu měla přestat trvat na úplném zastavení či dočasném zmrzení procesu obohacování uranu, protože neexistuje šance, že by Írán na podobné návrhy přistoupil.

Měla by prosazovat souhlas se swapovou výměnou nízko obohaceného uranu (LEU) za výše obohacený uran (HEU 20 %) pro výzkumné účely, ale operace by měla probíhat v zemi, které Írán důvěřuje (např. Turecko, Čína, Indie, Brazílie).

Výměnou za tyto ústupky by měla trvat na ratifikaci Dodatečného protokolu k *Safeguard Agreement*, kterou Írán uzavřel s MAAE, a na otevření i neohlášených jaderných zařízení přísnější ad-hoc kontrole ze strany agentury.

EU i ČR by měly oddělit proces obohacování od jaderné energetiky, akceptovat jadernou elektrárnu v Búšehru, v případě ČR zrušit zákon č. 99/2000 a nevyhýbat se spolupráci s Ruskem či jinými zeměmi na rozvoji jaderné ener-

getiky v Íránu za stejných podmínek – tj. pokud bude zaručena plná návratnost vyhořelého paliva do Ruska či jiné důvěryhodné země.

Dále by měla jednat bez nátlaku, ultimát a každý pokrok odměnit zmírněním sankcí, zintenzivněním vědecko-technické spolupráce či pomocí a podporou při vytváření regionálního bezpečnostního systému, o kterou Írán i EU v minulosti usilovaly.

Strategickým cílem by také měla být podpora členství Íránu ve WTO, což by pomohlo postupně oslabit rentiéřský systém a substituční hospodářskou strategii. Obecně je také důležité snažit se Írán přesvědčit, že úspěšné ekonomické reformy jsou důležitějším nástrojem pro dlouhodobé posílení legitimacy režimu než vypjatý antiamerikanismus a jaderná kauza.

EU i ČR by neměly zasahovat zvenčí do procesu demokratizace systému, protože demokracie importovaná zvenčí bude nepřijatelná pro většinu Íránců, a stejně tak akceptovat evoluční proces vytváření specifické konzervativní, islámské demokracie pod vedením umírněných konzervativců a reformátorů, protože liberální, sekulární, exilový proud nemá šanci uspět.

Doporučené zdroje

Českou reflexí íránské politiky se zabývá policy paper Jaroslava Bureše (2008), který sleduje danou problematiku v kontextu íránských parlamentních voleb. Velmi mnoho článků, případových studií, monografií bylo napsáno v poslední době o různých aspektech vztahů EU–Írán. Nejzdařilejší je monografie íránského proreformního autora S. H. Mousaviana (2008) *Iran-Europe Relations: Challenges and Opportunities*, obsahující cenné analytické kapitoly zkoumající íránsko-evropské vztahy ze všech úhlů. Za pozornost stojí analýza Waltera Posche (2007) zaměřená na budoucnost vztahů. Rozsáhlý článek T. Sauera (2008) podrobně sleduje a hodnotí jaderný dialog mezi EU-3 a Íránem. Elisa Oezbek (2010) analyzuje strategii EU zaměřenou na nešíření WMD ve vztahu k Íránu.

Posilování role parlamentu v evropských záležitostech jako český zájem

Šárka Moravcová

Úvod

Cílem této kapitoly je zhodnocení procesu zapojování národních parlamentů do rozhodování Evropské unie, konkrétně situace v České republice po přijetí *Lisabonské smlouvy*. První část se věnuje principům zastupitelské demokracie v kontextu integrace Evropské unie, kde se dlouhodobě projevuje tendence vyvažovat nárůst unijních kompetencí posilováním role národních parlamentů v legislativních procedurách EU. Druhá část se zaměřuje na hlavní změny po přijetí *Lisabonské smlouvy* a také hodnotí význam nových mechanismů pro postavení národních parlamentů. Přestože *Lisabonská smlouva* článkem 8c SEU ve znění *Lisabonské smlouvy* (čl. 12 nového číslování SEU) významně posouvá kontrolní pravomoci parlamentů pomocí několika nástrojů, při podrobnějším zkoumání těchto možností kontroly se ukazuje, že jejich skutečné využití klade na členské státy, resp. jejich parlamenty, značné nároky. Implementace do českého právního řádu si vyžádala změny v jednacích řádech obou komor Parlamentu, tzv. *Lisabonské novely*, které formálně posilují parlamentní kontrolu vlády v zásadních unijních otázkách. Ve třetí části se ukazuje, že uplatnění těchto pravomocí v praxi představuje pro obě komory nejen možnost kontroly, ale především výzvu ve smyslu schopnosti spolupracovat na vnitrostátní úrovni, a také prosadit se na té evropské, zejména meziparlamentní. Závěrem je prezentováno několik doporučení, která směřují právě k uplatňování kontrolních pravomocí Parlamentu ČR v praxi.

Kontext: Role národních parlamentů v procesu evropské integrace

Principy reprezentativní demokracie by měly být v rámci evropské integrace prosazovány ve dvou rovinách, jednak národní a jednak supranacionální; proto rozdělení pravomocí mezi evropské instituce a členské státy by mělo být vždy v souladu s těmito zásadami demokratické legitimacy. V důsledku dlouhodobého posilování unijních kompetencí a s ním spojené kritiky nedostatečného naplnění principů zastupitelské demokracie se postupně projevila snaha posilovat kompetence Evropského parlamentu, ale i národních parlamentů členských států.

Na počátku procesu evropské integrace měly parlamenty na dění v EU pouze nepřímý vliv pomocí delegovaných zástupců v Evropském parlamentu (EP). V roce 1979, kdy se uskutečnily první přímé volby, zástupci národních parlamentů často udržovali dvojí mandát, ale přesto v tomto období už tak velmi omezený význam národních parlamentů ještě poklesl. Zájem o evropské záležitosti se ze strany národních parlamentů značně lišil, většina z nich zaujímal poměrně lhostejnou pozici, oproti tomu velmi aktivní byly od počátku parlamenty Dánska a Velké Británie, které usilovaly o větší kontrolu prostřednictvím konzultací návrhů s vládou.

Důležitým posunem pro meziparlamentní spolupráci byla institucionalizace pravidelných schůzek v rámci Konference výborů pro záležitosti Společenství a evropské záležitosti parlamentů Evropské unie (COSAC) od roku 1989.⁹⁴ Zásadnější posílení kontrolní pravomoci přinesla až *Amsterodamská smlouva* dodatkem o roli národních parlamentů, která ukládá Komisi neodkladně zasílat své návrhy národním parlamentům.⁹⁵ Navíc byla tímto dodatkem posílena funkce COSAC, z fóra pro výměnu informací se stává nástrojem možné iniciace návrhů, dále má dohlížet na soulad návrhů s principem subsidiarity a na dodržování základních práv jednotlivců.⁹⁶ Vedle institucionálních změn na úrovni EU i vnitrostátní systémy členských států prošly jistým vývojem, zejména posilováním role parlamentních výborů pro evropské záležitosti, vůči kterým je vláda odpovědná.⁹⁷ V praxi byl přístup parlamentů různý zejména v možnostech a schopnostech ovlivňovat rozhodnutí vlády v evropských záležitostech, tedy v chápání významu a rozsahu této odpovědnosti.⁹⁸

Přes tyto důležité změny však stále zaznívala kritika na adresu EU kvůli nedodržení zásadního principu zastupitelské demokracie, jímž je právě odpovědnost vlády vůči parlamentu. Po neúspěšné *Ústavní smlouvě* přináší určitou

odpověď až *Lisabonská smlouva*, která si kladla za cíl právě posílení zastupitelské demokracie pomocí posílení role EP a národních parlamentů (A more democratic and transparent Europe).

Zapojení národních parlamentů do evropské agendy tedy dlouhodobě probíhá dvěma způsoby. První je prostřednictvím výměny stanovisek mezi vládou a parlamentem či společné účasti na akcích pořádaných jedním s těchto aktérů – tedy v rovině vnitrostátní. Druhou možností představují meziparlamentní jednání, kde jsou přítomni zástupci národních parlamentů členských států a často i poslanci Evropského parlamentu (např. institucionalizovaná setkání v rámci COSAC). V praxi je význam národního parlamentu dán pozicí v institucionální struktuře EU, jež je zakotvena v evropském právu, ale záleží také na možnostech a schopnostech parlamentu ovlivnit vládu při rozhodování v evropských otázkách.

Pro ilustraci, parlament Rakouska (*Nationalrat*) má tradičně velmi silné postavení v evropských záležitostech,⁹⁹ ale tyto formální pravomoci jsou velmi zřídka využívány. Jednak je to kvůli dominanci politických stran ve vládě, které zamezují utvoření dostatečně silné opozice v parlamentu, jednak ale také z důvodu vědomí případných rizik v případě oslabení pozice vlády při vyjednávání evropské agendy (Pollak–Slominski, 2003: 707–729). Naopak Dánsko je příkladem ukazujícím silný vliv parlamentního výboru pro evropské záležitosti, ne však z důvodu silných formálních pravomocí parlamentu vůči vládě, ale kvůli tradici menšinových vlád, které jsou závislé na vyjednávání podpory v parlamentu (Developments in Danish Parliamentary Democracy, 2004: 115–131).

Z toho vyplývá velmi důležitý aspekt, který je třeba v kontextu posilování role národních parlamentů zmínit. Přestože po formální stránce je skutečně přítomna tendence posilování parlamentní kontroly, v praxi mohou být reálné možnosti využití konkrétních mechanismů jednotlivými národními parlamenty velmi omezené. Vyplývá to zejména z přílišného důrazu na formální vymezování kompetencí, které často ostře kontrastuje s nízkou aktivitou parlamentů v praxi unijního vyjednávání.

Analýza: Postavení národních parlamentů po přijetí Lisabonské smlouvy

Formální vymezení pravomocí národních parlamentů

Jelikož je *Lisabonská smlouva* po úspěšném procesu ratifikace aktuálním dokumentem vymezujícím pravomoci národních parlamentů, po stručném historickém exkurzu následuje analýza hlavních mechanismů kontroly evropských záležitostí podle čl. 12 konsolidované verze SEU (Konsolidované znění Smlouvy o Evropské unii). Dle toho článku mají vnitrostátní parlamenty následující kompetence:

1. *„jsou informovány orgány Unie a jsou jim postupovány návrhy legislativních aktů Unie v souladu s Protokolem o úloze vnitrostátních parlamentů v Evropské unii;*
2. *zajišťují, že zásada subsidiarity je dodržována, a to v souladu s postupy stanovenými v Protokolu o používání zásad subsidiarity a proporcionality;*
3. *v rámci prostoru svobody, bezpečnosti a práva se podílejí na mechanismech hodnocení provádění politik Unie v této oblasti podle článku 70 Smlouvy o fungování Evropské unie a jsou zapojeny do politické kontroly činnosti Evroplu a do hodnocení činnosti Eurojustu podle článků 88 a 85 uvedené smlouvy;*
4. *podílejí se na postupech pro přijímání změn Smluv podle článku 48 této smlouvy;*
5. *jsou jim oznamovány žádosti o přistoupení k Unii podle článku 49 této smlouvy;*
6. *podílejí se na meziparlamentní spolupráci mezi vnitrostátními parlamenty a Evropským parlamentem v souladu s Protokolem o úloze vnitrostátních parlamentů v Evropské unii.“*

Lisabonská smlouva oproti dřívějším dokumentům přináší několik zásadních změn spojených s onou kontrolou subsidiarity. Za prvé, byla prodloužena lhůta pro prověření legislativních aktů ze šesti na osm týdnů, aby měl parlament dostatečný prostor návrh projednat, vyměnit si stanoviska s dalšími vnitrostátními činiteli a následně formulovat své případné námitky. Prodloužení lhůty je jistě vítanou změnou, otázkou je, zda je dostatečné ke splnění

všech potřebných procedur. Než je stanovisko parlamentu zasláno předsedovi EP, předsedovi Rady ministrů a předsedovi Komise, nejprve je konzultováno s vládou, v případě dvoukomorových parlamentů mezi komorami, resp. jejich výbory pro evropské záležitosti, někdy jsou konzultována i krajská zastupitelstva, celý proces je tedy logisticky a časově náročný.

Za druhé, protokol o používání zásad subsidiarity a proporcionality dále ukládá Komisi odůvodnit své návrhy, zejména zda jsou v souladu s dodržováním subsidiarity, jaké mohou být finanční dopady návrhu a u směrnic by nemělo chybět vyjádření o případných dopadech na národní a regionální zákonodárství. Stanovisko parlamentu může obsahovat jednak námitku k návrhu z důvodu nedodržení subsidiarity, ale i žádost o podrobnější či jasnější objasnění návrhu.

Za třetí, pokud námitku porušení principu subsidiarity vyjádří k určitému návrhu nejméně třetina vnitrostátních parlamentů (jednokomorové parlamenty mají dva hlasy, u dvoukomorových každá z komor jeden), zašlou své stanovisko dané instituci, nejčastěji Komisi, k přezkoumání. Tento mechanismus je označován jako tzv. žlutá karta nebo včasné varování (*early warning mechanism*), protože umožňuje parlamentům vyjádřit se k legislativním aktům na začátku rozhodovacího procesu. Komise má ale právo se rozhodnout, zda tento návrh po vyjádření parlamentů přehodnotí či ponechá nezměněný, musí pouze odůvodnit své stanovisko.

Za čtvrté, existuje ještě mechanismus oranžové karty – v případě nadpoloviční většiny národních parlamentů, která odmítne návrh z důvodu porušení subsidiarity, Komise opět zaujme stanovisko. Pokud se rozhodne ponechat návrh přes výhrady parlamentů nezměněn, pak je návrh společně se stanovisky parlamentů a Komise zaslán Radě EU a EP k přezkoumání. Tyto legislativní instituce pak rozhodují o návrhu – v Radě 55% většinou a v EP prostou většinou. V případě mechanismu žluté a oranžové karty záleží konečně rozhodnutí na evropských institucích, což značně omezuje postavení národních parlamentů jakožto garantů kontroly subsidiarity. Navíc, k jejich uplatnění je potřeba intenzivní komunikace a spolupráce mezi národními parlamenty, aby mohlo být dosaženo třetinové nebo dokonce poloviční shody. To je vzhledem k odlišným postojům k unijní agendě a různému vnímání principu subsidiarity značně náročné.

Za páté, pokud je legislativní návrh přijat a jedna třetina parlamentů se shodne na porušení principu subsidiarity, existuje ještě možnost obrátit se

prostřednictvím vlády na Evropský soudní dvůr. Přestože tento mechanismus představuje spíše krajní možnost, je pro postavení národních parlamentů v legislativním procesu poměrně významným formálním posunem.

Konečně za šesté, nejdůležitější možnost intervence národních parlamentů je užití veta v případě rozhodování o obecné přechodové klauzuli a zvláštní přechodové klauzuli na poli rodinného práva s mezinárodním rozměrem. Tedy v případech, kdy je pro zjednodušení novelizací jednomyslné rozhodování v Evropské radě a Radě nahrazeno kvalifikovanou většinou či zvláštní legislativní postup nahrazen postupem řádným. Národní parlament má možnost zablokovat tyto klauzule během šestiměsíční lhůty.

Stanoviska představitelů evropských institucí k těmto novým mechanismům kontroly subsidiarity jsou často protichůdná. Podle rozhovorů a vyjádření pro EurActiv lze tyto postoje rozdělit do dvou táborů. Prvním jsou nadšení zastánci mechanismů podle *Lisabonské smlouvy*, kteří v nich optimisticky spatřují možnost posílení demokratické legitimacy. Dr. Edward Best, člen Evropského institutu veřejné správy v Maastrichtu, je chápe jako „příslib ke zlepšení efektivit rozhodování a rozšíření procedury spolurozhodování na běžnou legislativní proceduru za posílení formálního demokratického aspektu rozhodovacího procesu“ (*Lisabonská smlouva – Změny v rozhodování po institucionální reformě*, 2009). Pozitivní reakce sklidily i právě zmíněné prvky k posílení kontroly subsidiarity, např. bývalý předseda EP, Hans-Gert Pötering: „Národní parlamenty a Evropský parlament vzájemně nesoutěží, naopak sdílejí společný cíl: posílit evropskou demokracii. Spolupráce parlamentů je potřeba, aby EU lépe fungovala.“ (Tamtéž.). Profesor Anand Menon z Evropského výzkumného institutu Univerzity v Birminghamu zase prohlásil, že „důležitou inovací, kterou zavádí Lisabonská smlouva, je mechanismus žluté a oranžové karty, který dává národním parlamentům slovo ohledně legislativních návrhů Komise. Je to dobrý nápad, který může být v budoucnu rozpracován a může poskytnout tolik potřebné spojení mezi národní a evropskou úrovní“ (Tamtéž.).

Více skepticky se k tomuto tématu vyjádřil Sebastian Kurpas z Centra pro evropská politická studia: „Nové pravomoci pro národní parlamenty, obsažené v Lisabonské smlouvě, neposkytují národním parlamentům možnost proaktivní role.“ Následně je přirovnává k „záchranné brzdě“, jelikož jsou „nemyslitelně defenzivním nástrojem“ (Tamtéž.).

Z tábora největších kritiků se ozývají zejména obavy z omezení suverenity členských států a nelibost vůči přesunu dalších pravomocí na evropskou

úroveň. Tyto názory zaznívají především od zástupců členských států, např. německý politik Ludwig Stauffenbauer prohlásil, že „Lisabonská smlouva deleguje příliš velké množství pravomocí do Bruselu“. Není velkým překvapením, že k těmto názorům se hlásí i prezident ČR Václav Klaus, podle jeho tajemníka Ladislava Jakla „Lisabonská smlouva tuneluje českou suverenitu“ (Tamtéž.).

Dalším opakovaným argumentem kritiků je také podobnost *Lisabonské smlouvy* s předchozí zamítnutou *Smlouvou o Ústavě pro Evropu*, podle vyjádření ředitele Open Europe Neila O'Briena: „Je to ta samá ústavní smlouva s jiným jménem a vlády by měly dodržet své sliby o konání referend“ (Tamtéž.). Bývalý dánský europoslanec Jens-Peter Bonde jde ještě dál, podle něj je *Lisabonská smlouva* v tomto ohledu „organizovaný podvod na občany EU“ (Tamtéž.).

Reálné využití mechanismů

Zmiňovaní evropští představitelé jsou rozděleni odlišnými přístupy k postavení národních parlamentů po přijetí *Lisabonské smlouvy*, přesto je spojuje stejné vnímání toho, jak je toto postavení vymezeno, tedy formálním ukotvením kompetencí parlamentů. Jinými slovy, komentáře této problematiky jsou většinou založeny na tom, co národním parlamentům evropské i vnitrostátní právní prameny umožňují. Vedle formálního vymezení těchto pravomocí (o kterém pojednávala i tato sekce kapitoly) je ale dobré sledovat i jejich reálné využívání, nebo alespoň zda existuje dostatečný potenciál pro uplatnění diskutovaných mechanismů. *Lisabonská smlouva* sice institucionalizuje existující a zavádí některé nové mechanismy kontroly evropské legislativy pro národní parlamenty, ovšem demokratická legitimita EU nezávisí pouze na formálním rozdělení kompetencí. Právě vymezování a prosazování pravomocí parlamentu vůči evropským institucím, ale i na vnitrostátní úrovni vůči vládě, by nemělo být v žádném případě samoučelné. Skutečná kontrola evropské legislativy závisí především na odpovědnosti vlády vůči parlamentu v jednotlivých členských státech, která je dána vlivem parlamentu na vládní rozhodnutí. Tento vliv by neměl být chápán jako hypotetický (tedy co formálně parlament může), ale měl by odrážet skutečnou vůli aktérů vyjedřovat a prosazovat své preference (co parlament skutečně požaduje).¹⁰⁰

V evropských záležitostech může parlament podle nových mechanismů *Lisabonské smlouvy* zamítnout rozhodnutí vlády použít výše zmíněných klau-

zulí, tedy užít práva veta. Podle experta na národní parlamenty Philipa Nortona je i přes formální možnost parlamentu zamítnout stanovisko vlády velmi malá pravděpodobnost přijetí takového opozičního postoje (především kvůli riziku poškození důvěryhodnosti vlády, které by parlament musel podstoupit) (Norton, 1998: 192). V případě reálného užití veta by parlament oslabil vyjednávací pozici vlády v Bruselu, takový krok by tedy musel být opodstatněný skutečným ohrožením zájmů daného státu a jeho občanů. I přes to, že tedy formálně existuje právo veta, v praxi se jedná o velmi krajní a výjimečný nástroj parlamentní kontroly.

Z toho vyplývá, že přes své zavedené možnosti národní parlamenty málokdy využívají mechanismy, které by značně oslabilo věrohodnost vlády jak na vnitrostátní úrovni (nedostatečná vyjednávací schopnost vůči parlamentu), tak i na té evropské (nedostatečná domácí podpora). Paradoxně některé formální kompetence, zavedené *Lisabonskou smlouvou* za účelem snižování demokratického deficitu, mohou v praxi oslabit důvěryhodnost zástupců členských států a tím i jejich vyjednávací pozici v Bruselu. To ovšem není zájmem národních parlamentů, proto jejich role je více symbolická a v praxi spočívá ve výměně informací a stanovisek s vládou, případně s evropskými institucemi. V situaci, kdy nastane konflikt mezi pozicí vlády a parlamentu, je mnohem pravděpodobnější neformální řešení na vnitrostátní úrovni. Namísto prosazování čím dál větších formálních pravomocí národních parlamentů je tedy klíčové vytvářet vhodné mechanismy intenzivnější vnitrostátní a meziparlamentní spolupráce.

Hlavní a nejzásadnější současnou výzvou je uplaňovat kontrolu dodržování subsidiarity, jež vyžaduje pravidelnou komunikaci a spolupráci národních parlamentů. V případě vůle uplatnit systém včasného varování – tzv. žlutou kartu, kdy parlament vyjádří odůvodněnou námitku k návrhu ve smyslu porušení principu subsidiarity, je třeba třetiny z celkového počtu hlasů národních parlamentů. Dosažení takové míry shody mezi národními parlamenty ale brání jednak různá aktivita členských států při praktické kontrole subsidiarity, jednak nesourodost návrhů, k nimž se jednotlivé národní parlamenty vyjadřují. V praxi je tedy uplatnění mechanismů kontroly jen velmi těžko realizovatelné a zcela závisí na vysoké intenzitě meziparlamentní spolupráce.

Na vnitrostátní úrovni v případě ČR je hlavním zdrojem úspěšného využití těchto mechanismů komunikace mezi vládou a oběma komorami Parlamentu, resp. jejich výbory pro evropské záležitosti. Pokud se chce např. Senát

zabývat návrhem Komise kvůli souladu s principem subsidiarity, primárním adresátem případných námitek je vláda. Nejprve je tedy záležitost diskutována mezi vládou a Senátem, pak může být zaslána institucím EU. Zároveň je ale třeba dodržet lhůtu pro podání námítky, která byla *Lisabonskou smlouvou* prodloužena z šesti na osm týdnů, i tak je to ale poměrně krátká doba na projednání na všech potřebných vnitrostátních úrovních. Proto je do budoucna největší výzvou vytváření vnitřních neformálních mechanismů komunikace a jejich efektivní využívání napříč politických spektrem.

Následující část pojednává o této problematice v kontextu ČR, kde byla ratifikace *Lisabonské smlouvy* podmíněna vyjádřením Ústavního soudu a dále novelizací obou komor Parlamentu ČR. Čeští představitelé zaujali poměrně netradiční postoj, kdy prosazovali větší kontrolní pravomoci Parlamentu v podobě vázaného mandátu, což souvisí s euroskeptickou orientací části politického spektra. Otázkou je, zda ustanovení větší parlamentní kontroly může reálně pomoci ČR v prosazování svých národních zájmů na půdě EU, nebo jde jen o formalitu, která může ve svých důsledcích naopak snížit důvěryhodnost vlády a tím i důvěryhodnost jejích zástupců v institucích EU.

Implikace: situace v ČR ve světle Lisabonské smlouvy

Vliv Parlamentu ČR na rozhodování v evropských záležitostech se po formální stránce změnil novelizací jednacích řádů obou komor parlamentu, která předcházela ratifikaci *Lisabonské smlouvy*. Na zhodnocení implementace a aplikace mechanismů, jež zavádí tato smlouva a nové jednací řády Senátu i Poslanecké sněmovny, je ještě poměrně brzy, proto tato část studie se bude věnovat obecnější otázce, zda je specifický přístup ČR v souladu s prosazováním národních zájmů v EU. Takovým zájmem je míněna kontrola principu subsidiarity, ovšem kontrola bude opět pojmána nejen jako formální vymezení kompetencí, ale i jako skutečný vliv a přístup jednak k vládě (kontrola rozhodování evropské agendy), jednak k institucím EU (kontrola návrhů, nejčastěji Komise).

Aktivní přístup ČR k vymezení pravomocí

Jak již bylo několikrát zmíněno, implementace *Lisabonské smlouvy* v ČR závisela na novelizaci jednacích řádů obou komor Parlamentu, přičemž vláda

zaujímal k této problematice poměrně pasivní postoj a přenechala iniciativní úlohu výborům pro evropské záležitosti.¹⁰¹ Intenzivní debaty se tedy odehrávaly především na úrovni vnitroparlamentní.

Na jaře 2008 byl navržen *Stykovský zákon*, který upravoval pravidla spolupráce Poslanecké sněmovny a Senátu, ale také obou komor navenek.¹⁰² V tomto návrhu se poprvé objevil specifický přístup k přechodovým klauzulím a klauzuli flexibility, protože podle § 17 může vláda dát souhlas k uplatnění těchto klauzulí pouze se souhlasem obou komor Parlamentu. Nálezy Ústavního soudu a zejména jeho důraz na potřebu implementačního zákona vyvolaly otázku, zda schvalovat *Stykovský zákon* zvlášť nebo jako součást připravované novelizace jednacích řádů, nakonec se poslanci a senátoři rozhodli pro druhou možnost a jako sněmovní tisk 742 byla přijata upravená verze implementačního zákona. Tento návrh byl odsouhlasen vládou, v březnu v prvním čtení schválen Sněmovnou, následně v květnu i Senátem. Po formální stránce má tedy Parlament možnost dvojí kontroly, první v rámci možnosti veta, jež je dáno *Lisabonskou smlouvou*, druhé v rámci tzv. vázaného mandátu, který vyžaduje souhlas Parlamentu k následnému kladnému hlasování zástupce ČR v Evropské radě. V rámci formálního vymezení kompetencí parlamentu byl tedy český přístup poměrně aktivní.

Intenzivní spolupráci při přípravách jednacích řádů reflektovala i odborná debata, která proběhla 9. 3. 2010, tedy po dokončení schvalovacího procesu implementačního zákona, pořádaná Výborem pro záležitosti EU Senátu PČR. Konference, nazvané příznačně „Spolupráce parlamentu a vlády v evropské agendě po přijetí Lisabonské smlouvy“, se zúčastnili klíčoví představitelé vlády i parlamentu.

Výměna názorů mezi členy příslušných výborů a sekcí se týkala jak otázek teoretických (posilování role národních parlamentů ve jménu snižování demokratického deficitu), ale také, a zejména, praktických. Ředitelka Odboru koncepčního a institucionálního Útvaru ministra pro evropské záležitosti, Lenka Pítrová, upozornila na problém absence jasně stanovené procedury či způsobu, jakým se bude v Parlamentu ČR rozhodovat o přechodových klauzulích. Také vyjádřila názor, že vláda by měla rozhodnout, jaký postup je vhodný v konkrétním případě projednávané smlouvy (Upravený stenografický záznam z konference, 2010).

Podnětné připomínky zazněly i z úst Adély Míkové, vedoucí oddělení EU Kanceláře Senátu, která ze zkušenosti s pilotními testy souladu návrhů s prin-

cipem subsidiarity uvedla: „Naprostá většina národních parlamentů žádný rozpor s principem subsidiarity neshledala, nicméně jich pravidelně velký počet kritizoval nedostatečné odůvodnění souladu s tímto principem předložené ze strany Komise“ (Tamtéž.). Také zdůraznila problém s osmítýdenní lhůtou pro vyjádření stanoviska parlamentu, testy ukázaly, že někdy i polovina komor termín nestihla.

Obecně – co se týče úrovně spolupráce, většina zúčastněných vyjádřila spokojenost s nadstandardní spoluprací jak mezi relevantními výbory obou komor parlamentu, tak i s vládou (přístup k dokumentům pomocí systému EU Extranet). Meziparlamentní komunikace je podle několika vyjádření velmi zkvalitněna systémem IPEX, ale i díky velmi dobře zavedeným setkáním platformy COSAC. Také komunikace s Komisí se postupně zlepšuje a zkvalitňuje zejména díky přímému zasílání dokumentů národním parlamentům, od nichž se skutečně čeká vyjádření stanoviska. Výsledkem je zvýšená aktivita Poslanecké sněmovny i Senátu v zasílání svých připomínek, v roce 2009 se počet zaslaných vyjádření oproti předchozímu roku zdvojnásobil.

Problematika národních parlamentů v kontrole evropských záležitostí je pravidelně sledována i médii, zejména proces příprav a přijímání novelizací jednacích řádů přitáhl často pozornost tisku.¹⁰³ Na akademické půdě se o tématu diskutovalo spíše v rámci obecnější diskuse o implementaci *Lisabonské smlouvy* a jejích dopadech na ČR.¹⁰⁴

Parlamentní kontrola evropských záležitostí je jednoznačně relevantním tématem napříč politickým spektrem, což je logické vzhledem k obecné tendenci zdůrazňování ochrany národních zájmů a dlouhodobě přítomné obavy z neúměrného diktátu ze strany evropských institucí. Zásadní výzvou pro poslance a senátory bude dlouhodobé udržení zájmu o lepší fungování vnitro-politické spolupráce a komunikace.

Obecný konsenzus a konkrétní nejasnosti

Během ratifikace *Lisabonské smlouvy* se debaty mezi politickými stranami týkaly spíše obecných dopadů na ČR, a i když zaznívaly kritické námitky a obavy (omezení suverenity, komplikovanost smlouvy atd.), téma posilování role národních parlamentů nebylo v obecné rovině předmětem žádných kontroverzí.

Proces schvalování nových jednacích řádů obou komor parlamentu ukázal ve výsledku dosažení shody v základních bodech. Poslanci i senátoři byli

schopni se dohodnout na potřebě implementace mechanismů, zavedených *Lisabonskou smlouvou*, a také na nutnosti intenzivní spolupráce pro jejich budoucí využití. Přesto nebyl tento proces zcela bezproblémový a ukázaly se i odlišné vize, zejména ze strany senátorů ODS, kteří v čele s J. Oberfalzerem požadovali zrušení novel jednacích řádů.¹⁰⁵ V září podali svou stížnost Ústavnímu soudu, ten ale jejich námitky zamítl jako neopodstatněné (Rozhodnutí Ústavního soudu ve věci ustanovení zákonů, 2010). Přesto tento moment poukazuje na možný problém při hledání konsenzu v konkrétním využívání nových pravidel.

Obě komory Parlamentu ČR i vláda byly schopné se dosud domluvit a shodnout na nových mechanismech spolupráce, ale už nyní se nabízí několik otázek, kde bude teprve třeba hledat konkrétní řešení a u nichž zatím jasná shoda nepanuje:

- Nakolik bude skutečně využívána možnost podat žalobu k Evropskému soudnímu dvoru kvůli nesouladu evropské legislativy s principem subsidiarity?
- Jak bude vypadat spolupráce v případě podávání žaloby, konkrétně jaká je úloha vlády? Je vláda v tomto případě pouze doručovatelem stanoviska Parlamentu ČR, nebo se má zapojit do formulace stanoviska?
- Jaká má být zvolena procedura při rozhodování o evolutivních klauzulích? Kdo má primárně rozhodnout, jak bude Parlament ČR postupovat?
- Jak rozlišit případy, kdy je klauzule flexibility použita ve prospěch fungování jednotného trhu (není tedy třeba souhlasu Parlamentu ČR), od případů, pro které *Lisabonská smlouva* zavedla nové mechanismy?
- Do jaké míry by se měl Ústavní soud zapojit do přezkoumávání návrhů, které jsou sporné z hlediska principu subsidiarity?

Přestože otázek, na které bude nutno hledat v budoucnu odpovědi, je jistě mnoho, pozitivním výhledem do budoucna je schopnost vlády a obou komor Parlamentu diskutovat o těchto tématech již v předstihu. Praktické využívání veta u evolutivních klauzulí bude pravděpodobně velmi výjimečné, protože v praxi se jedná o jasné vyjádření nesouhlasu se stanoviskem vlády, která by se chystala takto v Evropské Radě či Radě rozhodnout. Pokud se tak ale v krajním případě stane, bude pravděpodobně obtížné dosáhnout shody o konkrétních postupech, proto je lepší diskutovat takové situace alespoň v rovině teoretické předem. Výše naznačené otázky byly opakovaně adresovány, dosud ale nejsou jasné odpovědi, na kterých by se političtí představitelé shodli.

Potřeba meziparlamentního konsenzu v EU

Posilování role národních parlamentů v evropské legislativě vychází přímo z dlouhodobé tendence EU, která se tak snaží odpovědět na kritiku kvůli nedostatku demokratické legitimacy unijního rozhodování. Implementace v podobě nových jednacích řádů je tedy jednoznačně v souladu s iniciativami na evropské úrovni. V současnosti EU přispívá k lepšímu fungování zapojení národních parlamentů několika zakotvenými mechanismy; je to zejména často zmiňovaná platforma pro pravidelné schůzky mezi národními parlamenty a EP – COSAC, dále Evropské centrum pro parlamentní průzkum a dokumentaci – ECPRD (*European Centre for Parliamentary Research and Documentation*) a v neposlední řadě systém pro rychlou výměnu informací a dokumentace – IPEX.¹⁰⁶

Tyto nástroje značně usnadňují a urychlují komunikaci mezi národními parlamenty, ale i mezi jednotlivými parlamenty a institucemi EU. Pro reálné uplatnění nově zavedených mechanismů v podobě žlutých a oranžových karet bude meziparlamentní spolupráce naprosto zásadní. Nejde ale pouze o výměnu informací a stanovisek. Při podrobnějším nahlédnutí do systému IPEX je možné vidět nejen velmi odlišnou aktivitu různých národních parlamentů podle počtu zaslaných stanovisek,¹⁰⁷ ale také velkou odlišnost problematik, o kterých se diskutovalo. Do budoucna tedy nebude stačit výměna informací, ale vzájemná koordinace a hledání konsenzu na meziparlamentní úrovni.

Jak už bylo zmíněno v druhé části kapitoly, parlamentní kontrola, vymezená formálně *Lisabonskou smlouvou*, může být chápána jako skutečná kontrola až v momentě projevené vůle a schopnosti národních parlamentů prosadit svá stanoviska. Vzhledem k tomu, že aplikace žluté karty v praxi vyžaduje třetinový souhlas národních parlamentů, oranžová karta dokonce polovinu, největší výzvou pro ČR bude právě schopnost Parlamentu ČR hledat problémy společné pro více členských států. Základní překážkou je ale odlišné vnímání principu subsidiarity a také odlišné postavení národních parlamentů v rámci svých vnitropolitických systémů.

Závěr a doporučení

Závěrem je tedy třeba znovu zdůraznit rozdíl mezi chápáním kontroly ve smyslu vymezených kompetencí a kontroly jakožto schopnosti a vůle mít

opravdový vliv. To platí jak na vnitrostátní rovině (odpovědnost vlády vůči parlamentu), tak na té unijní, zejména v rámci meziparlamentní spolupráce. Pokud má být dlouhodobě snižován demokratický deficit pomocí větší parlamentní kontroly evropských institucí, výměna stanovisek mezi jednotlivými parlamenty a institucemi EU je sice prospěšná, ale nelze mluvit o skutečném vlivu parlamentů na legislativní proces. *Lisabonská smlouva* sice v případě žlutých a oranžových karet nechává konečné rozhodnutí na evropských institucích, přesto vyjádření nesouhlasu třetinou nebo dokonce polovinou národních parlamentů bude mít v procesu rozhodování zásadní politický vliv. Ve světle nových mechanismů je zřejmé, že prosazování národních zájmů, konkrétně dohlížení na princip subsidiarity v rámci evropského rozhodování, je efektivní spíše prostřednictvím parlamentních spojení než na vlastní pěst.

Při dlouhodobé tendenci velmi aktivního vymezování formálních pravomocí v evropských otázkách by měla ČR vyvíjet obdobnou iniciativu při vytváření praktických institucionalizovaných mechanismů vnitrostátní spolupráce (pravidelná setkání, konference, vzájemná účast na setkáních příslušných výborů atd.).

Česká republika by měla podporovat častější setkávání obou komor Parlamentu ČR (resp. jejich evropských a další relevantních výborů) a vlády společně s odborníky; je třeba v budoucnu odpovědět na otevřené otázky spojené s užíváním kontrolních mechanismů.

Měla by zvážit vytváření kanálů pro ještě efektivnější a rychlejší komunikaci, možným řešením by byl vnitrostátní systém podobný IPEX, usnadnila by se tím výměna stanovisek mezi vládou a parlamentem, zároveň by byla spolupráce transparentní.

Dále by měla aktivně přispívat k hledání evropského meziparlamentního konsenzu v oblasti kontroly principu subsidiarity, což znamená nejen komunikovat s ostatními národními parlamenty, ale zejména koordinovat různá stanoviska a hledat společné zájmy.

Doporučené zdroje

Vymezování kompetencí národních parlamentů v procesu evropské integrace analyzuje ve své práci Philip Norton (1998) nebo Tapio Raunio (2005). Aktuální analýzu postavení Parlamentu ČR po přijetí *Lisabonské smlouvy* nabízí Jan Kudrna (2009) a konkrétněji novelami jednacích řádů obou komor Parlamentu ČR se zabývá Jan Kysela (2009) či Tomáš Břicháček (2009).

Česko-německá spolupráce: význam mezistranických vztahů a bilaterálního konsenzu

*Vladimír Handl*¹⁰⁸

Úvod

Dobré a stabilní vztahy se sousedními státy představují prioritu, kterou podporuje celá česká politická scéna. Jako každý bilaterální vztah je samozřejmě i česko-německý vztah specifický: Ovlivňují jej historické, politické a ekonomické faktory, roli hrají témata jako ochrana životního prostředí, vzdělanost a kultura. Obě země spojuje jejich nejdelsí hranice a hustá infrastruktura. Samovolně se rozvíjí spontánní interakce společnosti obou zemí zejména v příhraničních oblastech. Německo pro ČR představuje nesporně prioritního, ne-li nejdůležitějšího partnera. To do jisté míry znamená návrat ke střeoevropské normalitě dob před epochou národní emancipace druhé poloviny 19. století – nyní ovšem již v rámci Evropské unie.

Následující text se ptá, jakou roli v rozvoji česko-německých vztahů hrají politické strany. Jsou to hlavně intenzivní kontakty se sesterskými stranami v SRN, které ovlivňují kvalitu česko-německých vztahů nebo, alternativně, je hlavním faktorem (ne)schopnost českých politických stran dosahovat konsenzu v ČR a hledat shodu s německým partnerem? První část následující kapitoly charakterizuje evropský kontext a ohlíží se za dynamikou česko-německých vztahů posledních let. Druhá, analytická část se soustředí na roli politických stran ve vzájemných vztazích. Implikace, jež z daného stavu věcí pro českou politiku vyplývají, jsou předmětem části třetí. Závěr hlavní poznatky shrnuje a následná doporučení se soustředí na možný postup při posílení koncepční a dlouhodobě založené politiky vůči SRN při využití potenciálu politických stran a parlamentu.

Kontext: Kritický význam evropského kontextu

Evropská unie vstoupila s přijetím *Lisabonské smlouvy* a s první vážnou krizí eurozóny do nové fáze vývoje. Charakterizuje ji mj. rostoucí heterogenita EU a role národních států (rostoucí role Evropské rady), posilování mezivládní spolupráce (zejm. oblast zahraniční a bezpečnostní politiky), stejně jako mírné prohlubování nadnárodních prvků integrace (rozšiřování většinového principu rozhodování, debata o nezbytnosti hospodářské koordinace – „hospodářského vládnutí“ – v EU a o další reformě smluv). Agenda, již musí EU v nejbližší době řešit, zahrnuje kritické otázky: Je nutné smysluplně uplatnit institucionální změny, zavedené *Lisabonskou smlouvou*, a konsolidovat EU po několikerém rozšíření? Měla by EU rozvíjet aktivní politiku sousedství a pracovat na přijetí dalších členských zemí? Je na pořadu posílení EU jako zahraničněpolitického a bezpečnostního aktéra, který by byl relevantní pro americké spojence, ale také pro Rusko a rostoucí mocnosti, jako jsou Čína a Indie?

Tato a další témata nastolují mj. otázku vedení v EU. To je ovšem problematické, protože Evropská komise nemá patřičnou podporu velkých států (včetně Německa), nové instituce v EU (post předsedy, vysoké komisařky EU pro zahraniční politiku) teprve budují svou autoritu a roli. A vůdčí úlohy se nechávají ani jednotlivé členské státy, ani tradiční německo-francouzský tandem.

Německu, jako zatím „nejevropštějšímu“ z velkých států Evropské unie, tak připadá mimořádný význam. Německá a evropská demokracie se v poválečném období vyvíjely paralelně a byly vzájemně těsně propojené – integrace se stala pevnou součástí německé zahraniční politiky a obecněji zahraničněpolitické kultury. Právě zde se nejlépe projevila specifika německé poválečné politiky: poučení z historie, definice národních zájmů v evropském kontextu, decentralizace moci a principiální multilateralismus. Německo bylo také tradičně jediným velkým státem, který důsledně spojoval agendu rozšiřování a prohlubování integračního procesu.

Od konce 90. let ale německá integrační politika prochází změnou: prostor pro manévr vlády významně zužují vnitropolití aktéři (zejména Spolkový ústavní soud a země) i stále kritičtější pohled veřejnosti. Nejen v politickém diskurzu, ale i v praktické politice se prosazuje akcent na národní zájmy. Navíc je mnohem složitější heterogennější EU řídit – Německo může méně než dříve předvídat a ovlivňovat výsledky (Paterson, 2010). Došlo rovněž ke generační změně – z tradiční, proevropsky formované politické generace zůstává

v současnosti v čele země pouze Wolfgang Schäuble. Kancléřka A. Merkelová pochází z východní části země, a má k EU i proto spíše praktický, technokratický vztah, její vazba na integrační proces je neemociální a převážně účelová.

Obecněji řečeno prochází změnou celková dynamika a charakter německé integrační politiky. Evropská angažovanost SRN přestává být takovou samozřejmostí, za jakou ji většina zemí EU dosud byla zvyklá považovat. Berlín je silný právě v managementu všedního chodu EU a nemá ujasněné strategické zaměření své politiky ani perspektivní vizi EU. Dominantní pozornost přitom patří vnitřní politice a hospodářským prioritám, na úrovni EU pak krizovému managementu a národním zájmům (Bulmer–Paterson, 2010).¹⁰⁹ Přitom nadále platí, že chce-li se některá země v EU chopit vůdčí role, která by šla za rámec managementu běžné evropské agendy, musí její vláda reprezentovat více evropský než národní zájem.

I tradiční partner SRN, Jacques Delorse, se proto německé politiky ptá, zda ještě „platí hodnoty, jež jsme zdělili od otců-zakladatelů Evropy“ (Delorse, 2010). Hans-Dietrich Genscher a Joschka Fischer kritizují pokles zájmu SRN o zahraniční politiku obecně (König, 2010). „Politika nezájmu“, kterou známe i z českého kontextu (Drulák, 2009), v případě Německa znamená ohrožení fungování a dalšího vývoje EU a potažmo i zásadní ohrožení zájmů České republiky.

Situace je poněkud paradoxní, protože význam aktivní německé politiky pro integrační proces zároveň roste. V roce 2007 byla jen SRN, a především tandem Merkelová–Steinmeier, schopna zachránit během předsednictví podstatu EÚS, jež byla považována prakticky za ztracenou. Naopak v březnu 2010 ukázal Berlín na příkladu záchranného balíčku pro Řecko, že může zablokovat kolektivní rozhodnutí – a zvýšit tak náklady následného postupu. Ve vnitroněmeckém kontextu finanční zátěž záchrany řecké ekonomiky zase dále prohloubila kritiku vůči EU a posílila nostalgii po pevné a stabilní marce.

Rozporuplná situace staví českou politiku před nové úkoly. Postup ČR vůči SRN charakterizovala po roce 1990 dvoukolejnost: na jedné straně snaha o dobrou bilaterální spolupráci, na druhé hledání garancí proti případné snaze o revizi výsledků druhé světové války. Předělem se stalo přijetí ČR do EU, které uzavřelo transformační období české zahraniční politiky – v česko-německé relaci završilo dva vzájemně propojené procesy: dvojí normalizaci (institucionálně-materiální a historickou) a dvojí multilateralizaci (úsilí obou zemí o členství ČR v NATO a EU).

Po naplnění transformační agendy Německo jako zvláštní téma na jistou dobu ze zorného úhlu české politiky i médií zmizelo. Projevil se tak uklidňující efekt členství v NATO a EU, v něž doufaly jak ČR, tak SRN. Navíc byla SRN v polovině prvního desetiletí 21. století vnímána jako „nemocný muž Evropy“ spíše než (jak se dříve mnozí obávali) jako její potenciální hegemon. Potřeba rozvíjet spolupráci s Německem i proto závisela na preferencích českých aktérů v oblasti evropské politiky: měla o ni zásadní zájem koalice, vedená ČSSD a zahrnující strany středu. Téměř ji ale ignorovala ODS. Postoj KSČM nebyl vzhledem k (sebe)izolaci strany pro zahraniční politiku příliš relevantní.

Oživení německé ekonomiky, posílení role SRN v EU během německého předsednictví (2007) a zejména pak klíčový význam německé podpory během českého předsednictví v EU (2009) ale znamenaly podstatnou změnu.¹¹⁰ SRN byla poprvé uznána i atlantickým proudem české politiky za nejdůležitějšího partnera v EU. Vztah české politiky k SRN se tak normalizoval i na evropské úrovni: patří k „evropské normalitě“, že všechny země, sousedící se SRN (včetně Polska), vnímají Německo jako svého nejdůležitějšího evropského partnera.¹¹¹ Česká zkušenost potvrzuje, že bilaterální spolupráce posiluje jak samotnou EU, tak zvyšuje šance pro úspěšné působení členských zemí v ní (My–Verchere–Bertrand, 2009).

Evropská agenda představuje 70–80 % obsahu bilaterálních konzultací mezi ČR a SRN, přístupy obou zemí se přitom jako kompatibilní jeví ze zhruba 70 %, tedy nejvíce ve vztazích s velkými zeměmi EU. Česká politika by za těchto okolností měla hledat cesty, jak maximalizovat užitek z existující kompatibility přístupů k evropské integraci a jak formovat kompromisy v případě názorových, koncepčních a zájmových rozdílů. Navíc by se česká politika a společnost ve vlastním zájmu měla angažovat ve prospěch posilování zainteresovanosti německé politiky a společnosti v pokračování evropské integrace.

Analýza: česko-německé vztahy a role politických stran

Tato analýza česko-německých vztahů vychází z několika předpokladů týkajících se obecněji vztahů asymetrických dyád (Lemke–Reed, 2001). Jednak, že stabilita mírových bilaterálních vztahů roste se zvyšující se intenzitou

vzájemné interakce a institucionální kompatibility. Za druhé, že významným faktorem stability vztahu je symetrie, pokud jde o zapojení obou zemí do mezinárodního systému a o vztah k jeho vůdčí mocnosti (Benson, 2004). V případě česko-německých vztahů byl tento předpoklad v zásadě naplněn přijetím ČR do NATO a EU. Členství země v těchto strukturách se stalo zároveň osvědčením vnější evropské přijatelnosti: její politika je v zásadě vnímána ostatními státy EU jako oprávněná a slučitelná s jejich národními zájmy (Kratochvíl, 2010).

Česká politika vůči Německu tak vstoupila do nové fáze. Pro novou kvalitu ovšem platí některá omezení – jak obsahová, tak institucionální. Jednak půdorys česko-německé shody v evropské politice (hlavní oblast průniku zájmů obou zemí) zahrnuje smlouvu z Lisabonu, jen zčásti ale např. otázku eura a některých politických kroků, zaměřených na řešení hospodářské krize EU a eurozóny. V těchto otázkách chybí dokonce i český vnitropolitický konsenzus. Podobně existuje jen omezená shoda české politiky, pokud jde o smysl a cíle SZBP/SBOP. Hloubka propojenosti ČR a SRN s EU (a závazku vůči ní) tak zůstávají odlišné.

Zároveň nejsou plně využity ani institucionální možnosti kontaktů mezi českou a německou politikou. Je pravda, že se v době českého předsednictví v EU dovršil proces „zploštění“ styků česko-německé exekutivy: prakticky všechny vládní instituce navázaly s pomocí MZV a ZÚ Berlín přímé horizontální kontakty s německými partnery. Posílily se osobní (profesionální) vazby klíčových aktérů na úrovni předsedy vlády/kancléřky a jednotlivých ministrů a dále po služební hierarchii až do úrovně jednotlivých referentů. Na druhé straně ale neprobíhaly odpovídající kontakty na úrovni prezidentů. V době dočasné vlády a zejména po ukončení českého předsednictví v EU se rovněž snížila četnost a intenzita kontaktů na úrovni předsedů vlád, což poněkud zvýšilo roli ministrů zahraničních věcí.

Vývoj česko-německých vztahů v posledních dvaceti letech potvrzuje mj. význam politických stran. To, jakým způsobem ČR reagovala na mezinárodní agendu a jak se vypořádávala s agendou bilaterální, záviselo vždy na preferencích a představách její politické reprezentace a tedy právě na postojích hlavních politických stran (Drulák–Kořan–Růžička, 2008). V německé politice měly stranické preference rovněž své místo, i když méně prominentní.

Rozdíly v chování jednotlivých politických stran tak byly zjevné v obou zemích, jejich hloubka byla ovšem odlišná. Na německé straně sice zeslábl

konsenzus (*premissive consensus*) ohledně některých aspektů integrační politiky, v hlavních otázkách nicméně nadále panovala shoda: podporu měla transformace a rozšíření NATO, prohloubení a rozšíření EU. Pokud jde o vztah k Československu/ČR, netýkaly se tedy rozdíly v přístupech německých politických stran strategických otázek směřování země a místa ČR v nich. Odlišné přístupy se soustředily na historickou část bilaterální agendy. Vlády Helmuta Kohla (CDU-CSU a FDP) nebyly z vnitropolitických důvodů připraveny uzavřít bezprostředně po pádu berlínské zdi otázky týkající se minulosti a hledaly minimalistické řešení – de facto se otázkám minulosti vyhýbaly. Kompromisní česko-německá deklarace byla proto vyjednána a přijata až v letech 1995–1997, a to na popud české strany. Lze vycházet z předpokladu, že by případná vláda SPD a FDP postupovala jinak. Byla to až vláda levice (SPD – Die Grünen), jež uzavřela otázku majetkoprávních nároků sudetských Němců (interview G. Schrödera pro *Hospodářské noviny*, 4. 10. 2004). Kancléřka A. Merkelová (CDU) pak Schröderovu pozici mohla převzít jako „hotovou věc“.

Na druhé straně byla vláda vedená CDU schopna obnovit v roce 2006 mezinárodní důvěru v německé evropanství, oslabenou porušením Paktu stability a růstu a akcentem na zájmy SRN v politice G. Schrödera. Získala tak prostor pro průlomové německé předsednictví v EU v roce 2007, které si nakonec zajistilo podporu i české ODS, vedené premiérem M. Topolánkem a místopředsedou vlády A. Vondrou. Na tuto evropskou a českou podporu by ale nedosáhl G. Schröder, který byl českými atlantiky podezříván z toho, že v některých otázkách stojí blíže Moskvě nežli Washingtonu.

Odlišné preference německých politických stran tak vývoj česko-německého vztahu bezesporu ovlivnily, i když strategický konsenzus v SRN přetrvával. Stranicko-politická konstelace v ČR měla ale na kvalitu vztahů ještě výraznější vliv. České strany (do určité míry i včetně KSČM) se sice sjednotily k polovině 90. let na hlavních principech přístupu k otázkám minulosti, rozcházely se ale v pohledu na prohlubování evropské integrace a na politiku USA během vlády G. W. Bushe.

Vlády ČSSD vycházely ze zásadní shody s politikou levicové koalice SPD – Die Grünen (1998–2005). Nic na tom nemění fakt, že se premiér M. Zeman snažil vyvažovat závislost na SRN posilováním vazeb na Francii a Velkou Británii. Jako strana se ČSSD orientovala prioritně na francouzské socialisty (PSF) a zůstala zdrženlivá vůči projektu SPD a Labour Party (projekt *Neue*

Mitte/Third Way). Rovněž pokud jde o reformu EU, zaujímala vláda ČSSD jiná stanoviska než Berlín a hájila při jednání Konventu o evropské ústavě zájmy malých zemí. Česko-německý vztah byl nicméně založen na takovém pojetí evropské a bezpečnostní politiky, které umožňovalo blízký partnerský vztah.

V koalici pravého středu, vedené M. Topolánkem (2006/2007–2009), se pozice ODS postupně pod vlivem německého a následně zejména českého předsednictví v EU pragmaticky posunula do polohy, která umožnila kompromis, týkající se především *Lisabonské smlouvy*. Poprvé se pozice českých atlantiků stala v zásadě kompatibilní s německým přístupem a SRN začala být i v těchto kruzích vyhledávaným partnerem (dočasně i ODS jako strany) v EU. Po intermezzu úřednické vlády (březen 2009–červen 2010), pro níž německá podpora znamenala zásadní předpoklad úspěchu českého předsednictví, pravicová koalice P. Nečase svou evropskou politiku staví na akceptaci *Lisabonské smlouvy* a orientuje se na spolupráci se SRN. Bude ale muset odpovědět na strategické otázky týkající se především eura: zda bude reálně připravovat členství v eurozóně a zda podpoří snahy o větší regulaci finančního sektoru a rozpočtové politiky členských zemí, tedy témata, na něž má německá politika vyhraněné názory.

Shrneme-li uvedené, lze říci, že se české politické strany již během 90. let shodly na základech přístupu k minulosti a našly pak (minus KSČM) přijatelný kompromis s německou stranou (viz česko-německá deklarace 1997). Obecný český konsenzus, pokud jde o reformu institucí EU (opět bez KSČM), ale vznikl až během českého předsednictví v EU; jeho kompatibilita s německým postojem zajistila české straně vitálně důležitou podporu SRN.

Z uvedeného je zjevné, že na vývoj vztahů měly politické strany a jejich ideové a politické preference významný vliv. Méně jasné ale je, nakolik na pozice stran působila kvalita mezistranických vztahů, a nakolik spolupráci umožňovala slučitelnost nadstranických a evropských pozic, která nemusela nutně vyjadřovat blízkost v mezistranických vztazích.

Úroveň mezistranických vztahů a jejich institucionalizace¹¹²

Politické strany jako klíčoví aktéři politického procesu hrají zásadní roli nejen proto, že se v té či oné míře podílejí na vládní politice, ale také proto, že i mimo vládní odpovědnost (v roli opozice) mohou rozvíjet významné politické aktivity. Dobré vztahy se „sesterskými“ stranami v partnerské zemi – v našem případě v Německu – jsou předpokladem vzájemného porozumění

a posilování politické spolupráce. Jsou o to důležitější, že to jsou především neformální koordinační mechanismy, které v německé politice hrají zásadní roli: strany a jejich parlamentní frakce, zejména pokud jde o vládní koalici, mají větší šanci ovlivňovat politiku vlády a kancléřky nežli zesílené kompetence parlamentu jako celku (Kropp, 2010). Ovlivňovat německou politiku tak znamená mj. intenzivně pracovat s parlamentními frakcemi ještě dříve, než projednáváná témata vstoupí do formálního parlamentního procesu.

Vzájemné stranické styky mohou dále zvyšovat stabilitu vzájemných vztahů a omezovat jejich výkyvy v závislosti na střídání vládní a opoziční role jednotlivých stran. Intenzita, institucionální zajištění a obsahová hloubka kontaktů hlavních českých politických stran s jejich partnery v SRN je proto důležitým ukazatelem kvality česko-německých vztahů.

Institucionalizace a formální základ mezistranických vztahů: institucionalizované vztahy existují především na levici, volnější formát charakterizuje vztahy stran středu a institucionalizované kontakty prakticky chybí na pravici. Institucionalizace přitom představuje důležitý instrument, který napomáhá pravidelnosti a systematickosti stranických kontaktů.

Vysoká míra institucionalizace ovšem není nezbytnou podmínkou pro intenzivní spolupráci, jak ukazuje vztah Strany zelených a Die Grünen: mezi těmito stranami formálně institucionální rámec na bilaterální úrovni prakticky neexistuje (pravidelné stranické kontakty se odehrávají do značné míry na evropské rovině), přesto je vzájemný vztah velmi intenzivní a významně ovlivňuje programovou tvorbu i politickou praxi Strany zelených.

Formální dohody o spolupráci existují a nové se připravují mezi ČSSD–SPD a KSČM–Die Linke. Na místní úrovni existují podobné dohody především mezi místními organizacemi dvou posledně jmenovaných stran. Obě dvojice levicových stran již realizovaly dřívější dohody, které zahrnovaly celou škálu opatření a byly naplněny téměř beze zbytku. V tom se projevuje specifika vztahů s německými partnery obecněji: německé strany (na rozdíl od některých jiných zahraničních partnerských stran) jsou vnímány jako strany, jež berou závazky spolupráce vážně a snaží se domluvený program skutečně dodržet. Patří organizačně i programově k nejzkušenějším a nejspolehlivějším partnerům a radši přísliby spolupráce nedají, než by riskovaly neplnění.

Na regionální a lokální úrovni vstupují KSČM a ČSSD do kontaktu s německými partnery především na základě praktické potřeby a ideového příklonu k internacionalismu, spolupráci a mezinárodní solidaritě. I tyto kontak-

ty v některých případech ústí do formálních bilaterálních dohod. Příkladem jsou dohody mezi KSČM Ústí n. Labem a Die Linke Zhořelec.

Potvrzuje se, že zcela zásadní význam mají pro kontakty a spolupráci multilaterální fóra. Institucionální rámec zde strany akceptují svým vstupem do patřičných struktur, podílejí se na jeho dalším vývoji. Mezinárodní organizace politických stran hrají do jisté míry roli „strážců brány“ (*gate-keeper role*): přijetí předchází procedura, která zjišťuje, zda uchazeč odpovídá požadavkům na členskou stranu jak vzhledem k programovému zaměření, tak ve smyslu politických aktivit a institucionálního potenciálu. Jde tak o test základní (evropské) kompatibility s obecným standardem a tedy signál pro ostatní strany, že spolupráce s daným partnerem je možná.

Vzhledem k členství obou zemí v EU, představují nejčastější multilaterální fórum tzv. evropské strany, případně odpovídající stranické frakce v rámci Evropského parlamentu. Praxe evropských Zelených navíc umožňuje, aby se koncepční práce frakce účastnily i partnerské strany, jež neuspěly v evropských volbách a nejsou (jako česká Strana zelených) zastoupeny v EP. České strany tak vstupují do institucionálního rámce, v němž jejich německá partnerská strana hraje významnou, případně vedoucí roli. Reprodukují se tak česko-německá asymetrie, tentokrát na mezinárodní stranické úrovni – české strany většinou patří k menším partnerům v rámci těchto uskupení.

Existují dvě výjimky z této asymetrické konstelace v rámci EU: KSČM, která v rámci Skupiny konfederace Evropské sjednocené levice a Severské zelené levice (GUE/NGL) představuje druhou největší stranu, hraje tak ve frakci významnou úlohu, srovnatelnou téměř s Die Linke. KSČM zároveň udržuje odstup od Strany evropské Levice (ELP), již považuje za příliš liberální a evropsky (a tedy západně) orientovanou. Die Linke přitom patří k hlavním a zakládajícím členům ELP a projevovala obavy z případného přílišného vlivu KSČM na ELP.

Druhou výjimku představuje ODS, která po evropských volbách 2009 opustila – jak předem avizovala – Evropskou lidovou stranu a vstoupila do nově založené Evropské konzervativní a reformní skupiny (ECR), kde německé politické strany zastoupeny nejsou. Ve vztazích mezi ODS a německými partnery tak zvláštní roli sehrává mezinárodní organizace konzervativních stran Mezinárodní unie demokratů (IDU). Právě na této platformě probíhaly více méně hlavní pravidelné kontakty/výměna informací ODS s CDU a CSU v době, kdy ODS nebyla vládní stranou.

Obsah mezistranických kontaktů a spolupráce

Kromě ČSSD a KSČM, jejichž vztahy se sesterskými stranami mají i smluvní základnu, formuje agendu styků mezi českými a německými stranami aktuální potřeba, politická vůle a osobní vazby mezi vedoucími činiteli.

Nejméně rozvinuté jsou pochopitelně vztahy ODS-CDU/CSU. ODS se nejvíce inspiruje prací britské konzervativní strany (např. vedení osobní volební kampaně). Ostatní sledované české strany naopak uvádějí své německé partnery jako velmi důležité, popř. hlavní zahraniční zdroj inspirace. ČSSD, Strana zelených a KSČM sledují programový vývoj německých partnerských stran, jejich místo ve společnosti, způsob vedení volební kampaně. Zřejmě nejčerstvější příklad představuje KSČM, která ve snaze o modernizaci zvažuje orientaci na širokospektrální záběr Die Linke, včetně zaměření na mládež, menšiny, problémy migrace, genderová témata a ochranu životního prostředí.

V levicových stranách probíhá i bilaterální programová spolupráce, většinou cestou výměny informací na bilaterální a multilaterální úrovni (viz např. programové konzultace KSČM a Die Linke). Německé partnerské strany jsou vnímány jako programově vyspělejší, s bohatou (často historickou) zkušeností ideové a politické soutěže ve volném politickém prostoru, soustředně pracující na programové orientaci např. v oblasti hospodářské a sociální či ochraně životního prostředí.

V obecných otázkách zahraniční politiky jsou ČSSD a Strana zelených se svými partnery kompatibilní a sdílejí s nimi většinu priorit – jak v politice evropské, tak bezpečnostní a rovněž ve vztahu k USA, Rusku, Číně, v pohledu na globální otázky.

KSČM se s Die Linke shodne ve vztahu k USA, NATO či Afghánistánu, obě strany odmítly *Lisabonskou smlouvu*. Odlišují se ale např. v pohledu na některé aspekty evropské integrace, zejména ale na lidská práva a jejich dodržování (Die Linke je v této otázce vnímána jako tradiční západoevropská levice – a tedy vzdálená komunistickým stranám střední a východní Evropy svým akcentem na politickou lidskoprávní dimenzi). Některá témata ještě nebyla předmětem konzultací (např. pohled KSČM a Die Linke na Čínu).

Tabulka 1: Formy a hloubka spolupráce českých politických stran s německými sesterskými stranami

	bilaterální kontakty formalizované	bilaterální osobní; neformální	multilaterální: v rámci mezinárodních organizací	přenos praktických zkušeností	přenos programových prvků
ČSSD	smluvní dokumenty, formalizované vztahy na celostraničné úrovni; SPD je „hlavní strategický partner“	silné osobní vazby předsedů; přeshraniční kontakty nižších organizací	společné členství ve všech mezinárodních organizacích: S&D, PES a IS; socializační efekt spolupráce	ano, SPD je „role model“	ano, SPD je „role model“; přímá programová inspirace
ODS	ne	osobní kontakty dle potřeby – především během vlády; místní kontakty příležitostné	vystoupila z EPP; společné členství jen v IDU	CDU není „role model“, přenos ad hoc	CDU není „role model“; inspirace podle blízkosti přístupů, ad hoc

Strana zelených	intenzivní vazby, ale neformalizované	silné osobní vazby; místní dle potřeby a možností	společné členství v EGP; účast na zasedáních frakce Greens/EPP socializační efekt spolupráce	ano, Die Grünen jsou „role model“	ano, Die Grünen jsou „role model“; přímá programová inspirace
KSČM	smluvní dokumenty, formalizované vztahy, včetně krajské/místní úrovně	osobní kontakty dle potřeby; přímé vazby organizací	členství v GEU/NGL, pouze asociované členství v SEL; socializační efekt spolupráce	ano, roste přitažlivost Die Linke při hledání nové strategie KSČM	ano, Die Linke se blíží „role model“ svým pluralismem, (kontroverzní, když je vnímána jako eurokomunistická strana)

Zdroj: rozhovory s pracovníky zahraničních sekcí uvedených stran, jejichž jména zůstávají v anonymitě. Interview byla provedena v květnu až červenci 2010.

Implikace: Význam národního a bilaterálního kompromisu/konsenzu

Z uvedeného vyplývá, že existují podstatné rozdíly v tom, jak se rozvíjejí kontakty mezi jednotlivými politickými stranami jak co do kvality, tak rozsahu. Vztahy se pohybují mezi modelem ideového souznění a politické koordinace na jedné straně (německé strany pak napomáhají socializaci českých partnerů „do Evropy“), a modelem, který vychází z ideové odlišnosti a omezuje se na účelové kontakty, na straně druhé. Cesta socializace ODS do EU proto probíhá po alternativní linii – prostřednictvím britské Konzervativní strany; tuto preferenci narušila spolupráce se SRN v době předsednictví.

Výše uvedený evropský kontext a analýza česko-německých vztahů ukazují, že vazby českých politických stran s partnerskými stranami SRN:

- jsou vysoce *relevantní* – reálný význam Německa v české politice formuje přístupy českých politických stran především v období vládní praxe;
- mají schopnost aktivizovat českou politiku vůči SRN, zejména pokud se opírají o *národní konsenzus*;
- přispívají spolupráci se SRN za předpokladu, že jsou pozice českých aktérů „*evropsky přijatelné*“ (minimální úroveň shody mj. i s německou stranou), v optimálním případě, když vzniká česko-německý bilaterální konsenzus (maximální úroveň shody).

Přítomnost Německa v politice stran

Německo je hlavní hospodářský, v rámci EU rovněž politický partner České republiky. Jeho význam roste v postlisabonském období i v evropském kontextu, sílí mj. potřeba podporovat proevropský směr německé politiky. To činí vztahy se SRN pro ČR vysoce relevantní jako téma zahraničněpolitické agendy.

Pokud jde o politické strany, nejlepší, ideově kompatibilní a nejvíce institucionalizované vztahy existují na levici. To samo o sobě mělo významný vliv na oslabení historicky zformované obavy z obnovy německé hegemonie, popř. z tradičního obrazu německého revanšismu u významné části české populace. Například v době jednání o česko-německé deklaraci v ČSSD převážila snaha budovat nové vztahy s Německem zejména díky spolupráci s SPD. Intenzivní kontakty (klíčovou úlohu sehrál místopředseda strany

a pozdější evropský komisař pro rozšíření G. Verheugen) zajistily výslednému dokumentu v zásadě podporu jinak velmi kritické ČSSD (1997). ČSSD začala SRN (a SPD) vnímat jako nejdůležitějšího zahraničního partnera ČR.

Spolupráce radikální levice k přijetí deklarace nesměřovala, byla ale pro KSČM velmi důležitá. KSČM společně s částí PDS deklaraci odmítla – mezistranické souznění tak stálo mimo konsenzus ostatních politických aktérů. Již další projekt spolupráce PDS a KSČM ale měl české komunisty získat pro to, aby se na národní shodě podíleli: Prostřednictvím projektu Nadace Rosy Luxemburgové (PDS) a české SDS (Strana demokratické levice, partnerská organizace KSČM), financovaného německou stranou, usilovala PDS o to, aby KSČM podpořila vstup do EU a vnímala jej jako šanci pro levice. I když tohoto cíle nebylo zcela dosaženo (většina vedení KSČM vstup nepodpořila), bylo odmítnutí vstupu nikoli principiální (a tedy úplné), ale podmíněčné (spojené s podmínkami vstupu) – tedy tzv. měkké „ne“.

Zvláštní případ představuje ODS a její vztahy s CDU. Strana si udržovala od německých partnerů zřetelný odstup, v případě vládní odpovědnosti s nimi ale rozvíjela intenzivní, i když účelové kontakty. Styky ODS s německými partnery mimo dobu vládní odpovědnosti pak nemají pro stranu socializační charakter. To kontrastuje s úrovní spolupráce mezi ČSSD–SPD, Stranou zelených–Die Grünen, do značné míry i KSČM–PDS/Die Linke, jejichž prostřednictvím tyto strany vrůstají do multilaterálních struktur v EU.

Národní shoda jako podmínka úspěšné politiky (konsenzus vnitřní)

Praxe utváření česko-německých vztahů potvrzuje, že česká politika (nezávisle na složení vládních koalic) byla ve vztazích se SRN nejúspěšnější tehdy, kdy se mohla opřít o politický konsenzus na národní úrovni (většinou ovšem bez KSČM).

Vytvoření národního konsenzu mělo větší význam než existence či absence intenzivních mezistranických vztahů. Například na konzervativním křídle neznamenal nerozvinutost kontaktů ODS a CDU nefunkční vztahy se SRN v době vládní odpovědnosti ODS. V podstatných oblastech naopak probíhala spolupráce a ČR dosahovala úspěchů. Příkladem bylo řešení historické agendy během vlády V. Klause v polovině 90. let a česko-německá spolupráce v rámci EU v době vlády M. Topolánka. V prvním případě se podařilo vyjednat česko-německou deklaraci určující způsob, jakým obě strany nakládají s tragickými otázkami minulosti. Ve druhém našla politika Topolánkovy

vlády pragmatický *modus operandi*, pokud jde o reformy EU a české předsednictví v EU. Obě pozice byly zarámovány národní shodou.

Naopak, konstruktivní vliv intenzivní mezistranické spolupráce má své limity. Systematická pomoc, kterou německá SPD poskytovala ČSSD v procesu transformace a zapojení do evropských struktur (z německé strany se velmi angažoval poslanec G. Weisskirchen), nestačila na to, aby se ČSSD – po vzoru SPD – dostatečně evropeizovala. Vedení ČSSD ve volbě mezi obecnými zájmy (evropskými a národními) a zájmy strany upřednostnilo logiku boje o moc a svrhlo vládu M. Topolánka v době nejvýznamnějšího zahraničněpolitického aktu v dějinách ČR – českého předsednictví EU. Potvrdilo tak všechna negativní klišé o české politice jako nezodpovědné a nepředvídatelné „švejkiádě“.¹¹³

Radikální levice, tedy Die Linke a především KSČM, zůstávají do značné míry mimo rámec domácího konsenzu. Jejich spolupráce a souznění proto nepomáhá česko-německému vztahu jen omezeně, v radikálně-levicovém, „protestním“ segmentu společnosti. Tato situace se může postupně měnit s tím, jak se Die Linke stává více politicky přijatelnou stranou v SRN samé. Předpokladem pro „normalizaci“ Die Linke je mimo jiné právě sblížení s konsenzem ostatních německých parlamentních stran v oblasti zahraniční politiky.

Shoda, nebo vůle ke kompromisu (konsenzus vnější)

Nejvýznamnější úspěchy v česko-německých vztazích jsou spojeny se situací, kdy buď obě země vycházely z vysoké míry kompatibility postojů, nebo byly schopny dopracovat se jednáním k nové kompromisní platformě shody. Rámecem pro samotná jednání byla vždy evropská přijatelnost, tedy prosazování pozic, které jsou v evropském kontextu vnímány jako legitimní.

Na české straně předcházela česko-německé deklaraci roku 1997 shoda ohledně principů narovnání ve vztahu k minulosti, kdežto na německé straně se podobný konsenzus teprve formoval. Výsledný česko-německý kompromis posunul národní pozice na obou stranách na novou úroveň. De facto uzavření politických aspektů minulosti pak dále upřesnily vlády vedené ČSSD a SPD, jež mohly využít vzájemnou stranickou blízkost (viz Schröderovo odmítnutí majetkových nároků sudetských Němců a tzv. Paroubkovo gesto uznání sudetoněmeckých antifašistů). Naopak se jen postupně formoval český konsenzus ohledně *Evropské ústavní smlouvy*: od jednoznačného odmítnutí (známý „obrovský shit“ M. Topolánka) se ODS posunula směrem

ke kompromisu *Lisabonské smlouvy* a stala se tak kompatibilní s dlouhodobým německým konsenzem (jde ovšem o konsenzus bez radikální levice obou zemí). V obou těchto případech šlo o zásadní posuny uskutečněné vládami, vedenými ODS, jež neměla rozvinuté mezistranické styky s německými partnery. Předpokladem bylo, že česká politická scéna (minus KSČM, případně i bez prezidenta Klause), stejně jako německá politika, vycházela z širokého národního konsenzu a z této pozice vyjednávala kompromis.

Slabinou české politiky roku 2009 bylo, že „lisabonský konsenzus“ byl sice sám o sobě zásadní, představoval ale jen úzkou základnu shody a zjevně nezahrnoval obecnou domácí podporu českého předsednictví. Vláda vedená ODS z hlediska ČSSD dostatečně seriózně neusilovala o spolupráci s opozicí, sociální demokraté zase nebyli ochotni nadřadit princip národního a evropského zájmu logice vnitropolitického boje. Podobná situace sice není neznámá z jiných evropských zemí, byla by ale nepředstavitelná na německé straně. Jde o prvek asymetrie česko-německého vztahu, jehož význam roste a v jistém ohledu převyšuje význam viditelné asymetrie mocenského potenciálu. Omezuje totiž akceschopnost České republiky a oslabuje její přitažlivost a vliv, její *soft power*.

Specifický zůstával proces evropeizace KSČM prostřednictvím spolupráce s PDS/Die Linke. Postoj strany a s ní spojené části veřejnosti k Německu (i EU) se postupně stával diferencovanější. Strana ovšem nejen stála stranou většinového konsenzu v ČR, ale zůstávala rozpolcená sama o sobě. Bilaterální konsenzus proto nemohl dosáhnout tak daleko, aby strany sdílely svůj postoj ke Straně evropské levice (ELP), již vlivná konzervativní část KSČM považovala nadále za pokračování nepřijatelného „eurokomunismu“.

Závěr a doporučení

Česko-německé vztahy patří k hlavním zahraničněpolitickým, hospodářským ale i společenským relacím České republiky. To se odráží v aktivitách prakticky všech důležitých aktérů politického, hospodářského a kulturního života ČR. Vztahy politických stran přitom hrají zvláštní roli. Jsou důležité z hlediska rozvoje stran, jejich programatiky, v širším smyslu rovněž z hlediska společenské blízkosti obou zemí, vytváření přímých vazeb společenských institucí a jednotlivců, vrůstání do mezinárodních institucí – němeč-

tí partneři mohou významně přispět socializaci českých sesterských stran „do Evropy“. Z hlediska kvality mezistátních vztahů je rozhodující chování stran v době vládní odpovědnosti. Právě v této době může význam dobrých kontaktů mezi stranami nejvýrazněji překročit rámec bilaterální stranické spolupráce.

Vládní odpovědnost je ale především testem státnictví jednotlivých stran v širším než pouze stranickém rámci. Ukazuje, nakolik jsou strany, a především jejich vedení, schopny a ochotny rozpoznat a realizovat legitimní zájmy České republiky v zásadních otázkách zahraniční politiky, jako jsou vztah k EU, NATO, USA, k Německu samému, Rusku, evropské bezpečnosti atd.

Analýza česko-německých vztahů a role politických stran v nich ukazuje, že hlavním předpokladem *efektivní a dlouhodobé spolupráce* s německým sousedem, nepřerušované změny vnitropolitické konstelace, je:

- existence široké národní shody v zásadních otázkách zahraniční politiky v rámci ČR (tak jako tomu je v Německu),
- její kompatibilita s politickým konsenzem v SRN,
- politická vůle a schopnost obou stran dospět ke shodě či akceptovatelnému kompromisu tam, kde existují odlišnosti v zájmech a přístupech.

Optimální formou národní shody je přitom jasně a dlouhodobě definovaný národní zájem, ukotvený v konsenzu většiny politických stran a ve společenském diskurzu.

Mezistranické vztahy mohou být důležitou součástí tohoto procesu, jestliže nestojí mimo většinový národní konsenzus (viz pozice KSČM–Die Linke), ale naopak přispívají k formování bilaterální shody, popř. kompromisní dohody. Představují velmi podstatnou součást širšího procesu socializace české politiky do EU. Prohlubují přímou komunikaci a vzájemné pochopení, obohacují obě strany vztahu, socializují politické aktéry v daném politickém, geografickém a institucionálním prostoru – zejména v Evropské unii. Českým aktérům umožňují prací s parlamentními frakcemi zejména vládních, ale i opozičních stran, nepřímou účast na politickém procesu SRN před přijetím politických rozhodnutí.

Jak ukazují minulé zkušenosti, jsou mezistranické vztahy spíše důležitým instrumentem bilaterální spolupráce a znakem evropské normality než její nezbytnou podmínkou nebo garancí. Politická spolupráce může být intenzivní i mimo rámec národního konsenzu a obecnější bilaterální shody. Jde ovšem o ad hoc punktní spolupráci, která není ukotvena celospolečensky a ome-

zuje se na management běžné aktuální agendy nebo má úzce mezistranický, případně regionální charakter.

Z hlediska kvality a kontinuity vzájemných vztahů v širším smyslu jde nejen o stabilní komunikační funkci mezistranických styků, ale především o schopnost formovat národní a bilaterální kompromis/konsenzus. Právě tato schopnost nejlépe vysvětluje uvedené příklady úspěšného vývoje česko-německých vztahů, který se přitom nemohl opírat o těsné mezistranické styky.

Je projevem nezájmu v české zahraniční politice, jestliže vztah vůči nejvýznamnějšímu partnerovi České republiky v EU není založen na dlouhodobé národní strategii. Pozitivním efektem tohoto převráceného *benign neglect* (tedy slabší partner ignoruje potenciálního hegemonu) je to, že ČR nesoustředí svou zahraniční politiku a mezinárodní aktivity pouze na SRN, jak bývá u asymetrického vztahu obvyklé (Riekhoff, 1993). Negativní efekt téhož spočívá v neschopnosti přesně definovat dlouhodobé cíle a rámce politiky vůči západnímu sousedovi. V takové situaci vstupuje každá nová vláda do vztahů se SRN jako do otevřeného systému.

Jde tedy o definici národních zájmů, jež by měla nutně nadstranický charakter a zajišťovala by zahraničněpolitickou kontinuitu nezávisle na výsledku voleb. Pro česko-německý vztah je pak rozhodující, zda jsou tyto zájmy kompatibilní s existujícím německým konsenzem. V případě, že taková kompatibilita neexistuje, měla by česká politika i prostřednictvím politických stran vytvářet kompenzační strategie, jež by mohly stimulovat vzájemné porozumění a empatii a pomohly by hledat přijatelné kompromisy. Jde o to, vytvářet konstelaci, v níž budou obě strany schopny dospět ke shodě na nové, kompromisní úrovni. Německo-francouzský příklad ukazuje, že odlišné zájmy spolupráci nutně nevylučují, vyžadují ale silnou politickou vůli ke kompromisu, vysokou míru institucionalizace vztahu a systematickou aktivitu hlavních aktérů, včetně politických stran. V asymetrickém česko-německém sousedství je pochopitelné, že iniciativní roli musí hrát především česká strana.

Se změnami v německé integrační politice stojí před českou politikou i další strategický úkol, pro jehož splnění je angažovanost politických stran v kontaktech s německými sesterskými stranami velmi důležitá: česká politika by si měla vzít za své posilovat angažovanost německé politiky v EU. Nebezpečí omezení německého zájmu o EU posiluje potřebu „dodávat“ německé politice, hospodářství a veřejnosti dobré argumenty pro setrvání na proevropském kurzu. Česká politika by měla potvrzovat potřebnost a výhodnost, kterou

EU a spolupráce s jednotlivými partnery (v našem případě s ČR) Německu přináší.

Hlavní doporučení pro českou politiku směřuje k formování dlouhodobé strategie politiky České republiky vůči SRN, k jejímu zakotvení v parlamentním a společenském konsenzu a k aktivizaci parlamentní/stranické dimenze vztahů.

Vláda by měla předložit oběma komorám Parlamentu ČR k široké diskusi koncepční materiál o strategických prioritách vtažů se SRN. Součástí takového materiálu by mělo být:

- zpětné vyhodnocení spolupráce se SRN během českého předsednictví v EU,
- vyhodnocení institucionální, normativní a zájmové shody a rozdílů v zahraniční politice obou zemí – zejména pokud jde o klíčové oblasti zahraniční politiky (bezpečnostní politika, integrační politika, klíčové bilaterální relace, jako jsou vztahy s USA, Ruskem, sousedními státy, přístup k řešení klíčových globálních otázek a regionálních konfliktů atd.),
- vyhodnocení stavu spolupráce a jejích dalších možností/překážek v jednotlivých sektorech zejména evropské politiky (SZBP, vnitro, práce a sociální věci, ochrana životního prostředí atd.),
- vyhodnocení subnacionální úrovně spolupráce – stavu a možností spolupráce s jednotlivými zeměmi SRN, přeshraniční spolupráce krajů, měst a obcí.

Hodnotící materiál by měl směřovat k rozpracování koncepce české politiky vůči SRN – jako součásti celkové koncepce české zahraniční politiky.

Tento dokument by měl být projednán v obou komorách českého parlamentu. Cílem by mělo být zapojit do debaty o vztazích se SRN všechny parlamentní politické strany a jejich prostřednictvím i politickou veřejnost a vytvořit rámec nadstranické shody, ujasnit její limity a možnosti. Tím by měly být posíleny podmínky pro kontinuitu české politiky, jež by přetrvala změny ve vládní konstelaci.

Dalšími cíli takovéto široce pojaté koncepce by mělo být mj.:

- definovat nosná témata, jež jsou v zájmu obou zemí;
- aktivizovat „udržitelnou pozornost“ českých politických stran vůči česko-německým vztahům (klíčové relaci z hlediska politiky, ekonomiky, evropské integrace atd.);

- iniciovat oživení práce česko-německé meziparlamentní skupiny a i touto cestou kultivovat zájem na německé straně, která má přirozenou tendenci mnohem menšího a ne příliš aktivního partnera přehlížet;
- intenzivně pracovat s parlamentními frakcemi stran ještě dříve, než projednávaná témata vstoupí ve formální parlamentní proces a dospějí do fáze politického rozhodnutí či legislativní normy;
- zajistit hlubokou znalost druhé strany – včetně cestou podpory přímých/horizontálních styků mezi politickými stranami, veřejno-právními, nevládními i soukromými subjekty;
- posílit vzájemné chápání postojů obou stran a vytvořit pletivo vztahů, nezbytné pro kontinuální spolupráci i při střídání vládních koalic na obou stranách.

Důležitou platformu představují zmíněné meziparlamentní vztahy. Měly by zajistit výrazné posílení nejen bilaterálního diskurzu česko-německého, ale rovněž parlamentního diskurzu českého (příp. i německého). Zde by právě politické strany mohly hrát přirozenou roli hnacího motoru.

Doporučené zdroje

Jako inspiraci pro práci na analýze česko-německých vztahů lze použít analýzu finsko-německých vztahů v jejich rozmanitosti a nejednoznačnosti, kterou nabízí Glenn R. Gassen (2009).

Čeští eurokacíři¹¹⁴

Vít Beneš

Česká politika v EU, český euroskepticismus – tato témata se těší poměrně silnému zájmu badatelů. V uplynulých letech jsme mohli zaznamenat vícero prací, které mapují politickou a veřejnou diskusi v České republice na téma evropská integrace. Tyto texty si povětšinou kladou za cíl vysvětlit a porozumět rozdílům v konkrétních evropských programech a vizích jednotlivých aktérů. Aktéři (politické osobnosti, politické strany) představují výchozí analytickou jednotku těchto analýz (Bugge, 2003; ale i např. Fawn, 2003). Můžeme se tak např. setkat s pracemi, jež zachycují ideová, kognitivní či diskurzivní východiska jednotlivých aktérů (Drulák–Beneš, 2008), či s pracemi, jež rozřazují evropské programy jednotlivých politiků a stran do předem připravených obecných kategorií za účelem vysvětlení a porozumění rozdílům v postoji k EU (Esparza, 2010a). Z analýzy evropských programů a vizí jednotlivých relevantních aktérů jsou vyvozovány závěry o celku – tedy o evropské politice ČR, o podobě české diskuse na téma evropská integrace.

Tento příspěvek do odborné diskuse na téma česká politika v EU a český euroskepticismus se vydává opačnou cestou. Cestou metodologického holismu ukazují, jak nadindividuální sdílené struktury determinují myšlení a jednání aktérů (Bařša, 2009: 16). Zkoumám fenomén českého euroskepticismu z pohledu širších a nadosobních struktur – zažitých vzorců vnímání, myšlení a jednání sdílených (českou) společností jako celkem. Mým úmyslem není nabídnout konkurenční hypotézu o českém euroskepticismu, ale doplnit převládající analýzy české politiky v EU a českého euroskepticismu o holistický pohled.

Z teoretického hlediska se tento text opírá o strukturalistický konstruktivistický předpoklad, že každé společenství (v daném případě český národ) si vytváří sdílené představy, stereotypy, skripty či „scénáře národního účelu

a existence“, kterými interpretuje svoji minulou zkušenost a kterým zároveň „osmyslňuje“ a orientuje svoji každodenní existenci. Způsob, jakým česká společnost vnímá a interpretuje svoji vlastní minulost, pozici českého národa v Evropě a jeho roli ve vztahu k „těm druhým“, slouží jako kognitivní a myšlenkové východisko a pozadí, na němž jednotliví aktéři formulují svoje politické programy a vize ve vztahu k Evropě a EU. V souladu s konstruktivistickými východisky v sociálních vědách předpokládám, že jednotliví aktéři (individua i politické strany) vědomě či nevědomě staví na zažitých interpretacích a stereotypech, které si česká společnost postupem času vypěstovala. V tomto textu přistupuji k individuálním aktérům (politikům, intelektuálům) jako k nositelům obecných myšlenkových schémat, stereotypů a vizí.

Práce je rozdělena do tří částí. V prvních dvou pojednávám o dvou základních kognitivních východiscích, jež informují o českém pohledu na sebe sama, na velmoci a na českou roli (význam a účel existence) v širším evropském a světovém kontextu. První komponentu jsem označil jako „mnichovský syndrom“, druhou jako „husitské stigma“. ¹¹⁵ V obou částech nejdříve charakterizuji danou komponentu a poté rekonstruuji, jak se kolektivní reprezentace a sociální struktury aktualizují v myšlení a jednání jednotlivců (politických a intelektuálních elit nejrůznějšího politického zabarvení). Poté se soustřeďuji na diskurz euroskeptický a ukazují, jak i euroskeptický politický program zapadá do těchto obecných schémat a stereotypů. Ve třetí části ilustruji, jak obě kognitivní schémata regulují a omezují politickou debatu a zároveň ji „vyžívají“ tím, že jí poskytují symbolické zdroje, na které lze odkazovat ve snaze legitimizovat konkrétní politické programy a pozice.

České trauma a stereotyp zrádných mocností

Moderní český národ se od počátku své existence vymezoval vůči „těm mocným“. České národní obrození druhé poloviny 18. a v průběhu 19. století se vymezovalo vůči mocnějšímu německému elementu a nakonec i vůči moci ztělesňované rakouskou (rakousko-uherskou) monarchií. Pocit zranitelnosti vůči „mocným“ byl typický i pro meziválečné období a české trauma „ze zrádných mocností“ se prohloubilo po mnichovské dohodě v roce 1938.

Mnichovská dohoda („mnichovská zrada“) byla a je interpretována českými (československými) elitami a veřejností nikoliv jako izolovaný a nahodi-

lý čin ze strany tehdejších vládních garnitur západoevropských velmocí, ale jako symptom dokazující zrádnost a věrolomnost velmocí obecně. Pro českou společnost je charakteristický určitý pocit geopolitického ohrožení a negativní očekávání co se týče „skutečných“ úmyslů „potenciálně zrádných“ velmocí, které mají tendenci rozhodovat „o nás bez nás“ a „poručňikovat“ nám. Tento tzv. mnichovský syndrom přetrvává dodnes a můžeme jej označit za klíčové kognitivní východisko a *modus operandi* formující českou politiku vůči velmocím. Obraz nedůvěryhodných a potenciálně zrádných velmocí kdesi rozhodujících „o nás bez nás“ je stále živý, měl a má silný mobilizační potenciál. Politici a aktivisté nejrůznějšího (často protichůdného) politického zabarvení odkazují na tuto českou „sdílenou paměť“ a uvalují význam i morální soud na jednání druhých (velmocí) i jednání *self* (Československa / České republiky).

„Mnichovský syndrom“ vzkvétal během komunismu, kdy byl odkaz na Mnichov využíván v oficiálním diskurzu ke stigmatizaci západních („kapitalistických“) mocností. Vůči velmocem a velmocenské politice se však vymezovaly i polooficiální a disidentské kruhy. Zobecňující schéma zrádných a zhoubných velmocí nalezneme např. i v Kunderově eseji *Český úděl* (1968), ve kterém definuje českou identitu v protikladu k velmocem – jejich „charakteru“, sklonům a politice, které mohou ohrožovat nás i svět. Přestože po roce 1989 došlo k proměně „osob a obsazení“, tyto obecné „scénáře a skripty“ přežily v po(d)vědomí českých elit a veřejnosti dodnes a formují české uvažování a očekávání o chování velmocí. Přestože Češi navazují pragmatická spojení s velmocemi (často kvůli obavám z úmyslů jiné velmoci), latentní nedůvěra vůči velmocím zůstává v pozadí a čas od času se projeví na povrchu – tedy v každodenní zahraniční politice ČR.

Podvědomý strach z velmocí přžívá v povědomí české společnosti dodnes. Prosakuje skrze rusofobii či germanofobii, kterou k legitimizaci svých pozic využívají nejrůznější okrajoví i mainstreamoví politici a politické strany. Co je však zajímavé, v politické a mediální diskusi čas od času ulpí obvinění z „mnichovské zrady“ a z velmocenského rozhodování „o nás bez nás“ i na Spojených státech. Stačí zmínit otevřený dopis východoevropských politiků B. Obamovi spolupodepsaný V. Havlem a dalšími českými politiky-eliťami. Autoři zde artikulovali svoje obavy z „bouře, která se začíná sbírat na zahraničněpolitickém obzoru“ (míněno Rusko, jež v předchozím roce vedlo válku s Gruzii). Podezření se ovšem nevyhnou ani samotné USA. Dopis ventiluje obavy z toho, že americké a západoevropské sbližování s Rus-

kem může vyústit v nežádoucí novodobou Jaltu nebo „koncert velmocí“ (An Open Letter To The Obama Administration From Central And Eastern Europe, 2009). Dalším příkladem artikulace obav z úmyslů velmocí pak může být i projev L. Zaorálka *Česká otázka je otázkou evropskou*, ve kterém varuje před zhoubnou „bilaterální dohodou mocností“: USA a Ruska (Zaorálek, 2009). Jak vyplývá z výzkumu O. Slačálka, explicitního odkazu na Mnichov využívají politici a aktivisté nejrůznějšího politického zaměření k legitimizaci svých pozic k velmi široké paletě otázek (Slačálek, 2010). Silnou skepsi vůči zhoubnému působení Moci (reprezentované tentokrát americkým impériem, ale i korporacemi, vládnoucí oligarchií, mediální mašinérií a dalšími „uspávači“) nacházíme i v díle pozdního V. Bělohradského (např. 2007a), jakkoliv se spojení „mnichovská zrada“ vyhýbá. M. Škabraha si v této souvislosti všimá, že Bělohradského vzdor proti „mocenským klikám“ tohoto světa nápadně připomíná rétoriku Kunderova osmašedesátnického *Českého údělu* s jeho překvapivým patosem (Škabraha, 2008). Můžeme tedy říci, že mnichovský syndrom v podobě obecné nedůvěry ohledně úmyslů zrádné Moci (tradičních velmocí i nejrůznějších novodobých vrchností – „majitelů klíčů“ a „uspávačů“) hrozící zahubit nás, Evropu i svět, je jedním ze základních *obecných* kognitivních východisek, o které se opírá české politické myšlení.¹¹⁶

Jak do toho všeho zapadá EU? Evropská unie jako taková je zcela novým aktérem v mezinárodní politice. Přesto bývá EU častým objektem stejných negativních očekávání jako tradiční velmocí. Jakým způsobem k tomu dochází? Za prvé, instituce EU bývají kategorizována jako nové „mocenské centrum“ („Brusel“)¹¹⁷ a tímto jsou jí přisouzeny vlastnosti, které jsou v českém prostředí přisuzovány velmocím: nekalé úmysly a snaha rozhodovat „o nás bez nás“. Toto mocenské centrum („centralistická říše“) je zhoubné pro nás i pro Evropu (Hájek, 2010). Za druhé, sjednocující se EU bývá alternativně vnímána jako klub potenciálně zrádných velmocí, jako nástroj v rukou velmocí a novodobý koncert velmocí (Zahradil et al., 2001; Zahradil, 2003). Obě alternativní interpretace (EU jako svébytné mocenské centrum a EU jako pouhý nástroj v rukou velmocí) vedou k negativním očekáváním ohledně úmyslů EU a smyslu jejích politik.

Česká výjimečnost a mise za zreformování Evropy

Pro pochopení české politiky v EU je zapotřebí zmínit ještě jeden aspekt českého vnímání sebe sama, vlastní role v Evropě a potažmo i evropských mocností. V této části se budu věnovat představě, že český národ (potažmo Československo / Česká republika) by měl hrát specifickou a výjimečnou roli, že by měl reformovat neduhy evropského (světového) uspořádání. Podobně jako v předchozí části začneme kratším exkurzem do historie a historické paměti.

Pro českou společnost je charakteristická pozitivistická víra v možnost společenského pokroku. České národní obrození bylo silně inspirováno osvíceneckým hnutím. Rozum, vzdělání a věda byly a jsou chápány jako síly osvobozující člověka od dogmat a od „zotročení“ ze strany církevního či světského establishmentu („těch mocných“) a jejich dogmat. Vnímání sebe sama jako ztělesnění střízlivého racionalismu (v opozici vůči dogmatismu, modlářství...) je jedním ze základních prvků českého sebeobrazu. Jako jednu z mnoha artikulací tohoto stereotypu můžeme zmínit M. Kunderu, podle kterého je pro český národ charakteristický racionální, sebevědomý a optimistický kriticismus stojící v protikladu proti iracionálnímu (nežádoucím a nečeskému) „fanatismu“ (Kundera, 1968).

Pro českou společnost (meziválečnou, komunistickou i současnou) není typický pouze respekt k osvíceneckým hodnotám, vědeckému pokroku a racionalismu. Český národ se nepovažuje za pouhého pasivního „pasažera“ a objekt dějinných procesů („v kleštích dějin“), ale situuje se do pozice jejich reformátora širšího evropského a světového společensko-politického řádu, do pozice kritika „mocných, kteří dělají dějiny“. Československé / české elity v zásadě přijaly za svoji Husovu reformátorskou, kacířskou (a mučednickou) roli.¹¹⁸ Reformní úsilí není a nemělo by být vedeno pouze na domácí půdě, ale vždy by mělo směřovat i k nápravě evropského/světového společensko-politického pořádku. Jakým způsobem byla a je v českém diskurzu tato výjimečná reformátorská a mentorská role legitimizována? Poukážem na specifickou českou historickou a geografickou zkušenost. Právě tato zkušenost dle českých elit (i veřejnosti) opravňuje a zavazuje Československo / Českou republiku hrát roli mentora a reformátora v širším evropském či světovém kontextu. Bohatá a (dle převládající interpretace) unikátní česká (či středo-evropská) historická zkušenost (s prvorepublikovou demokracií i navazujícími totalitními režimy, s plánovaným hospodářstvím i s tržní ekonomikou,

s útlakem velmocí i okamžiky svobody atd. atp...) je prezentována jakožto lék na neduhy evropského a globálního uspořádání.¹¹⁹

Toto kognitivní schéma formovalo politiku meziválečného Československa, jež se situovalo do role průkopníka humanismu, racionalismu a demokracie. V jiném „obsazení“, v jiném mezinárodním kontextu a v jiné formě se tentýž „skript a scénář“ projevil v době pražského jara, kdy se Československo pokusilo situovat do unikátní role reformátora a průkopníka pokroku (socialismus s lidskou tvář) (Esparza, 2007: 46). Tato světová role byla manifestována např. v eseji M. Kundery *Český úděl* (1968) a v podobném duchu se nesou i jeho další texty. Podle Kundery ospravedlňovala unikátní poloha „střední Evropy“, její historická zkušenost („zmenšený model Evropy“) a její oddanost pravým ideálům Evropy „revoltu“ a reformní roli, kterou má „střední Evropa“ zaujmout vůči Západu ztrácejícímu svoji kulturní identitu (Kundera, 1984; srv. Kundera, 1968; Pehe, 2008). Přestože se V. Havel v roce 1969 vysmívá Kunderovu „provinciálnímu mesianismu“ (Havel, 1969/2003: 474), o několik let později v zásadě přebírá Kunderovu pozici, když ostře kritizuje morální úpadek konzumní, materialistické a technické civilizace jako celku (tedy Východu i Západu) (Havel, 1978/1990: 21).¹²⁰

Po sametové revoluci v roce 1989 Československo / Česká republika do značné míry přejímala západní modely ekonomického, společenského a politického uspořádání. Kognitivní schéma „husitské stigma“ však i nadále zůstává v pozadí a průběžně se projevuje v konkrétních politikách a vyjádřeních politických představitelů stavějících se do role reformátorů a kritiků nešvarů vnějšího světa a Evropy. Tehdejší prezident V. Havel v několika svých klíčových projevech navázal na svoji (a Kunderovu) starší kritiku duchovního a morálního úpadku civilizace (tedy i Západu). V roce 1990 ve svém projevu pro obě sněmovny Kongresu USA situoval Československo do role někoho, kdo nabízí Západu svoji specifickou zkušenost s totalitou, kdo nese svůj díl odpovědnosti za osud světa a kdo tedy není jen pouhým „uředníkem“ (Havel, 1990).

Presvědčení o specifické a výjimečné roli Československa / České republiky se projevovalo i v dalších oblastech. ČR se poměrně brzy situovala do role premianta v přechodu k tržní ekonomice mezi postkomunistickými zeměmi (viz např. Fawn, 2003: 205), čímž se symbolicky vyčlenila z kategorie „uředníci“ a nakročila k roli mentora a reformátora Evropy. Zároveň platí, že reforma, transformace a náprava vnějšího prostředí (Evropy i světa)

byla a je českými elitami začasto vnímána jako přirozené a spojitě pokračování reformy a transformace domáčí. Například již během 90. let artikuloval V. Klaus svůj „projekt důsledné liberalizace Evropy“ (Klaus, 1999b). Transformace Evropy byla formulována jako pokračování a analogie k transformaci domáčí, přičemž diagnóza i navrhované řešení zůstávají v zásadě totožné (Klaus, 1999a). I V. Klaus využívá argument specifické české zkušenosti (tentokrát s dirigismem a plánovaným hospodářstvím, s přechodem k tržnímu hospodářství atp.) k legitimizaci reformátorské role České republiky ve vztahu k vnějšímu světu.

Jakým způsobem se obecné schéma husitského stigmatu projevuje v rétorice a politice českých „euroskeptiků“? Česká republika má tendenci zaujímat skrze své elity roli pragmatického a racionálního reformátora evropského řádu, který opírajíce se o svoji „specifickou zkušenost“ nabízí Evropě řešení jejích problémů. ČR je situována do role někoho, kdo hraje nebo by měl hrát unikátní roli v evropské politice spočívající v reformování soudobého evropského politicko-společenského řádu (v současnosti reprezentovaném Unií).

Přestože čeští euroskeptici svoji kritiku formulují jakoby z vnějšku EU („Brusel“ je pojímán jako vzdálené mocenské centrum rozhodující „o nás bez nás“), situují sebe (a samotnou ČR) do pomyslného středu Evropy. Podobně jako nemálo českých intelektuálů před nimi se situují do role nositelů a obránců pravých evropských hodnot (viz např. Topolánek, 2008; 2005), stojících v opozici vůči „umělé evropské identitě“ a „falešnému evropeismu“. Situují se do role hlasatele jediné skutečné alternativy vůči převládající praxi. Například ODS opakovaně zdůrazňuje svoji proevropskost, prezentuje se jako jediná česká strana s vlastní evropskou politikou (Zahradil, 2010). Podobně se i prezident ČR situuje do role (takřka) osamělého bojovníka proti velmi široce pojímanému dominantnímu a „totalitarizujícímu“ (tj. všeprostupujícímu) evropskému mainstreamu („evropeismu“) (Klaus, 2006),¹²¹ považuje se za jednoho z mála „disidentů EU“ (Klaus v Irsku: Jsem disidentem Evropské unie, 2008). Český prezident zároveň opakovaně deklaruje svoji proevropskost a svoji podporu myšlenky evropské integrace (Klaus, 2005) a považuje se za jediného skutečně proevropského českého politika (Klaus hledal hlasy u lidoveckých senátorů, 2008).¹²²

Čeští euroskeptici se v souladu s premisami „husitského stigmatu“ prezentují jako strážníci, konstruktivní a v jádru odpovědní reformátoři. Jednoznačně odmítají nálepku „skeptici“, naopak zdůrazňují proevropskost, kon-

struktivnost a „realističnost“ svých návrhů, které mají dle jejich přesvědčení reformovat nedostatky soudobého evropského politického řádu. Řešení nabízené českými reformátory je prezentováno jako (to jediné) rozumné, střízlivé a tudíž žádoucí řešení současných evropských problémů, evropského úpadku. V kontrastu s racionalitou (a vědeckostí) vlastních návrhů je soudobá evropská praxe prezentována jako dogmatická, vedená „kvazináboženskou“,¹²³ všezahrnující a totalizující ideologií (Klaus, 2006), dušená kulturou politické korektnosti a byrokracií.

Takzvaní čeští euroskeptici situují ČR do specifické role reformátora, přičemž výjimečnost a přínosnost ČR legitimizují nejenom poukazem na racionalitu a střízlivost svého programu, ale tradičně i poukazem na unikátní českou (a svoji vlastní) historickou a geografickou zkušenost. Tato zkušenost má být *sdělena* zbytku Evropy, tato zkušenost má být *nabídnuta* Evropě a vnějšímu světu nacházejícímu se na cestě do pekla. Argumentaci odkazující na jedinečné české historické a geografické zkušenosti můžeme pozorovat např. v projevu V. Klause v Evropském parlamentu, ve kterém svoji kritiku soudobého evropského pořádku (směřování EU) legitimizoval odkazem na specifickou českou zkušenost (se Sovětským svazem) (Klaus, 2009b). Už jsme se zmínili o tom, že architekti české ekonomické transformace již v 90. letech chápali zreformování evropského společensko-politického řádu jako přirozené pokračování transformace domácí. O několik let později dělá podobným způsobem z české otázky otázku evropskou a z českého boje boj za Evropu i jeden z předních euroskeptických intelektuálů M. Bednář: „Boj o demokracii České republiky a Evropy je neodlučitelný, a ještě zdaleka neskončil“ (Bednář, 2009).

Argumentační schéma české výjimečnosti a přínosnosti vycházející s naší unikátní zkušenosti můžeme najít v dokumentech, textech a projevech mainstreamových „pragmatických“ politiků a diplomatů během CZ PRES v první polovině roku 2009. Česká vláda explicitně odmítla možnost tzv. „nízko-profilového“ předsednictví, naopak k CZ PRES přistoupila jako k unikátní příležitosti jak zanechat „vlastní otisk“ (Vláda České republiky, 2007: 2), jak ovlivnit (a napravit) chod EU. Formulovala poměrně ambiciózní priority (Lehtonen, 2009), k jejichž legitimizaci použila odkaz na „historickou zkušenost ČR“ (Vláda České republiky, 2007). Přípravné dokumenty, mediální kampaň i samotná politická rétorika během PRES se nesly v duchu konstruktivní kritiky vnímaných nedostatků evropského politického uspořádání.

Skrze CZ PRES manifestačně vystoupila ČR (v souladu s dlouhodobými stereotypy a vizemi českého národa o své vlastní roli ve světě) jako kritický ale (dle svého vlastního přesvědčení) konstruktivní (byť nepochopený a v médiích ostrakizovaný) kritik evropských poměrů. Ilustrativní je v tomto ohledu rozhovor A. Vondry, který v rozhovoru v předvečer českého předsednictví rezolutně odmítl, aby se s ČR zacházelo jako s „žákem“ (Vondra: Nechceme si v EU hrát na žáčky a učitele, 2008). O pár měsíců později přišla česká vláda s prioritami českého předsednictví, ve kterých nabízela Evropské unii reformy opírající se explicitně o specifické české zkušenosti. Zároveň vystoupila se sloganem „Evropě to osladíme“. Ten nebyl pouhým jizlivým rýpnutím do EU, ale vyjadřoval snahu české vlády přinést Evropě něco, co „Evropa potřebuje“ (Ostrý, 2009).

Jak je zobrazována Evropa? Evropa sama byla každodenní českou rétorikou (projevy, dokumenty, slogany atp.) opět umístěna do role „žáka“, do pozice objektu a příjemce unikátní české reflexe a zkušenosti. Evropa a evropská civilizace jsou „v ohrožení“ (namátkou Klaus, 2005; Zahradil et al., 2001).¹²⁴ Rozdíl mezi českými „euroskeptiky“ a staršími českými reformátory evropského řádu (Kundera, Havel) spočívá (pouze) v tom, že za onen Česko a tudíž i Evropu ohrožující historický proces nepovažují „kulturní úpadek, konzumerismus a materialismus“, ale pro tentokrát „byrokratický unifikující socialismus“. V novodobé euroskeptické materializaci „husitského stigma“ je Evropa ohrožovaná Evropskou unií.¹²⁵ Na EU tak byla vztažena zažitá významová schémata zakořeněná v husitském narativu boje Pravdy proti Moci za záchranu nás i Evropy. „Bruselští byrokraté“ se stali novodobým klérem a vrchností („ti mocní“), „evropeismus“ novodobým „kvazináboženstvím“, dogmatismem a modlářstvím dusícím Evropu a ohrožujícím právě hodnoty evropské civilizace.

Sdílené představy jako omezení i zdroje pro politickou diskusi

Oba zde zkoumané fenomény můžeme chápat jako obecná strukturální („diskurzivní“) východiska a předpoklady (scénáře, stereotypy, předsudky), jež plní dvojí funkci. Za prvé, jakožto sdílená kognitivní a významová východiska v mnoha ohledech regulují, „strukturují“ a tedy i *omezují* a směřují diskusi určitým směrem. Za druhé, navzdory (a díky) svému omezujícímu a re-

gulujícímu charakteru *umožňují* tato sdílená obecná východiska a stereotypy vést smysluplnou¹²⁶ a poměrně ostrou debatu o konkrétním naplnění a směřování české politiky.

Za prvé tedy, laicky řečeno, „mnichovský syndrom“ a „husitské stigma“ vymezují (a tedy i omezují) pole pro politickou diskusi. Slouží jako společná východiska pro politiky a intelektuály stojící často na opačných stranách politické barikády a prosazující protichůdné politické programy. Pervazivnost mnichovského syndromu, podle kterého jsou velmocí obecně vnímány jako potenciálně zrádné a o-nás-bez-nás-rozhodující, dobře ukázal O. Slačálek. Obavy ze „skutečných úmyslů velmocí“ a silný pocit geopolitické nejistoty nejsou vlastní jenom „euroskeptikům“, ale projevují se (byť v jiné podobě) skrze symbolické odkazy na „Mnichov“ i u mnohých proevropských politiků; u pravicových atlanticistů stejně jako u levicových odpůrců amerického radaru v ČR (Slačálek, 2010).

Podobným způsobem bychom mohli ilustrovat i to, jak čeští politikové a intelektuálové různých historických epoch a různé politické orientace sdíleli společná východiska v podobě husitského stigmatu. Soudobí euroskeptici rozhodně nebyli první a jediní, když se sice přihlásili k obecným evropským hodnotám (jakkoliv definovaným), zároveň však konkrétní formu evropského řádu ohodnotili jako více či méně pomýlenou. Kteří situovali soudobou Evropu (svět) do pozice chřadnoucího objektu vyžadujícího reformu vycházející z unikátní české (československé / středoevropské) historické a geografické zkušenosti. Argument o české výjimečnosti a unikátní české zkušenosti, která nám umožňuje (a zároveň nás zavazuje) formulovat specifický český příspěvek a lék na neduhy Evropy a světa, můžeme najít v již zmíněných projevech bývalého disidenta a prezidenta V. Havla. Dalším příkladem může být předseda ČSSD J. Paroubek, který ve své reakci na V. Klause definoval úděl českého národa jako „rozvíjení vlastností, které postrčily v první polovině 20. století náš národ do čela národů nejen Evropy, ale celého světa“ (Paroubek, 2007).

Za druhé, mnichovský syndrom a husitské stigma vlastně „vyživují“ politickou debatu, vybavují politické *hráče* společným referenčním a významovým rámcem a zdroji, na které lze odkazovat a které vlastně slouží jako *balíček karet* (sada symbolů) v jejich každodenní *hře* o politickou legitimitu. Tento sdílený významový rámec je dostatečně obecný a vágní a zároveň v nezanedbatelné míře vnitřně rozporný.¹²⁷ Vágnost a rozpornost obecných

schémat českého politického myšlení umožňuje (v mezích těchto schémat) vést poměrně ostrou debatu o konkrétnostech.

Příklad první: již zmíněná debata o americkém radaru. Obě strany debaty sdílely kognitivní schéma zrádných velmocí a v nejrůznějších variacích využívaly ve své rétorice symbolického odkazu na mnichovskou zradu. Lišily se však v konkrétnostech: v tom, kterou velmoc ohodnotili jako v současné době „potenciálně zrádnější“ a nebezpečnější (Rusko či USA?). Společná kognitivní východiska (mnichovský syndrom) nebyla překážkou pro ostrou politickou diskusi, naopak můžeme tvrdit, že společná východiska byla předpokladem pro politický střet (byť ve své podstatě omezený).¹²⁸

Příklad druhý: M. Kundera vs. V. Klaus. Oba artikulují svůj strach o Evropu (Kundera, 1984; Klaus, 2005). V jejich textech rezonuje představa, že vnější svět (Západ a Evropa) je churav, v krizi. Dnešní svět (a Evropa) je vydaný „na pospas velmocem, které ho touží zarovnat a srovnat na svou míru“ (Kundera, 1968), svět a Evropa jsou vydané na pospas „majitelů klíčů“ (Klaus, 2009b). Smysl existence českého národa pak podle obou protagonistů spočívá v tom, že z jedinečné české historické a geografické zkušenosti utká specifický přínos pro vnější svět – lék na neduhu, kterými dle jejich přesvědčení trpí evropská civilizace.

Přestože oba sdílí tato obecná kognitivní schémata, která přisuzují určitý smysl a účel české existenci, vnějšímu světu a velmocím, neshodnou se (a s spolu s nimi zástupy jejich následovníků) v konkrétní aplikaci tohoto obecného schématu. Která česká zkušenost je klíčová při formulaci českého projektu na uzdravení Evropy (jaro 1968 nebo jaro 1990)? Koho kromě tradičních velmocí zařadit do kategorie „mocní tohoto světa“ a „majitelé klíčů“? Podle M. Kundery a jeho pokračovatelů (např. Pehe, 2008) spočívá unikátní český přínos vnějšímu světu v „pravém a nezkaženém humánním socialismu“, naopak V. Klaus v ostré polemice s touto „třetí cestou“ přináší Evropě a světu „pravý a nezkažený tržní kapitalismus“.

Socialismus s lidskou tváří, oduševnělá demokracie, ekonomický liberalismus. Rozdíl v obsahu „poselství“, které čeští reformátoři, mentoři a kacíři sdělovali a sdělují vnějšímu světu (Evropě a Západu), jsou zřejmé, hluboké a nezpochybnitelné. Tyto rozdíly v konkrétních politických programech by nám však neměly zastítn skutečnost, že jejich nositelé implicitně vycházejí z premis „husitského stigmatu“, podle kterých Československo / Česká republika hraje (mělo by hrát) roli reformátora evropského (světového) řádu.

Závěr

Cílem tohoto textu bylo nabídnout čtenáři holistický pohled na český euroskepticismus a odpovědět na otázku, z jakých obecných historicky sdílených významových, kognitivních a diskurzivních schémat českého myšlení vyvěrá. Sledoval jsem výzkumnou a argumentační logiku metodologického holismu a zároveň jsem vycházel ze strukturalistického konstruktivistického předpokladu, že v každém společenství můžeme nalézt široce sdílené představy, stereotypy, skripty či „scénáře národního účelu a existence“, kterými si dané společenství reguluje, „osmyslňuje“ a orientuje svoji každodenní existenci. Mým úkolem bylo identifikovat podobu těchto struktur v českém případě a ukázat, jak z nich čerpají a jak do nich zapadají konkrétní diskurzivní praktiky současných českých euroskeptiků. Tento text je vystavěn na interpretativních epistemologických předpokladech, nikoliv na vysvětlující epistemologii pozitivistické vědy ani na epistemologii kritické. Jinými slovy, mým cílem bylo zrekonstruovat sdílené významy (které české společenství přisuzuje sobě samému na jedné straně a velmocem na straně druhé) a zjistit, jak vypadají představy (o *sobě* a o *jiných*), které si české společenství po generace pěstuje. V tomto textu jsem nezkoumal, zda obecné hypotézy, o které se tyto stereotypy opírají (např. „velmoci jsou zrádné a škodí nám, Evropě i světu“), odpovídají nějaké „empirické realitě“ ani zda jsou tyto představy morálně ospravedlnitelné.

Fenomén českého euroskepticismu bezesporu souvisí s konkrétními zájmy, subjektivními idejemi a osobními intelektuálními trajektoriemi jednotlivých politických aktérů.¹²⁹ Ale bez holistického pohledu, který by poukázal na jeho kořeny v širší tradici českého politického myšlení a kognice, by nebyl příběh českého euroskepticismu úplný. Chceme-li porozumět českému euroskepticismu, nevystačíme si s redukcionistickým odkazem na jeho neo-liberální ideovou náplň ani s psychologizujícím pohledem na klíčové politické představitele.¹³⁰

Z holistické perspektivy, kterou jsem se v tomto textu pokusil zaujmout, se tzv. český euroskepticismus jeví jako jedno z konkrétních zhmotnění obecných kognitivních schémat, kterými česká společnost historicky vnímá sebe samu (a svoji roli v Evropě a ve světě) a okolní svět. Český euroskepticismus reprodukuje a zároveň upevňuje všeprostupující zobecňující stereotypy a vize, jež jsem označil jako „mnichovský syndrom“ a „husitské stigma“.

V euroskeptickém diskurzu se odráží tradice českého politického myšlení, podle které je smyslem národní existence šíření Pravdy (vyvěrající z unikátní české geografické a historické zkušenosti) proti zrádné a zhoubné Moci (ohrožující nás a s námi i Evropu a svět).

Pod výrazem „mnichovský syndrom“ jsem v tomto textu chápal silný pocit geopolitické nejistoty doprovázený latentní obavou ze „skutečných“ úmyslů velmocí (resp. Moci reprezentované i nestátními aktéry či nejrůznějšími „novodobými vrchnostmi“, „majiteli klíčů“, „evropeisty“, „uspávači“ atp.), které mají dle převládající interpretace tendenci rozhodovat (individuálně či kolektivně v jakémsi kondominiu) „o nás bez nás“. Výrazem „husitské stigma“ jsem potom označoval pocit výjimečnosti, který ústí ve snahu o zreformování existujícího evropského politicko-společenského řádu. Česká výjimečnost podle českých intelektuálů a politiků spočívá v naší unikátní geografické a historické zkušenosti a dává českému národu mandát („možnost“ i „povinnost“) přispěchat na obranu evropské civilizace, jež je unesena, uvězněna, znevážena a/nebo oslabena působením „těch mocných“. Zatímco českému národu je tímto přisouzena role reformátora a mentora, Evropa je chápána spíše jako objekt – churavý příjemce vzácné české zkušenosti.

Existuje česká výjimečnost?

Mats Braun

Tato kapitola se věnuje otázkám, které v předcházejícím textu nadnesl V. Beneš. Beneš se ve své kapitole soustředil na několik specifických rysů českého politického diskurzu o evropské integraci. Mým záměrem je jednak poukázat na několik problematických míst jeho analýzy, jednak nabídnout alternativní pohled na celou problematiku, který si spíše než diskurzu politických a intelektuálních elit všímá postojů veřejnosti na jedné straně a praktické realizace evropské politiky diplomaty.

Rozumím východiskům a teoretickým argumentům, na kterých V. Beneš staví svoji argumentaci. Že existuje něco jako diskurzivní struktura, vytvářející kontext, významový rámec, v jehož mezích individuální aktéři uvažují, hodnotí a jednají. Tato struktura sice je v neustálém pohybu, je ustavována skrze aktivity jednotlivých aktérů, kteří ji mohou měnit, zároveň však nemožnou operovat mimo tuto strukturu (Laclau–Mouffe, 2001). Diskurzivní struktura představuje historicky proměnlivý kontext udávající význam jednotlivých výroků. Vezměme si např. takového G. Washingtona, který na konci 18. století hlásal myšlenku, že všichni lidé se rodí a zůstávají svobodnými a rovnými ve svých právech. Z dnešního pohledu se nám může zdát, že jednal v rozporu se svými názory. Sám byl totiž vlastníkem otroků. Nicméně pro pochopení smyslu jeho výroku musíme vzít v úvahu tehdejší historický kontext a diskurzivní strukturu, v jejímž rámci byl jeho argument o lidské svobodě a rovnosti vysloven. V jeho kontextu a diskurzivní struktuře existoval předpoklad, že když se mluví o lidech, míní se tím bílí dospělí muži (Neumann, 2008: 71). V době B. Obamy je význam pojmu lidé daleko širší. Právě odhalování těchto struktur je důležité k poznání smyslu a významu jednání aktérů. Souhlasím tedy s argumentem, že v analýze českého politického jednání (zahraniční politiky) si nevystačíme se studiem jednotlivých aktérů. Toto jednání je tře-

ba kontextualizovat – odhalovat širší diskurzivní struktury a historický kontext, které mu dávají smysl a ve kterých je ukotveno.

Diskurzivní analýza má tu výhodu, že na rozdíl od materialisticky orientovaných přístupů umožňuje identifikovat ideový a hodnotový kontext klíčových aktérů, porozumět smyslu a významu, který tito aktéři implicitně či explicitně vkládají do svých projevů a postojů. Na druhou stranu není nutné a potřebné, aby se každý student české zahraniční politiky věnoval zkoumání historického kontextu, resp. způsobu, jak historie rezonuje v současném diskurzu. Do jisté míry se jedná o metateoretické a epistemologické východisko použitelné pro stopování dlouhodobých trajektorií českého politického myšlení. Nejedná se o metodologii, jež by se dala bez dalšího použít k analýze jednotlivých politik podobným způsobem, jako činí ostatní přispěvatelé do této publikace.

Beneš se ve své kapitole věnuje širším kognitivním rámcům českého politického myšlení, které jsou artikulovány v politických debatách a intelektuálních rozpěchích o českém údělu. Jakkoliv může být taková analýza užitečná pro vysvětlení a zhodnocení obecných trendů, ideových a politických východisek české zahraniční politiky, těžko nám může posloužit k analýze a zhodnocení toho, jak se Česká republika zapojuje do každodenního rozhodovacího procesu v jednotlivých evropských politikách. Moje kapitola zaplňuje tuto mezeru a doplňuje rozbor politického diskurzu od V. Beneše o stručnou analýzu postojů veřejnosti a praktické stránky české politiky v EU (konkrétně předsednictví v Radě EU).

Kapitola má následující strukturu. V první části se zamýšlím nad tím, jestli je možné považovat české „eurokacířství“ za specifický rys českého politického diskurzu, jak naznačuje Beneš. V dalších částech se zaměřuji na opomíjená témata: na postoje české veřejnosti a praktické (spíše než ideové a politické) aspekty české politiky v EU.

„Eurokacířství“ jako charakteristický rys českého politického myšlení nebo jako obecný fenomén?

V. Beneš ve své kapitole naznačuje, že existuje jakýsi „eurokacířský“ diskurz, který je za prvé specifický pro českou společnost a za druhé relativně rigidní a v čase neměnný. Následující analýza ukáže, že tomu tak být nemu-

sí. „Eurokaciřství“ nacházíme i v zemích s odlišnou historickou zkušeností a pamětí, netvrdil bych, že Češi budou v této disciplíně lepší nebo horší než např. Švédové, Poláci a další. Zároveň nevidím důvod se domnívat, že čeští politici budou euroskeptičtí i v budoucnosti. Přestože i v budoucnosti určitě najdeme nějaké euroskeptické politiky, domnívám se, že české eurokaciřství jako obecný a sdílený jev je spojen s konkrétním historickým kontextem, který se však může proměňovat.

Vycházíme-li z debaty před referendem o vstupu České republiky do EU, která ilustrovala širší český diskurz o evropské integraci, pak nelze říci, že se v zásadních charakteristikách lišila od debat v ostatních postkomunistických státech. V debatě převládaly ekonomické argumenty, dokonce i od zástupců euroskeptické ODS jsme se mohli dozvědět, že k členství v EU není alternativa. J. Zahradil jako stínový ministr zahraničních věcí označil vstup ČR do EU za „... manželství z rozumu, nikoliv z lásky“ (Zahradil, 2003b). Celkový obraz debaty pak vyznívá, že je nutné přijmout podmínky členství, protože jedině tak může Česká republika dohnat ekonomicky a politicky vyspělejší evropské státy. I V. Klaus, který kritizoval EU za to, že se jedná o nepřirozený, ideologický projekt, který přerušuje „... přirozenou loajalitu lidí k vlastnímu národu“ (Klaus, 2005b), obhajoval vstup s odkazem na neexistenci alternativy ke členství.

V této části se budu věnovat několika klíčovým tématům českého eurokaciřství / euroskepticismu (demokracie a suverenita, ekonomika a globalizace, pocit výjimečnosti). Na srovnání s jinými členskými státy se snažím ukázat, že „eurokaciřství“ není vlastnost charakteristická pouze pro českou politickou elitu, ale že jej v různých podobách můžeme najít i u jiných členských států.

Demokracie a suverenita

V českém diskurzu se můžeme poměrně často setkat s argumentací odkazující na nedotknutelnost vnější suverenity státu. Je zřejmé, že euroskeptická politická elita měla vliv na pozici státu k velkým otázkám týkajícím se budoucnosti EU: Česká republika byla posledním členským státem, který ukončil ratifikační proces *Lisabonské smlouvy*. Je pravdou, že ČR nebyla jediným státem, kde ratifikační proces trval déle, než se očekávalo, byla ale jediným státem, kde ratifikační proces komplikovali politici. V Irsku nedokázali u prvního referenda političtí představitelé přesvědčit voliče o výhodách

nové smlouvy a v Německu trval ratifikační proces dlouho kvůli ústavnímu soudu (Bundesverfassungsgericht).

Na druhou stranu ČR není v obraně suverenity výjimečná. Vnější suverenity znamená, že stát není podřízený jinému státu a má plné exkluzivní kompetence v rámci své jurisdikce (Keohane, 2002: 747). Suverenity je tradičně chápána jako princip, jenž klade důraz na sebeurčení národa, což je často chápáno jako podmínka pro fungování demokracie. Princip suverenity lze jen těžko zpochybňovat, protože získává legitimitu ze dvou nejdůležitějších hodnot moderní západní civilizace: demokracie a národní identity (Lord-Harris, 2006: 194). Odpůrci EU po celé Evropě se domnívají, že demokracii lze vytvářet jen v rámci národního státu. Tento argument nepředstavuje ve své podstatě nic jiného než klasický nacionální princip. Podle E. Gellnera lze definovat nacionalismus jako princip, „který tvrdí, že politická a národní jednotka musí být shodné“ (Gellner, 1993: 12). Radikální interpretace tohoto argumentu ve svém důsledku znamená, že EU nikdy demokratická být nemůže a jediným legitimním řešením je cesta zpět k „Evropě demokracií“ v podobě méně integrované unie. Zjednodušeně řečeno, pro vládnutí většiny je potřeba, aby se lidé v politické jednotce definovali jako integrovaný celek, jinak by totiž menšina nepřijala rozhodnutí většiny.

V akademické literatuře o legitimitě nebo o demokratickém deficitu EU nepředstavuje tento argument nic nového. V podstatě se mluví o třech možných způsobech, jak řešit problém neexistence evropského *démos*. První cesta vede přes konstrukci evropského národa definovaného kulturně a geograficky. Druhá cesta vede přes jakýsi ústavní patriotismus založený na společných ideových hodnotách. Třetí možností je přijmout fakt, že EU nikdy nebude fungovat jako stát, a proto se ani nemáme snažit o politizaci unijních rozhodnutí, ani o větší demokratizaci EU. Stačí demokratická legitimita EU, která je odvozená z členských států (Ericsson-Fossum, 2004).

I když přijmeme argument, že nelze posilovat demokracii na úrovni EU, nemusíme být odpůrci EU. Například A. Moravcsik obhajuje současný stav EU s tím, že demokratickou legitimitu získává EU hlavně z parlamentů členských států. Podle Moravcsika nepředstavuje evropská integrace pro národní demokracii (národní parlament) o moc větší omezení, než jaké vzniká např. v důsledku nezávislosti národních bank (Moravcsik, 2002).

Úspěšnost v globalizovaném světě a suverenita

Podle Keohana si Evropané v současné době více uvědomují, že stát s velkou formální suverenitou může být zároveň slabý a naopak stát s omezenou formální suverenitou může být silný (Keohane, 2002: 744). Silným a úspěšným státem je ten, který dokáže zachovat svou nezávislost. Úvahy o roli státu v dnešním globalizovaném světě se promítají i do diskurzu českých politiků o EU. Podle českých obhájců EU je vstup do Unie podmínkou nezávislosti a úspěšnosti země v době globalizace (srv. ČSSD, 2005; KDU-ČSL, 2004). Proevropská část českých politických elit implicitně přijala ztrátu části formální suverenity ve prospěch zachování funkcí a služeb, jež občanům poskytuje moderní sociální stát. Podle KDU-ČSL a ČSSD jedině EU dokáže zachránit evropský sociální stát (ČSSD, 2005; KDU-ČSL, 2004; pro další diskuze o české debatě viz Braun, 2008a).

Naopak euroskeptická ODS tento argument odmítla a navíc spojila EU s komunistickou minulostí země. Členové ODS označují EU za socialistický projekt, který nepovede k modernizaci státu, ale naopak ho uvrhne zpátky do socialistické minulosti. Zatímco členové ODS pak zdůraznili, že se jedná o projekt socialistický, komunisté kritizovali EU za to, že se jedná o neoliberaální projekt. V tomto ohledu se základní struktura české debaty příliš neliší od diskusí v jiných nových členských státech i v nedávno přistoupených státech ze západní / severní Evropy. Podobné argumenty najdeme např. i ve Švédsku, jen s tím rozdílem, že odpůrci tam považovali EU převážně za neoliberaální projekt (pro srovnání viz Braun, 2008b).

Podrobnější zkoumání české debaty v delším časovém období nám ukazuje, že v základech českého diskurzu o evropské integraci leží různé kombinace diskurzu o modernitě a diskurzu o suverenitě (pro tuto analýzu viz Braun 2008a). Jsou modernita a suverenita vnímány jako protichůdné, na sobě nezávislé, nebo vzájemně se posilující principy? V tomto ohledu není ČR nijak výjimečná a podobný konceptuální rámec (diskurz modernity vs. diskurz suverenity) lze aplikovat i na jiné členské země.

Například švédští politici vycházeli z představy, že modernita a suverenita se nevyklučují, že země dokáže zachovat svoji suverenitu a zároveň obhájit ekonomickou pozici v globalizovaném světě. Nebylo to dáno jen silnou ekonomikou, ale i švédským vnímáním sebe sama. Jak napsal O. Wæver, „podstatou severské identity je, že tyto země jsou lepší než Evropa“ (Wæver, 1992: 77). L. Trädgårdh pak ukazuje, že představa Švédska jako nejmo-

dernější země na světě je podstatou současné národní identity Švédů. Právě kvůli této myšlence odmítla část švédské politické elity EU jako konzervativní spolek srovnatelný se Švédskem 50. let (Trädgårdh, 2002). V českém diskurzu najdeme variaci na stejné téma. Odpůrci EU v ČR netvrdí, že země by byla modernější než EU, ale poukazují na to, že nabízena cesta k modernitě není ta správná, a dále, že ČR má díky své historii morální nárok na místo mezi nejmodernějšími státy Evropy.

Je Česká republika výjimečná ve srovnání s ostatními novými členskými státy? ČR nebyla jediný nový členský stát, kde zdoluhavý proces přistoupení k EU vedl k nárůstu euroskepticismu. Podobný vývoj lze najít také např. v Polsku a v Maďarsku. V Polsku byl však euroskepticismus vždy spojen s obhajobou tradičních hodnot polské katolické společnosti před modernizací ve formě EU (srv. Szczerbiak, 2001). Zdrojem euroskepticismu v Maďarsku byl zdoluhavý přístupový proces a nevýhodné podmínky pro vstup do EU (Fölsz–Tóka, 2004: 3). Současná vládní strana Fidesz je v literatuře označována jako mírně euroskeptická (*soft eurosceptic*), podobně jako ODS. V Maďarsku jsme však nezaznamenali skoro žádný odpor vůči institucionálním změnám EU. Tamní parlament schválil ustavní smlouvu jako druhý členský stát, a to skoro jednomyslně (EU 25 Watch, 2006/2: 63).

Nabízí se i srovnání České republiky se sousedním Slovenskem, kde i přes existenci euroskeptické frakce odkazující na tradiční hodnoty neměly názory kritické vůči EU takřka žádný vliv na pozici Slovenska k EU (srv. Haughton–Malová, 2007). Jak tedy vysvětlit skeptičtější pozici Polska a ČR ve srovnání s Maďarskem a Slovenskem? Jako příčinu lze uvést jednak vnímání vlastní historie a jakousi přirozenou roli země, či způsob, jakým politická elita vnímá velikost vlastního státu ve vztahu k EU. Slovensko, na rozdíl od ČR a Polska, zahájilo přístupová jednání se zpožděním a zpočátku nemělo jistotu, že se stane členem EU. Až donedávna se Slovensko chovalo jako konformní člen EU, teprve v roce 2010 se dostalo do sporu s ostatními členy EU, když odmítlo poskytnout pomoc Řecku (viz Braun, 2010).

Status vyspělé evropské země a pocit výjimečnosti

Diskuse v postkomunistických nových členských státech je specifická v tom, že vstup do EU není vnímán pouze v kontextu debat o suverenitě, demokracii, a hospodářským rozvojem země. Vstup do EU je pro mnohé i potvrze-

ním dospělosti České republiky, její příslušnosti mezi „normální“ evropské země. Není bez zajímavosti, že tento argument nenacházíme u států ze čtvrtého rozšíření (Švédsko, Finsko a Rakousko). Proti představě členství v EU jakožto dokladu vyspělosti se ohradil např. V. Klaus: „V Evropě totiž došlo k nešťastnému jevu, kdy se členství či nečlenství v Evropské unii považuje za výraz vyspělosti, zralosti, kvality, demokracie a úspěchu“ (Klaus, 2003).

V českém diskurzu zazníval často názor, že Česká republika má nezadatelné právo patřit k nejvyspělejším evropským státům. V období první republiky náleželo Československo nejen ekonomicky, ale také politicky mezi nejvyspělejší státy Evropy, a z tohoto důvodu má země nárok patřit do tohoto klubu také dnes. Kdyby nebylo komunismu, zůstalo by Československo nadále přirozenou součástí „západní Evropy“ (srov. Kundera, 1984; Kumar, 1992: 452). Česká politická elita považovala ČR za vyspělou zemi, i proto jen s obtížemi přijímala náročné podmínky a dlouhé čekání na členství (pro dobrou ilustraci tohoto argumentu viz manifest českého euro-realismu – Zahradil a kol., 2001). V českém diskurzu průběžně nacházíme argument o historickém nároku ČR na jistou pozici v hierarchii evropských států. České vnímání sama sebe jako státu, který přirozeně patří k modernějším zemím Evropy, je jedním z důvodů, proč česká politická elita je neobvykle euroskeptická.

Ve své kapitole V. Beneš tvrdí, že Češi se v EU chovají jako kacíři – kritici a samozvaní reformátoři. I když považují metaforu husitského stigmatu jako výstižnou, nejsem přesvědčen o tom, že by Česká republika byla jediným členským státem, jenž se tímto způsobem profiluje. Vybavuje se mi celá řada švédských politiků, kteří se situují do role „kacířů“. A přitom Švédové neměli žádného Jana Husa. Skandinávské státy často zaujímají pozici nebo se chtějí prezentovat jako svědomí světa. Například švédský premiér O. Palme kritizoval v 70. letech politiku Spojených států tak silně, že došlo na nějaký čas k přerušení diplomatických vztahů mezi oběma zeměmi. Švédská sociální demokracie podporovala vstup EU právě proto, aby mohla reformovat tento *konzervativní, katolický a mužsky šovinistický* spolek (srv. Trädgårdh, 2002).

Zatím jsme konstatovali, že česká politická elita je více euroskeptická než politická elita ve většině ostatních členských států. Diskutovali jsme také, jak chápat tuto českou výjimečnost. V následující části se přeneseme z úrovně politických elit na českou společnost a veřejnost.

Euroskepticismus v postojích veřejnosti?

K tématu českého euroskepticismu existuje bohatá odborná literatura. V této souvislosti je potřeba připomenout, že v České republice je to zejména vedoucí politická elita, která je relativně euroskeptická a nikoliv široká veřejnost. V odborné komparativní literatuře je za mírně euroskeptickou (*soft-euroskeptic*) stranu považována hlavně Občanská demokratická strana (ODS) (viz např. Hanley, 2008). Přestože se v ODS samé preferuje pojem eurorealismus, jsou to postoje této konkrétní politické strany a prezidenta Klause, díky kterým si ČR v médiích a zčásti i v odborné literatuře vysloužila nálepku euroskeptický členský stát. ODS vnímá EU jako spolek, jehož prostřednictvím velké státy EU realizují svoje vlastní zájmy. Z tohoto důvodu by měly malé a střední velké státy bojovat za svoji nezávislost a suverenitu a odmítnout transfer kompetencí z národního státu na úroveň EU. V této souvislosti se občas mluví o takzvaném mnichovském syndromu, o kterém píše V. Beneš.

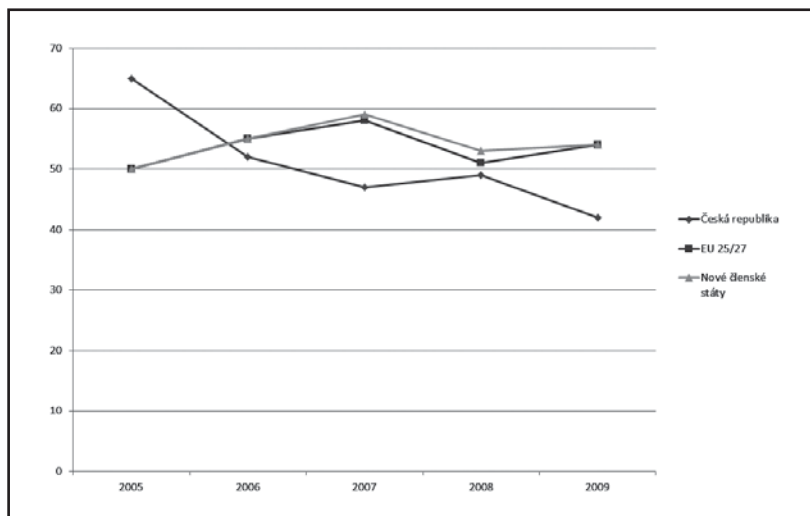
Jinak řečeno, hlavním důvodem euroskepticismu ODS je její nedůvěra k „politice velmocí“ EU. Právě kvůli obavám z vlivu velkých států v EU odmítá ODS další převedení kompetencí na EU. V tomto ohledu se ODS (viz např. Zahradil a kol., 2001) explicitně vymezuje vůči stávající praxi malých členských států v EU (např. země Beneluxu) a vůči převažující odborné literatuře o členství malých států v EU. Stávající praxe malých členských států i odborná literatura doporučují, aby menší státy prosazovaly spíše posílení moci nadnárodních evropských institucí, protože unijní instituce mohou fungovat jako protiváha evropských velmocí. I přes své nedostatky nabízí EU lepší podmínky pro jednání s velkými státy než klasické bilaterální vyjednání (srv. Thorhallsson–Wivel, 2006: 655). ODS tento argument odmítá a český „problém“ s velmocemi se snaží řešit maximálním zachováním suverenity a odmítavým postojem vůči prohlubování integrace v Evropě.

Můžeme tedy souhlasit s V. Benešem, že mezi českou politickou elitou je euroskepticismus, motivovaný mj. strachem z velmocí, poměrně častým jevem. Jaké jsou ale postoje české společnosti, jaké je v ČR veřejné mínění o EU? Podle Eurobarometru mají Češi o něco skeptičtější postoj k Evropské unii, než je průměr v EU. Více skeptičtí jsou pouze Britové, Maďaři a Lotyšši. V České republice je navíc očekáván negativní trend a ani předsednictví ČR v Radě EU v první polovině roku 2009 tento postoj nezastavilo (Eurobarometr 71, 2009). V žádném případě ale nelze Čechy považovat za nějaké extrém-

ní euroskeptiky. Při pohledu na data Eurobarometru zjistíme, že v roce 2009 považovalo kolem 42 % obyvatel členství za dobrou věc, 46 % mělo neutrální postoj a pouze 13 % považovalo členství za špatnou věc. S výjimkou údajů za roku 2009 má Česká republika spíše blíže k průměru EU (viz Tabulku 1).

Jsou to tedy zejména čeští političtí představitelé a nikoliv veřejné mínění, kdo se vymyká evropskému průměru. Zvláště zajímavý je rozpor mezi názorem ODS a jejich voličů. Voliči ODS mají daleko vstřícnější postoj k EU než průměrný obyvatel České republiky (64 % pravicových voličů považuje členství za „dobrou věc“ ve srovnání s 34 % levicových voličů; Eurobarometr 69, 2008). Proto lze říci, že euroskepticismus ODS v své podstatě není populistický, spíše jde o ideologické zakotvení ve straně.

Tabulka 1: Je členství vaší země v EU dobrá věc?

Zdroj: Eurobarometr.

Z vnějšku se může zdát až téměř záhadné, že ODS už dávno neopustila svůj euroskepticismus. Je zřejmé, že V. Klaus jako zakladatel strany měl velký vliv na formování stranické politiky a jeho euroskeptické názory se časem staly součástí vnitřního diskurzu strany. Mnoho členů ODS věří jeho ná-

zorům, ty ve straně zakořenily, a proto je obtížné z pragmatických důvodů změnit její kurz. Ve snaze přizpůsobit se preferencím svých voličů, zmírnila ODS v poslední době svoji kritiku Evropské unie. Dalším důvodem změny byl tlak ze strany koaličních partnerů ve vládě (2007–2009) a socializační efekt českého předsednictví v Radě EU během prvního pololetí roku 2009. Lze očekávat, že tento trend bude pokračovat i do budoucna a že se ODS postupně promění na více proevropskou stranu. Proč by měla strana dále obhajovat pozici, která je v rozporu s preferencemi jejích voličů?

Euroskepticismus v praktické politice?

České eurokacířství či český euroskepticismus se mohou projevat minimálně ve čtyřech rovinách. Za prvé můžeme zkoumat obecná východiska českého politického myšlení a postoje českých politických představitelů k budoucnosti EU. Za druhé můžeme analyzovat postoje společnosti jako celku – tedy veřejné mínění. Za třetí se můžeme zaměřit na konkrétní politiky Evropské unie a analyzovat postoje prosazované českou diplomacií v procesu každodenního rozhodování a implementace těchto politik. Za čtvrté můžeme sledovat i to, jak stát dokázal koordinovat agendu EU během českého předsednictví. V. Beneš se ve své kapitole soustředil na první rovinu. Druhou rovinu jsem analyzoval v předcházející části textu, nyní se soustředím na způsob, jakým ČR prosazuje svoje postoje a jak koordinuje svoji činnost v rámci EU.

Nezdá se, že by Česká republika měla nějaké větší problémy s přizpůsobením se EU a jejím rozhodovacím mechanismům (Schimmelfennig–Sedelmeier, 2007: 91). Je pravda, že ČR má problém s transpozicí evropských směrnic do české legislativy a dlouhodobě patří v tomto ohledu mezi nejhůřší státy v EU (European Commission, 2009). Z části je na vině nedostatek kapacit, z části neochota a ideové přesvědčení českých politiků (srv. Drulák, 2010). Neochota k implementaci směrnice může být důsledkem euroskepticismu, tedy přesvědčení že daná otázka by vůbec neměla spadat do pravomocí EU. Na druhou stranu existuje dost českých pozic ke konkrétním unijním politikám, na které neměl český euroskepticismus žádný vliv.

Díváme-li se na české předsednictví v Radě EU, zjistíme, že většina analytiků jej hodnotí poměrně pozitivně co se týče konkrétních výsledků nebo interní koordinace českého předsednictví (viz Karlas, 2010). Česká repub-

lika měla problém hlavně se svojí pověstí (viz Beneš, 2010; Karlas, 2010; Fuksiewicz–Łada, 2009; Král–Bartovic–Řiháčková, 2009), která je do značné míry spíše důsledkem postojů politických elit než toho, jak ČR prosazuje svoje pozice v jednotlivých politikách a jak plní své závazky vyplývající z členství v EU.

V dílčích otázkách, jako např. ve vztazích vůči Izraeli, byla česká pozice vzdálena mainstreamu v EU. Při komparaci se slovinským předsednictvím v Radě EU jsme také zjistili, že české předsednictví nebylo neutrální a ČR měla tendenci tlačit vlastní agendu bez podpory ostatních členských států (Drulák–Šabič, 2010; Drulák, 2010). Neznamená to však, že by se Česká republika chovala jako „kacír“. V mnoha otázkách naopak ČR bránila stávající status quo, např. v oblasti vnitřního trhu, kde preferovala deregulaci v rámci EU a bránila stávající liberální principy fungování vnitřního trhu a ve vztazích mezi EU a třetími zeměmi. Česká republika v tomto svém boji rozhodně nebyla osamocena. České předsednictví mělo v ekonomických otázkách podporu ze strany Evropské komise, některých klíčových států (Velké Británie a Německo), mnoha nových členských států a ze strany severských států (Zemanová–Abrhám, 2010). Podobné priority jako ČR prosazovalo v ekonomické oblasti i navazující švédské předsednictví Rady EU. Ani v oblasti energetické bezpečnosti nelze hovořit o tom, že by ČR prosazovala úplně marginální pozici. Měla podporu u jiných postkomunistických členských států, které sdílejí obavy z důsledků energetické závislosti na Rusku.

Závěr

V této kapitole jsem se snažil ukázat, že Česká republika není ve svém „eurokacírství“ v evropském kontextu nijak zvlášť výjimečná. Boj za vnější suverenitu ve jménu demokracie, odpor vůči některým ekonomickým politikám EU, pocit výjimečnosti a mentorství ve vztahu k EU nacházíme i u některých politiků v jiných členských státech. Český diskurz o evropské integraci má hodně společného zejména s diskurzem v ostatních postkomunistických členských státech.

Když sledujeme diskurz českých politiků, nacházíme v něm často euroskepticismus, na druhou stranu nelze tento argument zevšeobecnit na českou společnost jako celek – na postoje veřejnosti a na praktickou politiku v jed-

notlivých oblastech unijní spolupráce. Česká veřejnost je tradičně vstřícnější k evropské integraci než politická elita. Postoje České republiky v jednotlivých politikách EU i způsob jejich každodenního naplňování taktéž nesvědčí o nějakém mimořádném „eurokacířství“ či euroskepticismu v rovině praktické politiky. ČR v některých klíčových oblastech (vnitřní trh) obhajovala spíše stávající status quo, než se chovala jako „eurokacíř“.

Závěr

Vít Štřítecký

Několik let trvající projekt Ústavu mezinárodních vztahů „Evropská integrace a zájmy České republiky“, v jehož rámci tato publikace vychází, podrobil detailnímu zkoumání celou řadu oblastí české zahraniční politiky. Kapitoly sdružené v této monografii navázaly na předchozí teoreticky a metodologicky orientovaný výzkum a nabídly více prakticky zaměřenou analýzu ústící v konkrétní doporučení směřovaná k hlavním aktérům české zahraniční politiky. V tom ohledu je třeba zdůraznit, že vedle působení tradičních aktérů výkonné moci se kapitoly věnovaly také často neprávem přehlíženému zahraničněpolitickému působení Parlamentu ČR či politických stran samých.

Vzhledem k načasování vydání může všech třináct kapitol posloužit jakou součást diskuse o nových doktrínálních dokumentech týkajících se české zahraniční a bezpečnostní politiky. Jak bylo mnohokrát v jednotlivých kapitolách zmíněno, Ministerstvo zahraničních věcí ČR a Ministerstvo obrany ČR koordinují práci na nové *Koncepci zahraniční politiky*, *Bezpečnostní strategii*, *Bílé knize obrany*, a jak vyšlo najevo v době dokončování této knihy, MZV se chystá zahájit práci na strategii působení ČR v EU. V podstatě všechny kapitoly však hloubkou i šířkou své perspektivy překračují potenciál odpovídajících pasáží zmíněných dokumentů, a lze proto věřit, že představují relevantní vstupy také do diskuse, jež bude spojena s implementací těchto strategií. Koneckonců jedním z deklarovaných záměrů spojených s tvorbou strategických dokumentů je snaha vzbudit širší a hlavně dlouhodobější diskusi o české zahraniční a bezpečnostní politice.

Přehlížení či nezájem

Všechny kapitoly přinesly jistě relevantní konkrétní doporučení založené na analýze vnitřního i vnějšího kontextu. Při pohledu na doporučení lze

však identifikovat obecnější motivy, jež považuji za vhodné na tomto místě shrnout. Prvním momentem je bezesporu relativní nezáměr, který některé z diskutovaných témat provází. Jak vyplývá z jednotlivých doporučení nabádajících k větší pozornosti v daných oblastech, tento nezáměr může být výsledkem různých příčin. Jak naznačila kapitola Šárky Waisové, česká zahraniční politika se v rámci prosazování energetických zájmů soustředí výhradně na západovýchodní osu a přehlíží potenciál osy severojižní, pojímaný především ve smyslu afrických energetických zdrojů. Tato skutečnost je odrazem jednostranné preference východní politiky a projektů typu Východního partnerství. V oblasti energetické politiky však Česká republika nevěnuje dostatečnou pozornost ani procesům formování společného evropského energetického trhu. Lukáš Tichý ve své kapitole v této souvislosti doporučuje změnit Státní energetickou koncepci tak, aby lépe reflektovala evropské procesy a české zájmy v jejich kontextu.

Na faktický nezáměr v oblasti vytváření společného trhu s obranným materiálem také upozorňuje kapitola Víta Stříteckého. Jeho analýza ukazuje, že právě ve fázi formování společného trhu je velmi významné zmapovat národní potenciál v této oblasti a poté se zasazovat o co největší zviditelnění českých výzkumných, vývojových i průmyslových institucí. Nezáměr o tento dílčí proces však souvisí s obecně přehlíženou rolí EU v bezpečnostní oblasti, která je výsledkem dominance atlantického pohledu v bezpečnostním diskurzu.

Skutečnosti zmíněné v kapitole Šárky Waisové či Víta Stříteckého souvisejí také s absencí alternativních pohledů v relativně hegemonním diskurzu. Jak již bylo mnohokrát zmíněno, přehlížení bezpečnostní dimenze EU či akcentování východní politiky jsou výsledkem prosazených atlantických preferencí. Kapitola Rudolfa Fürsta však kriticky nahlíží jednorozměrný pohled na komplexní problematiku Číny, který limituje nejen českou bilaterální politiku, ale také české možnosti při formování evropské politiky vůči Číně. Podle Fürsta práce české diplomacie a státních agentur začíná přinášet určité výsledky, ale bohužel je zatěžována jednostranným pohledem některých politických elit, nevládních organizací a médií.

Z trochu jiné perspektivy volá po nových pohledech kapitola Miroslava Nožiny, podle kterého je třeba v boji s kriminalitou ve vietnamské diaspoře více vnímat kulturní odlišnosti a soustředit se na boj s paralelními strukturami, jež ve vietnamském organizovaném zločinu vznikly. Podobně také Jan Eichler s Nikem Hynkem ukazují, že ČR by neměla mechanicky přebírat ex-

terní argumentaci v případech potřeby vysílání českých vojáků do zahraničí, nýbrž by se měla pokusit o vlastní legitimizační konstrukci. Tato skutečnost by mohla zmírnit politické napětí, které v některých momentech tato bezpečnostní problematika vyvolává.

Absence širších strategických rámců

V návaznosti na kritickou reflexi stavu dané agendy v rámci české zahraniční politiky hned několik autorů naznačilo potřebu přijetí širší strategie. Na předchozích řádcích již bylo zmíněno doporučení Lukáše Tichého doplnit Státní energetickou koncepci o strategickou reflexi evropských procesů v oblasti vytváření společného trhu. Vytvoření dlouhodobější koncepce navrhuje ve své analýze českých vztahů k Balkánu Filip Tesař. Absence podobné koncepce může být relativně překvapivá, neboť západní Balkán patří mezi dlouhodobě vzývané priority české zahraniční politiky, na níž se navíc shoduje většina politických stran. Podle Tesaře by ČR v rámci takového dokumentu měla jasně vymezit země, s nimiž chce usilovat o blízké vztahy. Dle jeho analýzy by to měly být Bulharsko, Rumunsko, Chorvatsko a Srbsko (naopak jako nejvzdálenější se jeví Kosovo).

Po dlouhodobější strategické koncepci postavené na shodě alespoň v elementárních otázkách české zahraniční politiky volá také Vladimír Handl v rámci své analýzy potenciálních rolí mezistranických česko-německých vztahů. Tato koncepce by podle Handla měla být založena na zpětné analýze dosavadní spolupráce a vyhodnocení institucionální, normativní a zájmové shody a rozdílů v zahraniční politice obou zemí. Je relativně s podivem, že česká zahraniční politika podobný materiál nepostrádá u klíčového partnera (nejen) ve vztahu k EU. Jak již bylo zmíněno, Handlova kapitola také vyzývá k podpoře mezistranických a meziparlamentních vztahů, které by měly být vhodnými platformami pro diskuse nezatížené aktuálními mezinárodně-politickými otázkami. V této souvislosti je také třeba připomenout doporučení plynoucí z kapitoly Šárky Moravcové, jež akcentuje zintenzivnění interinstitucionálních vztahů v České republice i navenek v kontextu nových pravomocí plynoucích z *Lisabonské smlouvy*.

Cílem této publikace nebylo analyzovat nejzávažnější či nejpalčivější problémy české zahraniční politiky. Jejím hlavním smyslem bylo posunout poznatky získané v rámci konceptuálně a metodologicky založeného výzkumu do empiricky orientované *policy* sféry a naznačit určitá doporučení. Závěrečné dvě kapitoly se pak vrátily opět na obecnější úroveň a dotkly se jednoho z hlavních strukturálních dilemat české zahraniční politiky. Právě tyto dvě kapitoly nejlépe symbolizují potenciál pro proměnu české zahraniční politiky, který přirozeně představuje další výzvy pro její systematický výzkum.

Poznámky

- ¹ Jde o plynovou krizi mezi Ruskem a Ukrajinou v letech 2006 a 2009 a spor o ceny a tranzit ropy mezi Ruskem a Běloruskem v roce 2007.
- ² V těchto oblastech mohou členské státy vydávat legislativu za předpokladu, že již tak neučinila Unie.
- ³ Na druhu stranu otázka energetického mixu (volba mezi různými energetickými zdroji a skladba zásobování energií) a podmínek pro využívání vlastních energetických zdrojů zůstává i nadále v kompetenci členských států.
- ⁴ Do prostoru EU 27 je dovážena více jak polovina všech paliv. Nejzávažnější je situace u ropy, jejíž dovozní závislost je kolem 82,6 %. O něco příznivější je situace u plynu, kde import pokrývá asi 60,3 %. Primární spotřeba energie v členských zemích EU je rozdělena následovně: ropa 41,9 %, plyn 23,2 %, elektřina 21,1 %, obnovitelné zdroje 5,5 %, pevná paliva 4,7 %, průmyslový odpad apod. 3,7 %. Dále srv.: Tichý, L. (2010a): Problematika vzájemné závislosti v energetických vztazích mezi Českou republikou a Ruskou federací a působení Evropské unie. *Středoevropské politické studie*, ročník XII, jaro–léto. Brno: Masarykova univerzita. On-line: www.cepsr.com/clanek.php?ID=405.
- ⁵ Rusko v současnosti představuje hlavního dodavatele ropy a zemního plynu do zemí EU, které dováží z Ruska kolem 30 % ropy, jež reprezentuje 28 % její evropské spotřeby. Zároveň 50 % plynu exportovaného z Ruska do Evropy představuje více jak 25 % celkové spotřeby plynu v EU. Dále srv.: Tichý, L. (2010): *Energetické vztahy mezi Českou republikou a Ruskou federací*. amo.cz. On-line: www.amo.cz/publikace/energeticke-vztahy-mezi-ceskou-republikou-a-ruskou-federaci.html.
- ⁶ Dále srv.: Coq, Chloe Le–Paltseva, Elena (2008): *Common Energy Policy in the EU: The Moral Hazard of the Security of External Supply. Report No. 1*. February/2008, Swedish Institute for European Policy Studies. On-line: www.sieps.se/en/publications/rappporter/common-energy-policy-in-the-eu-the-moral-hazard-of-the-security-of-external-supply.html.
- ⁷ Další částí energetického balíčku je také tzv. klimaticko-energetický balík, jehož cílem je právní ošetření konkrétních kroků, jež mají napomoci boji proti změnám klimatu. Prozatím poslední iniciativu představuje sdělení Evropské komise z listopadu 2010 s názvem *Energie 2020. Strategie pro konkurenceschopnou, udržitelnou a bezpečnou energetiku*. Energetická strategie 2020 vedle témat energetické bezpečnosti, vnější energetické politiky, rozvoje nových technologií v energetice a snížení energetické spotřeby a zvýšení energetické efektivity, slibuje mezi hlavní cíle další odstraňování překážek na vnitřním trhu s energiemi, což s sebou nese i ambiciózní infrastrukturní plány (především dokončení celoevropské rozvodné sítě spojující členské státy, modernizaci existující rozvodné sítě atd.).
- ⁸ Jde o Směrnici EP a Rady 2003/55/ES o společných pravidlech pro vnitřní trh se zemním plynem, kterou se ruší směrnice 98/30/ES. On-line: eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.

- do?uri=OJ:L:2003:176:0057:0078:EN:PDF**, a Směrnici EP a Rady 2003/54/ES o společných pravidlech pro vnitřní trh s elektřinou a o zrušení směrnice 96/92/ES. On-line: **eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2003:0054:FIN:EN:PDF**.
- ⁹ V případě právního unbundlingu je vyžadováno, aby provoz distribuční soustavy byl oddělen do samostatné právní entity – provozovatele distribuční soustavy.
- ¹⁰ Sdělení Komise Radě a EP s názvem *Perspektivy vnitřního trhu se zemním plynem a elektřinou* z ledna 2007. Dále srv. on-line: **eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2006:0841:FIN:CS:PDF**.
- ¹¹ Dále k tomu srv.: Eikeland, P. O. (2008): EU Internal Energy Market Policy. New Dynamics in the Brussels Policy Game? *A Canes Working Paper*. Fridtjof Nansen Institute. On-line: **www.fni.no/doc&pdf/FNI-R1408.pdf**.
- ¹² Tato legislativa byla revidována v roce 2009. Konkrétně jde o směrnici Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 72/2009 o společných pravidlech pro vnitřní trh s elektřinou a o zrušení směrnice (ES) č. 54/2003, směrnici Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 73/2009 o společných pravidlech pro vnitřní trh se zemním plynem a o zrušení směrnice (ES) č. 55/2003, nařízení Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 714/2009 o podmínkách přístupu do sítí pro přeshraniční obchod s elektřinou a o zrušení nařízení (ES) č. 1228/2003 a nařízení Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 715/2009 o podmínkách přístupu k plynárenským přepravním soustavám a o zrušení nařízení (ES) č. 1775/2005. Dále srv. *Electricity and Gas Market, Amendments of Directives* (2010). On-line: **www.inforse.org/europe/eu_en-mark.htm**.
- ¹³ Energetický balík obsahoval také ustanovení pro řešení vztahů se třetími zeměmi s neliberalizovaným energetickým sektorem, včetně systému certifikace pro investory z třetích zemí, kteří usilují o kontrolu nad přenosovým systémem či operátorem (tzv. klauzule Gazprom, jejíž neoficiální název dostatečně hovoří o tom, jakým společenstvem ze třetích zemí jsou tyto legislativní úpravy adresovány).
- ¹⁴ V současné době mají problémy s vlastnickým unbundlingem a přijímáním nové legislativy EU zejména Bulharsko, pobaltské státy a Slovensko. Dreyer, Ian–Erixon, Fredrik–Winkler, Robin (2010): The Quest for Gas Market Competition. Firting Europe's Dependency on Russian Gas more Effectively. *Occasional Paper No. 1*. ECIPE. On-line: **www.ecipe.org/publications/ecipe-occasional-papers/the-quest-for-gas-market-competition/PDF**.
- ¹⁵ Model ITO společenstvem umožní, aby si ponechaly vlastnictví sítí, v praxi však budou zavedena taková pravidla a struktura, jež by zaručovaly oddělený provoz. Liberalising the EU energy sector, *euractiv.com*, 7. 7. 2009. On-line: **www.euractiv.com/en/energy/liberalising-eu-energy-sector/article-145320**.
- ¹⁶ České republice se podařil také kompromis v otázce rozdělení pravomocí mezi ACER a národními regulačními orgány. Třetí liberalizační balíček vstoupil v platnost v září 2009 a následně měly členské země 18měsíční lhůtu k zajištění implementace liberalizačního balíčku do národního práva. To k 1. 3. 2011 zatím z různého důvodu neučinil ani jeden stát EU.
- ¹⁷ Hlavní změnou v oblasti plynárenství byl vznik operátora trhu společného pro elektroenergetiku a plynárenství (společnost OTE, a.s.). OTE dosud fungoval pouze na trhu s elektřinou, ale v souvislosti s loňskou novelou energetického zákona rozšířil licenci i na plynárenství. OTE se tak stal prostředníkem veškerého dění na trhu s plynem. Jde o další krok v liberalizaci trhu s plynem. Dále srv. Česká plynárenská unie, on-line: **www.cpu.cz/webmagazine/articles.asp?ida=1731&idk=211**.
- ¹⁸ Jde o začlenění směrnice (ES) 54/2003 o společných pravidlech pro vnitřní trh s elektřinou a o zrušení směrnice (ES) 92/96 a směrnice (ES) 55/2003 o společných pravidlech pro vnitřní trh se zem-

- ním plynem a o zrušení směrnice (ES) 30/98, mezi jejichž klíčové prvky náleží např. unbundling, princip přístupu třetích stran, ochrana zákazníků atd.
- ¹⁹ Rozhovor. Ministerstvo zahraničních věcí ČR, 16. 9. 2010.
- ²⁰ Účinnost nové energetické legislativy se předpokládá od března 2011.
- ²¹ Konkrétně u plynu jde o návaznost na ceny ropy a topných olejů a kurz Kč k USD. Rozhovor. Ministerstvo průmyslu a obchodu ČR, 24. 9. 2010.
- ²² V jeho působnosti je podpora hospodářské soutěže a ochrana zájmů spotřebitelů v oblastech energetických odvětví, kde není možná konkurence, s cílem uspokojit všechny přiměřené požadavky na dodávku energie.
- ²³ Rozhovor. Ministerstvo průmyslu a obchodu ČR, 24. 9. 2010.
- ²⁴ Od 1. 1. 2006 přestal RWE Transgas na základě požadavků směrnice EU a novely energetického zákona vykonávat roli provozovatele přepravní soustavy a rozdělil se na dvě právně samostatné a nezávisle fungující části. Provoz přepravní soustavy vykonává společnost NET4GAS, s.r.o., do 3. 3. 2010 pod jménem RWE Transgas Net, s.r.o.
- ²⁵ V roce 1998 byl uzavřen kontrakt mezi akciovými společnostmi Transgas a Gazexport na dodávku 8 až 9 mld. m³ ruského plynu ročně, a to na období 15 let. Tato smlouva byla v roce 2006 prodloužena společností RWE Transgas do roku 2035, což České republice zajišťuje dlouhodobé dodávky plynu. Na druhou stranu EU považuje uzavírání dlouhodobých kontraktů za jednu z překážek plné liberalizace energetického trhu.
- ²⁶ V roce 2008 činil vývoz elektřiny 19 989 GWh a dovoz 8521 GWh. Rozdíl je saldo, tj. čistý export z ČR, který v roce 2008 činil 11 469 GWh.
- ²⁷ Dále srv.: www.mpo.cz/dokument5903.htm.
- ²⁸ Rozhovor. Ministerstvo průmyslu a obchodu ČR, 24. 9. 2010.
- ²⁹ Rozhovor. Ministerstvo zahraničních věcí ČR, 17. 9. 2010.
- ³⁰ Některé pasáže tohoto textu čerpají z mého staršího článku: Waisová, Šárka (2008): Afrika: evropský energetický dodavatel budoucnosti? Afrika jako součást transevropské přenosové sítě a partner EU v energetice. In: Waisová, Šárka a kol.: *Evropská energetická bezpečnost*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s. 106–119.
- ³¹ Zatímco v agendě EU a většiny členských zemí EU je Afrika a spolupráce s africkými státy jednou z priorit zahraniční politiky, v české zahraniční politice stojí zejména subsaharská Afrika na okraji zájmu – více srv. např.: Horký, Ondřej (2008): Subsaharská Afrika v české zahraniční politice. In: Kořan, Michal (ed.): *Česká zahraniční politika v roce 2007. Analýza ÚMV*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, s. 306–320; Horký, Ondřej (2009): Subsaharská Afrika v české zahraniční politice: Nová koncepce, obnovení odboru a výzvy předsednictví EU. In: Kořan, Michal (ed.): *Česká zahraniční politika v roce 2008. Analýza ÚMV*. Praha, Ústav mezinárodních vztahů, s. 283–296.
- ³² „Podobně jako například ‚bezpečnost‘ samotná nemá ‚energetická bezpečnost‘ primární substantivní obsah. Představuje ličivou podmínku funkční existence každého státu. Z tohoto pohledu je tedy otázka, je-li energetická bezpečnost v národním zájmu libovolného státu jistým způsobem nadbytečná, neboť nevytváří prostor pro negativní odpověď. ... Zcela odlišnou otázkou je však oblast způsobu docílení (energetické) bezpečnosti.“ Hynek, Nik–Střítecký, Vít (2010): Energetická bezpečnost podle českých atlantistů. In: Drulák, Petr–Střítecký, Vít a kol.: *Hledání českých zájmů. Mezinárodní bezpečnost*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, s. 80–101.
- ³³ První číslo se vztahuje k roku 2030, druhé k roku 2050. Za připomenutí stojí, že Klimaticko-energetický balíček Evropské komise stanovuje, že v roce 2020 by mělo být 20 % elektrické energie generováno z obnovitelných zdrojů.

- ³⁴ Dalšími dvěma cíli jsou zvýšení konkurenceschopnosti prostřednictvím lepších služeb zákazníkům a zvýšení environmentální ochrany. Komise ES (nedatováno): *Opening up to choice. The single electricity market*, s. 5.
- ³⁵ Počítá např. s dodávkami zkapalněného plynu ze severoafrických zemí prostřednictvím polských či chorvatských terminálů na LNG. Počítá i s vyššími dodávkami elektrické energie ze zemí jihu a Středomoří, a to i v případě, že ČR nebude cílovou zemí dodávek, ale jen zemí tranzitní. V této souvislosti je vhodné se zmínit, že u dodávek elektrické energie nemusí jít vždy o „skutečné dodávky“, tedy že elektrická energie vyrobená v Alžírsku či Etiopii skutečně vstoupí na trh ČR. Reálně se tato otázka řeší tak, že např. Itálie nakoupí na jihu, kde má nedostatek elektrické energie, dodávky ze severní Afriky, na severu, kde je schopna vyrábět dostatek elektrické energie a kde existuje vysokokapacitní přenosová soustava, pak prodá stejný objem, který nakoupila z Afriky, do Rakouska. Podobně probíhá obchod mezi dalšími státy. Tedy z Rakouska do ČR a dále. Tímto způsobem může nakupovat africkou elektrickou energii např. Polsko či Pobaltí.
- ³⁶ Srovnej např. Hynek–Střítecký (2010).
- ³⁷ Termín „společná“ je v tomto případě zavádějící, nejedná se totiž o společnou politiku typu politik prvního pilíře.
- ³⁸ Kromě uvedených zemí mají určitý hydropotenciál a geotermální potenciál i další země severní i střední Afriky, zejména Keňa, Ghana a Nigérie. Keňa však ve střednědobé perspektivě preferuje vývoz elektrické energie do členských zemí COMESA a do Jihoafrického elektrického prostoru (*South African Power Pool*), Ghana dosud nemá konkrétní plány na využití Volty a Nigérie upřednostňuje před hydroenergií ropné elektrárny a vývoz elektřiny do členských zemí ECOWAS (*Country Analysis Briefs: Great Lakes Regions: Burundi, Kenya, Rwanda, Tanzania, and Uganda*). On-line: www.eia.doe.gov/emeu/cabs/eafrica.html.
- ³⁹ Největší konzskou vodní elektrárnou je soustava vodních děl Inga. Inga 1 a 2 byly postaveny v průběhu 70. a 80. let 20. století. V současnosti vláda ve spolupráci s mezinárodními investory (skupina Světové banky, Mezinárodní měnový fond, Evropská investiční banka, EU, Kanadská agentura pro mezinárodní rozvoj a další) plánuje výstavbu Inga 3 a 4 (tzv. Grand Inga). Pokud by byla dokončena celá soustava elektráren Inga, jednalo by se o největší vodní elektrárnu na světě (tj. větší než Tři soutěsky v Číně) s největší produkcí elektrické energie. Nicméně, kvůli velikosti vodní plochy, která generuje přílišné množství CO₂, není Grand Inga považována za projekt splňující kritéria Kjótského protokolu.
- ⁴⁰ Podle odhadů by výstavba solárního zařízení o rozloze 6 tisíc km² v pouštních oblastech severní Afriky umožnila výrobu takového objemu elektrické energie, který se rovná ropné produkci Blízkého východu, tj. 9 mld. barelů ročně. Buergermeister, Jane (2007): *Germany Looks to North Africa's Untapped Solar Thermal Potential*. *Renewable Energy Online*. On-line: www.renewableenergyworld.com/rea/news/story?id=50088 (5. 6. 2008).
- ⁴¹ Členem ENTSO-E jsou jednotliví operátoři přenosových soustav, kteří zajišťují dodržování společného režimu zajištění dodávek elektrické energie a jejich bezpečnosti. Dnes je to 42 operátorů ze 34 zemí (ENTSO-E, on-line: www.entsoe.eu, 17. 5. 2010).
- ⁴² Izrael je izolovaným systémem, avšak již nyní probíhají jednání o propojení izraelské přenosové soustavy s přenosovou soustavou Palestinské autority.
- ⁴³ Turecko je důležité pro země EU nejen jako spojnice mezi Středomořským elektrickým okruhem, ale také jako spojnice s přenosovými soustavami Gruzie, Ázerbájdžánu, Arménie, Iráku, Íránu a středoasijských států. Srovnej např. *Turkey. Review of the Investment Climate and Market Structure in the Energy Sector* (2007), Energy Sector Secretariat. Přeshraniční výměna elektrické energie by se měla v Turecku zvýšit od roku 2005 do roku 2030 o 62 %. TEN-Energy-In-

- vest: 2005. *Energy Infrastructure Costs and Investments between 1996 and 2013 and further to 2023 on the Trans-European Energy Network and its Connection to Neighbouring Regions with emphasis on investments on renewable energy resources and their integration into the Trans-European Energy Networks.*
- 44 Zejména směrnice 2003/54/EC, tzv. Elektrické směrnice, dále směrnice 1228/2003/EEC, upravující přeshraniční pohyb elektrické energie, a směrnice 2005/89/EC, týkající se zabezpečení dodávek a infrastrukturních investic.
- 45 Osobní rozhovor, 10. 9. 2010.
- 46 Za zmínku v této souvislosti stojí především Helsinský rámcový cíl (Helsinki Headline Goal. On-line: www.consilium.europa.eu/.../Helsinki%20Headline%20Goal.pdf), Rámcový cíl 2010 (Headline Goal. On-line: www.consilium.europa.eu/uedocs/.../2010%20Headline%20Goal.pdf), Civilní rámcový cíl (Civilian Headline Goal. On-line: www.consilium.europa.eu/.../Civilian_Headline_Goal_2010.pdf) a Plán rozvoje schopností (Capabilities development plan. On-line: www.eda.europa.eu/genericitem.aspx?area=Organisation&id=115).
- 47 Tato kapitola bude nadále využívat anglickou zkratku, neboť český akronym (ETOM) není nijak zavedený. Již tato skutečnost naznačuje, že v ČR se o této problematice příliš nediskutuje.
- 48 V této souvislosti je však třeba zmínit, že statistika SIPRI zahrnuje pouze mezinárodní transfery.
- 49 Srovnání za roky 2006–2008 viz Defence Data, European Defence Agency. On-line: www.eda.europa.eu/defencefacts/.
- 50 Tento fenomén je někdy nazýván RMA (*Revolution in Military Affairs*), viz např. Hundley, Richard, O. (1999): *Past Revolutions, Future Transformations*. Santa Monica, CA: RAND Corporation (2. kapitola); Cohen, Eliot A. (1996): A Revolution in Warfare. *Foreign Affairs*, Vol. 75, No. 2, s. 37–54.
- 51 Výrobce lehkého obrněného vozidla Dingo, jehož nákup pro českou armádu vzbudil mnohé otázky.
- 52 Tato společnost měla navázat na spolupráci na Airbusech (německá DASA, španělská CASA), která se měla rozšířit o britskou BAe, švédský Saab a italskou Finmeccanica. I přes značný tlak národních administrativ, který je nutné vidět také v kontextu Deklarace ze St. Malo, celý projekt za složitých okolností ztroskotal poté, co britská BAe fúzovala s Marconi Electronic Systems (vznik BAE Systems).
- 53 Jako v současnosti nejvýznamnější je třeba uvést Lockheed Martin, Boeing, Northrop Grumman, General Dynamics a Raytheon.
- 54 Tato kapitola opět bude používat anglický akronym. V češtině se běžně používá název Evropská obranná agentura, nicméně potenciální zkratka (EOA) je vždy nahrazena anglickou EDA.
- 55 Viz také Kolín, Vilém (2010): Evropská obranná agentura v šesti letech. *Obrana a strategie*, 1/2010.
- 56 Více viz Schmitt, Burckard (2005): *Toward a European Defence Equipment Market*. Institute for Security Studies, July 2005.
- 57 Článek 346 *Lisabonské smlouvy*.
- 58 Zprávy o vývozu zbrojního materiálu, MZV ČR.
- 59 Více viz Fučík, Josef (2007): Evropská obranná agentura a rozvoj obranného potenciálu EU. In: Stejskal, Libor (ed.): *Bezpečné Česko v bezpečné Evropě*. Praha: Úřad vlády ČR.
- 60 Více viz Střítecký, Vít (2010): Bezpečnostní rozměr české zahraniční politiky. In: Kořan, Michal (ed.): *Česká zahraniční politika v roce 2009. Analýza ÚMV*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, s. 91–107.

- ⁶¹ V době dokončování této kapitoly došlo k předložení nového návrhu, který údajně se zrušením problematických paragrafů počítá.
- ⁶² K problematice vietnamských kriminálních sítí v ČR viz blíže: Nožina, Miroslav (2010a): *Crime networks in Vietnamese diasporas. The Czech Republic Case. Crime, Law, and Social Change*, 53, s. 229–258; Nožina, Miroslav–Kraus, Filip (2009): *Kriminální sítě ve vietnamské diaspoře. Případ České republiky*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů; Nožina, Miroslav (2003): *Mezinárodní organizovaný zločin v České republice*. Praha: Themis; Nožina, Miroslav (2000): *Vietnamese Organised Crime in the Czech Republic. Perspectives*, 15(4), s. 16–30.
- ⁶³ Terénní pracovníci působící ve vietnamské komunitě, respondenti z vietnamské komunity a bezpečnostních služeb, a rovněž důvěrné materiály, jsou kvůli bezpečnosti v textu citováni jako: ZVK – „zdroje z vietnamské komunity“, ZČP – „zdroje české policie“, ZTP – „zdroje terénní pracovníci“. Pokud je to s ohledem na právní aspekty a z bezpečnostních důvodů možné, jsou pro upřesnění uváděny i další specifikace. ÚOOZ – Útvar pro odhalování organizovaného zločinu Služby kriminální policie a vyšetřování Policie ČR; NPC – Národní protidrogová centrála Služby kriminální policie a vyšetřování Policie ČR.
- ⁶⁴ Do roku 2001 *European Union Organised Crime Situation Reports*; poté *European Union Organised Crime Reports*.
- ⁶⁵ Vedle organizované kriminality uskupení z bývalé Jugoslávie, dále albánského, ruskojazyčného, tureckého, marockého, nigerijského, kolumbijského a čínského organizovaného zločinu.
- ⁶⁶ Bezhotovostní deponování finančních prostředků.
- ⁶⁷ K vietnamským kriminálním aktivitám viz blíže: Nožina–Kraus (2009).
- ⁶⁸ Blíže ke kritériím relevance, vnější přijatelnosti a konsenzu viz: Nožina, Miroslav (2010b): *Potírání kriminality ve vietnamské diaspoře*. In.: Drulák, Petr–Střítecký, Vít (eds.): *Hledání českých národních zájmů. Mezinárodní bezpečnost*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, s. 151–170.
- ⁶⁹ Rozpor mezi pragmatickým a „idealistickým“ přístupem ve skutečnosti nespočívá ani tak v konfliktu mezi pragmatickým uchopením politiky prostřednictvím zájmů a idealistickým ospravedlněním hodnotami, jako ve velikosti politického společenství, k jehož potřebám se rozvojová politika vztahuje (Chandler–Heins, 2007), a výraz „idealistický“ proto kladu do uvozovek. Zatímco ochrana národních zájmů, jak je definuje vláda, se přirozeně vztahuje k potřebám českého státu, respektování globálních závazků předpokládá existenci globálního společenství a jeho společných potřeb a zájmů. Spíše než o pojetí skutečně idealistické se tedy může jednat o pragmatické pojetí, ovšem pojaté v širším měřítku, a klasické chápání rozvojové spolupráce jako „etické zahraniční politiky“ v duchu kosmopolitního liberalismu namísto klasického realistického přístupu tedy může být zavádějící.
- ⁷⁰ *Ex post* lze za žádoucí označit tuto zjednodušenou linii, vyčleněnou ze sítových vztahů jednotlivých faktorů: silná podpora rozvojové agendě – globální vládnutí a řízení globálních veřejných statků – nízká globální chudoba a nerovnosti – omezený počet ozbrojených konfliktů a snížení zhoršování životního prostředí – transformace ekonomik náročných na fosilní zdroje – hlubší evropská integrace a rychlejší hospodářský růst – vyšší objem pomoci a lepší koordinace politik členských zemí – tvorba vládní rozvojové politiky – politická a společenská podpora rozvojové agendy v České republice – dobré jméno Česka ve světě. Vzhledem k provázanosti rozvojové spolupráce s globalizací a klimatickými změnami se ukazuje, že úzké technické zaměření rozvojové spolupráce je nedostatečné.
- ⁷¹ Například ze strany Francie byla naznačena možnost podmínit vstup některých zemí referendem.
- ⁷² S výjimkou Černé Hory je ve všech balkánských zemích velvyslanectví s rezidentním velvyslanectvem.

- ⁷³ Viz: www.imigracecz.org/ (15. 9. 2010); www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/rozvojova_spoluprace/index.html (15. 9. 2010); www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/lidska_prava/koncepce_transformacni_spoluprace.html (15. 9. 2010); www.mpo.cz/dokument52127.html (15. 9. 2010).
- ⁷⁴ Osobní zkušenost ze zahraničních cest a přijímání návštěv českých politiků.
- ⁷⁵ Viz Tesař (2010a) a Šulc (2010).
- ⁷⁶ *Koncepce zahraniční rozvojové spolupráce České republiky na období 2010–2017* (2010), s. 10.
- ⁷⁷ Řecko pochopitelně geograficky na Balkán patří, zbytek regionu však od něj odděluje komunistická minulost, navíc Řecko patří ke „staré“ EU. Je proto možné ho vnímat i jako souseda postkomunistického Balkánu.
- ⁷⁸ Ilustrativní může být např. časopis *Navýchod*, kde se naprostá většina příspěvatelů věnuje postsovětskému prostoru, a příspěvky o Balkánu píšou často členové balkánských diaspor žijící v ČR. Rovněž Asociace pro mezinárodní otázky (AMO) se poměrně široce věnuje postsovětskému prostoru, zatímco pro oblast Balkánu nemá žádného odborníka.
- ⁷⁹ Příklad dramaticky znějícího komentáře zpravodaje ČTV Tomáše Etzlera o vojenské přehlídce v Pekingu u příležitosti oslav 60. výročí založení ČLR: *60. let rudé Číny*. ČT 24, Události a komentáře, 1. 10. 2009.
- ⁸⁰ K pokusu o předání seznamu disidentů s žádostí o jejich propuštění došlo v roce 1990 za premiéra Čalfy, který jej ale v Pekingu nakonec nerealizoval. Později se na vládní úrovni podobné výzvy neopakovaly. Viz např. *Československá zahraniční politika. Data*. FMZV ČSFR, 1991, s. 720–726.
- ⁸¹ Viz *Carter Center China Program*. On-line: (www.cartercenter.org/peace/china_elections/index.html).
- ⁸² Autor záměrně nespecifikuje.
- ⁸³ *Zahájení OH v Pekingu by se mělo bojkotovat, vyzval Schwarzenberg*, Mladá fronta Dnes, 9. 4. 2008. On-line: zpravy.idnes.cz/zahajeni-oh-v-pekingu-by-se-melo-bojkotovat-vyzval-schwarzenberg-pyj-/zahranicni.asp?c=A080409_173706_zahranicni_jte.
- ⁸⁴ *Exportní strategie ČR pro období 2006–2010*. MPO, 2005. On-line: www.businessinfoccz.cz/clanek/strategie-oez-cr-v-zahranici/obsah/1001537/37876/.
- ⁸⁵ Diskusní setkání ÚMV k zahraniční politice na téma Čína. Ústav mezinárodních vztahů, Praha, 18. 6. 2010.
- ⁸⁶ Ministr O. Liška (MŠMT) nechal v březnu 2008 před úřadem vyvěsit tibetskou vlajku, do Pekingu na OH jel jeho náměstek. Připravený pětiletý kontrakt o studijní výměně ČR–ČLR od roku 2008, navazující na předchozí, který zaručuje roční stážee českých studentů v ČLR, byl ještě před olympiádou podepsán v červenci 2008 chargé d'affaires Ivanou Grollovou ze ZÚ v Pekingu. Čínská strana totiž před tím v dubnu 2008 odmítla přijmout k podpisu smlouvy delegaci MŠMT na protest proti postoji MŠMT na podporu Tibetu. Podrobněji viz *Kvůli tibetské vlajce nepojede ministerstvo do Číny*. ČTK, 4. 4. 2008.
- ⁸⁷ Topolánek, Mirek (2008): *Patnáct vteřin strachu*. Mladá fronta Dnes, 14. 3. 2008.
- ⁸⁸ Topolánek, Mirek (2009): *Role Turecka v globalizovaném světě*. Projev na Ankararské univerzitě. Vláda ČR. On-line: www.topolanek.cz/3664.html.
- ⁸⁹ Výsledky přinesl průzkum veřejného mínění agentury Factum Invenio pro MZV: Podpora radaru roste. MZV ČR, 12.–17. 9. 2008. On-line: www.mzv.cz/jnp/cz/udalosti_a_media/udalosti_a_temata/aktuality_nevyuzite/pruzkum_veřejneho_mineni_factum_invenio.html.
- ⁹⁰ Podrobně viz stenografický záznam ze zasedání PS PČR. *Jak parlament schvaloval zákaz vývozu vzduchotechniky*. Britské listy, 7. 3. 2000. On-line: blisty.cz/files/isarc/003/20000310o.html.

- ⁹¹ Předseda zahraničního výboru Sněmovny reprezentantů Kongresu USA Benjamin Gilman se obrátil dopisem na V. Havla, aby vyvinul nátlak na předsedu vlády M. Zemana a ministra J. Kavana, aby přestali klást překážky vysílání Svobodné Evropy do Íránu a Iráku. Radio Prague, 12. 9. 2008. On-line: www.archiv.radio.cz/news/CZ/1998/12.09.html.
- ⁹² Agenda byla předložena v roce 1998, dokument publikován v *Disarmament Diplomacy*, No. 27, June 1998.
- ⁹³ Výhody GSP se dotýkají asi 4400 komodit, tj. asi 50 % českého vývozu do USA.
- ⁹⁴ Činnost COSAC byla iniciována v květnu 1989 v Madridu národními parlamenty EU, které chtěly posílit svou úlohu pomocí pravidelných setkání svých výborů pro evropské záležitosti. Pro více informací oficiální stránka COSAC. On-line: www.cosac.eu/en/cosac/.
- ⁹⁵ Lhůta pro vyjádření stanoviska parlamentu byla stanovena na šest týdnů. Dodatek o roli národních parlamentů EU viz on-line: eur-lex.europa.eu/en/treaties/dat/11997D/htm/11997D.html#0113010016.
- ⁹⁶ Tamtéž.
- ⁹⁷ Více o roli národních parlamentů v historii integrace viz Norton, Philip (ed.) (1996): *National Parliaments and the European Union*. London: Frank Cass; Maurer, Andreas–Wessels, Wolfgang (eds.) (2001): *National Parliaments on their Way to Europe: Losers or Latecomers?* Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft.
- ⁹⁸ O odpovědnosti národních parlamentů a jejich výborů vůči vládě bylo napsáno mnoho článků a statí, viz např. Bergman, Torbjörn (1997): National Parliaments and EU Affairs Committees: notes on empirical variation and competing explanations. *Journal of European Public Policy*, Vol. 4, No. 3, s. 373–387; Laprat, Gérard (1995): Parliamentary Scrutiny of Community Legislation: An evolving idea. In: Laursen, Finn–Pappas, Spyros A. (eds.): *The Changing Role of Parliaments in the European Union*. Maastricht: European Institute of Public Administration; Raunio, Tapio (2005): Holding Governments Accountable in European Affairs: Explaining Cross-National variation. *Journal of Legislative Studies*, Vol. 11, No. 3, s. 319–342.
- ⁹⁹ Podle článku 23 Rakouského federálního ústavního zákona může parlament vydat rezoluci zavazující vládu v rozhodování o evropských záležitostech.
- ¹⁰⁰ Toto vymezení vychází z pojetí vlivu jakožto vztahu mezi akéry, kdy přání, preference a intence jednoho aktéra skutečně ovlivňuje a spoluutváří jednání dalších aktérů. Více viz Dalh, Robert (1991): *Modern Political Analysis*. London: Prentice Hall, s. 32.
- ¹⁰¹ Vláda se vyjádřila např. formálním vymezením role národních parlamentů v dokumentu *Analýza dopadů Lisabonské smlouvy*. On-line: www.vlada.cz/assets/evropske-zalezitosti/dokumenty/Analýza-dopadu-Lisabonske-smlouvy.pdf.
- ¹⁰² V září podán jako Sněmovní tisk č. 615.
- ¹⁰³ Viz např. K předání pravomocí Bruselu musí mít vláda náš souhlas, rozhodli poslanci. *Mladá fronta Dnes*, 19. 3. 2009; Senátoři napadnou u ústavního soudu jednací řády. *Lidové noviny*, 19. 8. 2009; Soudní pře o Lisabon pokračuje, senátoři podali stížnost na vázaný mandát. *Mladá fronta Dnes*, 1. 9. 2009; Ústavní soud odmítl zrušení novely jednacích řádů kvůli Lisabonu. *ČT 24*, 6. 10. 2009; ČR udělala další krok k přijetí Lisabonu. *EurActiv*, 20. 3. 2009. On-line: www.euractiv.cz/budoucnost-eu/clanek/cr-udelala-dalsi-krok-k-prijeti-lisabonu-snemovna-schvalila-vazany-mandat-005762.
- ¹⁰⁴ Viz Kudrna, Jan (2009): Lisabonská smluva a její vliv na dělbu moci v České republice. In: Gerloch, A.–Wintir, J. (eds.): *Lisabonská smluva a ústavní pořádek ČR*. Plzeň: Aleš Čeněk; Kysela, Jan (2009): „Lisabonské“ novely jednacích řádů obou komor Parlamentu ČR. In: Zemánek, J. (ed.): *The Effect of the Treaty of Lisbon upon the Czech Legal Order*. Praha: Metropolitní

- Univerzita Praha; Břicháček, Tomáš (2009): Pár poznámek k návrhu lisabonské novely jednacích řádů. *Revue Politika*, 3/2009. On-line: www.euportal.cz/PrintArticle/4260-par-poznamek-k-navrhu-lisabonske-novely-jednacich-radu.aspx.
- ¹⁰⁵ Skupina senátorů navrhla Ústavnímu soudu zrušení tzv. vázaného mandátu kvůli ustanovení, jež předepisuje minimální počet senátorů (17) a poslanců (41), kteří mohou podat návrh na řešení případného porušení principu subsidiarity. Více o návrhu senátorů: Soudní pře o Lisabon pokračuje, senátoři podali stížnost na vázaný mandát. *Mladá fronta Dnes*, 1. 9. 2009.
- ¹⁰⁶ Pro další informace viz European parliament relations with National Parliaments. On-line: www.europarl.europa.eu/webnp/cms/lang/en/pid/1.
- ¹⁰⁷ Česká republika je poměrně aktivní díky početným stanoviskům zasláným zejména Senátem.
- ¹⁰⁸ Autor děkuje odpovědným pracovníkům sekretariátů ČSSD, KSCM, ODS a Strany zelených za ochotu, poskytnutí interview a dodatečných informací o mezistranických vztazích s partnery v SRN.
- ¹⁰⁹ Aktuální analýza změn v německé evropské politice v kontextu eurokrize viz in Dehousse, Renaud–Fabry, Elvire (eds.) (2010): Where is Germany Heading? *Notre Europe*, 79/2010. On-line: www.swp-berlin.org/common/get_document.php?asset_id=7259.
- ¹¹⁰ Pro analýzu česko-německých vztahů je podstatné, jak je česká politika vnímána v Německu. Viz např. diferencované hodnocení českého předsednictví např. v Schuch, Gereon–May, Marie-Lena (2009): Außenpolitischer Debakel – Innenpolitische Chance. Die Übergangsregierung in Prag während der EU-Präsidentschaft. *DGAP-Standpunkt*, May 2009, No. 5. On-line: www.dgap.org/fi/europa/mitteleuropa/publikationen/view/1de491250cd1802491211de9ec5fd34ca7f7b447b44.html; Gehring, Hubertus–Delinic, Tomislav–Hierl, Katharina–Vogt, Maria (2009): Zwischen Stolz und Sturz: Tschechische EU-Ratspräsidentschaft geht zu Ende. 6. *Newsletter zur tschechischen EU-Ratspräsidentschaft*. Konrad Adenauer Stiftung, Prag. On-line: www.kas.de/wf/doc/kas_16926-544-1-30.pdf; Adam, Erfried (2009): Nach dem Sturz der Tschechischen Regierung – Wie geht es weiter in Prag und mit der EU-Ratspräsidentschaft? *Kurzberichte der Friedrich Bert Stiftung*, Prag, 2/2009. On-line: www.fesprag.cz/cs/system/files/books/Kurzbericht-2-Ad-Nach%20dem%20Sturz%20der%20Tschechischen%20Regierung.pdf; Van der Rakt, Eva (2009): Tschechiens angekratzte Image. EU-Ratspräsidentschaft. *Zeit-Online*, 27. 6. 2009. On-line: www.zeit.de/online/2009/27/tschechien-eu-rat; Weichsel, Volker (2010): Tschechische Republik. In: Weidenfeld, Werner–Wessels, Wolfgang (eds.): *Jahrbuch der Europäischen Integration 2009*. Baden-Baden: Nomos, s. 429–432.
- ¹¹¹ Analytické přehledy vývoje české politiky vůči SRN v letech 2007–2009, které toto postupné přibližování dokumentují, viz kapitoly autora, nazvané Česká politika vůči Německu. In: Kořan, Michal (ed.): *Česká zahraniční politika v roce 2007 [2008, 2009]*. *Analýza ÚMV*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 2008 [2009, 2010].
- ¹¹² Informace o mezistranických vztazích jsou založeny na interview s pracovníky zahraničních sekcí těchto stran, jejichž jména zůstávají v anonymitě. Interview byla provedena v květnu až červenci 2010. Autor za poskytnuté informace děkuje.
- ¹¹³ První bilance z Německa vidí české předsednictví jako švejkádu. *Česká tisková kancelář*, 27. 1. 2009.
- ¹¹⁴ Tento text je rozšířenou verzí příspěvku „Czech EU-heretics“ prezentovaného na konferenci Inclusion completed, adaptation successful? – What divides new and old members in the European Union, 6 years on?. Central European University, Budapešť, 14. 5. 2010. Rád bych poděkoval Danielu Esparzovi za inspiraci a plodnou diskusi, dále pak Ricku Fawnovi, Matsu Braunovi a dalším kolegům a účastníkům konference za jejich komentáře.
- ¹¹⁵ Výraz „husitské stigma“ použil poprvé M. Hroch ve svém inspirativním komentáři k trendům (stereotypům) v českém politickém myšlení (Esparza, 2007; viz též Esparza, 2010b). Při hledá-

- ní výrazu zachycujícím českou antivelmocenskou politickou tradici jsem se nechal inspirovat pojmem „ševreský syndrom“, který použil D. Jung ve své analýze chronické podezřívavosti tureckých elit vůči „zrádným západním velmocím“ (Jung, 2003).
- 116 Nejnovější materializací antivelmocenské tradice českého politického myšlení, kterou zde označuji jako mnichovský syndrom, byl projev prezidenta V. Klause při oslavách 28. října (Klaus, 2010).
- 117 Viz např. projev V. Klause v Dolní sněmovně britského Parlamentu, 20. 10. 2004 (Klaus, 2004a).
- 118 Viz např. projev prezidenta V. Klause v Betlémské kapli u příležitosti výročí upálení Jana Husa 6. 7. 2009 (Klaus, 2009d).
- 119 Kritičtí autoři označují toto vyzdvihování české zkušenosti a její projekci do cizích, odlišných společenství a jejich problémů za „narcismus české zahraniční politiky“ (Slačálek, 2009).
- 120 Podle V. Bělohradského plnila funkci kritiky Západu i Charta 77, která „nebyla jen projevem nesusouhlasu s politikou komunistické strany v Československu, měla svůj nadpolitický smysl. Bylo jím hledání východiska z krize západní civilizace, kterou vítězství kapitalismu nijak neřeší...“ (Bělohradský, 2007c).
- 121 Zhoubná Moc je tedy všudypřítomná, reprezentovaná nejenom vědomými „kolaboranty“, ale i širokou a různorodou masou nevědomých přísluhovačů Moci (jakýchsi „užitečných blbců“). Podle V. Klause sdílí základní východiska „evropeismu“ evropská „politicky korektní“ pravice i levice, „v hlavních obrysech ideologie evropeismu shodují sociální, křesťanští i občanští demokraté, a spolu s nimi konec konců snad i komunisté, i když by to nikdo z nich nikdy nemohl veřejně přiznat“ (Klaus, 2006). Jak podotýká M. Hroch, v takové situaci získává odpor českých euroskeptiků podobu jiráskovského boje „proti všem“ (Esparza, 2007: 46). Tuto jiráskovskou podobu husitského stigmatu ale můžeme najít i u Bělohradského: „...všechny etablované strany systému jsou v epoše globalizované ekonomiky pravicové, soutěží se stranami pravicovými o to, aby přesvědčily voliče, že jejich programy zaručují rychlejší růst Růstu' .... vůči politice růstu Růstu není dnes žádná opozice, je to společný cíl pravolevé politiky“ (Kouřil, 2007; viz též Bělohradský, 2007b).
- 122 V souladu s klasifikací postojů k evropské integraci od Kopeckého a Muddeho můžeme prezidenta V. Klause a ODS zařadit do kategorie „Euroseptic“ (spíše než „Eurorejec“), pro kterou je charakteristická podpora obecné myšlenky evropské integrace a pesimismus ohledně toho, jak je a bude evropská integrace realizována skrze Evropskou unii (Kopecký–Mudde, 2002, s. 302).
- 123 Srovnej s Bělohradského kritikou stávajícího řádu, kterému podle něj také dominuje jakési „kva-zináboženství“, tentokrát ve formě „fundamentalistického náboženství růstu Růstu“ (Bělohradský, 2007a: 9). Zdroj této rétoriky můžeme vidět ve stereotypu „husitského stigmatu“ (český národ jako ztělesnění rozumnosti a střizlivosti, modlářství je nečeské a hodno odporu), který na této rétorice postavenému politickému programu propůjčuje legitimitu a silný mobilizační potenciál.
- 124 Podobně jako Havel ani čeští euroskeptičtí intelektuálové a politici se ve svých úvahách a doporučeních neomezují pouze na Evropu, ale věnují se i tomu, co vnímají jako globální výzvy a problémy. Například v diskurzu V. Klause se v ohrožení ocitá rovnou celá planeta (Klaus, 2009c).
- 125 Evropa a Evropská unie jsou v tomto diskurzu důsledně odlišovány (Klaus, 2004b).
- 126 Podotýkám, že opěním se o obecná významová schémata a stereotypy získává česká politická debata smysluplnost, ovšem pouze v očích pozorovatele, který tato schémata a stereotypy také sdílí. Otázka, zda jsou v tomto článku identifikované stereotypy vlastní pouze národu českému, nebo zda se jedná o širší fenomén, si vyžaduje širší komparativní výzkum.
- 127 Jak se může takové pnutí projevat? „Mnichovský syndrom“ může vyústit v izolacionistickou a autonomistickou politiku v duchu epigramu „Nechoď, Vašku, s pány na led“. Takovou politiku lze ovšem kritizovat za nekonstruktivnost, za to, že nic nepřináší Evropě a že nepřispívá k řešení evropských a světových problémů, tedy že je v rozporu s reformním imperativem vyplývajícím

z husitského stigmatu. Naopak praktická snaha o zreformování evropského řádu, snaha dát Evropě „něco, co potřebuje“ (husitské stigma), může být vnímána jako „eurokolaborace“ – tedy kolaborace s Mocí (mnichovský syndrom).

¹²⁸ Jiným příkladem by mohl být nedávný spor mezi V. Klausem a pragmatiky v ODS o tom, které (vel)mocenské centrum je potenciálně zrádnější a nebezpečnější: Brusel nebo Moskva?

¹²⁹ Viz např. Klausovo setkání s myšlením F. von Hayeka, zachycené v jeho poděkování při udělení mezinárodní ceny Nadace Friedricha Augusta von Hayeka (Klaus, 2009a).

¹³⁰ Český euroskepticismus tedy nelze odbýt argumentem, že se jedná o jakýsi „vrtoch“ současné hlavy státu.

Literatura

- 2791 External relations Council meeting, Luxemburg (2009): *Strengthening EU Action in Afghanistan and Pakistan*: s. 4.
- Adam, Erfried (2009): Nach dem Sturz der Tschechischen Regierung – Wie geht es weiter in Prag und mit der EU-Ratspräsidentschaft? *Kurzberichte der Friedrich Bert Stiftung*, Prag, 2/2009. On-line: www.fesprag.cz/cs/system/files/books/Kurzbericht-2-Ad-Nach%20dem%20Sturz%20der%20Tschechischen%20Regierung.pdf.
- Aktualizace státní energetické koncepce České republiky* (2009). Ministerstvo obchodu a průmyslu ČR. On-line: www.mpo.cz/kalendar/download/71707/priloha002.pdf.
- Aktualizace státní energetické koncepce ČR* (2010). On-line: www.mpo.cz/dokument65293.html.
- Albright, David–Stricker, Andrea (2010): After the 2010 NPT Review Conference: Advancing the Non-Proliferation Pillar. *ISIS*, 15. 7. 2010. On-line: isis-online.org/isis.reports/detail.
- An Open Letter To The Obama Administration From Central And Eastern Europe. *Gazeta Wyborcza*, 16. 7. 2009. On-line: wyborcza.pl/1,76842,6825987,An_Open_Letter_to_the_Obama_Administration_from_Central.html.
- A more democratic and transparent Europe. *Europe*. On-line: europa.eu/lisbon_treaty/glance/democracy/index_en.htm.
- Analýza dopadů Lisabonské smlouvy*. On-line: www.vlada.cz/assets/evropske-zalezitosti/dokumenty/Analiza-dopadu-Lisabonske-smlouvy.pdf.
- Appendix on the role of national parliaments of the EU. On-line: eur-lex.europa.eu/en/treaties/dat/11997D/htm/11997D.html#0113010016.
- Bacovský, Václav–Dostál, Vít–Thim, Michal (eds.) (2010): *Agenda pro českou zahraniční politiku 2010*. Praha: AMO.
- Balzaq, Thierry (2010): Constructivism and securitization studies. In: Cavelti, Dunn–Mauer, Victor (eds.): *The Routledge Handbook of Security Studies*. London: Routledge, s. 65–66.
- Barša, Pavel (2009): Pět dilemat společenské vědy. In: Barša, Pavel (ed.): *Dialog teorii. Filozofická dilemata výzkumu mezinárodních vztahů*. Praha: SLON, s. 13–29.
- Bednář, Miloslav (2009): Lisabon a eurokolaborace. *Neviditelný pes*. On-line: neviditelnypes.lidovky.cz/politika-lisabon-a-eurokolaborace-drl-p-politika.asp?c=A090514_203752_p_politika_wag.
- Belkin, Paul (2008): The European union's Energy Security Challenges. *CRS Report for Congress*. Congressional Research Service. On-line: www.fas.org/sgp/crs/row/RL33636.pdf.

- Bělohradský, Václav (2007a): *Společnost nevolnosti: eseje z pozdější doby*. Praha: SLON.
- Bělohradský, Václav (2007b): Levice kontra pravice. *Právo (Salon)*, 26. 7. 2007. On-line: www.multiweb.cz/hawkmoon/levice-pravice.htm.
- Bělohradský, Václav (2007c): Charta 77 jako filosofický problém. *Právo (Salon)*, 15. 3. 2007. On-line: www.multiweb.cz/hawkmoon/charta77.htm.
- Beneš, Vít (2010): A Cherished Child Left Out in the Cold: the Czech Republic and Her Enlargement Priority. In: Drulák, Petr–Šabič, Zlatko (eds.): *The Czech and Slovenian EU Presidencies in a Comparative Perspective*. Dordrecht: Republic of Letters, s. 201–216.
- Benson, Michelle A. (2004): Dyadic Hostility and the Ties That Bind: State-to-State versus State-to-System Security and Economic Relationships. *Journal of Peace Research*, 41(6), s. 659–676.
- Benz, Arthur (2004): Path-Dependent Institutions and Strategic Veto Players: National Parliaments in the European Union. *West European Politics*, 27(5), s. 875–900.
- Bergman, Torbjörn (1997): National Parliaments and EU Affairs Committees: notes on empirical variation and competing explanations. *Journal of European Public Policy*, 4(3), s. 373–387.
- Beroun, V. (2009): Energetika v Lisabonské smlouvě: Čekají nás výrazné změny? Newsletter Evropský program, 12/2009, *amo.cz*. On-line: www.amo.cz/publikace/newsletter-evropskeho-programu-122009.html.
- Bertram, Christoph (2008): Rethinking Iran: From Confrontation to Cooperation. Institute for Security Studies, European Union, *Chaillot Paper*, No. 110, August 2008.
- Bezpečnostní strategie ČR* (2003). On-line: www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/bezpecnostni_politika/index.html.
- Braun, Mats (2010): Slovakia and the Czech Republic in the European integration process: birds of a feather flying apart? In: Steinmetz, R.–Wivel, A. (eds.): *Small States in Europe – Challenges and Opportunities*. Hampshire: Ashgate, s. 147–160.
- Braun, Mats (2008a): *Modernisation Unchallenged: The Czech Discourse on European Unity*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů.
- Braun, Mats (2008b): Talking Europe: the Dilemma of Sovereignty and Modernization. *Cooperation and Conflict* 43(4), s. 397–420.
- Břicháček, Tomáš (2009): Pár poznámek k návrhu lisabonské novely jednacích řádů. *Revue Politika*, 3/2009. On-line: www.euportal.cz/PrintArticle/4260-par-poznamek-k-navrhu-lisabonske-novely-jednacich-radu.aspx.
- Buergermeister, Jane (2007): Germany Looks to North Africa's Untapped Solar Thermal Potential. *Renewable Energy Online*. On-line: www.renewableenergyworld.com/rea/news/story?id=50088.
- Bugge, Peter (2003): Czech perceptions of EU membership: Havel vs. Klaus. In: Rupnik, Jacques–Zielonka, Jan (eds.): *The road to the European Union, volume 1, The Czech and Slovak Republics*. Manchester: Manchester University Press, s. 180–198.
- Bulmer, Simon–Paterson, William E. (2010): Germany and the European Union: from „tamed power“ to normalized power? *International Affairs*, 86(5), s. 1051–1073.
- Bureš, Jaroslav (2008): *Parlamentní volby v Íránu ve znamení konzervativců a hledání východisek*. Policy paper. Praha: Ústav mezinárodních vztahů.

- Centre for International Political Economy*. On-line: www.ecipe.org/publications/ecipe-occasional-papers/the-quest-for-gas-market-competition/PDF.
- Conference of the Committees of the National Parliaments of the European Union Member States, *COSAC*. On-line: www.cosac.eu/en/cosac/.
- Coq, Chloe Le–Paltseva, Elena (2008): Common Energy Policy in the EU: The Moral Hazard of the Security of External Supply. *Swedish Institute for European Policy Studies*, Report No. 1, únor 2008. On-line: www.sieps.se/en/publications/rapporteur/common-energy-policy-in-the-eu-the-moral-hazard-of-the-security-of-external-supply.html.
- Country Analysis Briefs: Great Lakes Regions: Burundi, Kenya, Rwanda, Tanzania, and Uganda*. On-line: www.eia.doe.gov/emeu/cabs/eafrica.html.
- Česká plynárenská unie. On-line: www.cpu.cz/webmagazine/home.asp?idk=1.
- ČEZ (2008). On-line: www.cez.cz/cs/energie-a-zivotni-prostredi/jaderna-energetika/jadernoelektrarny-cez.html.
- ČNB (2010): Kurzy devizového trhu – měsíční průměry. On-line: www.cnb.cz/cs/financi_trhy/devizovy_trh/kurzy_devizoveho_trhu/prumerne_mena.jsp?mena=USD.
- ČR udělala další krok k přijetí Lisabonu. *EurActiv*, 20. 3. 2009. On-line: www.euractiv.cz/budoucnost-eu/clanek/cr-udelala-dalsi-krok-prijeti-lisabonu--snemovna-schvalila-vazany-mandat-005762.
- ČSSD (2005): Základní (dlouhodobý) program. On-line: www.cssd.cz/dokumenty/souboryke-stazeni/zakladni-dlouhodoby-program-cssd.
- ČSÚ (2010): Míra inflace. On-line: www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/mira_inflace.
- Dalh, Robert (1991): *Modern Political Analysis*, London: Prentice Hall, s. 32.
- Déclaration du Sommet de Riga (29. 11. 2006).
- Dehousse, Renaud–Fabry, Elvire (eds.)(2010): Where is Germany Heading? *Notre Europe*, 79/2010. On-line: www.swp-berlin.org/common/get_document.php?asset_id=7259.
- Delorse, Jacques (2010): Harte Kritik an Regierung Merkel. *EurActiv.de*, 8. 10. 2010. On-line: www.euractiv.de/wahlen-und-macht/artikel/jacques-delors-harte-kritik-an-regierung-merkel-003750.
- Developments in Danish Parliamentary Democracy: Accountability, Parties and External Constraints (2004). *Scandinavian Political Studies*, 27(2), 2004, s. 115–131.
- Diensbier, Jiří a kol. (2006): *Stabilita Balkánu a Evropská unie. Příspěvek České republiky*. Praha: Rada pro mezinárodní vztahy.
- Dinmore, Guy–Bozorgmehr, Najmeh–Barker, Alex (2009): EU trio targets tougher Iran sanctions. *Financial Times*, 25. 2. 2009. On-line: www.ft.com/cms/s/0/84dee0b6-0363-11de-b405-000077b07658.html.
- Directive of the European Parliament and of the Council on the coordination of procedures for the award of certain public works contracts, public supply contracts and public service contracts in the field of defence and security*, COM (2009)776. On-line: eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32009L0043:EN:NOT.
- Dreyer, Ian–Erixon, Fredrik–Winkler, Robin (2010): The Quest for Gas Market Competition. Firting Europe’s Dependency on Russian Gas more Effectively. *Occasional Paper No. 1*. ECPE. On-line: www.ecipe.org/publications/ecipe-occasional-papers/the-quest-for-gas-market-competition/PDF.

- Drulák, Petr (2010): Comparing the EU Presidencies: a Pragmatic Perspective: In: Drulák, Petr–Šabič, Zlatko (eds.): *The Czech and Slovenian EU Presidencies in a Comparative Perspective*. Dordrecht: Republic of Letters, s. 1–20.
- Drulák, Petr (2009): Česká politika nezájmu aneb Rekviem za české předsednictví. *Mezinárodní politika*, 7/2009, s. 4–6.
- Drulák, Petr–Braun, Mats (eds.) (2010): *The Quest for the National Interest. A Methodological Reflection on Czech Foreign Policy*. Frankfurt am Main: Peter Lang.
- Drulák, Petr–Handl, Vladimír a kol. (2010): *Hledání českých zájmů. Vnitřní rozmanitost a vnější akceschopnost*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů.
- Drulák, Petr–Horký, Ondřej a kol. (2010): *Hledání českých zájmů. Obchod, lidská práva a mezinárodní rozvoj*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů.
- Drulák, Petr–Střítecký, Vít a kol. (2010): *Hledání českých zájmů. Mezinárodní bezpečnost*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů.
- Drulák, Petr–Šabič, Zlatko (eds.) (2010): *The Czech and Slovenian EU Presidencies in a Comparative Perspective*. Dordrecht: Republic of Letters.
- Drulák, Petr–Beneš, Vít (2008): České metafory Evropy: Havel vs. Klaus. In: Novák, Miroslav–Brunclík, Miloš (eds.): *Postavení hlavy státu v parlamentních a poloprezidentských režimech: Česká republika v komparativní perspektivě*. Praha: Dokořán, s. 329–371.
- Drulák, Petr–Kořan, Michal–Růžička, Jan (2008): Außenpolitik im Ostmitteleuropa. Von Universalisten, Atlantikern, Europäern und Souveränisten. *Osteuropa*, 7/2008, s. 139–152. *EDA – Defence Data*. On-line: www.eda.europa.eu/defencefacts/.
- Eikeland, P. O. (2008): EU Internal Energy Market Policy. New Dynamics in the Brussels Policy Game? *A Canes Working Paper*. Fridtjof Nansen Institute. On-line: www.fni.no/doc&pdf/FNI-R1408.pdf.
- Electricity and Gas Market, Amendments of Directives* (2010). On-line: www.inforse.org/europe/eu_en-mark.htm.
- Energy Sector Secretariat (2007): Turkey. *Review of the Investment Climate and Market Structure in the Energy Sector*.
- ENTSO-E. On-line: www.entsoe.eu.
- Eriksen, Erik Oddvar–Fossum, John Erik (2004): Europe in Search of Legitimacy: Strategies of Legitimation Assessed. *International Political Science Review* 25(4), s. 435–459.
- Esparza, Daniel (2007): Interview with Miroslav Hroch. *World Tensions – Tensões Mundiais*, Vol. 3, No. 4, s. 10–55.
- Esparza, Daniel (2010a): National identity and the Other: imagining the EU from the Czech Lands. *Nationalities Papers*, Vol. 38, No. 3, s. 413–436.
- Esparza, Daniel (2010b): Václav Klaus and the Reincarnation of the Hussite Stigma. *The New Presence*, Vol. 2010, No. 1, s. 57–58.
- EU 25/27 Watch (2006), issue 2. On-line: www.eu-consent.net/library/EU25Watch/EU-25_Watch-No2.pdf.
- EU–Afghanistan Joint Declaration. Committing to a new EU–Afghan Partnership*. Strasbourg, 16. 11. 2005, 14519/05 (Presse 299).

- EU–China Trade and Investment: Competition and Partnership* (2006), Commission Working Document: Accompanying COM (2006) 631 final: Brussels, 24. 10. 2006. On-line: trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2006/october/tradoc_130791.pdf.
- EU Council Secretariat (2006): *EU engagemnet in Afghanistan*. AFG/01.
- EU Statement in response to the presentation on „ISAF’s mission and its Implications on the OSCE participating States“*. ESC-PC.DEL/33/09, 14. 10. 2009.
- Eurelectric Online* (2006): Challenges of further extension of the European mainland synchronous system. Discussion paper. On-line: www.cszce-eurelectric.z/clanek.php?kat=andsubkat=2andid=675.
- Eurelectric Online* (2008): South and East Mediterranean Statistics Database. On-line: www.eurelectric.org/Statistics/MedLatest.htm.
- Eurobarometr 71: *Národní zpráva Česká republika* (2009). On-line: ec.europa.eu/ceska-republika/doc/czech-republic_eb71_national_report_validated.pdf.
- Eurobarometr 69: *Národní zpráva Česká republika* (2008). On-line: ec.europa.eu/public-opinion/archives/eb/eb69/eb69_cz_nat.pdf.
- European Commission (2009): *Internal Market Scoreboard*. On-line: ec.europa.eu/internal-market/score/docs/score19_en.pdf.
- European Commission (2008): *Country Strategy Paper: Islamic Republic of Afghanistan 2007–2013*, s. 3.
- European Parliament Relations with National Parliaments. On-line: www.europarl.europa.eu/webnp/cms/lang/en/pid/1.
- Evropská komise (2005): *Rozvojová politika Evropské unie „Evropský konsenzus“*. KOM(2005) 311 v konečném znění.
- Evropská komise (2007): *Kodex pravidel EU, pokud jde o dělbu práce v oblasti rozvojové politiky*. KOM(2007) 72 v konečném znění.
- Exportní strategie ČR pro období 2006–2010* (2005). MPO ČR. On-line: www.businessinfoc.cz/clanek/strategie-oez-cr-v-zahranici/obsah/1001537/3787/6.
- Fair, Christine C.–Shellman, Stephen M. (2008): Supporting the Bomb: A Survey of Iranian Public Opinion. *Contemporary Security Policy*, Vol. 29, No. 3, December 2008, s. 538–558.
- Farrar-Wellman, Ariel (2010): European Union–Iran Relations. *Iran Tracker*, July 26. On-line: www.irantracker.org/foreign-relations/european-union-iran-relations.
- Fawn, Rick (2003): Reconstituting a National Identity: Ideologies in Czech Foreign Policy after the Split. *Journal of Communist Studies & Transition Politics*, Vol. 19 (2003), No. 3, s. 204–228.
- Fölsz, Attila–Tóka, Gábor (2004): The Dynamics of Public Opinion about the European Union in Hungary. Paper prepared for presentation at the conference on „Public Opinion About the European Union in Central Europe“ in Bloomington, Indiana, 2.–4. 4. 2004.
- FoRS (2008): *Jak Česká republika pomáhá – studie o zahraniční rozvojové spolupráci ČR za rok 2007*. On-line: www.fors.cz/assets/files/FoRS_studie%20o%20ZRS2007_FINAL.pdf.
- FoRS (2009): *Česká pomoc na rozcestí. Zpráva nevládních neziskových organizací o zahraniční rozvojové spolupráci 2008–2009*. On-line: www.fors.cz/assets/files/Dokumenty/aidwatch_web.pdf.

- FoRS (2010): *Jak Česká republika snižuje globální chudobu. Stínová zpráva o zahraniční rozvojové spolupráci – retrospektiva pěti let*. On-line: www.fors.cz/assets/files/vyrocnici%20zpravy/aidwatch_2010_web.pdf.
- Fórum na vysoké úrovni (2005): *Pařížská deklarace o účinnosti pomoci: Vlastnictví, harmonizace, navázání, výsledky a vzájemná odpovědnost*.
- Fox, John–Godement, François (2009): *A Power Audit of EU-China Relations*. London: European Council on Foreign Relations, ECFR.
- Freedman, Lawrence (2006–2007): Iraq, Liberal Wars and Illiberal Containment. *Survival* 48(4), zima 2006–2007, s. 52.
- Frič, Pavel–Veselý, Arnošt (ed.) (2009): *Riziková budoucnost: Devět scénářů vývoje české společnosti*. Praha: CESES.
- Fučík, Josef (2007): Evropská obranná agentura a rozvoj obranného potenciálu EU. In: Stejskal, Libor (ed.) (2007): *Bezpečné Česko v bezpečné Evropě*. Praha: Úřad vlády ČR.
- Fuksiewicz, Aleksander–Łada, Agnieszka (2009): *The Czech Presidency in the Council of the European Union – the view from Poland*. On-line: www.prezycjencjaue.gov.pl/en/files/pliki/download/czechy_isp_en.plf.pdf.
- Fürst, Rudolf (2008): *Má být ČLR prioritou české politiky v Asii? Ne*. Policy paper. Praha: Ústav mezinárodních vztahů.
- Fürst, Rudolf–Pleschová, Gabriela (2010): Czech and Slovak Relations with China: Contenders for China's Favour. *Europe-Asia Studies*, 62(8), říjen 2010, s. 1363–1381.
- Gehring, Hubertus–Delinic, Tomislav–Hierl, Katharina–Vogt, Maria (2009): Zwischen Stolz und Sturz: Tschechische EU-Ratspräsidentschaft geht zu Ende. 6. *Newsletter zur tschechischen EU-Ratspräsidentschaft*. Prag: Konrad Adenauer Stiftung. On-line: www.kas.de/wf/doc/kas_16926-544-1-30.pdf.
- Gellner, Arnošt (1993): *Národy a nacionalismus*. Praha: Hřibál.
- Gassen, Glenn R. (2009): *Big and Small in Europe. Functions of the Finisch-German Relations within the European Union*. Working Paper 12/2009, Stiftung Wissenschaft und Politik, Berlin. On-line: www.swp-berlin.org/en/common/get_document.php?asset_id=6409&PHPSESSID=e5c5d00971745f990673ea7363abb98.
- Godement, François–Duchtâel, Mathieu–Voïta, Thibaud (2008): Playing with Europe's Soft Agenda. *China Analyses*, No. 20, European Council on Foreign Relations (ECFR), Asia Centre, Paris, December 2008. On-line: ecfr.3cdn.net/972baed4227705fecc_jzm6iyjdk.pdf.
- Green Paper: Defence Procurement, COM(2004)608*. On-line: eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/en/.../com2004_0608en01.pdf.
- Grimm, Sven–Lundsgaarde, Eric (2009): The Future of European Development Cooperation: Seeking Global Solutions or Retracing a Niche by 2020? *DIIS Working Paper* (20). On-line: www.diis.dk/graphics/Publications/WP2009/WP200920_Future_European_Development_Cooperation_web.pdf.
- Hadafield, Amelia (2009): *The New Politics of North Africa-EU Energy Trade*. Presentation given at the Fossil Fuels Expert Roundtable at Chatham House, 16. 10. 2009. On-line: www.kent.ac.uk/politics/carc/research/15081_161009hadfield.pdf.

- Hájek, Petr (2010): Opět jsme v podpručí socialitické centralistické říše. Jako v srpnu '68 a po únoru '48. *EUportal*, 22. 8. 2010. On-line: www.euportal.cz/Articles/6451-petr-hajek-opet-jsmo-v-podpruci-socialiticke-centralisticke-rise-jako-v-srpnu-68-a-po-unoru-48.aspx.
- Handl, Vladimír (2008, 2009, 2010): Česká politika vůči Německu. In: Kořan, Michal (ed.): *Česká zahraniční politika v roce 2007 [2008, 2009]. Analýza ÚMV*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů.
- Hanley, Sean (2008): Embracing Europe, Opposing EU-rope? Party-based Euroscepticism in the Czech Republic. In: Szeczerbiak, A.–Taggart, P. (eds.): *Case Studies and Country Surveys: Opposing Europe? The Comparative Party Politics of Euroscepticis*. Oxford: Oxford University Press, s. 243–262.
- Hartley, Keith (2003): The Future of European Defence Policy: an economic perspective. *Defence and Peace Economics*, 14 (2), s. 107–115.
- Haughton, Tim–Malová, Darina (2007): Emerging Patterns of EU Membership: Drawing Lessons from Slovakia's First Two Years as a Member State. *Politics* 27(2), s. 69–75.
- Havel, Václav (1969/2003): Český úděl? In: Příbáň, Michal: *Z dějin českého myšlení o literatuře 3 (1958–1969)*. Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR, s. 470–475.
- Havel, Václav (1978/1990): *Moc bezmocných*. Praha: Lidové noviny, 1990.
- Havel, Václav (1990): Projev prezidenta ČSSR Václava Havla pro obě sněmovny Kongresu USA. Washington, 21. 2. 1990. On-line: old.hrad.cz/president/Havel/speeches/1990/2102.html.
- Hawkesworth, M. E. (1988): *Theoretical Issues in Policy Analysis*. Albany: State University of New York Press.
- Hladký, Ladislav a kol. (2010): *Vztahy Čechů s národy a zeměmi jihovýchodní Evropy: Historický přehled*. Praha: Historický ústav AV.
- Holslag, Jonathan (2006): The European Union and China: The Great Disillusion. *European Foreign Affairs Review*, Vol. II, No. 4, Winter 2006, s. 555–579.
- Holtom, Paul et al. (2010): *Trends in International Arms Transfers*. Stockholm: SIPRI. On-line: books.sipri.org/product_info?c_product_id=404#.
- Horký, Ondřej (2008a): Subsaharská Afrika v české zahraniční politice. In: Kořan, Michal (ed.): *Česká zahraniční politika v roce 2007. Analýza ÚMV*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, s. 306–320.
- Horký, Ondřej (2008b): Rozvojový rozměr české zahraniční politiky: Příprava transformace zahraniční rozvojové spolupráce a její výzvy. In: Kořan, Michal (ed.): *Česká zahraniční politika v roce 2007. Analýza ÚMV*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, s. 366–380.
- Horký, Ondřej (2009a): Rozvojový rozměr české zahraniční politiky: Nástroj zahraniční politiky nebo snižování globální chudoby? In: Kořan, Michal (ed.): *Česká zahraniční politika v roce 2008. Analýza ÚMV*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, s. 344–361.
- Horký, Ondřej (2009b): Subsaharská Afrika v české zahraniční politice: Nová koncepce, obnovení odboru a výzvy předsednictví EU. In: Kořan, Michal (ed.): *Česká zahraniční politika v roce 2008. Analýza ÚMV*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, s. 283–296.
- Horký, Ondřej (2010a): The Europeanization of development policy: Acceptance, accommodation and resistance of the Czech Republic. *DIE/IIR Discussion Paper*, listopad 2010.

- Horký, Ondřej (2010b): Mediální stereotypy Jihu jako překážka veřejné diskuse: důsledky pro českou rozvojovou spolupráci. In: Drulák, Petr–Horký, Ondřej (ed.): *Hledání českých zájmů. Obchod, lidská práva a mezinárodní rozvoj*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, s.102–124.
- Horký, Ondřej (2010c): Rozvojový rozměr české zahraniční politiky: Úspěšné předsednictví EU a děličí linie postojů. In: Kořan, Michal (ed.): *Česká zahraniční politika v roce 2009. Analýza ÚMV*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, s. 329–344.
- Hynek, Nik–Eichler, Jan (2010): The Czech Provincial Reconstruction Team in Afghanistan: Context, Experiences and Politics. *Defence Studies*, Vol. 10, No. 3, s. 405–430.
- Hynek, Nik–Eichler, Jan (2009): Pflichtbewusst: Tschechen nach Afghanistan! *Osteuropa*, Vol. 59, No. 9, s. 65–77.
- Hynek, Nikola–Štřítecký, Vít (2010): Energetická bezpečnost podle českých atlantistů. In: Drulák, Petr–Štřítecký, Vít a kol.: *Hledání českých zájmů. Mezinárodní bezpečnost*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, s. 80–101.
- China Program. *The Carter Center*, 2010. On-line: www.cartercenter.org/peace/china_elections/index.html.
- Chandler, David–Heins, Volker (eds.) (2007): *Rethinking Ethical Foreign Policy. Pitfalls, Possibilities and Paradoxes*. London: Routledge.
- IEA (International Energy Agency) (2005): *Energy Policies of IEA Countries – Czech Republic*. IEA/OECD, s. 33.
- Interpretační sdělení o uplatňování článku 296 Smlouvy s ohledem na zadávání zakázek v oblasti obrany, COM(2006)779*. On-line: eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52006DC0779:EN:NOT.
- Jung, Dietrich (2003): The Sèvres Syndrome: Turkish Foreign Policy and its Historical Legacies. *American Diplomacy*, Vol. 2008, No. 8. On-line: www.unc.edu/depts/diplomat/archives_roll/2003_07-09/jung_sevres/jung_sevres.html.
- K předání pravomocí Bruselu musí mít vláda náš souhlas, rozhodli poslanci. *Mladá fronta Dnes*, 19. 3. 2009.
- Kabul Conference (2010): *High Representative Catherine Ashton to reaffirm the EU's long – term commitment to Afghanistan*. Brussels, 19. 7. 2010, A 144/10.
- Karlas, Jan (2010): The Executive Co-ordination of the Czech EU Presidency: Unexpectedly Effective. In: Drulák, Petr–Šabič, Zlatko (eds.): *The Czech and Slovenian EU Presidencies in a Comparative Perspective*. Dordrecht: Republic of Letters, s. 91–110.
- KDU–ČSL (2004): Evropský volební program KDU–ČSL. On-line: www.kdu.cz/default.asp?page=510&idr=10222&IDCI=12127.
- Keohane, Robert O. (2002): Ironies of Sovereignty: the European Union and the United States. *Journal of Common Market Studies*, s. 743–765.
- Kiiver, Philipp (2008): The Treaty of Lisbon, National Parliaments and the Principle of Subsidiarity. *Maastricht Journal of European and Competitive Law*, 15/2008, s. 77–83.
- Klaus hledal hlasy u lidoveckých senátorů (2008). *Novinky.cz*, 8. 1. 2008. On-line: www.novinky.cz/domaci/130202-klaus-hledal-hlasy-u-lidoveckych-senatoru.html.

- Klaus v Irsku: Jsem disidentem Evropské unie (2008). *iHNed.cz*, 10. 11. 2008. On-line: zahranicni.ihned.cz/c4-10032630-30136440-003000_d-klaus-v-irsku-jsem-disidentem-evropske-unie.
- Klaus, Václav (1999a): *Evropská výzva na konci století*. Příspěvek na Internationales Bodenseesymposium, Bregenz, 6. 6. 1999.
- Klaus, Václav (1999b): Rozhovor předsedy Poslanecké sněmovny Václava Klause pro časopis *Prostor* na téma Česká cesta do Evropy: přání, nebo realita? *Prostor*, 5. 10. 1999. On-line: www.klaus.cz/clanky/857.
- Klaus, Václav (2003): Měli jsme si více užít naší samostatnosti, ale nejde to. *Lidové noviny*, 11. 6. 2003.
- Klaus, Václav (2004a): Evropské problémy a jejich neřešení. *Newsletter CEPu*, Vol. 2004, No. 11.
- Klaus, Václav (2004b): Implikace nedávného rozšíření Evropské unie: pokus o prvotní analýzu. Příspěvek na konferenci IFO – Institutu pro ekonomický výzkum, Universität München, Mnichov, 22. 6. 2004.
- Klaus, Václav (2005a): Ich habe Angst um Europa. Ein Gespräch mit dem tschechischen Präsidenten Václav Klaus. *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, 15. 3. 2005. On-line: www.klaus.cz/clanky/2462.
- Klaus, Václav (2005b): Využijme „období reflexe“ pro vymezení jiné Evropské unie. *Lidové noviny*, 16. 6. 2005.
- Klaus, Václav (2006): Co je to evropeismus? *Mladá fronta Dnes*, 8. 4. 2006.
- Klaus, Václav (2007): Před debatou o euroústavě. *Hospodářské noviny*, 13. 6. 2007.
- Klaus, Václav (2009a): Hayek, Freiburg a naše doba. *Freiburg*, 10. 5. 2009. On-line: www.klaus.cz/clanky/66.
- Klaus, Václav (2009b): Speech of the President of the Czech Republic Václav Klaus in the European Parliament, 19. 2. 2009. On-line: www.klaus.cz/Klaus2/asp/clanek.asp?id=88EY96UW9zlp.
- Klaus, Václav (2009c): *Modrá planeta v ohrožení*. Praha: Dokořán.
- Klaus, Václav (2009d): Projev prezidenta republiky v Betlémské kapli u příležitosti výročí upálení Jana Husa. *Právo*, 6. 7. 2009. On-line: www.klaus.cz/clanky/2289.
- Klaus, Václav (2010): Projev prezidenta republiky k 28. říjnu 2010 o smyslu našeho státu. On-line: www.klaus.cz/clanky/2705.
- Kolín, Vilém (2010): Evropská obranná agentura v šesti letech. *Obrana a strategie*, 1/2010.
- KOM(2000): *769 Zelená kniha o zabezpečování zásobování energií*. On-line: aei.pitt.edu/1184/01/energy_supply_security_gp_COM_2000_769.pdf.
- KOM(2006a): *841 Sdělení Komise Radě a EP s názvem Perspektivy vnitřního trhu se zemním plynem a elektřinou*. On-line: eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2006:0841:FIN:CS:PDF.
- KOM(2006b): *851 Sdělení Komise – Šetření podle článku 17 nařízení (ES) č. 1/2003 v odvětvích zemního plynu a elektrické energie v Evropě*. On-line: eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2006:0851:FIN:CS:PDF.

- KOM(2006c): *105 Zelená kniha – Evropská strategie pro udržitelnou, konkurenceschopnou a bezpečnou energii*. On-line: eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2006:0105:FIN:CS:PDF.
- KOM(2007): *1 Energetická politika pro Evropu*. On-line: eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2007:0001:FIN:CS:PDF.
- KOM(2008): *781 Druhý Strategický přezkum energetické politiky*. On-line: ec.europa.eu/energy/strategies/2008/2008_11_ser2_en.htm.
- KOM(2010): *Energy 2020. A strategy for competitive, sustainable and secure energy*. On-line: eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:0639:FIN:EN:PDF.
- Komise ES (nedatováno): *Opening up to choice. The single electricity market*, s. 5.
- Komise ES (2006): *Zpráva Komise Radě, Evropskému parlamentu, Evropskému hospodářskému a sociálnímu výboru a výboru regionů o provádění hlavních směrů pro transevropské energetické sítě v období 2002 až 2004*. SEC 2006 1059, s. 4.
- Koncepce zahraniční rozvojové spolupráce České republiky na období 2010–2017* (2010). On-line: www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/rozvojova_spoluprace/index.html.
- König, E. (2010): *Und Europa schweigt dazu*. *EurActiv.de*, 17. 9. 2010. On-line: www.euractiv.de/sicherheit-und-verteidigung/artikel/ead-und-europa-schweigt-dazu-003659.
- Konsolidované Znění smlouvy o Evropské unii*. On-line: eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2008:115:0013:0045:CS:PDF.
- Konsolidované znění Smlouvy o Evropské unii a Smlouvy o fungování Evropské unie* (2008). On-line: eur-lex.europa.eu/JOHtml.do?uri=OJ:C:2008:115:SOM:CS:HTML.
- Kopecký, Petr–Mudde, Cas (2002): *The Two Sides of Euroscepticism: Party Positions on European Integration in East Central Europe*. *European Union Politics*, Vol. 3, No. 3, s. 297–326.
- Kořan, Michal (ed.) (2010a): *Česká zahraniční politika v roce 2009. Analýza ÚMV*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů.
- Kořan, Michal at al. (2010b): *Czech Foreign Policy in 2007–2009: An Analysis*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů.
- Kořan, Michal (ed.) (2009): *Česká zahraniční politika v roce 2008. Analýza ÚMV*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů.
- Kořan, Michal (ed.) (2008): *Česká zahraniční politika v roce 2007. Analýza ÚMV*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů.
- Kořan, Michal–Hrabálek, Martin (2007): *Česká zahraniční politika. Aktéři, struktura, proces*. Brno: Mezinárodní politologický ústav.
- Kotyk, Václav (ed.) (1997): *Česká zahraniční politika. Úvahy o prioritách*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů.
- Kouřil, Vít (2007): *Nenechat se upsat do vlastního světa (rozhovor s Václavem Bělohradským)*. *Sedmá generace*, Vol. 2007, No. 6.
- Král, David–Bartovic, Vladimír–Řiháčková, Věra (2009): *The 2009 Czech EU Presidency: Contested Leadership at a Time of Crisis*. On-line: www.europeum.org/doc/pdf/904.pdf.

- Kratochvíl, Petr (2010): Národní zájem a jeho legitimita. In: Drulák, Petr–Handl, Vladimír a kol.: *Hledání českých zájmů. Vnitřní rozmanitost a vnější akceschopnost*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, s. 17–30.
- Kropp, Sabine (2010): German Parliamentary Groups in Europeanised Policymaking: Awakening from the Sleep? Institutions and Heuristics as MP's Resources. *German Politics* 19(2), s. 123–147.
- KSČM (2010): Udržitelné způsoby získávání energie a snižování energetické náročnosti výroby a spotřeby ve všech oblastech života společnosti. On-line: www.kscm.cz/article.asp?thema=3090&item=47346.
- Kuchyňková, Petra (2010): *Vývoj vztahů Ruské federace a Evropské unie v kontextu problematiky energetické bezpečnosti*. Disertační práce. Brno: Masarykova univerzita. On-line: is.muni.cz/th/14001/fss_d/Disertace2.pdf.
- Kudrna, Jan (2009): Lisabonská smlouva a její vliv na dělbou moci v České republice. In: Gerloch, A.–Wintr, J. (eds.): *Lisabonská smlouva a ústavní pořádek ČR*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk.
- Kumar, Krishan (1992): The 1989 Revolutions and the Idea of Europe. *Political Studies* XL, s. 439–461.
- Kundera, Milan (1968): Český úděl. *Listy*, Vol. 1, No. 7–8, s. 1, 5.
- Kundera, Milan (1984): The Tragedy of Central Europe. *New York Review of Books*, Vol. 31, No. 7., s. 33–38.
- Kysela, Jan (2009): „Lisabonské“ novely jednacích řádů obou komor Parlamentu ČR. In: Zemaněk, J. (ed.): *The Effect of the Treaty of Lisbon upon the Czech Legal Order*. Praha: Metropolitní Univerzita Praha.
- Kysela, Jan (ed.) (2006): *Parlamenty a jejich funkce v 21. století. Sborník příspěvků k 10. výročí ustavení Senátu Parlamentu České republiky*. Praha: Eurolex Bohemia.
- Laclau, Ernesto–Chantal Mouffe (2001): *Hegemony and Socialist Strategy – Towards a Radical Democratic Politics, Second Edition*. London: Verso.
- Laprat, Gérard (1995): Parliamentary Scrutiny of Community Legislation: An evolving idea. In: Laursen, Finn–Pappas, Spyros A. (eds.): *The Changing Role of Parliaments in the European Union*. Maastricht: European Institute of Public Administration.
- Lebeda, Petr (2004): Přístup České republiky k výzvám globalizace. In: Pick, Otto–Handl, Vladimír (eds.): *Zahraniční politika České republiky 1993–2004. Úspěchy, problémy a perspektivy*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, s. 189–200.
- Lehtonen, Tiia (2009): Czech Point: A Mid-Term Evaluation of an On-Going Small State Presidency. *UPI Briefing Paper*, Vol. 28.
- Lemke, Douglas–Reed, William (2001): The Relevance of Politically Relevant Dyads. *The Journal of Conflict Resolution*, 45(1), únor 2001, s. 126–144.
- Liberalising the EU Energy Sector. *euractiv.com*, 7. 7. 2009. On-line: www.euractiv.com/en/energy/liberalising-eu-energy-sector/article-145320.
- Lisabonská smlouva – Změny v rozhodování po institucionální reformě. *EurActiv.cz*, 3. 8. 2009. On-line: www.euractiv.cz/evropske-institute/link-dossier/lisabonska-smlouva-zmeny-v-rozhodovani-po-institucionalni-reforme-000056.

- Lisbon-de Vergon, Karina (2007): *Contemporary Chinese Views of Europe*. Chatham House, Fondation Robert Schuman.
- Lord, Christopher–Harris, Erika (2006): *Democracy in the New Europe*. New York: Palgrave Macmillan.
- Matulík, Rostislav (2008): Zaplatíme za nechuť k jádru? *Mladá fronta Dnes*, 24. 5. 2008, s. A11.
- Matějková, Šárka (2010): From Making Troubles to Compliance: the Ratification of the Lisbon Treaty and the Czech EU Presidency. In: Drulák, Petr–Šabič, Zlatko (eds.): *The Czech and Slovenian EU Presidencies in a Comparative Perspective*. Dordrecht: Republic of Letters, s. 55–72.
- Maurer, Andreas–Wessels, Wolfgang (eds.) (2001): *National Parliaments on their Way to Europe: Losers or Latecomers?* Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft.
- Maxwell, Simon–Engel, Paul (2003): European Development Cooperation to 2010. *ECPDM Discussion Paper/ODI Working Paper* (48/219). On-line: www.odi.org.uk/resources/download/1784.pdf.
- Mearsheimer, John (2001): *The Tragedy of Great Power Politics*. New York: Bortin.
- Ministerstvo zahraničních věcí ČR a Ministerstvo obrany ČR (2008): *Projekty rychlého dopadu*, Praha. On-line: www.mzv.cz/prtlogar/cz/projekty/projekty_rychleho_dopadu_1/index.html.
- Moravcsik, Andrew (2002): In Defence of the „Democratic Deficit“: Reassessing Legitimacy in the European Union. *Journal of Common Market Studies* 40(4), s. 603–624.
- Mousavian, Seyed Hossein (2008): *Iran-Europe Relations: Challenges and Opportunities*. London: Routledge Press.
- My, Kene Baun–Verchere Alban–Bertrand, Stephane (2009): Does Bilateralism Foster Co-operation in Europe? An Experimental Approach of Comparative Merits of Bilateralism and Multilateralism. *Journal of Common Market Studies*, 47(4), s. 891–910.
- Nářízení Evropského parlamentu a Rady 1228/2003/ES o podmínkách přístupu do sítě pro přeshraniční obchod s elektřinou. On-line: eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=DD:12:02:32003 R1228:CS:PDF.
- Nářízení Evropského parlamentu a Rady 1775/2005 o podmínkách přístupu k plynárenským přepravním soustavám. On-line: eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2005:289:0001:0013:CS:PDF.
- Nářízení Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 713/2009, kterým se zřizuje Agentura pro spolupráci energetických regulačních orgánů. On-line: www.mojeenergie.cz/cz/narizeni-evropskeho-parlamentu-a-rady-es-c-713-2009.
- Nářízení Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 714/2009 o podmínkách přístupu do sítě pro přeshraniční obchod s elektřinou a o zrušení nařízení (ES) č. 1228/2003. On-line: www.mojeenergie.cz/cz/narizeni-evropskeho-parlamentu-a-rady-es-c-714-2009.
- Nářízení Evropského parlamentu a Rady (ES) Č. 715/2009 o podmínkách přístupu k plynárenským přepravním soustavám a o zrušení nařízení (ES) č. 1775/2005. On-line: www.mojeenergie.cz/cz/narizeni-evropskeho-parlamentu-a-rady-es-c-715-2009.
- Neumann, Iver B. (2008): Discourse Analysis. In: Klotz, A.–Prakash, D. (eds): *Qualitative Methods in International Relations: A Pluralist Guide*. Houndmills: Palgrave Macmillan, s. 61–77.

- Neunreither, Karlheinz (1994): The Democratic Deficit of the European Union: Towards Closer Cooperation between the European Parliament and the National Parliaments. *Government and Opposition*, 29(3), s. 299–314.
- Norton, Philip (ed.) (1996): *National Parliaments and the European Union*. London: Frank Cass.
- Norton, Philip (1998): *Parliaments and Governments in Western Europe*. London: Frank Cass.
- Nožina, Miroslav (2000): Vietnamese Organised Crime in the Czech Republic. *Perspectives*, 15(4), s. 16–30.
- Nožina, Miroslav (2003): *Mezinárodní organizovaný zločin v České republice*. Praha: Themis.
- Nožina, Miroslav–Kraus, Filip (2009): *Kriminální síť ve vietnamské diaspoře. Případ České republiky*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů.
- Nožina, Miroslav (2010a): Crime networks in Vietnamese diasporas. The Czech Republic Case. *Crime, Law, and Social Change*, 53, s. 229–258.
- Nožina, Miroslav (2010b): Potírání kriminality ve vietnamské diaspoře. In: Drulák, Petr–Střítecký, Vít a kol.: *Hledání českých národních zájmů. Mezinárodní bezpečnost*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, s. 151–170.
- O’Brennan, John–Raunio, Tapio (2007): *National Parliaments within the Enlarged Union: From Victims of Integration to Competitive Actors?* New York: Routledge.
- OECD (2010): Development Database on Aid from DAC Members: DAC online. On-line: www.oecd.org/dac/stats/idsonline.
- Oezbek, Elisa (2010): The EU’s Nonproliferation Strategy: Iran as a Test Case. *Strategic Assessment*, Vol. 13, No. 2, August 2010.
- Ostrý, Jaromír (2009): Rozhovor s předsedou ODS Mirkem Topolánkem. Otázky a odpovědi. ČRo Brno, 16. 6. 2009. On-line: www.topolanek.cz/clanek/10326.
- Pačesova Zpráva Nezávislé odborné komise pro posouzení energetických potřeb České republiky v dlouhodobém časovém horizontu (2008): Verze k oponentuře, 30. 9. 2008. On-line: www.vlada.cz/assets/ppov/nezavisla-energetickakomise/aktuality/Pracovni-verze-k-oponenture.pdf.
- Parížek, Michal (2010): Euro ano, nebo ne? Český diskurz o euru. In: Drulák, Petr–Handl, Vladimír a kol.: *Hledání českých zájmů. Vnitřní rozmanitost a vnější akceschopnost*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, s. 68–88.
- Paroubek, Jiří (2007): Where are you from, mister Klaus? *Aktuálně.cz*, 26. 6. 2007. On-line: blog.aktualne.centrum.cz/blogy/jiri-paroubek.php?itemid=1060.
- Paterson, Tony (2010): Between Thatcher and Kohl. Angela Merkel’s Europe Course puts German interests first. *Internationale Politik. Global Edition*, 3, s. 9.
- Paoli, L.–Fijnaut, L. (2004): Introduction to Part II: Sources and Literature. In: Fijnaut, Cyrille a Paoli, Letizia (eds.): *Organised Crime in Europe. Concepts, Patterns and Control Policies in the European Union and Beyond*. Dodrecht: Springer, s. 239–262, s. 248.
- Pehe, Jiří (2008): Kundera versus Havel: Spor o budoucnost demokracie. *Literární noviny*, 3. 4. 2009. On-line: www.literarky.cz/index_o.php?p=clanek&id=4855&rok=2008&cislo=3.
- Pechová, E. (2009): *Migrace Vietnamců do ČR v kontextu obchodu s lidmi a vykořisťování*. Praha: La Strada.
- Pick, Otto–Handl, Vladimír a kol. (2004): *Zahraniční politika České republiky 1993–2004. Úspěchy, problémy a perspektivy*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů.

Literatura

- Pollak, Johannes–Slominski, Peter (2003): Influencing EU Politics? The Case of Austrian Parliament. *Journal of Common Market Studies*, 41(3), s. 707–729.
- PPZRS (2010): O platformě. On-line: www.ppzrs.org/inpage/o-platforme/.
- První bilance z Německa vidí české předsednictví jako švejkjádu. *Česká tisková kancelář*, 27. 1. 2009.
- PSP ČR (2009): Stenoprotokol 62. schůze (pořad), 1. 10. 2009. On-line: www.psp.cz/eknih/2006ps/stenprot/062schuz/s062080.htm.
- Rashid, Ahmed (2008): *Le retour des Talibans*. Paris: Editions Delavilla.
- Raunio, Tapio (2005): Holding Governments Accountable in European Affairs: Explaining Cross-National Variation. *Journal of Legislative Studies*, 11(3), s. 319–342.
- Riekhoff, Harald (1993): Introduction: Toward a Comparison of Relations Between Austria/FRG and Canada/United States. In: Riekhoff, Harald von–Neuhold, Hanspeter (eds.): *Unequal Partners. A Comparative Analysis of Relations Between Austria and the Federal Republic of Germany and Between Canada and the United States*. Boulder: Westview Press.
- Rozhodnutí Ústavního soudu ve věci ustanovení zákonů o jednáních rádech Poslanecké sněmovny a Senátu upravující tzv. vázaný mandát pro rozhodování v evr. orgánech* (2010). On-line: nalus.usoud.cz/Search/ResultDetail.aspx?id=63697&pos=72&cnt=82&typ=result.
- Rubin, Barnett (2008): Afghanistan. In: Daniel, Sara (ed.): *Guerres d'aujourd'hui. Pourquoi ces conflits? Peut – on les résoudre?* Paris: Delavilla, s. 25.
- Saikal, Amin (2010): Afghanistan. A state in crisis. In: Cavelti, Dunn–Mauer, Victor (eds.): *The Routledge Handbook of Security Studies*. London: Routledge.
- Sauer, Tom (2008): Struggling on the World Scene: An Over-ambitious EU versus a Committed Iran. *European Security*, June–September, Vol. 17, No. 2–3, s. 273–293.
- SC&C (2008): *Zahraniční rozvojová spolupráce. Závěrečná zpráva*.
- Senátoři napadnou u ústavního soudu jednací řády. *Lidové noviny*, 19. 8. 2009.
- Shambaugh, David–Sandschneider, Eberhard–Zhou Hong (eds.) (2008): *China-Europe Relations: Perceptions, Policies and Prospects*. London: Routledge.
- Shambaugh, David (2004): China and Europe: The Emerging Axis. *Current History*, Vol. 103, No. 674, September 2004, s. 243–248.
- Shambaugh, David (2007): The „China honeymoon“ is over. *International Herald Tribune*, 26. 11. 2007.
- Shoemaker, Paul J. H. (1993): Multiple scenario Development: Conceptual and Behavioral Foundation. *Strategic Management Journal*, 14(3), s. 193–213.
- Shoemaker, Paul J. H. (1995): Scenario Planning: A Tool for Strategic Thinking. *Sloan Management Review*, 36(2), s. 25–40.
- Schimmelfennig, Frank–Sedelmeier, Ulrich (2007): Candidate Countries and Conditionality. In: Graziano, Paolo–Vink, Maarten P. (eds.): *Europeanization – New Research Agendas*. New York: Palgrave Macmillan, s. 226–238.
- Schmitt, Burckard (2000): *From Cooperation to Integration: Defence and Aerospace Industries in Europe*. Paris: Institute for Security Studies.
- Schmitt, Burckard (2005): *Toward a European Defence Equipment Market*. Institute for Security Studies.
- Schneider, J. (2006): Energetická bezpečnost z české perspektivy. *Zahraniční politika*, X(1).

- Schuch, Gereon–May, Marie-Lena (2009): Außenpolitischer Debakel – Innenpolitische Chance. Die Übergangsregierung in Prag während der EU-Präsidentschaft. *DGAP-Standpunkt*, May 2009, No. 5. On-line: www.dgap.org/fi/europa/mittleuropa/publikationen/view/1de491250cd1802491211de9ee5fd34ca7f7b447b44.html.
- Singer, Rainer (2007): Network Interconnection – Tying the knot: connecting Syria. *Middle East Energy*, prosinec 2007, nestránkováno.
- SIPRI TOP 100. On-line: www.sipri.org/media/pressreleases/100412top100.
- SIPRI TOP 100 (2008). On-line: www.sipri.org/publications/test/Top100/BAE/?searchterm=BAE.
- Slačálek, Ondřej (2009): Narcismus jako jazyk české zahraniční politiky. In: Kořan, Michal (ed.): *Česká zahraniční politika v zrcadle sociálně-vědního výzkumu*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, s. 240–260.
- Slačálek, Ondřej (2010): Boj o národ. Obrazy Mnichova ve sporech o českou zahraniční politiku. *Mezinárodní vztahy*, 4/2010, s. 50–71.
- Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2009/43/ES*. On-line: eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32009L0043:EN:NOT.
- Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2003/54/ES o společných pravidlech pro vnitřní trh s elektřinou a o zrušení směrnice 96/92/ES*. On-line: eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2003:0054:FIN:EN:PDF.
- Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2003/55/ES o společných pravidlech pro vnitřní trh se zemním plynem, kterou se zrušuje směrnice 98/30/ES*. On-line: eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2003:176:0057:0078:EN:PDF.
- Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2009/72/ES o společných pravidlech pro vnitřní trh s elektřinou a o zrušení směrnice 2003/54/ES*. On-line: www.mojeenergie.cz/cz/smernice-evropskeho-parlamentu-a-rady-2009-72-es.
- Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2009/73/ES o společných pravidlech pro vnitřní trh se zemním plynem a o zrušení směrnice 2003/55/ES*. On-line: www.mojeenergie.cz/cz/smernice-evropskeho-parlamentu-a-rady-2009-73-es.
- Snyder, Glen Herald (1997): *Alliance Politics*. Ithaca, NY: Cornell University Press, s. 180–183.
- Soudní pře o Lisabon pokračuje, senátoři podali stížnost na vázaný mandát. *Mladá fronta Dnes*, 1. 9. 2009.
- Southern Afghanistan COIN Operations (2006): *Tactics, Techniques and Procedures. Handbook*. Center for Army Lessons Learned (CALL).
- Střítecký, Vít (2010): Bezpečnostní rozměr české zahraniční politiky. In: Kořan, Michal (ed.): *Česká zahraniční politika v roce 2009. Analýza ÚMV*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, s. 91–107.
- Sumner, Andrew–Lawo, Thomas (2010): MDGs and beyond: Pro-poor Policy in a Changing World. *EADI Policy Paper*, březen 2010. On-line: www.eadi.org/fileadmin/Documents/Publications/policy_wp/EADI_Policy_Paper_March_2010.pdf.
- Szczerbiak, Aleks (2001): Polish Public Opinion: Explaining Declining Support for EU Membership. *Journal of Common Market Studies* 39(1), s. 105–122.
- Škabraha, Martin (2008): Obrazy starého světa. Úvahy nad novou knihou Václava Bělohradského. *Filozofický časopis*, Vol. 2008, No. 5.

- Špidla, Vladimír (2003): Sázka na Evropu je správná. *Mladá fronta Dnes*, 12. 6. 2003.
- Šulc, František (2010): Kosovo a český zájem: 1998–2008. In: Drulák, Petr–Handl, Vladimír a kol.: *Hledání českých zájmů. Vnitřní rozmanitost a vnější akceschopnost*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, s. 133–151.
- Telhami, Shibley (2010): *Arab Opinion Pool*. University of Maryland. On-line: www.scribd.com/doc/35502746/2010-Arab-Public-Opinion-Poll.
- TEN-Energy-Invest (2005): *Energy Infrastructure Costs and Investments between 1996 and 2013 and further to 2023 on the Trans-European Energy Network and its Connection to Neighbouring Regions with emphasis on investments on renewable energy resources and their integration into the Trans-European Energy Networks*.
- Termini, V. (2009): Energy and European Institutions. In: Micossi, S.–Tosato, G. L. (eds.): *The European Union in the 21st Century. Perspectives from the Lisbon Treaty*. Centre for European Policy Studies Brussels. On-line: www.ceps.eu/book/europe-21st-century-perspectives-lisbon-treaty.
- Tesař, Filip (2009): *Dopad rozšíření EU o země západního Balkánu na zájmy České republiky*. Výstup vědeckého projektu RM 03/01/08 (grantová studie pro MZV ČR).
- Tesař, Filip (2010a): Konsenzus není nutný? Uznání Kosova v Česku. In: Drulák, Petr–Handl, Vladimír a kol.: *Hledání českých zájmů. Vnitřní rozmanitost a vnější akceschopnost*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, s. 106–132.
- Tesař, Filip (2010b): Soustředné kruhy balkánských zemí: ekonomický přínos integrace do EU a intenzita národního zájmu. In: Drulák, Petr–Horký, Ondřej a kol.: *Hledání českých zájmů. Obchod, lidská práva a mezinárodní rozvoj*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, s. 31–59.
- The Economist* (2008): The World in 2008, 21.–27. 6. 2008, s. 12–14.
- Thorhallsson, Baldur–Wivel, Anders (2006): Small States in the European Union: What Do We Know and What Would We Like to Know? *Cambridge Review of International Affairs* 19(4), s. 651–668.
- Tichý, Lukáš (2010a): *Energetické vztahy mezi Českou republikou a Ruskou federací*. amo. cz. On-line: www.amo.cz/publikace/energeticke-vztahy-mezi-ceskou-republikou-a-ruskou-federaci.html.
- Tichý, Lukáš (2010b): Problematika vzájemné závislosti v energetických vztazích mezi Českou republikou a Ruskou federací a působení Evropské unie. *Středoevropské politické studie*, XII, jaro–léto 2010. On-line: www.cepsr.com/clanek.php?ID=405.
- Tiilikainen, Teija (2006): Finland — An EU Member with a Small State Identity. *European Integration* 28(1), s. 73–87.
- Topolánek, Mirek (2005): Vraťme Evropě sílu svobody. *Mladá fronta Dnes*, 1. 8. 2005.
- Topolánek, Mirek (2008): Od legionářů k Evropské unii. *Hospodářské noviny*, 1. 7. 2008.
- Trägårdh, Lars (2002): Sweden and the EU: Welfare state nationalism and the spectre of „Euro-pe“. In: Hansen, Lene–Wæver, Ole (eds.): *European Integration and National Identity: The Challenge of the Nordic States*. London: Routledge, s. 130–181.
- UCTE (Union for the Co-ordination of Transmission of electricity) (2007): *Statistical Year-book 2006*, s. 27.

- Upravený stenografický záznam z konference (2010): Spolupráce parlamentu a vlády v evropské agendě po přijetí Lisabonské smlouvy. On-line: www.senat.cz/xqj/webdav/pssenat/webFile/55724/.../Steno.doc.
- Ústavní soud odmítl zrušení novely jednacích řádů kvůli Lisabonu. ČT 24, 6. 10. 2009.
- Valné shromáždění OSN (2000): Miléniová deklarace OSN.
- Van der Rakt, Eva (2009): Tschechiens angekratzte Image. EU-Ratspräsidentschaft. *Zeit-Online*, 27. 6. 2009. On-line: www.zeit.de/online/2009/27/tschechien-eu-rat.
- Vězeňská služba Ministerstva spravedlnosti ČR (2008): Interní statistika (nepublikováno), 15. 11. 2008.
- Vize2020ODS (2010). On-line: www.ods.cz/docs/dokumenty/vize2020final.pdf.
- Vláda České republiky (1995): Usnesení vlády ze dne 15. března 1995 č. 153 k zásadám pro poskytování zahraniční pomoci.
- Vláda České republiky (2007): *Východiska k prioritám předsednictví České republiky v Radě EU v prvním pololetí 2009*, 28. 2. 2007.
- Vláda České republiky (2010): Usnesení vlády ze dne 24. května 2010 č. 366 ke Koncepci zahraniční rozvojové spolupráce České republiky na období 2010–2017.
- Vojenská strategie ČR* (2008). On-line: www.army.cz/images/id_8001_9000/8492/Vojensk_strategie_R-2008.pdf.
- Vondra: Nechceme si v EU hrát na žáčky a učitele. *iDNES.cz*, 22. 6. 2008. On-line: zpravy.idnes.cz/vondra-nehceme-si-v-eu-hrat-na-zacky-a-ucitele-foj-/domaci.asp?c=A080622_085149_domaci_klu.
- Waisová, Šárka (2008): Afrika: evropský energetický dodavatel budoucnosti? Afrika jako součást transevropské přenosové sítě a partner EU v energetice. In: Waisová, Šárka a kol.: *Evropská energetická bezpečnost*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s. 106–119.
- Wæver, Ole (1992): Nordic Nostalgia: Northern Europe after the Cold War. *International Affairs* 68(1), s. 78–102.
- WEC (World Energy Council) (2007): *The Role of Nuclear Power in Europe*, January 2007. London, s. 11.
- Weichsel, Volker (2010): Tschechische Republik. In: Weidenfeld, Werner–Wessels, Wolfgang (eds): *Jahrbuch der Europäischen Integration 2009*. Baden-Baden: Nomos, s. 429–432.
- Zaborovski, Marcin (ed.) (2004): Facing China's Rise: Guidelines for an EU Strategy, *Chailot Paper*, No. 94. European Union Institute for Security Studies (EUISS). Paris, December 2004.
- Zahájení OH v Pekingu by se mělo bojkotovat, vyzval Schwarzenberg. *Mladá fronta Dnes*, 9. 4. 2008. On-line: zpravy.idnes.cz/zahajeni-oh-v-pekingu-by-se-melo-bojkotovat-vyzval-schwarzenberg-pyj-/zahranicni.asp?c=A080409_173706_zahranicni_jte.
- Zahradil, Jan (2003a): Evropská ústava omezuje státní svrchovanost ČR. *Sborník CEP*, Vol. 2003, No. 28.
- Zahradil, Jan (2003b): EU jako dobro i EU jako zlo. *Mladá fronta Dnes*, 9. 6. 2003.
- Zahradil, Jan (2010): Projev přednesený na Ideové konferenci ODS VIZE 2020, 20. 2. 2010. On-line: www.ods.cz/eu/prispevek.php?ID=12624&page=45.

Literatura

- Zahradil, Jan–Plečtí, Petr–Adrián, Petr–Bednář, Miloslav (2001): *Manifest českého eurorealismu*. On-line: www.ods.cz/docs/dokumenty/zahradil-manifest.pdf.
- Zákon č. 458/2000 Sb. o podmínkách podnikání a výkonu státní správy v energetických odvětvích (*Energetický zákon*) ve znění pozdějších předpisů. On-line: www.tzb-info.cz/t.py?t=15&i=166.
- Zaorálek, Lubomír (2009): Česká otázka je otázkou evropskou: Společnou strategii proti současným problémům Evropy i světa. Příspěvek na 35. sjezd České strany sociálně demokratické, Praha, 14. 2. 2009.
- ZČP (2009): *Analýza ÚOOZ*.
- ZČP (2007a): Rozhovor s K. F., příslušníkem ÚOOZ, 11. 10. 2007.
- ZČP (2007b): Rozhovor s J. B., příslušníkem ÚOOZ, 4. 9. 2007.
- ZVK (2007).
- Zelená kniha: *Čtyři roky evropských iniciativ* (2005). On-line: www.bee-ev.de/uploads/2005_green_paper_report_cover_en.pdf.
- Zemanová, Štěpánka–Abrhám, Josef (2010): Achieving Unachievable Goals? Impartiality, Effectiveness, Crisis and Economic Priorities of the Czech EU Presidency. In: Drulák, Petr–Šabič, Zlatko (eds.): *The Czech and Slovenian EU Presidencies in a Comparative Perspective*. Dordrecht: Republik of Letters, s. 127–144.
- Zogby, Leonard Mark (2005): Can EU diplomacy stop Iran's Nuclear Programme? London, Centre for European Reform, November 2005.

O autorech

Ing. Vít Beneš, Ph.D. (1980), je výzkumným pracovníkem ÚMV, přednáší na Vysoké škole ekonomické v Praze a na Metropolitní univerzitě Praha. Specializuje se na Evropskou unii (rozšiřování, institucionální reformy) a na česko-ruské vztahy.

Mats Braun, M.A., Ph.D. (1976), je výzkumným pracovníkem ÚMV, přednáší na Anglo-americké vysoké škole v Praze. Specializuje se na teorii evropské integrace, vnitřní vývoj EU a proměny střední Evropy a Skandinávie v procesech evropské integrace.

PhDr. Jaroslav Bureš (1953) je výzkumným pracovníkem ÚMV se zaměřením na problematiku Blízkého východu, Středomoří a islámu. Je představitelem Nadace Anny Lindhové pro dialog kultur v České republice.

Doc. PhDr. Jan Eichler, CSc. (1952), je výzkumným pracovníkem ÚMV, přednáší na Fakultě mezinárodních vztahů VŠE v Praze. Specializuje se na mezinárodní bezpečnostní vztahy.

Ing. Rudolf Fürst, Ph.D. (1958), je výzkumným pracovníkem ÚMV. Zabývá se oblastí Dálného východu, zejména Číny.

JUDr. Vladimír Handl, CSc. (1957), je výzkumným pracovníkem ÚMV, přednáší na Fakultě sociálních věd UK v Praze. Zaměřuje se na německou zahraniční a bezpečnostní politiku, česko-německé vztahy, českou zahraniční politiku a transformaci komunistických stran ve střední Evropě.

Ing. Ondřej Horký, Ph.D. (1980), je výzkumným pracovníkem ÚMV. Zabývá se zejména teoriemi rozvoje a českou rozvojovou politikou.

PhDr. RNDr. Nik Hynek, M.A., Ph.D. (1979), je výzkumným pracovníkem ÚMV, přednáší na Metropolitní univerzitě Praha a na Fakultě sociálních věd Univerzity Karlovy v Praze. Specializuje se na strategickou a bezpečnostní problematiku, na teorii a metodologii mezinárodní politiky a nové bezpečnostní agendy.

O autorech

Mgr. Šárka Moravcová (1984) je interní doktorandkou ÚMV ve spolupráci s Metropolitní univerzitou Praha, kde přednáší na katedře International Relations and European Studies. Hlavními oblastmi zájmu jsou teorie mezinárodních vztahů a evropské integrace, mezinárodní bezpečnost a řešení konfliktů.

PhDr. Miroslav Nožina, Ph.D. (1962), je výzkumným pracovníkem ÚMV. Specializuje se na problematiku organizovaného zločinu, mezinárodního šíření antisociálních jevů a na aktuální vývoj v asijsko-tichomořské oblasti.

PhDr. Vít Střítecký, M.Phil. (1980), je výzkumným pracovníkem ÚMV, přednáší na Fakultě sociálních věd UK v Praze a na Metropolitní univerzitě Praha. Specializuje se na problematiku evropské bezpečnosti a teorii a metodologii mezinárodní politiky.

Mgr. Filip Tesař (1969) je výzkumným pracovníkem ÚMV. Odborně se zaměřuje na Balkán, etnické konflikty a jejich řešení.

Mgr. et Mgr. Lukáš Tichý (1982) je interním doktorandem Metropolitní univerzity Praha. V rámci doktorského studia působí jako vědecký pracovník ÚMV, kde se zabývá problematikou vztahů mezi EU a Ruskem a energetickou bezpečností.

Doc. PhDr. Šárka Waisová, Ph.D. (1978), přednáší na Metropolitní univerzitě Praha a na Západočeské univerzitě v Plzni. Zabývá se zejména mezinárodní bezpečností, řešením konfliktů a analýzou zahraniční politiky.

V knižní řadě *Hledání českých zájmů* kolektivů výzkumných pracovníků ÚMV nově definuje pojem národního zájmu a za použití různých metodologických postupů ho aplikuje při výzkumu české zahraniční politiky.

PETR DRULÁK, VÍT STŘÍTECKÝ A KOL.:
MEZINÁRODNÍ BEZPEČNOST

Z obsahu: zahraniční politika EU, komparace strategických kultur, energetická bezpečnost, česká účast v Afghánistánu, česko-německá vojenská spolupráce, boj s organizovaným zločinem.

brož., 202 stran, ISBN 978-80-86506-86-9

PETR DRULÁK, ONDŘEJ HORKÝ A KOL.:
**OBCHOD, LIDSKÁ PŘÁVA
A MEZINÁRODNÍ ROZVOJ**

Z obsahu: hospodářské partnerství s Čínou, podpora disentu v Tibetu a Barmě, příspěvek k demokracii v Iráku, poskytování rozvojové pomoci Africe.

brož., 231 stran, ISBN 978-80-86506-87-6

PETR DRULÁK, VLADIMÍR HANDL A KOL.:
**VNITŘNÍ ROZMANITOST
A VNĚJŠÍ AKCESCHOPNOST**

Z obsahu: formování koordinačního mechanismu integrační politiky, vztah k eurozóně, řešení krize v Kosovu, česká politika ochrany klimatu, vztahy k partnerům ve střední Evropě.

brož., 262 stran, ISBN 978-80-86506-88-3

ÚSTAV
MEZINÁRODNÍCH VZTAHŮ
PRAHA INSTITUTE
OF INTERNATIONAL RELATIONS
PRAGUE

Objednávky a distribuce tel. 251 108 107, e-mail: cervinkova@iir.cz
Více o knihách nakladatelství ÚMV: www.iir.cz